

ŚRĪMAD BHAGAVAD-GĪTĀ

Gecomponeerd door

Śrīla
Kṛṣṇa Dvaipayāna Vedavyāsa

Deel Twee van Drie

śrī śrī guru-gauraṅgau jayataḥ

ŚRĪMAD
BHAGAVAD-GĪTĀ

*Met de Bhāvānūvāda van
Śrīla Viśvanātha Cakravartī Ṭhākura's*

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ-TĪKĀ

en de

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI

*(het commentaar dat de Sārārtha-varṣiṇī-ṭikā
verheldert met passages van
Śrīla Bhaktivinoda Ṭhākura's*

RASIKA-RANJANA COMMENTAAR)

door

Śrī Śrīmad
Bhaktivedānta Nārāyaṇa Gosvāmī Mahārāja

ŚRĪMAD BHAGAVAD-GĪTĀ – DEEL 2

Oorspronkelijke titel: Srimad Bhagavad-gita

Auteurs: Kṛṣṇa Dvaipayana Vedavyasa; Viṣvanatha Cakravartī Thakura, 1626; Bhaktivīnoda Thakura, 1838; Bhaktivedānta Narayana Gosvāmī Maharāja, 1921
3de Uitgave 2011 Gaudiya Vedanta Publications – Delhi, India

Nederlandse titel: Srimad Bhagavad-gita – Deel 2

Nederlandse vertaling: 2018 Indira dasi

Voorzien van Sanskriet verzen in Devanagari en Romeins diacritisch schrift

Geciteerde verzen in commentaren gemerkt met een asterisk (*) door Sri Srimad Bhaktivedānta Svāmī Maharāja zijn courtoisie van © Bhaktivedānta Book Trust International, Inc., www.Krishna.com. Gebruikt met toestemming.

Vector art: Vectorlady.com

Pro Deo Uitgever Jaya Radhe: <https://purebhakti.com/jayaradhe.nl>

Email: banyantree@duck.com

Drukwerk: www.pumbo.nl

Papier: HVO biotop

Paperback: www.boekenbestellen.nl/boek/bhagavadgita

Alle Nederlandse titels van deze auteurs op één pagina:

www.boekenbestellen.nl – Zoekterm: BV Narayana Maharaja

Kosteloos Nederlandse titels in eBookformaten: jayaradhe.nl/boeken.html;
purebhakti.com/resources/ebooks-magazines/bhakti-books/dutch

Nederlandse vertalingen van de literaire nalatenschap van Sri Srimad Bhaktivedānta Narayana Gosvāmī Maharāja worden als Nederlands cultureel erfgoed geconserveerd door de Koninklijke Bibliotheek in Den Haag en het World Book Archive in Vrindavan.

Gaudiya Vedanta Filosofie; Caitanya; Vaisnavisme

NUR: 718 Oosterse religies

COPYRIGHT 2018 © I.H.M. GOOSEN – ENKELE RECHTEN VOORBEHOUDEN

BEHALVE WAAR ANDERS VERMELD VALT ALLEEN DE TEKST (NIET OPMAAK, FOTO'S EN KUNST) IN DIT BOEK ONDER CREATIVE COMMONS NAAMSVERMELDING-GEENAFGELEIDWERKEN 4.0 INTERNATIONALE PUBLIEKE LICENTIE

Overzicht licentie: <https://creativecommons.org/licenses/by-nd/4.0/legalcode.nl>

Opgedragen aan mijn Heilige Meester

*śrī gauḍīya-vedānta-ācārya-kesarī nitya-lilā-praviṣṭa
om viṣṇupāda aṣṭottara-śata*

ŚRĪ ŚRĪMAD
BHAKTI PRAJÑĀNA KEŚAVA
GOSVĀMĪ MAHĀRĀJA

*de beste van de tiende generatie
nakomelingen in de Bhāgavata-paramparā
van Śrī Kṛṣṇa Caitanya Mahāprabhu,
en stichter van de Śrī Gauḍīya Vedānta Samiti
met zijn vertakkingen verspreid door de wereld.*

Inhoud Deel Twee

Samenvattingen van Hoofdstukken

door Śrī Śrīmad Bhaktivedānta Nārāyaṇa Gosvāmi Mahārāja

Hoofdstuk Zeven - Vijñāna-Yoga

Yoga door realisatie van transcendentale kennis _____ 455

Constance studie van deze instructies leidt tot het duidelijke begrip en de realisatie, dat alleen Bhagavān Śrī Kṛṣṇa de uiterste grens van de Allerhoogste Absolute Realiteit is en dat er geen andere Absolute Realiteit bestaat dan Hij. Alleen door zich uitsluitend aan Zijn lotusvoeten over te geven kan men vrij worden van de gebondenheid aan de begoochende materiële energie. Vier soorten mensen hebben niet de kwalificatie om zich bezig te houden met de verering van de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods, omdat ze kwalijke activiteiten uitvoeren: de dwazen, de laagsten der mensheid, degenen met een demonische aard en degenen wier kennis door illusie is afgedekt. Daar tegenover zijn er vier klassen mensen, die over spirituele verdiensten beschikken en zich daarom wel met Zijn verering kunnen bezighouden: de nieuwsgierigen, de ellendigen, degenen die rijkdom zoeken en degenen, die naar bevrijding verlangen. In deze wereld zijn de toegewijden van God het zeldzaamst. Men bereikt zijn eeuwige welzijn niet door allerlei halfgoden en godinnen te vereren.

Hoofdstuk Acht - Tāraka-Brahma-Yoga

De Yoga van absolute bevrijding _____ 517

Alleen degenen, die uitsluitend zijn toegewijd aan de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods kunnen de *tattvas* kennen, of de fundamentele spirituele principes met betrekking tot Gods vormloze aspect (*brahma-tattva*), baatzuchtige actie (*karma-tattva*), de basis van deze materiële manifestatie (*adhibhūta-tattva*), enz. Eenpuntige toegewijden kunnen Kṛṣṇa gemakkelijk bereiken (*Gītā* 8.14). Toegewijden van God worden nimmer wedergeboren (*Gītā* 8.16). Men kan Hem alleen bereiken door exclusieve toewijding (*Gītā* 8.22).

Hoofdstuk Negen - Rāja-Guhya-Yoga

Yoga door de meest vertrouwelijke kennis _____ 557

De koning van alle kennis, of het meest vertrouwelijke van alle geheimen, wijst alleen op uiterst zuivere, toegewijde dienst. De materiële natuur is niet de oorspronkelijke oorzaak van de kosmische schepping, want het vermogen tot scheppen is alleen afkomstig uit de inspiratie van de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods. Het is dwaas en het is een overtreding om te denken, dat Śrī Kṛṣṇa, de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods, een menselijk wezen is, of dat Zijn lichaam, samengesteld uit eeuwigheid, kennis en zegen, gemaakt is uit vijf materiële elementen, zoals het lichaam van een gewone, geconditioneerde ziel. Ware heiligen houden zich bezig met de verering van Śrī Kṛṣṇa in exclusief toegewijde geoemoedsstemmingen en Śrī Kṛṣṇa zorgt persoonlijk voor hun benodigdheden. Het gaat tegen de voorgeschreven regels in om verschillende halfgoden te vereren, want alleen Śrī Kṛṣṇa is de ontvanger en meester van alle vedische offers. De Allerhoogste Persoon aanvaardt alles, dat door zuivere toegewijden met liefde wordt geofferd. In het laatste vers van dit hoofdstuk wordt geconcludeerd, dat zuivere toewijding de enige manier is om de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods te bereiken.

Hoofdstuk Tien - Vibhūti-Yoga

Yoga door appreciatie van Gods rijkdommen _____ 661

Door dit hoofdstuk oprecht en keer op keer te bestuderen gaat men begrijpen, dat Śrī Kṛṣṇa de basis vormt van alle majestueuze vermogens en energieën. Het hele materiële universum met al zijn vermogens en rijkdommen is slechts een kwart van Zijn vermogen. Wanneer men kennis krijgt van Gods majesteit, kan men gemakkelijk inzien, dat alles direct of indirect aan Hem is gerelateerd. Hij schenkt *buddhi-yoga*, of zuivere intelligentie, aan Zijn toegewijden, zodat ze een helder begrip krijgen van *tattva*, fundamentele, filosofische principes. Op deze manier wordt hun onwetendheid verdreven en gaan ze zich bezighouden met verering in zuivere liefde.

Hoofdstuk Elf - Viśvarūpa-Darśana-Yoga

Yoga door het zien van Gods universele gedaante _____ 717

In dit hoofdstuk wordt onthuld, dat de universele gedaante van de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods extern is. Zijn persoonlijke gedaante is transcendentaal en menselijk. Alleen toegewijden met ogen gezalfd door zuivere liefde kunnen de gedaante zien van God, de hoogste genietter van transcendentale smaken. Hij wordt alleen bereikt door de *yoga* van exclusieve toewijding.

Hoofdstuk Twaalf - Bhakti-Yoga

Yoga door zuivere toegewijde dienst _____ 792

In dit hoofdstuk wordt uitgelegd, dat Śrī Kṛṣṇa, de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods, die geen andere bron heeft dan Zichzelf, de Hoogste Realiteit vormt en dat Hij het hoogste object is van de exclusieve verering van de levende wezens. Men kan Hem gemakkelijk bereiken door zuivere toewijding. Toegewijden, die beschikken over eenpuntige toewijding, zijn Hem het meest dierbaar. Degenen, die vasthouden aan de filosofie, dat de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods geen eigenschappen heeft en dat het levend wezen God kan worden, ontmoeten louter ellende.

Vijñāna-Yoga

Yoga door realisatie van transcendentale kennis

VERS 1

श्री भगवान् उवाच
मय्यासक्तमनाः पार्थ योगं युञ्जन् मदाश्रयः
असंशयं समग्रं मां यथा ज्ञास्यसि तच्छृणु

*śrī bhagavān uvāca –
mayy āsakta-manāḥ pārtha yogam yuñjan mad-āśrayaḥ
asaṁśayaṁ samagraṁ mām yathā jñāsyasi tac chṛṇu*

śrī bhagavān uvāca – de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods zei; *mayi* – tegen Mij; *āsakta-manāḥ* – met verstand gehecht; *pārtha* – O Arjuna, zoon van Pṛthā; *yogam* – *bhakti-yoga*; *yuñjan* – door beoefening; *mad-āśrayaḥ* – toevlucht nemen tot Mij; *asaṁśayam* – vrij van twijfel; *samagram* – volkomen; *mām* – Mij; *yathā* – hoe; *jñāsyasi* – je zal weten; *tat* – dat; *śṛṇu* – luister.

Śrī Bhagavān zei: O Pārtha, nu moet je horen, hoe je Mij helemaal kunt kennen door met jouw verstand aan Mij gehecht *bhakti-yoga* te beoefenen, geheel jouw toevlucht tot Mij alleen te nemen en vrij te zijn van alle twijfel.

SĀRĀRTHA-VARṢĪNĪ:

*kadā sadānanda-bhuvo mahāprabhoḥ
 kṛpāmṛtābdheścaraṇau asrayāmahe
 yathā yathā projhitamukti tatpathā
 bhaktyadhvanā premasudhā-mayāmahe*

Wanneer krijg ik bescherming onder de lotusvoeten van Śrī Caitanya Mahāprabhu, de toevlucht van eeuwige zegen, een oceaan van zegen? Wanneer word ik gekwalificeerd om de nectar van *prema* te proeven, nadat ik de processen van materieel plezier en bevrijding heb opgegeven en mijn toevlucht tot het pad van *bhakti* heb genomen?

Dit Hoofdstuk Zeven beschrijft de diverse rijkdommen en vermogen van Śrī Kṛṣṇa, het allerhoogste object van verering. Het beschrijft tevens de vier typen personen, die Hem vereren en de vier typen personen, die het niet doen.

De eerste zes hoofdstukken beschrijven de processen van *jñāna* en *yoga*, die beide in bevrijding (*mokṣa*) uitmonden en aanvankelijk afhankelijk zijn van het onbaatzuchtig offeren van de resultaten van voorgeschreven plichten aan Bhagavān om het hart te zuiveren.

Welnu, de volgende groep van zes hoofdstukken beschrijft diverse vormen van *bhakti-yoga* te beginnen met *bhakti* vermengd met *karma*, *jñāna* enzovoort. Er is ook een beschrijving van bestemmingen (typen bevrijding), die de beoefenaars van *niṣkāma-karma-yoga* en *sakāma-karma* bereiken, zoals *sālokya* – het bereiken van dezelfde planeet als Bhagavān. Het meest vooraanstaand is een beschrijving van het proces van *bhakti-yoga*, dat onafhankelijk is van *karma*, *jñāna*, enzovoort en dat die bijzondere bevrijding geeft, waarin men een liefdevolle metgezel van Śrī Kṛṣṇa wordt. Zoals in *Śrīmad-Bhāgavatam* (11.20.32) wordt gezegd,

yat karmabir yat tapasā jñāna vairāgyataś ca yat

Door eenvoudig *bhakti-yoga* te beoefenen krijgt Mijn toegewijde gemakkelijk alle gunstige resultaten in hun geheel, die anders worden bereikt met het uitvoeren van *karma* (voorgescreven plichten), *tapasya* (soberheden) en *jñāna*, of door het ontwikkelen van onthechting en verzaking, of door *yoga* te beoefenen en liefdadigheid te betrachten, of andere gunstige activiteiten uit te voeren.

Zelfs bestemmingen, zoals een woonplaats in de hemelse planeten, *mokṣa* (bevrijding) en *Vaikuṅṭha*, zijn door *bhakti-yoga* gemakkelijk bereikbaar. Uit deze uitspraken wordt duidelijk, dat *bhakti* totaal onafhankelijk is. *Bhakti* is heel goed in staat om de vruchten van die processen toe te kennen, zelfs al voert men ze niet afzonderlijk uit. *Bhakti-yoga* is gemakkelijk uit te voeren, maar moeilijk te verkrijgen.

In *Śvetāśvatara Upaniṣad* (3.8) wordt gezegd, “*tam eva viditvā atimṛtyum eti* – wanneer men door *jñāna* kennis over Hem (Parameśvara) krijgt, kan men de dood transcenderen.” Hierdoor kan men zich afvragen, of men louter met *bhakti* zonder *jñāna* bevrijding kan krijgen. In antwoord hierop zegt Śrī Bhagavān, “Dat bezwaar moet je niet maken.” *Tam eva*, men kan de dood alleen overstijgen door *Paramātmā* te kennen (*tat-padārtha*) met andere woorden, door Hem rechtstreeks te realiseren. Je kunt niet vrij van de dood worden door alleen het levend wezen te kennen (*tvaṁ-padārtha*), de materiële natuur (*prakṛti*), of enig andere grootheid. Dit is de betekenis van de verklaring in *Śvetāśvatara Upaniṣad*.

De enige manier om kandijnsuiker te proeven is met de tong, het kan niet met de ogen of de oren worden geproefd. Op dezelfde manier is *bhakti* de enige manier om *Parabrahma* te realiseren. *Brahma*, of transcendentie, bevindt zich buiten de geaardheden van de materiële natuur, dus het is alleen mogelijk om transcendentie te bereiken met behulp van *bhakti*, want *bhakti* bevindt zich ook buiten de geaardheden. Kennis van het zelf, dat vrij is van identificatie

met het lichaam enzovoort, is in de geaardheid goedheid, dus dat stelt niet in staat om *brahma* te bereiken.

“*Bhaktyāham ekayā grahyaḥ* – Ik ben alleen bereikbaar door eenpuntige *bhakti*” (*Śrīmad-Bhāgavatam* 11.14.21). “*Bhaktyā mām abhijānāti* – alleen door *bhakti* kan de *jīva* specifiek Mijn *svarūpa* en bovenzinnelijke natuur kennen” (*Gītā* 18.55).

Jñāna en *yoga* staan bekend als methoden om *mukti* te verkrijgen, maar ze kunnen deze functie alleen vervullen onder invloed van *guṇī-bhūtā-bhakti*, of *bhakti* vermengd met de geaardheden van de materiële natuur. Als ze verstoken zijn van devotie, zijn *jñāna* en *yoga* niet in staat dat resultaat te geven.

Er zijn schriftuurlijke verklaringen, die aantonen, dat *jñāna* en *yoga* zonder *bhakti* geen effect hebben. Bovendien is in de uitspraak hierboven van *Śvetāśvatara Upaniṣad* het woord *eva*, of ‘alleen’, vóór het woord *viditvā*, of ‘weten’, gebruikt. Met andere woorden, bevrijding wordt niet door kennis (*jñāna*) alleen bereikt. Dit impliceert, dat het wel mogelijk is om bevrijding, of *mokṣa*, te bereiken door *Paramātmā* te kennen en soms is het zelfs mogelijk zonder Hem te kennen. Bevrijding wordt bereikt door kennis van *Paramātmā*, hetgeen zich buiten de geaardheden van de natuur bevindt en voortkomt uit *bhakti*, maar soms kan bevrijding louter door *bhakti* worden bereikt zelfs zonder kennis van *Paramātmā*. Deze betekenis wordt ook overgebracht door de uitspraak uit de *Upaniṣaden*, welke eerder is geciteerd.

Iemand met geelzucht kan de zoetheid van kandijnsuiker niet proeven, maar als men suiker blijft eten, wordt de ziekte genezen en kan de smaak van suiker weer worden geproefd. Daarover bestaat geen twijfel. In *Śrīmad-Bhāgavatam* (10.47.59) zegt Śrī Uddhava, “Nectar verleent altijd onsterfelijkheid, zelfs wanneer men het proeft zonder kennis.” Zo kan iemand over zijn *svarūpa* in onwetendheid zijn, maar als hij onophoudelijk *bhajana* van Śrī Kṛṣṇa blijft uitvoeren, wordt hem zijn gewenste resultaat verleend. In de

Mokṣa-dharma wordt van Śrī Nārāyaṇa ook gezegd, “Iemand die zijn toevlucht tot Śrī Nārāyaṇa heeft genomen, hoeft de *sādhana*, waarmee men de vier doelstellingen van het leven bereikt: *dharma*, *artha*, *kāma* en *mokṣa*, niet uit te voeren. Hij bereikt deze doelstellingen zowaar zonder zelfs die *sādhanas* te praktiseren.”

Er wordt in *Śrīmad-Bhāgavatam* (11.20.32-33) ook gezegd, “Alles, dat men kan bereiken met het nakomen van zijn voorgeschreven plicht en met het uitvoeren van soberheden, kunnen Mijn toegewijden gemakkelijk met *bhakti-yoga* bereiken.” Bovendien wordt in *Śrīmad-Bhāgavatam* (6.16.44) gezegd, “Door Jouw heilige naam eenvoudig eenmaal te horen wordt zelfs een laaggeboren *caṇḍāla* (die het vlees van honden eet) van de materiële wereld bevrijd.” Deze uitspraken stellen vast, dat men alleen bevrijding kan bewerkstelligen door *bhakti* te beoefenen. Verder, “Van alle *yogīs* is hij de beste, die met groot vertrouwen in zijn hart *bhājana* uitvoert” (*Gītā* 6.47). Met deze uitspraak wijst Śrī Bhagavān ook op een bijzondere eigenschap van Zijn aanbidder, wier verstand in Hem is verankerd en die vertrouwen hebben in Zijn toegewijden. Men kan de vraag stellen, “Welk type toegewijde is bekwaam om zowel kennis (*jñāna*) als realisatie (*vijñāna*) van Śrī Bhagavān te hebben?” Dit vers, dat begint met *mayy āsakti*, en het volgende vers worden in antwoord hierop gesproken.

Śrīmad-Bhāgavatam (11.2.42) stelt, “Als iemand voedsel tot zich neemt, ervaart hij voldoening, zijn lichaam wordt gevoed en zijn honger verdwijnt, alle drie tegelijkertijd. Iemand, die *bhājana* van Śrī Bhagavān uitvoert, krijgt tegelijkertijd toewijding, realisatie van Bhagavān en onthechting van deze wereld.”

“Het is bemerkenswaardig, dat iemand die slechts één mondvol voedsel neemt, voldoening noch voeding krijgt. Voldoening en voeding worden alleen ervaren door iemand, die een volledige maaltijd tot zich neemt. Hoewel iemand in de beginstadiën van *bhājana* enige realisatie van Me heeft, realiseert iemand Mij in werkelijkheid, die

zich op het platform van diepe gehechtheid, of *āśakti*, bevindt en wiens verstand is gehecht aan Mijn gedaante als Śyāmasundara gekleed in een gele *dhoti*. Men kan Mij alleen op deze manier kennen.

“Hoor van Mij, hoe men Mij rechtstreeks kan realiseren en welk type *yoga* deze realisatie verleent. Men kan Mijn exclusieve toegewijde (*ananya-bhakta*) worden zelfs zonder hulp van *jñāna*, *karma*, enzovoort door met Mij geleidelijk te worden verenigd en door uiteindelijk geheel zijn toevlucht tot Mij te nemen.”

In dit vers wijst het woord *asamśayam* op een twijfel over de mogelijkheid om *nirviśeṣa-brahma* te bereiken en *samagram* wijst erop, dat de realisatie van die *svarūpa* incompleet is. Het volgende wordt verderop in de *Gītā* (12.5) gezegd,

*kleśo 'dhikataras teṣām avyaktāsakta-cetasām
avyaktā hi gatir duḥkhaṁ dehavadbhir avāpyate*

Degenen, die hun verstand richten op het onpersoonlijke *nirguṇa-brahma*, moeten grote ellende ondergaan. Voor een belichaamd wezen kan het moeilijk zijn om die ongemanifesteerde natuur te bereiken.

Met andere woorden, het is twijfelachtig, of men de onpersoonlijke *nirviśeṣa-brahma-svarūpa* kan bereiken. In het huidige vers echter verklaart Śrī Bhagavān, “Deze twijfel bestaat niet met betrekking tot *bhakti-yoga* aan Mij, want Mijn toegewijden realiseren Mij, Śrī Kṛṣṇa, de *parabrahma-tattva*, de Allerhoogste Absolute Waarheid, altijd. Bovendien is *brahma*, het eerbiedwaardige object van de *jñānīs*, louter Mijn glorieuze uitstraling. In Mijn Matsya *avatāra* zei Ik tegen Koning Satyavrata, ‘Door Mijn instructies te volgen kun jij ook Mijn glorie kennen, die in jouw hart manifest wordt door *śabda-brahma*, de vertegenwoordiging van Parabrahma in de vorm van geluid’ (*Śrīmad-Bhāgavatam* 8.24.38). En in de *Gītā* (14.27) heb Ik gezegd, ‘Ik ben de toevlucht, of de basis, van *nirviśeṣa-brahma*’. Daarom is de kennis van Mijn *nirviśeṣa-svarūpa* niet compleet. Ver-

geleken met de kennis van Mijn Śrī Kṛṣṇa Śyāmasundara gedaante is het slechts een fractie.”

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Śrīla Bhaktivinoda Thākura citeert Kṛṣṇa, zoals Hij gezegd zou hebben, “O Pārtha, in de eerste zes hoofdstukken heb ik *jñāna* en *aṣṭāṅga-yoga* uitgelegd. Dit zijn paden om bevrijding te verkrijgen en ze hebben de hulp nodig van *niṣkāma-karma-yoga* om het hart te zuiveren. In de tweede groep van zes hoofdstukken leg Ik *bhakti-yoga* uit. Luister. Als je jouw verstand steevast aan Mij vasthecht en je door het beoefenen van *bhakti-yoga* volkomen jouw toevlucht tot Mij hebt genomen, krijg je grondige kennis over Mij. Dit lijkt geen twijfel.

“Kennis van *nirviśeṣa-brahma* is incompleet, omdat het de kennis van de kwaliteiten van het persoonlijke aspect van de Absolute Waarheid (*saviśeṣa-jñāna*) ontkent. Men krijgt een idee van het vormloze *nirviśeṣa* door het afwijzen van materiële gevarieerdheid. Mijn *nirviśeṣa-brahma* aspect manifesteert zich als het object van dit vormloze idee, dat zich niet buiten de geaardheden van de materiële natuur bevindt. Dit komt, omdat het louter fysieke en mentale kennis transcendeert en daardoor beperkt is tot kennis in de geaardheid goedheid. *Bhakti* heeft een bijzondere functie, die transcendentaal is aan de geaardheden van de natuur. Mijn gedaante is ook *nirguṇa* – buiten de materiële natuur – en kan alleen door een levend wezen met ogen in *nirguṇa* worden gezien, die door het proces van *nirguṇā-bhakti* hun bedekking zijn kwijtgeraakt.”

VERS 2

ज्ञानं तेऽहं सविज्ञानमिदं वक्ष्याम्यशेषतः
यज्ज्ञात्वा नेह भूयोऽन्यज्ज्ञातव्यमवशिष्यते

***jñānam te 'ham sa-vijñānam idam vakṣyāmy aśeṣataḥ
yaj jñātvā neha bhūyo 'nyaj jñātavyam avasiṣyate***

jñānam – kennis; *te* – aan jou; *aham* – Ik; *sa-vijñānam* – samen met de realisatie van die kennis; *idam* – dit; *vakṣyāmi* – zal uitleggen; *aśeṣataḥ* – helemaal; *yaj* – datgene; *jñātvā* – hebt begrepen; *na* – niets; *iha* – in deze materiële wereld; *bhūyaḥ* – verder; *anyat* – anders; *jñātavyam* – te kennen; *avasiṣyate* – zal overblijven.

Ik ga deze kennis, die is verrijkt met realisatie, in zijn geheel aan jou overdragen. Wanneer je dit begrijpt, blijft er in deze wereld verder niets over om te weten.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: In het stadium van het *bhakti*-proces, voordat zich gehechtheid (*āśakti*) ontwikkelt, is de kennis over Mij vol ontzag en eerbied, maar zodra men *āśakti* bereikt, ontwaakt men voor Mijn bekoring (*mādhurya*). Je moet ze alletwee horen. Als je ze eenmaal begrijpt, hoef je verder niets meer te weten. Kennis van Mijn *nirviṣeṣa-brahma*, evenals de realisatie ervan, zijn hierbij ingesloten.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Als men toegewijde dienst uitvoert, die zich buiten de geaardheden van de natuur bevindt, realiseert men de complete *svarūpa* van Svayam Bhagavān Śrī Kṛṣṇa, die eeuwig, vol kennis en zegen is en die de basis vormt van alle transcendentale vermogens, rijkdommen (*aiśvarya*) en bekoring (*mādhurya*). Śrī Vyāsa kreeg in de staat van *samādhi* volkomen realisatie van Bhagavāns *svarūpa*, alleen door *bhakti-yoga*. “*Apaśyat purusaṁ pūrṇam* – en zo zag hij de complete Persoonlijkheid Gods” (*Śrīmad-Bhāgavatam* 1.7.4). Hierbij dient men te begrijpen, dat zowel *brahma-jñāna* en *paramātma-jñāna* als ook de bekoorlijkheid van Bhagavān (*vijñāna*) in deze visie van Kṛṣṇa’s *svarūpa* worden gerealiseerd. Dus wanneer men kennis over Śrī Bhagavān heeft verkregen, resteert er niets meer om te weten.

Het synoniem van *nirguṇā-bhakti*, of *bhakti* die zich buiten de geaardheden van de materiële natuur bevindt, is *prema-bhakti*. Om *prema-bhakti* te bereiken dient men negen stadia te doorlopen: (1) *śraddhā* – vertrouwen, (2) *sādhu-saṅga* – associatie van gevorderde toegewijden, (3) *bhajana-kriyā* – aanvaarding van het proces van toewijding, (4) *anartha-nivṛtti* – het stoppen van ongewenste verlangens, (5) *niṣṭhā* – standvastigheid, (6) *ruci* – smaak, (7) *āsakti* – diepe gehechtheid [deze zeven stadia omvatten *sādhana-bhakti*], (8) *bhāva* – beginstadium van zuivere liefde of *prema* en (9) het verschijnen van *prema*. Voordat de praktiserende toegewijde het stadium van *āsakti* bereikt, is de kennis over Bhagavān vol ontzag en eerbied. Wanneer die diepe gehechtheid rijp wordt, realiseert hij zich de bekoorlijkheid, of *mādhurya*, van Bhagavān in zijn hart. Dit wordt *vijñāna* genoemd.

VERS 3

मनुष्याणां सहस्रेषु कश्चिद्यतति सिद्धये
यततामपि सिद्धानां कश्चिन् मां वेत्ति तत्त्वतः”

*manuṣyāṇām sahasreṣu kaścīd yatati siddhaye
yatatām api siddhānām kaścīn mām veti tattvataḥ*

manuṣyāṇām – mensen; *sahasreṣu* – van duizenden; *kaścīd* – iemand; *yatati* – probeert; *siddhaye* – perfect te worden; *yatatām* – van degenen die proberen; *api* – toch zelfs; *siddhānām* – van degenen die perfectie bereiken; *kaścīd* – één persoon; *mām* – Mij; *veti* – kent; *tattvataḥ* – (zoals Ik ben) in werkelijkheid.

Van duizenden mensen is er één, die pogingen onderneemt om perfectie te bereiken. En van al degenen, die perfectie bereiken, is degene, die Mijn *svarūpa* werkelijk kent, zeldzaam.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: “Zelfs *jñānīs* en *yogīs*, die beschikken over de symptomen, zoals die werden beschreven in de voorgaande zes hoofdstukken, krijgen zelden kennis over Mij, welke vergezeld gaat van complete realisatie.” Śrī Bhagavān spreekt over realisatie van Hem in dit vers, dat begint met *manuṣyānām*. “Van talloze levende wezens is er één, die een menselijke geboorte krijgt en van duizenden mensen is er slechts één, die naar voorspoed streeft. Van de duizenden, die hun heil nastreven, komt het zelden voor, dat er één is, die Mij werkelijk kent en rechtstreekse realisatie heeft van Mijn gedaante als Śyāmasundara met de fluit.”

De conclusie is, dat de zegen, die men ervaart bij de realisatie van de transcendentale gedaante van Bhagavān (*saviṣeṣa-brahma*), duizenden keren groter is dan de zegen, die wordt ervaren door Zijn onpersoonlijke aspect (*nirviṣeṣa-brahma*) te realiseren.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: In dit vers laat Bhagavān zien, dat kennis over Śrī Bhagavān uiterst zeldzaam is. In *Śrīmad-Bhāgavatam* (6.14.5) is het volgende beschreven,

*muktānām api siddhānām nārāyaṇa-parāyaṇaḥ
sudurlabhaḥ prasāntātmā koṭiṣv api mahā-mune*

O grote wijze, onder miljoenen van zulke bevrijde en geperfectioneerde personen is het uiterst zeldzaam, dat men een zeer vredige toegewijde van Śrī Nārāyaṇa aantreft. Iemand die de lieflijkheid van Śrī Kṛṣṇa heeft gerealiseerd is nog zeldzamer. De zegen ontleend aan het proeven van de lieflijkheid van Śrī Kṛṣṇa is miljoenen keren groter dan *brahmānanda*, de zegen van *brahma*.

Ook in *Bhakti-rasāmṛta-sindhu* (1.1.25) staat,

*brahmānando bhaved eṣa cet parārdha-guṇī-kṛtaḥ
naiti bhakti-sukhāmbhodheḥ paramāṇu-tulām api*

Zelfs wanneer de zegen van *brahma* met het aantal dagen van de levensduur van Brahmā wordt vermenigvuldigd, staat het in geen

verhouding tot een enkel sprankje van het plezier, dat men krijgt bij het proeven van de zoete lieflijkheid van Śrī Kṛṣṇa.

Dit wordt ook gezegd in Śrī Caitanya-caritāmṛta (Ādi-līlā 7.84-85),

*kṛṣṇa-viṣayaka prema—parama puruṣārtha
yāra āge ṛṇa-tulya cāri puruṣārtha*

Religiositeit, economische ontwikkeling, lustbevrediging en bevrijding worden beschouwd als de vier doelstellingen van het leven, maar in vergelijking met de liefde voor God, het vijfde en hoogste doel, zijn ze zo onbeduidend als een strootje in de straat.*

*pañcama puruṣārtha—premānandāmṛta-sindhu
mokṣādi ānanda yāta nahe eka bindu*

Voor een toegewijde, die werkelijk *bhāva* heeft ontwikkeld, lijkt het plezier, dat wordt ontleend aan religiositeit (*dharma*), economische ontwikkeling (*artha*), lustbevrediging (*kāma*) en bevrijding (*mokṣa*), op een druppel in vergelijking met de zee.*

VERS 4

भूमिरापोऽनलो वायु” खं मनो बुद्धिरेव च
अहङ्कार इतीयं मे भिन्ना प्रकृतिरष्टधा

*bhūmir āpo ‘nalo vāyuḥ kham mano buddhir eva ca
ahaṅkāra itīyaṁ me bhinnā prakṛtir aṣṭadhā*

bhūmiḥ – aarde; *āpaḥ* – water; *analaḥ* – vuur; *vāyuḥ* – lucht; *kham* – ether; *manaḥ* – verstand; *buddhiḥ* – intelligentie; *eva* – zeker; *ca* – en; *ahaṅkāraḥ* – vals-ego; *iti* – alsvolgt; *iyam* – dit; *me* – van Mij; *bhinnā* – onderdelen; *prakṛtiḥ* – materiële energie; *aṣṭadhā* – achtvoudig.

Mijn externe, materiële energie bestaat uit acht elementen: aarde, water, vuur, lucht, ether, verstand, intelligentie en vals-ego.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: In relatie tot *bhakti* wijst het woord *jñāna* alleen op kennis van de vermogens van Śrī Bhagavān. Het wijst niet op kennis van het zelf. In dit vers, dat begint met *bhūmi*, en in het volgende vers zet Śrī Kṛṣṇa kennis uiteen van de grootsheid van Śrī Bhagavān door Zijn spirituele (*parā*) en materiële (*aparā*) vormen van energie uit te leggen. De woorden *bhūmi-ādi* (aarde, enzovoort) wijzen op de vijf materiële elementen met hun respectievelijke subtiele objecten, zoals geur. Het woord *ahankāra* (vals-ego) wijst op zijn functie via de zintuigen en verwijst ook naar hun oorzaak, de materiële natuur, of *mahat-tattva*. Omdat de intelligentie en het verstand hiervan de meest vooraanstaande elementen zijn, zijn ze afzonderlijk vermeld geworden.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Śrīla Bhaktivinoda Ṭhākura citeert Kṛṣṇa, zoals Hij gezegd zou hebben, “Kennis van zowel Mijn *svarūpa* als Mijn vermogen wordt *bhagavat-jñāna* genoemd. Het wordt op deze manier beschreven, ‘Ik, de Allerhoogste Absolute Realiteit Śrī Kṛṣṇa, bevind Me altijd in Mijn *svarūpa* en Ik beschik ten volle over alle vermogens (*śaktis*). *Brahma* is slechts een vormloze (*nirviśeṣa*) uitdrukking van Mijn vermogen en beschikt niet over een gedaante. Het bestaan van dit *brahma* is gebaseerd op het concept van ontkenning van de geschapen wereld. Paramātmā is eveneens een deelmanifestatie van Mijn energie in deze wereld. In feite is Paramātmā specifiek gerelateerd aan de tijdelijke, materiële wereld en beschikt niet over een eeuwige *svarūpa*. Mijn enige, eeuwige aspect is Mijn eeuwige gedaante van Bhagavān, die beschikt over twee soorten energie. Een ervan is de externe energie en wordt *bahiraṅga* of *māyā-śakti* genoemd. Aangezien deze de oorzaak (moeder) is van de inerte wereld, wordt zij ook *aparā-śakti* genoemd. Men dient het aantal elementen in deze *aparā-śakti* te begrijpen: de vijf grove elementen, of *mahā-bhūta* (aarde, water, vuur, lucht en ether) en hun vijf respectievelijke kwaliteiten (geur, smaak,

vorm, gevoel en geluid), die in totaal tien bedragen. Er zijn daarom dus tien elementen. Je dient te begrijpen, dat de zintuigen actieve componenten zijn, die door het element vals-ego of *ahaṅkāra* worden geïnitieerd en dat de ongemanifesteerde, materiële energie of *mahat-tattva* hun oorzaak vormt. Het verstand en de intelligentie zijn als afzonderlijke elementen genoemd vanwege hun vooraanstaande en onderscheidende functies in die groep elementen, maar ze zijn in feite één. Deze hele groep is onderdeel van Mijn externe energie.”

VERS 5

अपरेयमितस्त्वन्यां प्रकृतिं विद्धि मे पराम्
जीवभूतां महाबाहो ययेदं धार्यते जगत्

*apareyam itas tv anyām prakṛtiṁ vidhi me parām
jīva-bhūtām mahā-bāho yayedam dhāryate jagat*

aparā – inferieur of onbeweeglijk; *iyam* – deze (materiële energie); *itaḥ* – erbuiten; *tu* – maar; *anyām* – nog een; *prakṛtiṁ* – energie; *vidhi* – moet je begrijpen; *me* – van Mij; *parām* – superieur (spiritueel); *jīva-bhūtām* – de levende wezens; *mahā-bāho* – O sterkbewapende (Arjuna); *yayā* – waarmee (bewuste energie); *idam* – dit; *dhāryate* – wordt aanvaard (door hen om van hun baatzuchtige activiteiten te genieten); *jagat* – universum.

O machtig bewapende Arjuna, je moet weten, dat Mijn externe energie, die uit acht onderdelen bestaat, inferieur is. Er is een ander vermogen van Mij, dat wordt gekend als de *jīva* en dat superieur is en dat deze materiële wereld aanvaardt met het doel om van de vruchten van zijn actie te genieten.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Omdat de eerder genoemde *bahiraṅgā-śakti* van nature inert, star, of statisch is, is deze inferieur. De *taṭasthā-śakti* in de vorm van de levende wezens of *jīvas* is verschillend van

dit externe, materiële vermogen en is superieur vanwege de aanwezigheid van bewustzijn. Het is superieur, omdat het met zijn bewuste natuur het universum ondersteunt. Met andere woorden, het aanvaardt de materiële wereld met zijn eigen plezier tot doel.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Śrīla Bhaktivinoda Ṭhākura citeert Kṛṣṇa, zoals Hij gezegd zou hebben, “Afgezien van deze materiële natuur (*aparā-prakṛti*) is er Mijn marginale natuur (*taṭasthā-prakṛti*), die *jīva* (*parā-prakṛti*) wordt genoemd. Die *prakṛti* is bewust en manifesteert zich als *jīvas* of levende entiteiten. De *jīvas* voortkomend uit die energie hebben deze statische, materiële wereld bewust gemaakt. De *jīva* heeft het vermogen zich hetzij in de transcendentale wereld te begeven, die is voortgekomen uit Mijn innerlijke energie en deze transcendentale wereld te begrijpen, of zich in de statische, materiële wereld te begeven, welke is voortgekomen uit Mijn externe energie. Om die reden wordt de *jīva-śakti* ook *taṭasthā-śakti* genoemd.”

De gebonden zielen (*baddha-jīvas*), die zich van Śrī Kṛṣṇa hebben afgekeerd, manifesteren zich in deze wereld uit deze *taṭasthā-śakti*. Het is een groot misverstand om te denken, dat de zielen in gebondenheid hun dienst aan Kṛṣṇa hebben opgegeven en vanuit Vaikuṅṭha of zelfs hoger, vanuit Goloka, naar deze wereld zijn gekomen. Dit idee is tegengesteld aan de *siddhānta*. Een *jīva*, die eenmaal dienst aan Kṛṣṇa in Zijn woonplaats heeft gekregen, kan met geen mogelijkheid meer uit deze positie wegvallen. Zoals wordt gezegd in de *Gītā* (15.6),

yad gatvā na nivartante tad dhāma paramaṁ mama

Degenen, die Mijn allerhoogste verblijfplaats bereiken, keren nimmer naar deze materiële wereld terug.

Citraketu Mahārāja en Jaya en Vijaya zijn nooit gevallen. Ze verschenen vrijwillig in deze wereld en voerden in deze wereld de rol

van geconditioneerde ziel uit voor het plezier van Bhagavān. De *jīvas*, die in hun dienst aan Śrī Kṛṣṇa zijn verzonken in de spirituele wereld, worden hetzij gemanifesteerd uit Śrī Baladeva Prabhu of uit Zijn expansie, Mahā-Saṅkarṣaṇa, die niet-verschillend van Hem is. Zij zijn eeuwig bevrijde *jīvas*. Het is niet mogelijk, dat ze ooit vallen.

VERS 6

एतद्योनीनि भूतानि सर्वाणीत्युपधारय
अहं कृत्स्नस्य जगत” प्रभव” प्रलयस्तथा

*etad-yonīni bhūtāni sarvāṇīty upadhāraya
aham kṛtsnasya jagataḥ prabhavaḥ pralayas tathā*

etad – dat; *yonīni* – deze beide voorheen genoemde vormen van energie zijn voortgekomen; *bhūtāni* – levende wezens; *sarvāṇi* – allemaal; *iti* – dat; *upadhāraya* – weet; *aham* – van Mij; *kṛtsnasya* – van de hele; *jagataḥ* - kosmische manifestatie; *prabhavaḥ* – de oorsprong; *pralayaḥ* – ontbinding; *tathā* – en.

Je moet weten, dat alle geschapen wezens uit deze twee naturen van Mij zijn voortgekomen. Ik alleen ben de enige oorzaak van schepping en ontbinding van de totale materiële manifestatie.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Hier vestigt Śrī Bhagavān Zich als de oorzaak van het universum, want Hij is de oorsprong van deze beide vermogens. De twee oorzaken van alle bewegend en niet-bewegend geschapen wezens zijn *māyā-śakti* als het veld (*kṣetra*) en *jīva-śakti* als de kenners van het veld (*kṣetrajñā*). “Dus als bestuurder van deze beide *śaktis* ben Ik de schepper van het totale universum. Op het moment van ontbinding lossen deze vermogens zich op en rus-

ten in Mij, de Allerhoogste Eigenaar van Energie. Daarom ben Ik hun enige vernietiger.”

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Śrīla Bhaktivinoda Ṭhākura citeert Kṛṣṇa, zoals Hij gezegd zou hebben, “Het bewuste en het onbewuste, met andere woorden, de *jīvas* en de statische schepping, zijn uit deze twee *prakṛtis* voortgekomen. Zowel *māyā-śakti* als *jīva-śakti* zijn Mijn vermogens, omdat ze uit Mij voortkomen. Ik, Bhagavān, ben daarom de grondoorzaak van zowel oorsprong als ontbinding van het universum.”

VERS 7

मत्तं परतरं नान्यत्किञ्चिदस्ति धनञ्जय
मयि सर्वमिदं प्रोतं सूत्रे मणिगणा इव

*mattaḥ parataram nānyat kiñcid asti dhanañjaya
mayi sarvam idam protam sūtre maṇi-gaṇā iva*

mattaḥ – dan Ik; *parataram* – groter; *na* – niet; *anyat* – anders; *kiñcid* – wat dan ook; *asti* – bestaat; *dhanañjaya* – O overwinnaar van rijkdom (Arjuna); *mayi* – aan Mij; *sarvam* – alles; *idam* – deze materiële schepping; *protam* – is afhankelijk; *sūtre* – op een draad; *maṇi-gaṇāḥ* – juwelen; *iva* – zoals.

O overwinnaar van rijkdom, Dhanañjaya, niets is superieur aan Mij. Deze hele schepping is van Mij afhankelijk, zoals juwelen op een koord zijn geregen.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Śrī Bhagavān zegt, “Ik ben op deze manier de oorzaak van alles. Zoals oorzaak en gevolg niet verschillend van elkaar zijn, zo zijn energie en de bron van energie niet verschillend.”

In de Śruti's wordt gezegd, “*ekam evādvitīyaṁ brahma* – vóór de schepping van dit universum bestond er slechts één Absolute Realiteit zonder een tweede” (*Chāndogya Upaniṣad* 6.2.1).

Bovendien, “*neha nānāsti kiñcana* – er bestaat niets behalve *advaya brahma*, de ene non-duale Absolute Waarheid in diverse vormen” (*Bṛhad-āraṇyaka Upaniṣad* 4.4.19).

Ook in de Śruti's wordt verklaard, “Aangezien Mijn vermogens de oorzaak zijn van alle scheppingen, ben Ik de oorzaak van alles.”

Nadat Bhagavān op deze manier uitlegt, dat Hij alles is, legt Hij nu uit, dat Hij alomtegenwoordig is met de woorden *mayi* enzo voort. *Sarvam idam* betekent, “Zowel de *cit* (bewuste) als de *jaḍa* (passieve) universa zijn van Mij niet verschillend, want ze zijn Mijn creaties (effecten). Met andere woorden, ze zijn Mijn *svarūpa* en precies zoals edelstenen op een draad zijn geregen, hangen ze vast aan Mij, Antaryāmi, de inwonende getuige van alles.” Śrī Madhusūdana Sarasvatipāda heeft geschreven *sūtre maṇi-gaṇā iva*. Dit voorbeeld toont alleen aan, dat het universum in Bhagavān rust, maar het bewijst niet, dat Hij de oorzaak van het universum is. De uitspraak echter ‘goud is de oorzaak van een gouden ooring’ leent zich ervoor om vast te stellen, dat Hij de oorzaak van het universum is.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: In het voorgaande vers heeft Śrī Bhagavān Zich als de onafhankelijke oorzaak van schepping en ontbinding gevestigd. In het huidige vers stelt Hij vast, dat Hij alleen als alomtegenwoordige getuige de oorzaak van de instandhouding is. “Ik, Śrī Kṛṣṇa, ben de Allerhoogste Absolute Waarheid (*parama-tattva*) en de oorzaak der oorzaken.” Ook Śrī Brahmā vestigt dit principe in *Brahma-saṁhitā* (5.1),

*īśvaraḥ paramaḥ kṛṣṇaḥ sac-cid-ānanda-vigrahaḥ
anādir ādir govindaḥ sarva-kāraṇa-kāraṇam*

De Allerhoogste Persoonlijkheid Gods, de belichaming van waarheid, bewustzijn en plezier, is Govinda Kṛṣṇa. Hij heeft geen be-

gin, Hij is de oorsprong van alles en Hij is de oorzaak der oorzaken.

Om dit onderwerp begrijpelijk te maken citeren we concepten van Śrī Baladeva Vidyābhūṣaṇa's *Govinda-bhāṣya*, zijn commentaar op de Vedānta, “*Parabrahma-svarūpa*, Śrī Kṛṣṇa, is de allerhoogste, vooraanstaande Absolute Realiteit. Behalve Hij is er geen andere, onafhankelijk bestaande entiteit, die superieur of inferieur is aan Hem. ‘*Yasmāt paraṁ nāparam asti kiñcit* – er is geen waarheid, die hoger is dan die Allerhoogste Persoon’ (*Śvetāśvatara Upaniṣad* 3.9). Deze uitspraken van de Śruti's hebben het bestaan van iets hogers dan het alomeerbiedwaardige *brahma* niet aanvaard. In de Veda's (*Śvetāśvatara Upaniṣad* 3.8-9) wordt gezegd, ‘Ik ken deze stralende *brahma* als de zon buiten alle duisternis (onwetendheid). Men bereikt onsterfelijkheid en het doel van het menselijk leven door Hem te kennen. De enige manier om onsterfelijkheid te verkrijgen is door kennis te hebben van deze Allerhoogste Persoon. Niets is aan Hem superieur.’

“Na de superioriteit van Parabrahma te hebben aanvaard, zoals in deze *mantras* wordt vastgesteld, wordt verder gezegd, ‘Degenen, die de zuivere, grondrechtelijke natuur van *brahma* kennen, worden te zijner tijd onsterfelijk; anders komt er geen eind aan hun ellende.’ Indien iets anders als superieur aan *brahma* zou worden aanvaard, zou de verklaring van Śrī Kṛṣṇa *mattaḥ paratarāṁ nānyat kiñcid asti dhananjaya* geen stand houden” (*Govinda-bhāṣya*, *Brahma-sūtra* 3.2.37).

Śvetāśvatara Upaniṣad (6.8) herhaalt op overeenkomstige wijze, “*na tat-samaś cābhyadhikāś ca dṛṣyate* – niets is gelijk of groter dan Śrī Kṛṣṇa, de Absolute Waarheid, die beschikt over alle transcendentale eigenschappen.”

VERS 8

रसोऽहमप्सु कौन्तेय प्रभास्मि शशिसूर्ययो”
 प्रणव” सर्ववेदेषु शब्द” खे पौरुषं नृषु

*raso ‘ham apsu kaunteya prabhāsmi śaśi-sūryayoḥ
 praṇavaḥ sarva-vedeṣu śabdaḥ khe pauruṣam nṛṣu*

rasaḥ – de smaak; *aham* – Ik; *apsu* – in water; *kaunteya* – O zoon van Kuntī; *prabhā* – het licht; *asmi* – ben; *śaśi-sūryayoḥ* – van de maan en de zon; *praṇavaḥ* – de lettergreep *om̐*; *sarva-vedeṣu* – in alle vedische *mantras*; *śabdaḥ* – het geluid; *khe* – in de ether; *pauruṣam* – vermogen; *nṛṣu* – in de mens.

O zoon van Kuntī, Ik ben de smaak van water, de straling van zon en maan en van de lettergreep om̐ in de vedische mantras. Ik ben het geluid in de ether en het vermogen in de mens.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: “Als Antaryāmi, de inwonende getuige, ga Ik dit universum, dat door Mij werd geschapen, binnen en existeer daar. Op dezelfde manier ben alleen Ik de essentie in mensen en andere levende wezens. Ergens ben Ik de oorzaak en ergens ben Ik het gevolg.” Om deze waarheid te vestigen spreekt Śrī Bhagavān dit vers, dat begint met *raso ‘ham*, en de volgende drie verzen.

“De betekenis van *apsu* (water) is, dat zijn oorzaak de *rasa* (smaak) is, die eveneens tot Mijn vermogen behoort. Op dezelfde manier is Mijn uitstraling de oorzaak van de zon en de maan en *om̐kāra* is de oorzaak van de Veda’s. Deze behoren ook tot Mijn vermogens. Ik ben ook de oorzaak van het luchtruim en van geluid en Ik ben de essentie van mensen en de bron van hun vermogen.”

VERS 9

पुण्यो गन्ध” पृथिव्यां च तेजश्चास्मि विभावसौ
जीवनं सर्वभूतेषु तपश्चास्मि तपस्विषु

*punyaṅ gandhaḥ pṛthivyām ca tejaś cāsmi vibhāvasau
jīvanam sarva-bhūteṣu tapaś cāsmi tapasviṣu*

punyaḥ – de zuivere; *gandhaḥ* – geuren; *pṛthivyām* – in de aarde; *ca* – en; *tejaḥ* – de hitte; *ca* – en; *asmi* – ben Ik; *vibhāvasau* – in vuur; *jīvanam* – leven; *sarva-bhūteṣu* – in alle wezens; *tapaḥ* – soberheid; *ca* – en; *asmi* – ben Ik; *tapasviṣu* – in asceten.

Ik ben de zuivere geur van de aarde, de hitte in vuur, het leven in alle wezens en de soberheid van de asceten.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: Volgens het woordenboek genaamd *Amara-koṣa* betekent het woord *punya* ‘een oorspronkelijke en aantrekkelijke geur’. Het gebruik van het woord *ca* wijst op de relatie tussen het woord *punya* en *rasa* (smaak) enzovoort. Het woord *teja* impliceert de capaciteit tot verteren en het bakken van ingrediënten. Het betekent ook ‘essentie in de vorm van capaciteit’, ‘verlichten’, ‘beschermen tegen koude’ enzovoort. *Jīvana* betekent ‘essentie in de vorm van leven’ en *tapa* betekent ‘het verdragen van dualiteiten’.

VERS 10

बीजं मां सर्वभूतानां विद्धि पार्थ सनातनम्
बुद्धिर्बुद्धिमतामस्मि तेजस्तेजस्विनामहम्

*bijaṃ mām sarva-bhūtānām viddhi pārtha sanātanam
buddhir buddhimatām asmi tejas tejasvinām aham*

bijam – oorzaak; *mām* – Mij; *sarva-bhūtānām* – voor alle levende wezens; *viddhi* – weet; *pārtha* – O zoon van Pṛthā; *sanātanam* – de eeuwige; *buddhiḥ* – intelligentie; *buddhimatām* – van de intelligentia; *āsmi* – ben; *tejaḥ* - courage; *tejasvinām* – van de machtigen; *aham* – Ik.

O Pārtha, ken Mij als eeuwige oorzaak van alle wezens. Ik ben de intelligentie van de intelligentia en de courage der machtigen.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Het woord *bija* (zaad of kern) betekent ‘de ongetransformeerde oorzaak genaamd *pradhāna*’. *Sanātana* betekent ‘eeuwig’. “De essentie van een briljant persoon is zijn intelligentie en dat ben Ik.”

VERS 11

बलं बलवतां चाहं कामरागविवर्जितम्
धर्माविरुद्धो भूतेषु कामोऽस्मि भरतर्षभ

balam balavatām cāham kāma-rāga-vivarjitam
dharmāviruddho bhūteṣu kāmo ‘smi bharatarṣabha

balam – de kracht; *balavatām* – der krachtigen; *ca* – en; *aham* – Ik; *kāma-rāga* – van lust en gehechtheid; *vivarjitam* – verstoken van; *dharmāviruddhaḥ* – niet onvergelykbaar met de codes van *dharmā*; *bhūteṣu* – in alle levende wezens; *kāma* – hartstocht; *āsmi* – ben; *bharata-rṣabha* – O beste der Bharatadynastie.

O beste der Bharatadynastie, Ik ben de kracht der krachtigen, vrij van gehechtheid en verlangen. In alle wezens ben Ik de seksuele vereniging in overeenstemming met religieuze principes alleen ten behoeve van de voortplanting.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: Het woord *kāma* wijst over het algemeen op het verlangen naar instandhouding en *rāga* wijst op woede. In deze context echter zijn deze betekenissen niet van toepassing. *Dharmā-viruddhaḥ* betekent ‘datgene, dat niet is tegengesteld aan *dharmā*’ hetgeen neerkomt op ‘hartstocht die alleen wordt aangewend om kinderen bij zijn eigen vrouw te maken’.

VERS 12

ये चैव सात्त्विका भावा राजसास्तामसाश्च ये
मत्त एवेति तान् विद्धि न त्वहं तेषु ते मयि

*ye caiva sāttvikā bhāvā rājasās tāmasās ca ye
matta eveti tāt viddhi na tv aham teṣu te mayi*

ye – wat dan ook; *ca* – en; *eva* – zeker; *sāttvikāḥ* – in goedheid; *bhāvāḥ* – bestaansvormen; *rājasāḥ* – hartstocht; *tāmasāḥ* – onwetendheid; *ca* – en; *ye* – wat dan ook; *mattaḥ* – van Mij afkomstig; *eva* – zeker; *iti* – dus; *tāt* – hen; *viddhi* – je moet weten; *na* – niet; *tu* – maar; *aham* – Ik; *teṣu* – in hen; *te mayi* – ze zijn in Mij.

Je moet weten, dat alle vormen van bestaan – goedheid (*sāttvika*), hartstocht (*rājasika*) en onwetendheid (*tāmasika*) – door de geaardheden van Mijn materiële natuur worden gemanifesteerd. Ik ben aan deze geaardheden niet onderhevig, want ze staan allemaal onder het beheer van Mijn energie.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: “Ik heb op deze manier slechts enkele van Mijn vermogens (*vibhūti*s) uitgelegd, zoals die, welke de oorzaak en essentie van objecten zijn. Maar wat heeft het voor zin om in details te treden? Alles is Mijn vermogen, dus alles staat onder Mijn beheer.” Om dit uit te leggen spreekt Śrī Bhagavān dit vers, dat begint met de woorden *ye caiva*. “Beheersing over het verstand en de zintuigen, gelijkmoedigheid en de halfgoden zelf zijn hoedanigheden

van het bestaan in de geaardheid goedheid. Geluk, trots en meer van dergelijke gevoelens, evenals de demonen zelf, zijn hoedanigheden van het bestaan in de geaardheid hartstocht. En beklag, verdriet en begoocheling, evenals Rākṣasa's (kannibalen, die lager zijn dan demonen), zijn hoedanigheden van het bestaan in de geaardheid onwetendheid. Ze zijn allemaal van Mij afkomstig, maar men dient te begrijpen, dat ze behoren tot de effecten van de geaardheden van Mijn materiële natuur, dus Ik ben niet persoonlijk in hen aanwezig. Anders dan de levende wezens sta Ik niet onder hun beheer, maar zij staan onder Mijn beheer.

VERS 13

त्रिभिर्गुणमयैर्भावैरेभिः सर्वमिदं जगत्
मोहितं नाभिजानाति मामेभ्यः परमव्ययम्

*tribhiḥ guṇa-mayair bhāvair ebhiḥ sarvam idaṃ jagat
mohitaṃ nābhijānāti mām ebhyaḥ param avyayam*

tribhiḥ – drie; *guṇa-mayaiḥ* – samengesteld uit de kwaliteiten van de materiële natuur; *bhāvaiḥ* – staten; *ebhiḥ* – door deze; *sarvam* – hele; *idaṃ* – deze; *jagat* – wereld; *mohitaṃ* – begoocheld; *na abhijānāti* – kent niet; *mām* – Mij; *ebhyaḥ* – deze geaardheden; *param* – buiten; *avyayam* – en onvergankelijk.

Begoocheld door deze drie hoedanigheden van het bestaan (de geaardheden goedheid, hartstocht en onwetendheid) is de hele wereld in onwetendheid van Mij, die zich buiten de geaardheden bevindt en onvergankelijk is.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Arjuna kan vragen, “Waarom kennen de mensen Jou niet als de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods, Parameśvara?” In antwoord hierop spreekt Kṛṣṇa dit vers, dat begint met *tribhiḥ*. “De levende wezens van deze wereld zijn in de war, want ze

worden beheerst door hun aangeleerde natuur, die is samengesteld uit de activiteiten van de drie geaardheden. Deze verwarring bestaat uit overheersing van het verstand, overheersing van de zintuigen, maar ook uit geluk, verdriet, gehechtheid en afgunst. Maar Ik bevind Me buiten de geaardheden en ben vrij van iedere transformatie, die door deze hoedanigheden wordt veroorzaakt. Dat is de reden, waarom deze wezens Me niet kunnen bevatten.”

VERS 14

दैवी ह्येषा गुणमयी मम माया दुरत्यया
मामेव ये प्रपद्यन्ते मायामेतां तरन्ति ते

*daivī hy eṣā guṇamayī mama māyā duratyayā
mām eva ye prapadyante māyām etāṁ taranti te*

daivī – zij begoochelt de *jīvas*; *hi* – inderdaad; *eṣā* – dit; *guṇa-mayī* – bestaande uit de drie geaardheden van de materiële natuur; *mama* – van Mij; *māyā* – illusoire externe energie; *duratyayā* – moeilijk te overwinnen; *mām* – aan Mij; *eva* – alleen; *ye* – hij die; *prapadyante* – toevlucht neemt; *māyām* – illusie; *etām* – dit; *taranti* – transcenderen of oversteken; *te* – zij.

Deze externe energie van Mij, die bestaat uit de drie geaardheden en die de levende wezens begoochelt, is zeker erg moeilijk te overwinnen, maar degenen, die uitsluitend hun toevlucht tot Mij zoeken, kunnen deze *māyā* met gemak transcenderen.

SĀRĀRTHA-VARṢĪNĪ: De volgende vraag kan worden gesteld, “Hoe kan men vrij worden van de begoocheling, die wordt gecreëerd door de drie geaardheden van de natuur?” Als antwoord spreekt Śrī Bhagavān dit vers, dat begint met *daivī*. “Deze *māyā* wordt *daivī* genoemd, omdat ze de halfgoden (de levende wezens),

die van nature goddelijk zijn, maar worden geabsorbeerd door de sport van lustbevrediging, begoochelt. Deze *māyā* is *guṇa-mayī*, samengesteld uit de drie geaardheden. Het woord *guṇa-mayī* heeft ook een andere betekenis, namelijk ‘de vorm van een sterk touw met drie kabels’. Deze externe energie, die toebehoort aan Mij, Parameśvara, is uiterst moeilijk te overstijgen. Niemand is in staat dit touw door te hakken en vrij te worden van de gebondenheid aan de materiële geaardheden van de natuur.” Śrī Bhagavān zegt, “Geloof Me,” waarbij Hij Zijn hand op Zijn borst legt en dan vervolgt met *mām*, “Men kan deze *māyā* alleen teboven komen, indien men zich uitsluitend overgeeft aan Mij in deze gedaante van Śyāmasundara.”

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: De twee soorten energie of *śakti* van Bhagavān zijn *parā* (spiritueel) en *aparā* (materieel). De spirituele, innerlijke energie wordt *antaraṅgā* (*cit-śakti*) genoemd en de materiële, externe energie wordt *bahiraṅgā* (*acit-, aparā- of māyā-śakti*) genoemd. In de Upaniṣaden wordt ook gezegd, “*māyāṁ tu prakṛtiṁ vidyān mayinaṁ tu maheśvaram – māyā* dient te worden begrepen als de materiële energie; en de persoon (*puruṣa*), die de toevlucht van *māyā* is, dient te worden begrepen als de Allerhoogste Bestuurder” (*Śvetāśvatara Upaniṣad* 4.10).

Dit wordt ook in *Śrīmad-Bhāgavatam* (8.5.30) bevestigd,

na yasya kaścātītīrti māyām yayā jano muhyati veda nārtham

Het levend wezen wordt door het begoochelende vermogen *māyā-śakti* betoverd en is daardoor niet in staat de aard van het zelf te bevatten. Deze onoverkomelijke *māyā* van Bhagavān kan zonder de zegen van Bhagavān niet worden ontstegen.

Men kan zich het volgende afvragen. Als *māyā-śakti* de oorzaak vormt van de gebondenheid van het levend wezen, kan men dan van deze gebondenheid verlost raken door deze *māyā-śakti* een plezier

te doen? Wat is de noodzaak om zijn toevlucht te nemen tot Śrī Hari, Guru en de Vaiṣṇava's? In het huidige vers geeft Bhagavān hierop antwoord met de woorden *mama māyā*. Hij zegt, “Deze *māyā* is niet onafhankelijk, maar staat onder Mijn beheer, dus ze heeft geen onafhankelijkheid om wie dan ook uit de materiële wereld te bevrijden.” Dit is wat Hij bedoelt met de uitspraak *mām eva ye prapadyante*. “Alleen iemand, die zich aan Mij overgeeft, kan over deze onoverkomelijke *māyā* van Mij heenkomen; anderen niet.”

Dit wordt ook in *Śrīmad-Bhāgavatam* (10.14.58) bevestigd,

*samāśritā ye pada-pallava-plavaṅ
mahat-padaṅ puṇya-yaśo murāreḥ
bhavāmbudhir vatsa-padaṅ paraṅ padaṅ
padaṅ padaṅ yad vipadāṅ na teṣāṃ*

Wanneer iemand zijn toevlucht neemt tot de boot van de lotusvoeten van Śrī Kṛṣṇa, die uiterst beroemd is en de toevlucht is van zulke grote persoonlijkheden als Śiva en Brahmā, gaat deze oceaan van de materiële wereld er eenvoudig uitzien als het plasje water, dat in de hoefafdruk van een kalf kan staan. Die persoon bereikt dan zijn hoogste bestemming, Vaikuṅṭha, dat vrij is van alle vormen van ellende.

VERS 15

न मां दुष्कृतिनो मूढा” प्रपद्यन्ते नराधुअमा”
माययापहतज्ञाना आसुरं भावमाश्रिता”

*na mām duṣkṛtino mūḍhāḥ prapadyante narādhuamāḥ
māyayāpahṛta-jñānā āsuram bhāvam āśritāḥ*

na – niet; *mām* – aan Mij; *duṣkṛtinaḥ* – degenen die zijn vervuild door het uitvoeren van baatzuchtige activiteiten, of onfortuinlijke lieden; *mūḍhāḥ* – degenen zonder onderscheidingsvermogen; *prapadyante* – geven zich over;

nara-adhamāḥ – de laagsten der mensheid; *māyayā* – door illusie; *apahrta-jñānāḥ* – degenen wier kennis is afgedekt; *āsuram* – van de demonen; *bhāvam* – natuur, aard; *āśritāḥ* – degenen die hun toevlucht nemen.

Degenen, die met baatzuchtig streven zijn besmet, en dwazen, die het aan onderscheidingsvermogen ontbreekt en de laagsten der mensheid zijn, wier kennis volkomen is afgedekt door *māyā* en behebt zijn met een diabolische aard, geven zich niet aan Mij over.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: De vraag kan rijzen, “Waarom nemen geleerde personen dan geen toevlucht tot Jou?” Śrī Bhagavān antwoordt, “Degenen, die werkelijk geleerd zijn, nemen in feite uitsluitend hun toevlucht tot Mij, maar degenen, die zelf denken, dat ze geleerd zijn, doen dat niet.” Śrī Bhagavān spreekt dit vers, dat begint met *na mām*, om dit uit te leggen. Het woord *duṣkṛtinaḥ* verwijst naar degenen, die verdorven zijn, hoewel ze ook over enige vroomheid kunnen beschikken. En sommigen kunnen geleerd (*paṇḍitas*) lijken, maar zijn eigenlijk pseudo *paṇḍitas*. *Duṣkṛta* bestaat in vier soorten:

- 1) *Mūdhāḥ* – baatzuchtig strevers, die niet beter zijn dan dieren. *Śrīmad-Bhāgavatam* (3.32.19) beschrijft het als volgt, “Zoals een drek etend zwijn zoete rijstpap afwijst en in het riool geniet, zo zijn degenen, die door bestemming misleid de nectar van het horen van *hari-kathā* opgeven en zich bezighouden met het horen van zinloos gebazel, hoogst onfortuinlijk.” Wat anders dan een dier zou het niet fijn vinden om dienst te verlenen aan de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods, Śrī Mukunda?
- 2) *Narādhamaḥ* – de laagsten der mensheid. Zelfs nadat ze enige tijd *bhakti* hebben uitgevoerd en de kwaliteiten van een menselijk wezen hebben verkregen, geven personen, die *narādhama* zijn, uiteindelijk het proces van *bhakti* doelbewust op, omdat ze

denken, dat het niet effectief is voor het bereiken van hun gewenste doelstellingen.

- 3) *Māyayāpahṛta-jñānāḥ* – degenen, wier kennis door *māyā* is gestolen, zelfs nadat ze de geschriften hebben bestudeerd. Ze denken, dat alleen de gedaante van Śrī Nārāyaṇa in Vaikuṅṭha eeuwigdurend kan worden gediend en Hij alleen eeuwige *bhakti* kan geven; dat men niet eeuwigdurend *bhakti* kan uitvoeren aan andere gedaanten, zoals Rāma en Kṛṣṇa, omdat Ze een menselijke verschijning hebben. Śrī Bhagavān heeft in de *Gītā* (9.11) gezegd, “Dwazen geven Mij geen respect, wanneer Ik in Mijn menselijke gedaante verschijn.” Hij zegt, “Ze schijnen zich aan Mij te hebben overgegeven, maar ze hebben zich niet werkelijk overgegeven.”
- 4) *Asuraṁ bhāvam āsritāḥ* – “Demonen, zoals Jarāsandha, schieten pijlen op Me af in een poging Mijn transcendente lichaam te verwonden. Op dezelfde manier ontkennen demonische figuren met onlogische argumenten Mijn transcendente gedaante in Vaikuṅṭha, omdat deze gedaante als een belichaamde vorm verschijnt. Zij geven zich niet aan Me over.”

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Śrīla Bhaktivinoda Ṭhākura citeert Kṛṣṇa, zoals Hij gezegd zou hebben “Er zijn vier typen mensen, die overgave aan Mij niet aanvaarden, omdat ze hun toevlucht hebben genomen tot een demonische mentaliteit: de verdorvenen (*duṣkṛta*), de dwazen (*mūḍha*), de laagsten der laagsten (*narādhama*) en personen wier kennis door illusie is afgedekt (*māyayāpahṛta-jñānīs*).

- 1) De verdorvenen (*duṣkṛta*) leven een extreem oneerbaar leven.
- 2) De *mūḍhās* zijn atheïsten, die morele principes volgen, maar niet hun toevlucht nemen tot Mij, de presiderende godheid van zedelijkheid.

- 3) *Narādhamas* zijn de laagsten der laagsten. Zij beschouwen Mij slechts als een aspect van zedelijkheid maar niet als de Godheid van zedelijkheid.
- 4) *Māyayāpahṛta-jñānīs* zijn degenen, wier kennis blijft afgedekt door *māyā*. Zelfs al hebben ze geschriften zoals Vedānta bestudeerd, blijven ze toch Brahmā en andere halfgoden vereren. Ze zijn niet op de hoogte van Mijn almachtige natuur, de eeuwig bewuste natuur van de *jīva*, de tijdelijke aard van de relatie van de *jīva* met de starre materie, of de eeuwige natuur van de relatie van de *jīva* met Mij als Mijn dienaar.”

VERS 16

चतुर्विधा भजन्ते मां जना” सुकृतिनोऽर्जुन
आर्तो जिज्ञासुरर्थार्थी ज्ञानी च भरतर्षभ

*catuṛ-vidhā bhajante mām janāḥ sukṛtino ‘rjuna
ārto jijñāsur arthārthī jñānī ca bharatarṣabha*

catuṛ-vidhāḥ – vier soorten; *bhajante* – verering; *mām* – Mij; *janāḥ* – personen in een gereguleerd leven; *sukṛtinaḥ* – van vrome; *arjuna* – O Arjuna; *ārta* – de gegriefden (door ziekte, vijanden en angst); *jijñāsuḥ* – de nieuwsgierigen (verlangend naar zelfrealisatie); *artha-arthī* – zoekers naar lichamelijk geluk, hemels plezier en rijkdom; *jñānī* – de man van kennis; *ca* – en; *bharata-ṛṣabha* – beste der Bharatadynastie.

O beste der Bharatadynastie, er zijn vier typen vrome lieden, die verering van Mij uitvoeren: de gegriefden (*ārtha*), de nieuwsgierigen (*jijñāsu*), de zoekers naar rijkdom (*arthārthī*) en degenen met kennis (*jñānī*).

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: “Wie voert dan verering van Jou uit?” In antwoord op deze vraag spreekt Śrī Bhagavān dit vers, dat begint met *catuṛ-vidhā*. “*Sukṛta* verwijst naar degenen, die Mij vereren en

de regels en voorschriften van *varṇāśrama-dharma* volgen. *Ārta* verwijst naar personen, die smart hebben door bijvoorbeeld ziekte en die Mij vereren om ervan verlicht te worden. *Jijñāsu* betekent ‘degenen die Mij vereren, omdat ze *ātma-jñāna* (kennis van het zelf) of scholastieke kennis van de geschriften door middel van grammatica verlangen’. *Arthārthī* verwijst naar degenen, die Mij vereren met een verlangen naar plezier in deze wereld, zoals het bezit van land, olifanten, paarden, mooie vrouwen, goud of plezier op de hemelse planeten. *Jñānīs* met een zuiver hart vereren Mij ook. Van deze vier zijn de eerste drie typen mensen in huishoudens, die baatzuchtige verlangens hebben, en de vierde groep bestaat uit verzakers (*niṣkāma sannyāsīs*), die onzelfzuchtige actie uitvoeren.

Deze vier typen personen zijn geschikt om *pradhānī-bhūtā-bhakti* uit te voeren, het proces, waarin *bhakti* over *karma*, *jñāna* enzovoort overheerst. De eerste drie voeren *bhakti* uit, die is vermengd met *karma* (*karma-miśrā-bhakti*), en het vierde type voert *bhakti* uit vermengd met *jñāna* (*jñāna-miśrā-bhakti*). Verderop in het vers *sarva-dvārāṇi saṁnyamya* (*Gītā* 8.12) wordt *bhakti* vermengd met *yoga* (*yoga-miśrā-bhakti*) behandeld. *Kevalā-bhakti* echter, die is verstoken van *karma* en *jñāna*, wordt aan het begin van Hoofdstuk Zeven uitgelegd: *mayy āsakta-manāḥ pārtha* (*Gītā* 7.1). *Kevalā-bhakti* zal ook later nog in twee verzen uiteen worden gezet: *ananya-cetāḥ satatam* (*Gītā* 8.14) en *mahātmānas tu mām pārtha* (*Gītā* 9.13).

In de middelste zes hoofdstukken van de *Gītā* (Hoofdstukken 7-12) heeft Śrī Bhagavān twee typen *bhakti* uitgelegd: *pradhānī-bhūtā* (waarbij *bhakti* over *karma* en *jñāna* overheerst) en *kevalā* (exclusieve *bhakti*). In een derde proces, *guṇī-bhūtā-bhakti*, is *bhakti* tot op zekere hoogte aanwezig, maar wordt overheerst door *karma*, *jñāna* enzovoort. Dit is het proces dat *karmīs*, *jñānīs* en *yogīs* uitvoeren eenvoudig om perfectie in hun respectievelijke ondernemingen te bereiken. Dit kan geen *bhakti* worden genoemd, omdat *karma*, *jñāna* enzovoort overheersen en niet *bhakti* zelf. Volgens de *prād-*

hānyena vyapadeśā bhavanti, de logica waarmee iets naar zijn overheersende element wordt genoemd, worden de verschillende soorten *guṇī-bhūtā-bhakti* als *karma*, *jñāna* of *yoga* gekwalificeerd. Deze processen worden niet als *bhakti* aangemerkt, omdat *bhakti* niet overheerst.

Het resultaat van *sakāma-karma* is promotie naar de hemelse planeten en het resultaat van *niṣkāma-karma* is *jñāna*. Het resultaat van *jñāna* en *yoga* is bevrijding (*nirvāṇa-mokṣa*). Nu wordt het resultaat van de twee typen *bhakti*, *pradhānī-bhūtā* en *kevalā* uitgelegd.

In *pradhānī-bhūtā-bhakti* voeren degenen, die gegriefd zijn (*ārta*), degenen die naar kennis verlangen (*jijñāsu*) en degenen, die naar rijkdom zoeken (*arthārthī*), *bhakti* vermengd met *karma* (*karma-miśrā-bhakti*) uit. Ze worden daarom *sakāma-bhaktas* genoemd, of toegewijden, die naar de vruchten van hun acties verlangen. Het enige resultaat van deze soort *bhakti* is de vervulling van materiële verlangens. Vanwege de hoge kwaliteit van het object van hun onderneming (*bhakti*) bereiken ze uiteindelijk *sālokya-mukti*, waarin ze dezelfde planeet als de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods bereiken, hetgeen wordt gekenmerkt door de overheersing van geluk en majesteitelijkheid (*aīśvarya*). Zij vallen niet, zoals een *karmī*, nadat ze plezier op de hemelse planeten hebben ervaren. Dit wordt later nog nader verklaard: *yānti mad-yājino 'pi mām* (*Gītā* 9.25).

Het resultaat van het vierde type, *bhakti* vermengd met *jñāna* (*jñāna-miśrā-bhakti*) is superieur aan dat van *karma-miśrā-bhakti*. Degenen, die dit praktiseren, krijgen devotie voor Bhagavān in een gemoedstoestand van neutraliteit, *sānta-rati*, zoals de vier Kumāra's voorgezeten door Sanaka. Men de speciale genade van Śrī Bhagavān en Zijn toegewijden mondt dit type *bhakti* uit in het verkrijgen van het superuitmuntende resultaat van *prema*, dat in personen zoals Śukadeva Gosvāmī wordt aangetroffen. Wanneer *karma-*

miśrā-bhakti onbaatzuchtig wordt uitgevoerd, resulteert het in *jñāna-miśrā-bhakti*, het resultaat dat zojuist is uitgelegd.

Soms krijgt iemand, die *bhakti* vermengd met *karma* of *jñāna* uitvoert, *prema* in dienaarschap en andere relaties vanwege zijn intense verlangen, dat wordt ontwikkeld in associatie van toegewijden, die dezelfde stemming hebben. Die *prema* echter wordt overheerst door achting en eerbied. Het resultaat van zuivere toewijding (ook genoemd *suddha-bhakti*, *ananyā-bhakti*, *akiñcana*, *uttama-bhakti* enzovoort), dat vrij is van *jñāna* en *karma* en dat diverse onderdelen van beoefening kent, is het bereiken van de positie van een van Kṛṣṇa's liefhebbende metgezellen in de gemoedsgesteldheid van een dienaar, een vriend, enzovoort. Vele commentaren op *Śrīmad-Bhāgavatam* bevestigen dit. Het begrip van hoogste perfectie in de uitvoering van *bhakti* genaamd *sādhya-bhakti* is ook in dit commentaar beknopt uiteengezet geworden.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Śrīla Bhaktivinoda Ṭhākura citeert Kṛṣṇa, zoals Hij gezegd zou hebben, “Het behoort over het algemeen niet tot de mogelijkheden van ongelovigen (*duṣkṛta*) om *bhajana* van Mij uit te voeren, want ze bevinden zich niet op het pad van de geleidelijke ontwikkeling van hun bewustzijn. Een enkele keer echter krijgen zulke mensen dienst aan Mij door toeval. Van degenen, die over vroomheid (*sukṛti*) beschikken, die een gereguleerd leven leiden, zijn vier typen gekwalificeerd om *bhajana* van Mij uit te voeren.

“Degenen, die zich bezighouden met baatzuchtig streven, denken aan Mij, wanneer ze worden getroffen door een of andere vorm van ellende. Ze worden *ārta*, de gegriefden, genoemd. Zelfs degenen, die verstoken zijn van vroomheid, denken soms aan Mij, wanneer ze verdriet hebben.

“De dwazen (*mūḍha*), die zedelijkheid of moraal aanhangen, zoals in het voorgaande vers is beschreven, houden zich bezig met het geleidelijke proces van onderzoek naar *tattva-jñāna*, categorische

kennis van de Waarheid. Ze voelen hiertoe de noodzaak om het bestaan van de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods te aanvaarden. Aangezien Hij het object is van hun nieuwsgierigheid, gaan ze zich Mij geleidelijk herinneren.

Narādhamas, de laagsten der mensheid, pakken *bhakti* op en gooien het later weer aan de kant. Ze raken geleidelijk teleurgesteld over hun idee van een ethische bestuurder en gaan zich de ware bestuurder van zedelijkheid realiseren. Dan worden ze gereguleerde toegewijden en aangezien ze zich tot Mij wenden om hun gewenste doelstellingen te vervullen, worden ze gekend als *arthārthī*, of zij die rijkdom wensen.

“Wanneer de *jīva* zich realiseert, dat de kennis van *brahma* en *Paramātmā* incompleet is, neemt hij zijn toevlucht tot zuivere kennis van Mij. Dan wordt de sluier van *māyā* opgeheven en omdat hij van zichzelf weet, dat hij Mijn eeuwige dienaar is, aanvaardt hij Mijn volkomen toevlucht.

“Degenen, die gegriefd zijn, hebben het gebrek, dat ze verscheidene verlangens hebben; degenen, die nieuwsgierig zijn, hebben het defect van gebondenheid aan moralistische kennis; de zoekers naar rijkdom hebben het defect, dat ze streven naar de hemelse planeten; en de *jñānis*, die denken, dat *bhagavat-tattva* (fundamentele waarheden met betrekking tot de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods) tijdelijk is, hebben het defect, dat ze willen opgaan in *brahma*. Indien deze onzuiverheden worden weggenomen, worden deze vier typen personen geschikt om zuivere *bhakti* uit te voeren. Zolang deze onzuiverheden zich nog in hun hart bevinden, wordt hun zuivere *bhakti* beschouwd als vermengd met een ander proces (*pradhānībhūtā*). Ze bereiken *kevalā-*, *akiñcinā-* of *uttamā-bhakti*, wanneer hun besmettingen volledig zijn opgelost.”

Het woord *sukṛtī*, dat in dit vers wordt gebruikt, betekent ‘vroomheid die wordt voortgebracht door het volgen van de principes van *varṇa* en *āśrama*’. Zulke vrome lieden, wier *bhakti* is ver-

mengd met een ander proces, houden zich bezig met dienst aan Bhagavān op vier verschillende manieren. De eerste drie zijn voorbeelden van *karma-pradhānī-bhūtā-bhakti*.

- 1) *Ārta* – de koningen, die door Jarāsandha gevangen werden genomen en Gajendra, de olifant, die door een krokodil werd gegrepen.
- 2) *Jijñāsu* – Śaunaka en andere *ṛsis*, die nieuwsgierig waren naar *ātma-jñāna*.
- 3) *Arthārthī* – mensen, zoals Dhruva, die naar rijkdom op zoek zijn.

De vierde is een voorbeeld van *jñāna-pradhānī-bhūtā-bhakti*.

- 4) *Jñānī* – de vier Kumāra’s behoren tot deze categorie.

Pradhānī-bhūtā-bhakti wordt omschreven als *karma*, *jñāna* en *yoga*, waarin *bhakti* overheerst, of met andere woorden, waarin *karma*, *jñāna* en *yoga* ondergeschikt zijn aan *bhakti*.

Kevalā-bhakti wordt als volgt omschreven,

*anyābhilāṣitā-sūnyaṁ jñāna-karmādy-anāvṛtam
ānukūlyena kṛṣṇānu śīlanam bhaktir uttamā*

Bhakti-rasāmṛta-sindhu (1.1.11)

Kevala-bhakti wordt uitgevoerd, wanneer de persoon vrij is van alle verlangens, behalve dienstverlening aan Kṛṣṇa, wanneer zijn intelligentie volkomen vrij is van een onpersoonlijke begripsvorming van de Waarheid en van de affiniteit met *nitya* (geregelde) en *nai-mittika* (oorzakelijke of incidentele) *karma*, *yoga*, *tapasya*, enzovoort, en wanneer hij aan Kṛṣṇa dienst verleent op een goedgunstige wijze.

Guṇī-bhūtā-bhakti wordt omschreven als dat proces, waarin *karma*, *jñāna* en *yoga* overheersen, niet *bhakti*. Als *bhakti* alleen wordt geïmplementeerd als ondersteuning voor het bereiken van de hemelse planeten of bevrijding, wordt dergelijke activiteit louter *karma* genoemd, wordt *jñāna jñāna* genoemd en wordt *yoga yoga* genoemd.

Dergelijke *karma*, *jñāna* en *yoga* zijn geen zuivere *bhakti*, maar *bhakti* overheerst door de geaardheden van de materiële natuur. *Guṇī-bhūtā-bhakti* wordt beschouwd als niet behorend tot de categorie van *bhakti*, omdat *bhakti* niet overheerst.

De conclusie is, dat *bhakti* in twee vormen bestaat: *kevalā* en *pradhānī-bhūtā*. Śrīla Viśvanātha Cakravartī Ṭhākura heeft gedetailleerde uitleg van *bhakti-tattva* gegeven in zijn *Sārārtha-darśinī* commentaar op *Śrīmad-Bhāgavatam*. Voor deze informatie dient men de volgende verzen van *Śrīmad-Bhāgavatam* te raadplegen: *ātmārāmaś ca munayo* (1.7.10), *rte 'rtham yat pratīyeta* (2.9.34), *muktānām api siddhānām* (6.14.5), *yāvan nṛkāya-ratham* (7.15.45) en *ye 'nye 'ravindākṣa* (10.2.32).

VERS 17

तेषां ज्ञानी नित्ययुक्त एकभक्तिर्विशिष्यते
प्रियो हि ज्ञानिनोऽत्यर्थमहं स च मम प्रियः

teṣām jñānī nitya-yukta eka-bhaktir viśiṣyate
priyo hi jñānino 'tyartham aham sa ca mama priyaḥ

teṣām – van deze; *jñānī* – de man van kennis; *nitya-yuktaḥ* – is altijd verbonden met Mij; *eka-bhaktiḥ* – en uitsluitend aangetrokken tot Mij; *viśiṣyate* – is onderscheiden; *priyaḥ* – dierbaar; *hi* – zeker; *jñāninaḥ* – aan de *jñānī*; *ati-artham* – uiterst; *aham* – Ik; *saḥ* – hij; *ca* – en; *mama* – aan Mij; *priyaḥ* – dierbaar.

De *jñānī*, Mijn exclusieve toegewijde, die eeuwigdurend en uitsluitend aan Mij is gehecht, is de beste van deze vier, want Ik ben hem zeer dierbaar en hij is Mij zeer dierbaar.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: “Wie is de beste van de vier typen toegewijden, die geschikt zijn om *bhakti* uit te voeren?” In antwoord hierop

spreekt Śrī Bhagavān dit vers, dat begint met *teṣām*. “De *jñānīs*, die altijd met Mij verbonden zijn, zijn de besten van de vier. Door het beoefenen van *jñāna* zijn hun gedachten volkomen beheerst en zodoende blijft hun verstand eenpuntig. De andere drie typen (*ārta* enzovoort) zijn dat niet.” Dan vraagt Arjuna, “Vereren alle *jñānīs* Jou uit angst, dat ze in hun poging om *jñāna* te verkrijgen gaan vallen?” In antwoord hierop zegt Bhagavān *eka-bhakti*. *Eka* betekent ‘prominent’. Dit betekent, “Die *jñānīs*, in wie *bhakti* prominent is (*pradhānī-bhakti*), voeren *bhajana* van Mij uit, terwijl bij andere *jñānīs* de *jñāna* overheerst. Degenen, die alleen aan *bhakti* gehecht zijn, zijn *bhakti-eka* en zijn in naam alleen *jñānīs*.”

“Ik, in Mijn prachtige Śyāmasundara gedaante, ben de *jñānīs* zeer dierbaar. Zowel in de staat van beoefening als in perfectie zijn ze niet in staat hun gehechtheid aan deze gedaante op te geven. En in de mate, waarin ze zich aan Mij overgeven – *ye yathā māṁ prapadyante* (*Gītā* 4.11) – zijn ze Me dierbaar.”

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Śrīla Bhaktivinoda Ṭhākura citeert Kṛṣṇa, zoals Hij gezegd zou hebben, “Wanneer de gegriefden, de nieuwsgierigen, de zoekers naar rijkdom en de *jñānīs* vrij worden van onzuiverheden, worden ze allemaal Mijn toegewijde volgelingen. Van hen krijgen de *jñānīs* zuivere *jñāna*, nadat ze de onzuiverheid van *jñāna* of het verlangen naar verlossing hebben opgegeven. Ze gaan beschikken over *bhakti-yoga* en krijgen superioriteit over de andere drie typen toegewijden. Met andere woorden, hoewel het proces van *karma* het levend wezen, dat van nature bewust is, van alle onzuiverheden reinigt, wordt de *svarūpa* van het levend wezen nog niet gerealiseerd, voor zover die door *jñāna-yoga* wordt onthuld. Door met toegewijden op nederige wijze te associëren realiseert uiteindelijk iedereen zijn *svarūpa*. Tijdens het stadium van *sādhana* beschikken alleen de *jñānī-bhaktas* in het bijzonder over eenpuntige, zuivere toewijding en zijn zij superieur aan de an-

dere drie typen geschikte personen, zoals hierboven bescheven. Zij zijn Mijn onvermengde dienaren. Dus Ik ben hen zeer dierbaar en zij zijn Mij ook zeer dierbaar.” Śrī Śukadeva Gosvami is een dergelijke persoonlijkheid. Voorheen was hij een onpersoonlijke *brahma-jñānī*, maar in associatie van Śrī Vyāsadeva realiseerde hij *bhagavat-jñāna* (*prema-bhakti*). De toegewijden, die in hun stadium van *sād-hana* zuivere kennis hebben verkregen, dienen Kṛṣṇa op een manier, die ook uiterst zuiver is zonder de geringste zweem van materialisme.

VERS 18

उदाराः सर्वः एवैते ज्ञानी त्वात्मैव मे मतम्
आस्थितः स हि युक्तात्मा मामेवानुत्तमां गतिम्

*udārāḥ sarvaḥ evaite jñānī tv ātmaiva me matam
āsthitaḥ sa hi yuktātmā mām evānuttamām gatim*

udārāḥ – edelmoedig; *sarvaḥ* – alle; *eva* – zeker; *ete* – deze; *jñānī* – de man van kennis; *tu* – maar; *ātma eva* – Mijn eigen zelf; *me* – door Mij; *matam* – wordt beschouwd; *āsthitaḥ* – doorstaan; *saḥ* – dat; *hi* – inderdaad; *yukta-ātmā* – ziel is altijd verbonden; *mām* – met Mij; *eva* – zeker; *anuttamām* – als Zijn onovertreffelijk; *gatim* – doel (van het leven).

Ze zijn zeker allemaal grote zielen, maar toch beschouw Ik de *jñānī* zo dierbaar als Mijn eigen zelf. Met zijn gedachten altijd bij Mij neemt hij zijn toevlucht tot Mij als zijn hoogste bestemming.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: “Wil dit zeggen, dat die andere drie typen personen, de gegriefden enzovoort, Jou niet dierbaar zijn?” In antwoord hierop zegt Śrī Bhagavān, “Nee, nee, dat is niet waar,” en spreekt dit vers, dat begint met *udārāḥ*. “Iedereen, die Mij vereert

met een verlangen om iets van Mij te krijgen en de gift aanvaardt, wanneer Ik het aan hem geef, is Mij dierbaar. Nadat zijn wensen door Mij zijn vervuld, geeft hij Mij de kwaliteit van *bhakta-vatsala* (toegenegen aan Mijn toegewijden). De woorden *jñānī tv ātmaiva* echter verwijzen naar de *jñānī*, die als Mijn eigen zelf wordt beschouwd en Mij zeer dierbaar is. Dat komt, omdat hij tijdens zijn uitvoering van *bhajana* van Mij geen verwachtingen koestert om er iets voor terug te krijgen, zoals een woonplaats op de hemelse planeten of bevrijding. Het gevolg is, dat Ik altijd onder zijn beheer sta. Hij is als Mijn eigen zelf. Dit is Mijn opvatting. Omdat hij alleen Mij, Śyāmasundara, kent als de hoogste bestemming, blijft hij vrij van zorgen en is hij vastbesloten om Mij te bereiken. Hij neemt niet zijn toevlucht tot Mijn onpersoonlijke, vormloze aspect, *brahma-nirvāṇa*.

“Ik ben Mijn toegewijden altijd toegegenen en Ik beschouw een dergelijke *jñānī*, die over *niṣkāma-pradhānī-bhūtā-bhakti* beschikt, als Mijn eigen zelf. Maar iemand, die beschikt over onvermengde *kevala-bhakti*, is zelfs nog dierbaarder dan Mijn eigen zelf.”

In *Śrīmad-Bhāgavatam* (11.14.15) wordt gezegd, “O Uddhava, jij, als *bhakta*, bent Mij zo dierbaar. Zelfs Mijn eigen zoon Brahmā, of Śaṅkara, Saṅkarṣaṇa, Laksmī-devī, of Mijn eigen *svarūpa* zijn Mij niet zo dierbaar als jij.” Bovendien zegt *Śrīmad-Bhāgavatam* (9.4.64), “Zonder de associatie van Mijn heilige toegewijden verdien Ik niet eens de zegen van Mijn eigen *svarūpa*.”

Śrīmad-Bhāgavatam (10.29.42) zegt, ondanks dat Śrī Kṛṣṇa *ātmārāma* is, Hij die Zichzelf genoeg is, heeft Hij op genadevolle wijze plezier in Zijn spel met de *gopīs*.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Śrīla Bhaktivinoda Ṭhākura citeert Kṛṣṇa, zoals Hij gezegd zou hebben, “Zodra de bovenbeschreven vier klassen toegewijden *kevalā-bhakti* aanvaarden, worden ze hoogst verheven. Echter, de *jñānī-bhaktas* zien zich in Mij geplaatst, omdat ze over een grotere vastberadenheid dan de

anderen beschikken om Mij, de Allerhoogste Bewuste Entiteit, als de hoogste bestemming van hun onderneming te realiseren. Ze zijn Mij erg dierbaar en zijn in staat Me volkomen onder controle te houden.”

Mensen hebben het vermogen om *bhajana* aan Bhagavān Śrī Kṛṣṇa uit te voeren als gevolg van hun spirituele verdienste verzameld in voorgaande levens. Degenen, die tegen Kṛṣṇa gekeerd zijn, blijven niet-toegewijden, die zich bezighouden met de verering van diverse halfgoden en godinnen. Daarom beschikken degenen, die de verering van Śrī Kṛṣṇa uitvoeren, over een grote intelligentie, of zij nu materiële verlangens koesteren of er vrij van zijn. Dit wordt ook in *Śrīmad-Bhāgavatam* (2.3.10) tot uitdrukking gebracht,

*akāmaḥ sarva-kāmo vā mokṣa-kāma udāra-dhīḥ
tīvreṇa bhakti-yogena yajeta puruṣam param*

Iedereen, of ze nu *akāma* (een toegewijde), *sarva-kāma* (een *karmī*) of *mokṣa-kāma* (een *jñānī* of *yogī*) zijn, wordt aangemoedigd om de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods met de rechtstreekse methode van toegewijde dienst te vereren.*

Śrīla Viśvanātha Cakravartī Ṭhākura legt in zijn commentaar *Śārārtha-darśinī* uit, dat het woord *udāra-dhīḥ* betekent ‘met een zuivere en grote intelligentie (*subhuddhī*)’. “De verering van Bhagavān is het symptoom van grote intelligentie ongeacht of men materiële verlangens koestert of er vrij van is. De afwezigheid van dergelijke verering is het symptoom van een onzuivere en vuige intelligentie.”

Wat valt te zeggen van de toegewijden, die vrij zijn van materiële verlangens, zelfs toegewijden met materiële verlangens krijgen dienst aan Bhagavān in Zijn woonplaats door middel van Zijn genade of door de genade van Zijn toegewijden, nadat ze van hun verlangde objectief hebben genoten. Daarom beschikken ze over een grote intelligentie.

VERS 19

बहूनां जन्मनामन्ते ज्ञानवान् मां प्रपद्यते
वासुदेवः सर्वमिति स महात्मा सुदुर्लभः

*bahūnām janmanām ante jñānavān mām prapadyate
vāsudevaḥ sarvam iti sa mahātmā sudurlabhaḥ*

bahūnām – van vele; *janmanām* – geboorten; *ante* – op het eind; *jñānavān* – iemand met kennis; *mām* – van Mij; *prapadyate* – neemt toevlucht; *vāsudevaḥ* – Vāsudeva; *sarvam* – is alles; *iti* – dat; *saḥ* – dat; *mahā-ātmā* – grote ziel; *sudurlabhaḥ* – extreem zeldzaam.

Na vele geboorten neemt de *jñānī*, die beschikt over de kennis, dat alles, zowel bewust als onbewust, Vāsudeva betreft, zijn volkomen toevlucht tot Mij. Een dergelijke grote ziel is extreem zeldzaam.

SĀRĀRTHA-VARṢĪNĪ: De volgende vraag kan worden gesteld, “Aangezien de *jñānī-bhaktas* Jouw toevlucht als de hoogste bestemming aanvaarden, zullen ze Jou zeker bereiken, maar hoe lang duurt het, voordat zulke *jñānīs* voor *bhakti* gekwalificeerd zijn?” Om deze vraag te beantwoorden spreekt Śrī Bhagavān dit vers, dat begint met *bahūnām*.

“*Vāsudevaḥ sarvam* betekent, dat die *jñānīs* hun toevlucht tot Mij nemen, wanneer ze na vele, vele geboorten Vāsudeva overal zien. Zulke *sādhus* geven zich aan Mij over vanwege de invloed van goede associatie, die door Mij wil wordt verzorgd. Dat wil zeggen, ze geven zich aan Mij over op basis van de spirituele gevoelens, die ze in dergelijk gezelschap hebben ontvangen. Van duizenden en duizenden mensen is een dergelijke *jñānī-bhakta*, wiens gedachten aan Mij zijn gehecht, zeer zeldzaam, om niet te spreken van de exclusieve (*aikāntika*) *bhaktas*, die nog veel zeldzamer zijn.”

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: “Van de vier typen toegewijden (zoals de gegriefden) zijn de *jñānīs*, die in Mij, Kṛṣṇa, een vast vertrouwen hebben, de besten.” Een *jñānī* met een spiritueel fortuin (*sukṛti*) krijgt na vele, vele levens de associatie van zuivere Vaiṣṇava’s en op die manier wordt hij bewust van de transcendentale gedaante, of *svarūpa*, van Śrī Vāsudeva. Hij ziet Bhagavān Vāsudeva overal, hetgeen betekent, dat hij alles aan Hem gerelateerd ziet. Zo krijgt hij zuivere toewijding aan Śrī Kṛṣṇa. Dergelijke grote zielen zijn extreem zeldzaam.

Śrīla Baladeva Vidyābhūṣaṇa heeft op dit vers het volgende commentaar gegeven, “De *bhaktas* die gegriefd (*ārta*) zijn, nieuwsgierig (*jijñāsu*) zijn en op zoek zijn naar rijkdom (*arthārthī*) ervaren gedurende vele levens de hoogste vorm van materieel geluk als gevolg van toewijding aan Mij. Ze raken uiteindelijk van dergelijk materieel plezier onhecht en in een of ander leven komen ze in contact met Vaiṣṇava’s, die de fundamentele principes van Mijn *svarūpa* kennen. In die associatie krijgen ze kennis van Mijn *svarūpa*. Door alleen Mij, Kṛṣṇa, te kennen als zoon van Vāsudeva en als Absolute Waarheid, nemen ze hun toevlucht tot Mij.”

Śrīla Bhaktivinoda Ṭhākura citeert Kṛṣṇa, zoals Hij gezegd zou hebben, “Nadat ze vele, vele levens *sādhana* hebben uitgevoerd, krijgen de *jīvas* zuivere kennis en raken in transcendentaal bewustzijn gevestigd. In het begin van een dergelijke spirituele praktijk, wanneer ze proberen hun wereldse identificatie op te geven, zoeken ze tot op zekere hoogte steun bij onpersoonlijk monisme. In dit stadium ontwikkelen ze afkeer van de materiële wereld, maar ze blijven ook onverschillig voor spiritualiteit, vooral met betrekking tot de gevarieerde aard van het spirituele leven. Wanneer ze een beetje zijn gevorderd in het eeuwige, bewuste bestaan van het zelf en in het begrijpen van de bijzondere aard van het spirituele leven, dat bestaat uit gevarieerde activiteiten, worden ze erdoor aange trokken en geven zich over aan Mij, de Allerhoogste Bewuste Ge-

daante. Tegen die tijd begrijpen ze, dat deze slome wereld niet onafhankelijk is, maar een geperverteerde reflectie van de bewuste realiteit, het transcendentale gebied, en dat een relatie met Śrī Vāsudeva ook in deze wereld bestaat. Daarom staat alles in relatie tot Vāsudeva. Die grote zielen (*mahātmās*), die een dergelijke houding naar Mij hebben, zijn zeer zeldzaam.”

VERS 20

कामैस्तैस्तैर्हृतज्जानाः प्रपद्यन्तेऽन्यदेवताः
तं तं नियममास्थाय प्रकृत्या नियताः स्वया

*kāmais tais tair hrta-jñānāḥ prapadyante 'nya-devatāḥ
tam tam niyamam āsthāya prartyā niyatāḥ svayā*

kāmaih – lustverlangens, zoals naar rijkdom; *taiḥ taiḥ* – door hun verscheidene; *hrta-jñānāḥ* – degenen wier kennis is gestolen; *prapadyante* – verering; *anya-devatāḥ* – andere goden; *tam tam* – de verscheidene; *niyamam* – regulerende principes; *āsthāya* – praktiseren; *prakṛtyā* – natuur; *niyatāḥ* – beheerst; *svayā* – door hun eigen.

Degenen, wier intelligentie is gestolen door materiële verlangens, zoals de wens naar rijkdom, proberen hun ellende te lenigen door de regels te volgen voor de verering van een bepaalde halfgod, die aan hun wensen kan voldoen. Als ze dan op die manier door hun eigen natuur worden beheerst, vereren ze zulke halfgoden.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: “Welnu, ik heb begrepen, dat zelfs degenen met materiële verlangens, zoals de gegriefden, enigszins gevolgrïjk worden door verering van Jou uit te voeren, maar wat is de bestemming van de gegriefde personen, die de halfgoden vereren om verlichting van hun ellende te vinden?” In antwoord hierop spreekt Śrī

Bhagavān dit vers, dat begint met *kāmais taiḥ* en de volgende drie verzen. “Degenen, die denken, dat de halfgoden, zoals de zongod Sūrya, onmiddellijk ellende, zoals ziekte, kan verdrijven en dat Śrī Viṣṇu dat niet kan, zijn hun intelligentie kwijtgeraakt. Zij blijven door hun eigen aard gebonden en die ontarding weerhoudt hen ervan zich aan Mij over te geven.”

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Intelligente en fortuinlijke personen, die nog door verscheidene soorten verlangens worden beïnvloed, proberen hun verlangens te vervullen door Parameśvara Śrī Kṛṣṇa te vereren. Zodra ze hun wensen vervuld zien, verliezen ze door Zijn genade geleidelijk hun belangstelling in dergelijk plezier en kunnen Hem gaan vereren. In dit verband zijn de volgende verzen uit *Śrīmad-Bhāgavatam* (2.3.10 en 5.1.26) de moeite van het overpeinzen waard.

*akāmaḥ sarva-kāmo vā mokṣa-kāma udāradhīḥ
tīvreṇa bhakti-yogena yajeta puruṣam param*

Of men nu vrij is van wensen [de conditie van toegewijden], of naar alle baatzuchtige resultaten verlangt, of naar bevrijding zoekt, men dient te trachten de Allerhoogste Persoon te vereren ten behoeve van complete perfectie, die uitmondt in Kṛṣṇa bewustzijn.*

*yaiḥ śraddhayā barhiṣi bhāgaśo havir
niruptam iṣtam vidhi-mantra-vastutaḥ
ekah prthaṇ-nāmabhir āhuto mudā
grhṇāti pūrṇaḥ svayam āśiṣām prabhu*

In India [Bhārata-varṣa] zijn vele vereerders van halfgoden, de uiteenlopende ambtenaren, die door de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods zijn aangewezen, zoals Indra, Candra en Sūrya, die allemaal op verschillende manieren worden vereerd. De aanbidders geven hun offergaven aan de halfgoden, die ze beschouwen als onderdelen van het geheel, de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods. Daarom aanvaardt Bhagavān deze offergaven en tilt de aanbidders geleidelijk naar het juiste platform van toegewijde dienst door aan hun

wensen en aspiraties te voldoen. Omdat God compleet is, schenkt Hij de aanbidders de godsgeschenken, die ze verlangen, zelfs al vereren ze slechts een deel van Zijn transcendente lichaam.*

Als gevolg van hun afkeer van Kṛṣṇa blijven dwazen en onfortuinlijke lieden gebonden aan de geaardheden hartstocht en onwetendheid en denken, dat de halfgoden snel aan hun wensen kunnen voldoen. Daarom vereren ze diverse onbeduidende halfgoden in overeenstemming met hun individuele geaardheden in een poging hun uiteenlopende materiële hunkeringen te bevredigen. En zodoende worden de vergankelijke vruchten, die ze zoeken, spoedig verkregen.

Śrīla Bhaktivinoda Ṭhākura citeert Kṛṣṇa, zoals Hij gezegd zou hebben, “Diegenen, zoals de gegriefden, zijn van Mij afgekeerd zolang hun onzuiverheden beklijven, maar wanneer ze van materiële onzuiverheden zijn bevrijd, voeren ze van nature *bhakti* aan Mij uit. Degenen echter, die hun toevlucht tot Mijn transcendente gedaante nemen, raken niet van Mij afgekeerd, zelfs al zitten ze vol verlangens. Ik bevrijd hen binnen een korte tijd van al hun materiële motivaties. Degenen daarentegen, die tegen Mij gekeerd zijn, verliezen hun spirituele intelligentie en omdat ze worden gedreven door hun materiële hunkeringen, vereren ze bepaalde halfgoden, die de triviale objecten van hun verlangens kunnen materialiseren. Ze houden niet van Mij, de eeuwige, mooie Śyāmasundara, de belichaming van al het spirituele bestaan, want ze worden van Mij weggedreven door hun lagere kwaliteiten, die zich in de geaardheden onwetendheid (*tāmasika*) en hartstocht (*rājasika*) bevinden, en ze aanbidden bepaalde halfgoden door alle onbeduidende regels te volgen, die voor een dergelijke verering geschikt zijn.”

VERS 21

यो यो यां यां तनुं भक्तः श्रद्धयार्चितुमिच्छति
तस्य तस्याचलां श्रद्धां तामेव विदधाम्यहम्

*yo yo yām yām tanum bhaktaḥ śraddhayārcitum icchati
tasya tasyācalām śraddhām tām eva vidadhāmy aham*

yaḥ yaḥ – welke dan ook; *yām yām tanum* – welke gedaante van de halfgod dan ook; *bhaktaḥ* – [baatzuchtige] toegewijde; *śraddhayā* – met vertrouwen; *arcitum* – vereren; *icchati* – verlangt; *tasya taya* – voor die bepaalde toegewijde; *acalām* – onwankelbaar; *śraddhām* – vertrouwen; *tām* – in die (halfgod); *eva* – zeker; *vidadhāmi aham* – geef Ik.

Welke halfgod de baatzuchtige toegewijde ook met vol vertrouwen wil vereren, Ik, als inwonende getuige van alles, maak dat zijn geloof in die bepaalde halfgod onwankelbaar is.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Arjuna zou kunnen zeggen, “Als ze met de verering van hun toegewijden verguld zijn, genereren die halfgoden ten gunste van hun toegewijden vertrouwen in *bhakti* aan Jou.” Hierop antwoordt Śrī Bhagavān, “Nee, dat is niet waar. De halfgoden zijn niet in staat om vertrouwen in toewijding aan henzelf te genereren, dus hoe kunnen ze vertrouwen in *bhakti* aan Mij genereren?” Om deze reden spreekt Hij dit vers, dat begint met de woorden *yo yo yam*. “Welke halfgod ze ook willen vereren, zoals Sūrya, die slechts uit een van Mijn vermogens bestaat, Ik, de inwonende Antaryāmi en getuige van alles, inspireer hun geloof in die bepaalde halfgod en niet in Mij. Zelfs die halfgoden zijn niet in staat om vertrouwen in Mij op te wekken.”

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Sommigen denken, dat in hun hart vertrouwen in de toewijding aan Bhagavān wordt geïnspireerd als gevolg van hun verering van halfgoden. Śrī Kṛṣṇa echter

legt uit, dat juist Hij het is, als Antaryāmi, de inwonende Superziel, die de halfgodenvereerders een sterk geloof geeft in welke halfgod ze ook willen vereren in overeenstemming met hun verlangens, hoewel de halfgoden niets anders zijn dan Zijn eigen vermogens, of *vibhūti*. Hij inspireert in het hart van degenen, die tegen Hem gekeerd zijn, geen vertrouwen in Zichzelf. Als de halfgoden geen vertrouwen jegens zichzelf in hun aanbidders kunnen genereren, hoe kunnen ze dan vertrouwen wekken in Bhagavān?

VERS 22

स तया श्रद्धया युक्तस्तस्याराधनमीहते
लभते च ततः कामान् मयैव विहितान् हि तान्

*sa tayā śraddhayā yuktas tasyārāadhanam īhate
labhate ca tataḥ kāmān mayāiva vihitān hi tān*

saḥ – hij; *tayā śraddhayā* – met dat geloof; *yuktaḥ* – behebt; *tasya* – van die halfgod; *arāadhanam* – de verering; *īhate* – probeert uit te voeren; *labhate* – hij krijgt; *ca* – en; *tataḥ* – daarmee; *kāmān* – zijn verlangens; *mayā* – door Mij in de vorm van de inwonende getuige; *eva* – feitelijk; *vihitān* – toegezegd; *hi* – alleen; *tān* – die.

Begiftigd met een dergelijk geloof probeert hij die bepaalde halfgod te vereren en krijgt op die manier de vervulling van zijn verlangens, die feitelijk alleen door Mij wordt toegekend.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: *Īhate* betekent ‘hij doet’. Ze krijgen hun gewenste resultaten door de respectievelijke halfgoden te vereren, maar in werkelijkheid zijn die halfgoden niet in staat die verlangens te vervullen. Daarom zegt Śrī Bhagavān *māyaiva vihitān*. “In werkelijkheid worden die wensen door Mij alleen tot vervulling gebracht.”

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Sommigen denken, dat ze de vruchten van hun aanbedding zullen krijgen door de genade van de halfgod, die ze vereren. Maar uit dit vers blijkt, dat de halfgoden niet het vermogen hebben om de resultaten te schenken van de verering, die aan hen wordt opgezonden. Degenen, die de halfgoden vereren, kunnen hun gewenste resultaten alleen dan krijgen, wanneer hun verering wordt gesanctioneerd door Bhagavān, maar zulke onwetende lieden kunnen niet begrijpen, dat het Śrī Bhagavān als inwonende getuige is, die hun wensen heeft vervuld. Hier kunnen we zien, dat de halfgoden geen geloof in zichzelf kunnen wekken, zelfs niet onder hun eigen aanbidders. En zo kunnen ze niet op onafhankelijke wijze de resultaten van baatzuchtige activiteiten toekennen, tenzij Antaryāmī Śrī Bhagavān deze sanctioneert.

VERS 23

अन्तवत्तु फलं तेषां तद्भवत्यल्पमेधसाम्
देवान् देवयजो यान्ति मद्भक्ता यान्ति मामपि

*antavat tu phalam teṣām tad bhavaty alpa-medhasām
devān deva-yajō yānti mad-bhaktā yānti mām api*

antavat – vergankelijk; *tu* – maar; *phalam* – vrucht; *teṣām* – door hen; *tad* – dat; *bhavati* – is; *alpa-medhasām* – personen met een schamele intelligentie; *devān* – de halfgoden; *deva-yajō* – de aanbidders van de goden; *yānti* – bereiken; *mad-bhaktāḥ* – Mijn toegewijden; *yānti* – bereiken; *mām* – aan Mij; *api* – terwijl.

De vruchten, die mensen met een schamele intelligentie krijgen, zijn echter vergankelijk. De aanbidders van halfgoden bereiken de planeten van de halfgoden, terwijl Mijn toegewijden Mij bereiken.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: De resultaten, die worden verkregen door de verering van halfgoden, zijn vergankelijk en tijdelijk. Men kan de vraag stellen, “Ofschoon de moeite, die men zich getroost, in beide typen verering gelijk is, waarom geef Je dan vergankelijke resultaten aan de vereerders van halfgoden en onvergankelijke resultaten aan Jouw eigen toegewijden? Dit is volstrekt oneerlijk van Jou, de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods, Parameśvara.”

Śrī Bhagavān antwoordt door te zeggen, “Dit is niet oneerlijk. Degenen, die de halfgoden vereren, krijgen de halfgoden en Mijn toegewijden krijgen Mij. Men krijgt het object van zijn verering. Dit is zowaar rechtvaardig. Als de halfgoden zelf vergankelijk zijn, hoe kunnen hun volgelingen dan onvergankelijk worden en waarom worden de resultaten van hun aanbidding niet vernietigd?” Om deze reden zijn deze aanbidders minder intelligent genoemd geworden. Bhagavān is eeuwig en dat zijn ook Zijn toegewijden, Zijn *bhakti* en de resultaten van Zijn *bhakti*. Ze zijn allemaal eeuwig.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: De vraag kan worden gesteld, “Aangezien de halfgoden als Zijn vermogens (*vibhūtis*) ook deel uitmaken van de ledematen van Śrī Bhagavān, bestaat er geen verschil tussen de verering van halfgoden en die van de toegewijden van Bhagavān. Wat is het probleem van de verering van deze halfgoden, als Bhagavān Zelf in die aanbidders het geloof in hun eerbiedwaardige godheid genereert en hen bovendien het resultaat van hun baatzuchtige activiteiten toekent?”

In antwoord hierop zegt Śrī Bhagavān, “Als men wordt gedreven door een of ander verlangen en zijn toevlucht neemt tot de halfgoden, wordt hij *hr̥ta-jñāna* genoemd, iemand die zijn intelligentie is kwijtgeraakt.”

Aangezien hij slechts vergankelijke resultaten oogst, wordt hij als minder intelligent beschreven. Sommigen kunnen beweren, dat Bhagavān geen gelijke rechten toekent maar bevooroordeeld is, omdat hij eeuwige resultaten aan Zijn *bhaktas* schenkt en verganke-

lijke resultaten aan de aanbidders van halfgoden. In antwoord hierop kan worden gezegd, dat het zeker eerlijk en rechtvaardig is om het resultaat te ontvangen, dat men wenst. Omdat zowel de halfgoden en hun planeten tijdelijke aangelegenheden zijn, krijgen hun aanbidders vergankelijke resultaten op vergankelijke planeten. De toegewijden van Bhagavān Śrī Kṛṣṇa echter, die *sac-cid-ānanda* – samengesteld uit eeuwigheid, cognitie en zegen – is, krijgen eeuwige dienst aan Hem in Zijn eeuwige verblijfplaats door Hem te vereren. Degenen, die intelligent zijn, vereren daarom de eeuwige gedaante van Śrī Bhagavān, zelfs al koesteren ze materiële verlangens. Ze aanbidden geen andere halfgoden en godinnen.

VERS 24

अव्यक्तं व्यक्तिमापन्नं मन्यन्ते मामबुद्धयः
परं भवमजानन्तो ममाव्ययमनुत्तमम्

*avyaktam vyaktim āpannam manyante mām abuddhayaḥ
param bhāvam ajānanto mamāvyayam anuttamam*

avyaktam – de ongemanifesteerde; *vyaktim* – een manifeste gedaante (persoonlijkheid); *āpannam* – iemand die als een gewoon menselijk wezen is geboren, dat gegriefd is door het begoochelende vermogen; *manyante* – beschouwt; *mām* – Me; *abuddhayaḥ* – degenen zonder intelligentie; *param* – hoogste; *bhāvam* – gedaante, geboorte en spel die transcendentaal zijn aan de materiële natuur; *ajānantaḥ* – ze begrijpen niet; *mama* – van Mijn; *avyayam* – onvergankelijk; *anuttamam* – beste.

Degenen zonder intelligentie denken, dat Ik, die ongemanifesteerd is en Zich buiten het wereldse bestaan bevindt, als een gewoon menselijk wezen word geboren. Ze hebben geen notie van de hoogst uitmuntende, onveranderlijke en trans-

cedentale natuur van Mijn gedaante, geboorte, spel en kwaliteiten.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: “Zelfs degenen, die de geschriften, zoals de Veda’s, kennen, hebben geen notie van de waarheid over Mij, laat staan de minder intelligente aanbidde van halfgoden. Brahmā zei tegen Me, ‘O Bhagavān! O Deva! Alleen degenen, die een sprankje genade van uw lotusvoeten kregen, zijn in staat uw ware glorie te begrijpen. Niemand anders kan u begrijpen, zelfs niet na heel lang zoeken’ (*Śrīmad-Bhāgavatam* 10.14.29). Iedereen behalve Mijn toegewijde ontbeert daarom de nodige intelligentie om Mijn feitelijke positie te bevatten.”

Om dit over te brengen spreekt Śrī Bhagavān dit vers, dat begint met *avyaktam*. “Degenen zonder intelligentie beschouwen Mij als ongemanifesteerd *nirviśeṣa-brahma*, dat zich buiten het wereldse vlak bevindt. Ze denken, dat Ik geen eeuwige gedaante heb en dat Mijn manifeste, menselijke *svarūpa* illusoir is als die van sterfelingen, omdat Ik werd geboren in het huis van Vasudeva. Dit komt, omdat ze Mijn *para-bhāva*, Mijn transcendentale gedaante, geboorte, spel enzovoort niet kennen. Wat is de aard van die *bhāva*? Die is eeuwig en supereem.”

De *Medinī* [een Sanskriet woordenboek] stelt, dat bestaan, natuur, doel, betekenis, poging, geboorte, actie, tijdverdrijf en objecten allemaal *bhāva* zijn. Śrīla Rūpa Gosvāmī heeft in zijn *Śrī Laghubhāgavatāmṛta* vastgesteld, dat de gedaante, kwaliteiten, geboorte, spel en vermaak enzovoort van Bhagavān zonder eind zijn en daarom eeuwig zijn. Śrīla Śrīdhara Svāmī citeert Kṛṣṇa, zoals Hij zou zeggen, “Mijn *para-bhāva*, met andere woorden, Mijn *svarūpa*, is onveranderlijk. Het is eeuwig, uiterst zuiver en samengesteld uit spiritueel bestaan (*viśuddha-sattva*).”

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Mensen met baatzuchtige verlangens zijn minder intelligent. Het is echter zeer verrassend,

dat deskundigen in de geschriften, zoals de Veda en de Vedānta, ook de almachtige *lilā-māyā-svarūpa* van Śrī Kṛṣṇa, die geboren wordt, spel en vermaak uitvoert enzovoort, veronachtzamen. Hoewel Hij het allerhoogste objectief is, dat door de Veda's wordt gevestigd, vereren zij Zijn vormloze, statische vorm van *brahma* en beschouwen dit als het allerhoogste. Dit wijst erop, dat het hen aan intelligentie ontbreekt.

VERS 25

नाहं प्रकाशः सर्वस्य योगमायासमावृतः
मूढोऽयं नाभिजानाति लोको मामजमव्ययम्

nāham prakāśaḥ sarvasya yogamāyā-samāvṛtaḥ
mūḍho 'yaṁ nābhijānāti loko mām ajam avyayam

na – niet; *aham* – Ik; *prakāśaḥ* – geopenbaard; *sarvasya* – aan iedereen; *yogamāyā* – door Mijn innerlijke vermogen; *samāvṛtaḥ* – afgedekt; *mūḍhaḥ* – dwaas; *ayam* – deze; *na abhijānāti* – begrijpen niet; *lokaḥ* – mensen; *mām* – Mij; *ajam* – de ongeborene; *avyayam* – en onvergankelijke.

Ik ben niet voor iedereen manifest. Voor de dwazen word Ik versluisd door Mijn yogamāyā-vermogen; daarom kennen ze Mijn ongeboren en onvergankelijke svarūpa niet.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Arjuna kan de vraag stellen, “Als men dient aan te nemen, dat Jij eeuwig bent en een eeuwige gedaante en kwaliteiten hebt en eeuwig spel uitvoert, waarom is dat spel dan niet altijd zichtbaar?” In antwoord hierop spreekt Śrī Bhagavān dit vers, dat begint met het woord *nāham*. “Ik manifesteer Me niet altijd in ieder land en voor iedereen. De zon is onafgebroken in het universum aanwezig, maar wanneer hij wordt geblokkeerd door Berg Sumeru, wordt hij niet door iedereen op ieder moment gezien. Of-

schoon Ik eeuwigdurend met Mijn kwaliteiten, spel en metgezellen existeer, word Ik door Mijn *yogamāyā* afgeschermd, dus Ik word af en toe in een bepaald universum gezien. Ik word niet door iedereen overal altijd gezien.”

Iemand kan zeggen, “De zon is in dit universum altijd tussen de sterren aanwezig, maar hij kan niet door iedereen in alle landen op hetzelfde tijdstip worden gezien. De zongod echter kan altijd in zijn eigen woonplaats worden gezien. Op dezelfde manier, evenals de zon, ben Jij altijd zichtbaar voor degenen in Jouw woonplaats. Waarom ben Je dan niet zichtbaar voor degenen, die zich nu in Jouw woonplaatsen, zoals Mathurā en Dvārakā, bevinden?” In antwoord hierop zegt Kṛṣṇa, “Als Berg Sumeru temidden van de sterren staat, wordt de zon erdoor afgeschermd en is niet zichtbaar. Evenzo is *yogamāyā* altijd in Mijn woonplaatsen, zoals Mathurā, aanwezig, evenals Berg Sumeru in de woonplaats van de zon.” Daarom is Kṛṣṇa, die als de zon is, niet constant zichtbaar. In bepaalde perioden echter kan iedereen Hem zien. “Dat is de reden, waarom dwazen niet in staat zijn Mij, Śyāmasundara, de zoon van Vasudeva, als materieel ongeboren en onveranderlijk te bevatten. Hoewel Ik een oceaan van alom gunstige kwaliteiten ben, geven ze Mij uiteindelijk op om Mijn onpersoonlijke *nirviṣeṣa-svarūpa, brahma*, te vereren.”

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: In Goloka Vṛndāvana zijn Śrī Kṛṣṇa en zijn spel en vermaak eeuwigdurend manifest. Door het medium van Zijn *yogamāyā*-vermogen daalt Hij met Zijn eeuwige metgezellen soms af om uit mededogen voor de levende wezens in deze wereld Zijn eeuwige spel te manifesteren. Degenen, die zich van deze *tattva* niet bewust zijn, kunnen dit geheim niet begrijpen. Ze denken, dat het ongemanifesteerde, onpersoonlijke *nirviṣeṣa-brahma* de enige Absolute Waarheid is en dat Bhagavān, wiens namen, gedaanten, kwaliteiten en activiteiten transcendentaal zijn, Zich uit die *nirviṣeṣa-brahma* heeft gemanifesteerd. Zulke mensen

zijn hier beschreven als dwazen (*mudha*), omdat hun intelligentie wordt afgedekt door de begoochelende energie, *mahāmāyā*.

Hier dient te worden begrepen, dat Bhagavān twee soorten *māyā-śakti* heeft: *yogamāyā* (innerlijk) en *mahāmāyā* (extern). *Yogamāyā* is Zijn innerlijke vermogen, de *svarūpa-śakti*, die deskundig is om het onmogelijke mogelijk te maken. En het externe vermogen, *mahāmāyā*, is de schaduw van deze *yogamāyā*. *Yogamāyā* regelt de *yoga*, de uitvoering van het spel van Bhagavān, die alwetend (*sarvajñā*) en almachtig (*sarva-śaktimān*) is. *Yogamāyā* doet dit door Hem en Zijn eeuwige metgezellen in transcendentale illusie te plaatsen. Ze maakt ook, dat de *jīvas*, die perfect zijn op basis van hun devotionele beoefening van *sādhana-bhakti*, met Bhagavān zijn verenigd (*yoga*). *Mahāmāyā* daarentegen behekt de *jīvas*, die gekeerd zijn tegen Bhagavān, en bindt hen vast op basis van de resultaten van hun diverse activiteiten. Een wolk kan de zon niet afdekken; het zijn alleen de ogen van het levend wezen op Aarde, die zijn afgedekt en de zon niet kunnen zien. Zo kan *mahāmāyā* Bhagavān niet afdekken, maar ze kan wel de kennis van de levende wezens afdekken en op die manier voorkomen, dat ze Hem zien.

Śrīla Bhaktivinoda Ṭhākura citeert Kṛṣṇa, zoals Hij gezegd zou hebben, “Denk niet, dat Ik voorheen ongemanifesteerd was en dat Ik nu deze prachtige *sac-cid-ānanda* Śyamasundara gedaante heb gemanifesteerd. Deze gedaante is eeuwig. Hoewel deze gedaante lijkt op de zelfstralende, spirituele zon van het transcendentale gebied, blijft hij buiten het gezichtsveld van de gewone man, omdat hij wordt afgedekt door de schaduw van *yogamāyā*. De minder intelligente lieden kunnen vanwege deze bedekking Mijn onveranderlijke gedaante niet bevatten.”

VERS 26

वेदाहं समतीतानि वर्तमानानि चार्जुन
भविष्याणि च भूतानि मां तु वेद न कश्चन

*vedāham samatītāni vartamānāni cārjuna
bhaviṣyāṇi ca bhūtāni mām tu veda na kaścana*

veda aham – Ik weet; *samatītāni* – verleden; *vartamānāni* – heden; *ca* – en; *arjuna* – O Arjuna; *bhaviṣyāṇi* – toekomst; *ca* – en; *bhūtāni* – levende wezens, hetzij bewegend of niet-bewegend; *mām* – Mij; *tu* – maar; *veda* – weet; *na kaścana* – niemand.

O Arjuna, Ik ken alle bewegende en niet-bewegende wezens uit het verleden, in het heden en de toekomst, maar Mij kent niemand.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: “De *māyā*, die haar fundament (Mij) niet kan betoveren, wordt *bahiraṅga-māyā* (het externe, begoochelende vermogen) genoemd. *Antaraṅga-māyā* (het innerlijke, begoochelende vermogen) dekt de kennis van Mij niet af.” Om dit uit te leggen spreekt Śrī Bhagavān dit vers, dat begint met *vedāham*. “Niemand kan Mij volkomen kennen, degenen in deze wereld noch degenen in de spirituele wereld en zelfs niet persoonlijkheden, zoals Mahārudra (Śiva), die alwetend is. De *māyā*, die de *yoga* (vereniging) van de *bhaktas* en Bhagavān regelt, wordt *yogamāyā* genoemd. De kennis van de meeste mensen wordt afgedekt door *mahāmāyā* en daardoor kunnen ze Mij niet kennen.”

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Men kan als volgt zijn twijfels hebben, “Als Bhagavān door *yogamāyā* wordt afgedekt, moet Hij ook in illusie zijn, zoals het levend wezen, en wegens onwetendheid defect zijn.” Kṛṣṇa antwoordt, “*Māyā* is onderhevig aan Mijn courage, ze blijft onder Mijn beheer en dient Mij van een af-

stand in de vorm van een gordijn. Deze *māyā* is niet in staat om in Mij enige transformatie teweeg te brengen.” *Māyā* kan niet de kennis van Bhagavān afdekken. Śrī Bhagavān benadrukt dit wederom, “Ik weet alles uit het verleden, het heden en de toekomst, maar zelfs grote, alwetende persoonlijkheden, zoals Mahārudra, kennen Me niet helemaal, omdat hun kennis wordt afgedekt door *yogamāyā*, laat staan gewone mensen.” Om deze reden aanvaardden gewone mensen niet, dat de menselijke gedaante van Śyāmasundara Kṛṣṇa eeuwig is. Het is niet mogelijk om de fundamentele waarheden met betrekking tot Śrī Kṛṣṇa te begrijpen en Zijn spel te zien zonder de genade van en toevlucht tot *yogamāyā*, zelfs al heeft men kennis van Zijn *nirviṣeṣa-brahma* of van Zijn deexpansie, Paramātmā.

VERS 27

इच्छाद्वेषसमुत्थेन द्वन्द्वमोहेन भारत
सर्वभूतानि सम्मोहं सर्गे यान्ति परन्तप

*icchā-dveṣa-samutthena dvandva-mohena bhārata
sarva-bhūtāni sammohaṁ sarge yānti parantapa*

icchā-dveṣa-samutthena – voortkomend uit verlangen en haat; *dvandva-mohena* – verward door dualiteit in de vorm van geluk en verdriet; *bhārata* – O nakomeling van Bharata; *sarva-bhūtāni* – alle levende wezens; *sammohaṁ* – in volslagen illusie; *sarge* – ten tijde van de schepping; *yānti* – binnengaan; *parantapa* – O Arjuna, overwinnaar van de vijand.

O nakomeling van Bharata, O Parantapa, ten tijde van de schepping gaan alle levende wezens de volslagen illusie binnengaan en raken verward door de dualiteiten van geluk en verdriet, die voortkomen uit verlangen en haat.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: “Hoe lang zijn de levende wezens door Jouw *māyā* in de war geweest?” Śrī Bhagavān anticipeert op deze vraag door dit vers, dat begint met *icchā*, te spreken. “*Sarga* betekent ‘schepping’. Alle *jīvas* zijn sinds het begin van de schepping in de war geweest. Waardoor zijn ze in de war geweest? Door verlangen en haat, die voortkomen uit hun voorgaande activiteiten, of *karma*. Ze worden begoocheld door de dualiteiten, die voortkomen uit het verlangen naar lustobjecten, waaraan ze de voorkeur geven, en uit afkeer van datgene, waaraan ze een hekel hebben. Voorbeelden hiervan zijn eer en blaam, koude en hitte, geluk en verdriet, man en vrouw. De levende wezens worden betoverd door aanduidingen, die illusies zijn en voortkomen uit onwetendheid, zoals ‘Ik word geëerd en daarom ben ik gelukkig’; ‘Ik word veronachtzaamd en daarom voel ik me ellendig; ‘deze mooie vrouw is mijn echtgenote’; of ‘deze man is mijn echtgenoot’. Met andere woorden, ze raken sterk gehecht aan vrouw, kinderen, enzovoort. Degenen met een dergelijke, wereldse gehechtheid beschikken niet over de kwalificatie om zich met *bhakti* aan Mij bezig te houden. Zoals ik zei tegen Uddhava (*Śrīmad-Bhāgavatam* 11.20.8), ‘Met goed geluk bereikt iemand perfectie in *bhakti-yoga*, die vertrouwen heeft ontwikkeld in het horen van onderwerpen over Mij en afkeer noch excessieve gehechtheid aan lustobjecten voelt.’”

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: De *jīvas* blijven verstooken van kennis over de Allerhoogste, omdat ze door illusie, of *māyā*, worden begoocheld. Tegen die tijd wordt hun afkeer van Kṛṣṇa groter, omdat ze dieper in de luren worden gelegd door de begoocheling van de dualiteit, die voortkomt uit verlangen en haat. De reden hiervoor is, dat het levend wezen in zijn zuivere staat met zijn transcendentale zintuigen de eeuwige gedaante van Bhagavān ziet. De geconditioneerde ziel in de materiële wereld echter wordt overweldigd door onwetendheid (*avidyā*) en blijft betoverd door

dualiteit, die voortkomt uit verlangen en haat. Hierdoor raakt hij de juiste waarneming van transcendentie kwijt. Bhagavān manifesteert Zijn eeuwige gedaante en wordt zichtbaar voor de materiële ogen van de levende wezens krachtens Zijn spirituele vermogen, de *cit-śakti*. Zelfs dan denken zulke personen, dat de *svarūpa* van Bhagavān tijdelijk is. Ze hebben niet de juiste middelen of kennis om Hem waar te nemen, want ze worden door *māyā* afgedekt. Dit is hun grote ongeluk.

VERS 28

येषां त्वन्तगतं पापं जनानां पुण्यकर्मणाम्
ते द्वन्द्वमोहनिर्मुक्ता भजन्ते मां दृढव्रताः

*yeṣām tv anta-gatam pāpaṁ janānām puṇya-karmaṇām
te dvandva-moha-nirmuktā bhajante mām dṛḍha-vratāḥ*

yeṣām – wier; *tu* – maar; *anta-gatam* – zijn beëindigd; *pāpam* – zondige activiteiten; *janānām* – de personen; *puṇya-karmaṇām* – die vrome activiteiten hebben uitgevoerd; *te* – zij; *dvandva-moha* – van de verwarring van dualiteit, zoals geluk en verdriet; *nirmuktāḥ* – bevrijd; *bhajante* – verering; *mām* – Mij; *dṛḍha-vratāḥ* – met vastberaden geloften.

Vrome personen daarentegen, wier zonden zijn verdreven, raken bevrijd van de verwarring van dualiteiten, zoals geluk en verdriet, en houden zich vastberaden bezig met de verering van Mij.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: “Wie heeft dan de kwalificatie om *bhakti* uit te voeren?” In antwoord hierop spreekt Śrī Bhagavān dit vers, dat begint met *yeṣām*. “Wanneer iemands zonden door vrome activiteiten praktisch teniet zijn gedaan, ontwaakt in hem de geardheid goedheid, die de geardheid onwetendheid en het effect ervan, na-

melijk begoocheling, reduceert. Wanneer hij associeert met Mijn toegewijde, die niet overmatig aan deze wereld gehecht is, neemt zijn begoocheling af en houdt hij zich uit vrije wil bezig met de vereering van Mij. Alleen degenen, wier zonden geheel teniet zijn gedaan door de beoefening van toegewijde dienst aan Mij, zijn volkomen vrij geworden van begoocheling en voeren met grote vastberadenheid verering van Mij uit.”

Vrome daden alleen zijn niet de oorzaak van *bhakti*. Śrī Bhagavān zegt in *Śrīmad-Bhāgavatam* (11.12.9), “Hoewel iemand zich met grote inzet kan bezighouden met *yoga*, analytische studie, charitatieve werken, geloften, soberheden, offers, verzaking en studie van de geschriften, kan hij geen *bhakti* of toewijding aan Mij bereiken.” Men krijgt geen *bhakti-yoga* door eenvoudig zijn toevlucht tot vrome activiteiten te nemen. Dit is op diverse manieren vastgesteld geworden.

SĀRĀRTHA-VARṢĪNĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Er zijn twee manieren, waarop de geconditioneerde ziel (*baddha-jīva*) eenpuntigheid in *bhajana* aan Bhagavān krijgt. Ten eerste, een *jīva*, die door het begoochelende vermogen wordt gebonden, kan met goed geluk vertrouwen ontwikkelen in het horen van *hari-kathā* in het gezelschap van toegewijden, hoewel hij nog geen *bhakti* aan Kṛṣṇa uitvoert. Dan wordt hij vrij van zonden en van hindernissen (*anarthas*) en raakt onthecht van wereldse neigingen door onafgebroken beschrijvingen van Zijn naam, gedaante en kwaliteiten te horen. Hij ontwikkelt een vast vertrouwen in Kṛṣṇa en gaat geleidelijk exclusieve toewijding (*aikāntika-bhakti*) binnen.

Tot de tweede categorie behoren de *jīvas*, die lustobjecten nog niet geheel hebben verzaakt, maar die er ook niet extreem aan gehecht zijn. Wanneer zulke *jīvas* met groot geluk de associatie krijgen van een zuivere toegewijde, of een *mahā-bhāgavata*, gaan ze zich bezighouden met *bhajana* en het gevolg is, dat al hun zonden, hun gehechtheid aan lustobjecten en hun begoocheling worden wegge-

nomen en bovendien, dat ze standvastigheid in *bhajana* ontwikkelen. Zodra ze zulke standvastigheid hebben verkregen, gaan ze exclusieve toewijding binnen. De genade en associatie van geperfectioneerde zielen plus de eigen pogingen om *bhajana* uit te voeren zijn de enige middelen om *bhakti* te krijgen.

Śrīla Bhaktivinoda Ṭhākura haalt Kṛṣṇa aan, zoals Hij gezegd zou hebben, “Hoor nu van Mij, hoe je de kwalificatie kunt krijgen om Mijn eeuwige gedaante te realiseren. Iemand met een zondige, demonische aard heeft geen *vidvat-pratīti*, of kennis om Mij op de juiste wijze te zien. Iemand, die zijn zonden helemaal teniet heeft gedaan door vele vrome daden te verrichten en door een gereguleerd, religieus leven te leiden, voert eerst *niṣkāma-karma-yoga* uit, vereering van Bhagavān door Hem op onbaatzuchtige wijze de vruchten van zijn voorgeschreven plichten aan te bieden. Vervolgens gaat hij *jñāna-yoga* binnen en uiteindelijk bereikt hij extatische verzonkenheid in Mij door *dhyāna-yoga*, meditatie. Alleen dan is hij in staat om Mijn eeuwige, prachtige, volkomen spirituele Śyamasundara gedaante te realiseren. Die realisatie verschijnt op basis van transcendentale kennis (*vidyā*) en wordt *vidvat-pratīti* genoemd. Alleen degenen, die over deze realisatie beschikken, kunnen geleidelijk vrij worden van zowel dualiteit (*dvaita*) als non-dualiteit (*advaita*) en kunnen zich met grote vastberadenheid met *bhajana* van Mij bezighouden.“

VERS 29

जरामरणमोक्षाय मामाश्रित्य यतन्ति ये
ते ब्रह्म तद्विदुः कृत्स्नमध्यात्मं कर्म चाखिलम्

*jarā-marāṇa-mokṣāya mām āśritya yatanti ye
te brahma tad viduḥ kṛtsnam adhyātmaṁ karma cākhilam*

jarā-maraṇa – van ouderdom en dood; *mokṣāya* – voor verlossing; *mām* – van Mij; *āśritya* – toevlucht nemen; *yatanti* – poging; *ye te* – degenen die; *brahma* – geest; *tat* – dat (Allerhoogste Persoonlijkheid); *viduḥ* – begrijp; *kṛtsnam* – in zijn geheel; *adhyātmam* – de natuur van de *jīvātmā*; *karma* – vruchtdragende activiteit en het resultaat in de vorm van materieel bestaan; *ca* – en; *akhilam* – het totaal.

Degenen, die streven naar bevrijding van ouderdom en dood door hun toevlucht tot Mij te nemen, krijgen kennis van *brahma*, gewaarwording van de zuivere, grondrechtelijke natuur van het levend wezen, en ontwikkelen begrip van het principe van vruchtdragende activiteit, die de oorzaak vormt van hun gebondenheid aan de materiële wereld.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Śrī Bhagavān zei eerder, dat alle *sakāma-bhaktas*, zoals de gegriefden, perfect worden door Hem te vereren. Anderen daarentegen, die de halfgoden vereren, degraderen zichzelf en blijven in de materiële wereld. Bhagavān wijst door dit te zeggen ook op degenen, die niet gekwalificeerd zijn om Hem te vereren.

Hier in dit vers, dat begint met *jarā*, spreekt Śrī Bhagavān over het vierde type *sakāma-bhakta*. “De *yogīs*, die pogingen ondernemen om de kringloop van ouderdom en dood te stoppen en die Mij met een verlangen naar bevrijding vereren, zijn onder invloed van Mijn *bhakti* uiteindelijk in staat om tot een volkomen begrip van *brahma* te komen (dat wil zeggen, Mijn eeuwige, prachtige Śyāmasundara gedaante), *adhyātmā* (het zelf, of de *jīva*, die beschikt over een lichaam en erin leeft als een genietter) en het principe van *karma* (de manier waarop de levende wezens deze materiële wereld binnenkomen).”

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Bhagavān heeft eerst de eerste drie typen *sakāma-bhaktas*, zoals de gegriefden, uitgelegd.

“Aanvankelijk vereren ze Mij om hun gewenste doel te bereiken. Nadat ze deze doelstellingen hebben bereikt en hebben ingezien, dat zulke strevingen eigenlijk ellende en degradatie met zich meebrengen, raken ze ervan onthecht. Door tenslotte *sādhu-saṅga* te krijgen worden ze succesvol en bereiken ze Mijn eenpuntige toegewijde dienst, of *aikāntikī-bhakti*.” In het huidige vers legt Bhagavān het vierde type *bhakta* uit, namelijk de *sakāma-bhakta*, die *mokṣa* verlangt. “Wanneer zulke *sakāma-bhaktas* associatie van Mijn zuivere toegewijden krijgen, verliezen ze hun verlangen om in *brahma* op te gaan en richten hun aandacht op het plaatsnemen in hun zuivere, grondrechtelijke gedaante als dienaren van Bhagavān. Deze *sakāma-jñānī-bhaktas* zijn ware *mumukṣus*, zoekers naar bevrijding. Alleen zulke *brahmabhūta-jñānī-bhaktas* (die de natuur van *brahma* hebben bereikt) begrijpen *brahma-tattva*, *adhyātma-tattva* (het levend wezen) en *karma-tattva* volkomen en bereiken zuivere toewijding.”

VERS 30

साधिभूताधिदैवं मां साधियज्ञं च ये विदुः
प्रयाणकालेऽपि च मां ते विदुर्युक्तचेतसः

sādhibhūtādhidaivam mām sādhiyajñam ca ye viduḥ
prayāṇa-kāle ‘pi ca mām te vidur yukta-cetasah

sa-adhibhāta – onderliggend principe van de grofstoffelijke elementen van de kosmos; *adhidaivam* – onderliggend principe van de halfgoden; *mām* – Mij; *sa-adhiyajñam* – onderliggend principe van offers; *ca* – en; *ye* – die; *viduḥ* – weten; *prayāṇa-kāle* – op het moment van de dood; *api* – zelfs; *ca* – en; *mām* – Mij; *te* – zij; *viduḥ* – weten; *yukta-cetasah* – met hun verstand op Mij gericht.

Degenen, die Mij kennen als presiderende godheid of bestuurlijk principe van de grofstoffelijke elementen (*adhibhūta*), de halfgoden (*adhidaiva*) en het offer (*adhiyajña*) en wier verstand op Mij is gericht, denken zelfs op het moment van de dood aan Mij.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: “De kennis van degenen, die Mij hebben gerealiseerd als de presiderende godheid van de schepping (*adhibhūta*), de halfgoden (*adhidaiva*) en het offer (*adhiyajña*), blijft onder invloed van Mijn *bhakti* tot het moment van de dood intact. Hun intelligentie wordt niet aangetast door het lichaam, dat ze in het volgende leven krijgen in overeenstemming met hun *karma* uitgevoerd in dit leven, hetgeen bij anderen niet het geval is.” Om dit uit te leggen spreekt Śrī Bhagavān dit vers, dat begint met *ādhibhūta*. De woorden *adhibhūta* enzovoort zullen in het volgende hoofdstuk worden uitgelegd. Alleen de *bhaktas* van Bhagavān Śrī Hari kunnen *māyā* oversteken door Zijn *tattva* volkomen te begrijpen. In dit hoofdstuk worden zes typen van zulke toegewijden nader toegelicht.

Aldus eindigt de *bhāvānūvāda* van Śrīla Viśvanātha Cakravartī Ṭhākura’s
Sārārtha-varṣinī-ṭīkā (het commentaar dat de toegewijden plezier
doet en door alle heilige personen wordt aanvaard) op
Hoofdstuk Zeven van *Śrīmad Bhagavad-gītā*.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Śrī Bhagavān zegt, “Degenen, die krachtens Mijn *bhakti* Mij kennen als het bestuurlijke principe van *adhibhūta-tattva*, *adhidaiva-tattva* en *adhiyajña-tattva*, kunnen zich Mij herinneren op het moment van de dood. Ze vrezen de dood niet, omdat ze Mij niet vergeten.”

Aldus eindigt de *Sārārtha-varṣinī Prakāśikā-vṛtti*
door Śrī Śrīmad Bhaktivedānta Nārāyaṇa Gosvāmi Mahārāja
op Hoofdstuk Zeven van *Śrīmad Bhagavad-gītā*.

HOOFDSTUK ACHT

Tāraka-Brahma-Yoga

De Yoga van absolute bevrijding

VERS 1

अर्जुन उवाच
किं तद्ब्रह्म किमध्यात्मं किं कर्म पुरुषोत्तम
अधिभूतं च किं प्रोक्तमधिदैवं किमुच्यते

*arjuna uvāca –
kim tad brahma kim adhyātman kim karma puruṣottama
adhibhūtam ca kim proktam adhidaivam kim ucyate*

arjuna uvāca – Arjuna zei; *kim* – wat; *tad* – dat; *brahma* – spirituele substantie; *kim* – wat; *adhyātman* – het principe van de *jīvātman*; *kim* – wat; *karma* – het principe van *karma*, actie en reactie; *puruṣottama* – O Allerhoogste Persoon; *adhibhūtam* – de basis van de grofstoffelijke elementen; *ca* – en; *kim* – wat; *proktam* – naar zeggen te zijn; *adhidaivam* – het onderliggende principe van de hemelse goden; *kim* – wat; *ucyate* – wordt gezegd.

Arjuna informeerde: O Puruṣottama, wat is *brahma* (Spirituele Realiteit)? Wat is *adhyātma* (het zuivere zelf)? Wat is *karma* (het principe van actie)? Wat is *adhibhūta* (de basis van deze materiële manifestatie)? En wat is *adhidaiva* (het onderliggende principe van de halfgoden)?

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: In de eerste twee verzen van dit hoofdstuk stelt Arjuna zeven vragen. Zes ervan hebben betrekking op de feitelijke betekenissen van de zes woorden, die op het eind van het laatste hoofdstuk worden genoemd: *brahma*, *adhy-ātma*, *karma*, *adhibhūta*, *adhidaiva* en *adhiyajña*. De zevende vraag is, “Hoe kan iemand, wiens zintuigen beheerst zijn, Jou op het moment van de dood kennen?” In dit hoofdstuk legt Bhagavān Śrī Kṛṣṇa deze onderwerpen in detail uit en beantwoordt alle vragen van Arjuna.

VERS 2

अधियज्ञः कथं कोऽत्र देहेऽस्मिन् मधुसूदन
प्रयाणकाले च कथं ज्ञेयोऽसि नियतात्मभिः

*adhiyajñah katham ko ‘tra dehe ‘smin madhusūdana
prayāṇa-kāle ca katham jñeyo ‘si niyatātmabhiḥ*

adhiyajñah – de Meester van het offer; *katham* – hoe (bestaat Hij); *kaḥ* – wie; *atra* – hier; *dehe* – lichaam; *asmin* – in dit; *madhusūdana* – O moordeenaar van de demoon Madhu; *prayāṇa-kāle* – op het moment van de dood; *ca* – en; *katham* – hoe; *jñeyah* – te kennen; *asi* – ben Jij; *niyata-ātmabhiḥ* – door degenen met een beheerst verstand.

O Madhusūdana, wie is *adhiyajña*, de presiderende godheid van het offer? Hoe woont Hij in het lichaam? En hoe kun Jij op het moment van de dood worden gekend door personen met een beheerst verstand?

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: In dit Hoofdstuk Acht beantwoordt Bhagavān Śrī Kṛṣṇa de vragen van Arjuna. Bij zijn uitleg geeft Hij ook een beschrijving van *bhakti* vermengd met de beoefening van *yoga* (*yoga-mīsrā-bhakti*) en Hij beschrijft tevens zuivere toewijding (*śuddha-bhakti*).

Op het eind van het laatste hoofdstuk sprak Bhagavān over zeven onderwerpen, zoals *brahma*. In dit hoofdstuk informeert Arjuna naar die onderwerpen in dit vers en het voorgaande vers, dat begint met *kim tad*. Wie is de presiderende godheid van *yajña* (*adhiyajña*)? Wie woont in dit lichaam? En hoe kan Hij worden gekend? In de volgende verzen worden de antwoorden gegeven.

VERS 3

श्री भगवान् उवाच
अक्षरं परमं ब्रह्म स्वभावोऽध्यात्ममुच्यते
भूतभावोद्भवकरो विसर्गः कर्मसंज्ञितः

śrī bhagavān uvāca –

*akṣaram paramam brahma svabhāvo ‘dhyātman ucyate
bhūta-bhāvodbhava-karo visargaḥ karma-samjñitaḥ*

śrī bhagavān uvāca – de illustere, alvermogende Bhagavān zei; *akṣaram* – de onveranderlijke; *paramam* – Allerhoogste Waarheid; *brahma* – geest; *svabhāvaḥ* – de aard van het levend wezen; *adhyātman* – de grondrechtelijke aard van het zelf; *ucyate* – wordt gekend als; *bhūta* – voor de levende wezens; *bhāva* – de schepping van de materiële lichamen enz.; *udbhava-karaḥ* – hetgeen dat voortbrengt; *visargaḥ* – het materiële bestaan van de individuele ziel; *karma-samjñitaḥ* – wordt gekend als *karma*.

Śrī Bhagavān zei: De eeuwige, onverwoestbare, Allerhoogste Waarheid wordt inderdaad gekend als *brahma*. Het levend wezen wordt in zijn zuivere, grondrechtelijke staat gekend als *adhyātma* en het proces van zielsverhuizing door achtereenvolgende levenssoorten, waarbij het levend wezen geboorte, groei enzovoort ondergaat, wordt *karma* genoemd.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Terwijl Hij de vragen van Arjuna beantwoordt, zegt Śrī Bhagavān, dat *brahma* hetgeen is, dat onverganke-

lijk en eeuwigdurend het allerhoogste is. “O Gārgī, de geleerde *brāhmanas* noemen het onveranderlijk (*akṣara*)” (*Bṛhad-āraṇyaka Upaniṣad* 3.8.9).

Svabhāvaḥ: Degenen, die materiële lichamen creëren, omdat ze hun zelf (*ātmā*) met hun lichaam identificeren, worden *svabhāvaḥ* of levende wezens in de geconditioneerde staat genoemd. Het woord *svabhāvaḥ* betekent ook ‘levende wezens in hun constitutionele positie’ en het verwijst naar degenen, die zich in hun zuivere staat plaatsen door *bhakti* te cultiveren en zodoende *svamī* (Paramātmā) bereiken. Hier verwijst *svabhāvaḥ* niet naar het geconditioneerd levende wezen, maar naar het zuiver levende wezen, dat ook *adhy-ātma* wordt genoemd. De kringloop van geboorte en dood van het levende wezen in het materiële bestaan, of *visarga*, resulteert in de schepping van menselijke en andere lichamen in overeenstemming met het bewustzijn van de *jīva* door de grove en subtiële elementen: *bhūta-bhāva-udbhava-karaḥ*. De cyclus van het materiële bestaan wordt door de actie (*karma*) van het levend wezen geschapen, dus hier wijst het woord *karma* op het materiële bestaan van het levende wezen.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: *Brahma* betekent ‘dat-gene, dat niet verloren gaat’. Het wordt *akṣara* (onveranderlijk) genoemd, omdat het onfeilbaar is. *Akṣara-tattva* is eeuwigdurend vrij van vernietiging en transformatie en wordt ook Parabrahma genoemd. Hier dient te worden verstaan, dat alleen Bhagavān Śrī Kṛṣṇa, de Bewuste Realiteit, die over alle transcendentale eigenschappen beschikt, Parabrahma is. Parabrahma verwijst niet naar *nirviśeṣa-brahma*, Zijn vormloze, onpersoonlijke aspect. Hoewel het woord *akṣara* wijst op alle drie aspecten van de Allerhoogste, namelijk *brahma*, Paramātmā en Bhagavān, wijst het hier alleen op Parabrahma, of Svayam Bhagavān (Śrī Kṛṣṇa). Men dient de verzen *Gītā* 15.16-18 te bestuderen voor een gedetailleerd begrip van dit onder-

werp. Dit wordt ook vastgesteld in de gebeden van Śrī Brahmā (*Śrīmad-Bhāgavatam* 10.14.32),

yan-mitraṁ paramānandaṁ pūrṇaṁ brahma sanātanam

Śrī Kṛṣṇa, de complete, eeuwige *brahma*, wiens gedaante is samengesteld uit de allerhoogste zegen, is hun vriend.

Dit wordt ook geciteerd in *Śrī Caitanya-caritāmṛta* (*Madhya-līlā* 19.96),

aham iha nandaṁ vande yasyālinde paraṁ brahma

Voor altijd vereer ik Nanda Mahārāja, op wiens binnenplaats Parabrahma als zijn zoon speelt.

Adhyātma betekent *svabhāvaḥ*, of ‘de zuivere *jīva* geplaatst in zijn onvermengde staat, vrij van ieder contact met de dode materie’. *Svaṁ bhāvayati* betekent, dat men het idee hanteert ‘ik ben dit grofstoffelijke lichaam’ vanwege het contact en de identificatie met het lichaam. Er is nog een andere betekenis van *svabhāvaḥ*, of *svaṁ bhāvayati*, die verwijst naar het levende wezen, dat toewijding aan de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods cultiveert. Śrīpāda Baladeva Vidyābhūṣaṇa vertaalt het woord *svabhāvaḥ* ook als *jīvātmā* (levend wezen), “*jīvātmānaḥ sambandhī yo bhāvo – bhāva*, of bestaan, in relatie met het levend wezen wordt *svabhāvaḥ* genoemd.” Diezelfde *jīvātmā*, die zijn toevlucht heeft genomen tot het lichaam, beschouwt zichzelf als de genier van lustobjecten. Daarom verwijst het woord *adhyātma* naar het levend wezen.

Visarga betekent ‘offer uitgevoerd door het aanbieden van materiële ingrediënten voor het plezier van de halfgoden’. Dit geeft aanleiding tot de grove en subtiele elementen, die op hun beurt de materiële wereld scheppen in de vorm van de grofstoffelijke lichamen van de levende wezens. Dit dient als *visarga* te worden begrepen, het materiële bestaan van het levend wezen.

VERS 4

अधिभूतं क्षरो भावः पुरुषश्चाधिदैवतम्
अधियज्ञोऽहमेवात्र देहे देहभृतां वर

adhibhūtam kṣaro bhāvaḥ puruṣaś cādhidaivatam
adhiyajñō 'ham evātra dehe deha-bhṛtām vara

adhibhūtam – de manifestatie van de vijf grove elementen; *kṣaraḥ* - vernietigbaar; *bhāvaḥ* – natuur; *puruṣaḥ* – de universele gedaante; *ca* – en; *adhidaivatam* – de oorspronkelijke Meester van de halfgoden; *adhiyajñah* – de Meester van het offer in de gedaante van de inwonende Paramātmā (die iedereen inspireert om activiteiten zoals het offer uit te voeren); *aham* – Ik; *eva* – inderdaad; *atra* – hier; *dehe* – in het materiële lichaam; *deha-bhṛtām* – van belichaamde wezens; *vara* – O beste.

O Arjuna, beste onder de belichaamde wezens, alles dat vergankelijk is, wordt *adhibhūta* genoemd en de universele gedaante heet *adhidaiva*, de presiderende Meester der halfgoden. Alleen Ik ben *adhiyajña*, die zich in het lichaam bevindt als Antaryāmi, de inwonende getuige, en Ik inspireer een persoon om zich met activiteiten, zoals het offer, bezig te houden.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: *Adhibhūta* verwijst naar vergankelijke objecten, zoals potten en stoffen. Volgens het woordenboek *Nirukta* verwijst *adhidaiva* naar de universele gedaante van Viṣṇu, die gezag voert over de halfgoden, zoals Sūrya, de zongod. “Ik geef inspiratie tot activiteit, zoals het offer, door Mijn deelexpansie als inwonende Superziel; dus Ik ben *adhiyajña*.” Śrī Bhagavān anticipeert op de twijfel, “Hoe ben Je als *adhiyajña* gesitueerd?” en dan spreekt Hij de woorden *aham eva* – Ik alleen. “Ik alleen word gekend in Mijn niet-verschillende expansie van Paramātmā (Antaryāmi). Anders dan de levende wezens (*adhyātma*) is Mijn plenaire deelaspect, de Superziel, niet-verschillend van Mij. Het levend wezen is Mijn afge-

scheiden deeltje (*vibhinnāṁśa*) en Paramātmā, die niet-verschillend van Mij is, is Mijn rechtstreekse, persoonlijke expansie (*svāṁśa*). Omdat jij Mijn vriend bent, ben jij de beste onder de belichaamde wezens.”

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀSIKĀ-VṚTTI: Hier beantwoordt Śrī Bhagavān drie vragen van Arjuna:

Adhibhūta: Grofstoffelijke voorwerpen, zoals potten en stoffen, die vergankelijk zijn en ieder moment transformeren, vinden hun bestaan door hun steun te zoeken bij de levende wezens.

Adhidaiva: Het complete, kosmische wezen, of *virāt-puruṣa*, wordt *adhidaiva* genoemd, omdat Hij soeverein is over de halfgoden.

Adhiyajña: Het woord *adhiyajña* verwijst naar de persoonlijkheid, die zich in het lichaam van de *jīvas* bevindt als de alomtegenwoordige Superziel, of Antaryāmī, en die tot actie (*karma*) inspireert, zoals de uitvoering van het offer. Antaryāmī kent ook de resultaten van actie toe. De inwonende Superziel is *svāṁśa-tattva*, een persoonlijk, plenair deel van Bhagavān Śrī Kṛṣṇa. In *Śvetāśvatara Upaniṣad* (4.6) wordt gezegd,

*dvā suparṇā sayujā sakhāyā samānaṁ vṛkṣaṁ pariśvasajāte
tayoṛ anyañ pippalaṁ svādv aty anaśnann anyo 'bhicākaśīti*

Kṣīrodakaśāyī Viṣṇu en het levend wezen zitten als twee bevriende vogels op de tak van een *banyan*-boom, die lijkt op dit tijdelijke materiële lichaam. Het levend wezen proeft de vruchten van de boom in overeenstemming met zijn activiteiten, terwijl de andere vogel, Paramātmā, zich niet bezighoudt met het genieten van de vruchten, maar eenvoudig getuige is van de activiteiten van het levend wezen.

In *Śrīmad-Bhāgavatam* (2.2.8) zegt ook Śrī Śukadeva Gosvāmī,

*kecit sva-dehāntar-hṛdayāvakāṣe
prādeśa-mātraṁ puruṣaṁ vasantam*

Sommige *yogīs* denken aan de Persoonlijkheid, die slechts de afmeting heeft van een duim (*prādeśa-mātra puruṣa*) en die zich in de kamer van hun hart bevindt.

Het woord *prādeśa-mātra* is door Śrīla Śrīdhara Svāmī omschreven als de afstand van de duim tot de punt van de eerste vinger. Śrīla Cakravartī Ṭhākura zegt, “Door Zijn vermogen van onbevattelijkheid (*acintya-śakti*) bevindt Hij zich in het gebied van het hart als een vijftien jarige jongen.” Bovendien wordt in *Kaṭha Upaniṣad* (2.1.12) gezegd, “*anguṣṭha-mātraḥ puruṣo madhya ātmani tiṣṭhati* – de inwonende Allerhoogste Persoonlijkheid Gods heeft de afmeting van een duim en bevindt Zich in het hart.”

Al deze verklaringen bewijzen, dat Paramātmā zich in het hart van de gewone *jīva* bevindt en daar een ruimte met de afmeting van een duim inneemt. Bij Zijn speciale *bhaktas* echter bevindt Kṛṣṇa Zich in hun hart in Zijn gedaante van een vijftienjarige jongen. Bijvoorbeeld, de Antaryāmī in het hart van Bilvamaṅgala is niemand anders dan de transcendentale jongen, Śrī Kṛṣṇa Zelf.

*cintāmaṇir jayati somagirir gurur me
sikṣā-guruś ca bhagavān sikhī-piccha-mauliḥ*

Śrī Kṛṣṇa-karṇāmṛta (Maṅgalācaraṇa)

Alle eer aan Cintāmaṇi, die ik als mijn *guru* beschouw en die alle wensen heeft vervuld. Alle eer aan mijn *guru*, Somagiri, en aan mijn *sikṣā-guru*, Bhagavān Śrī Kṛṣṇa, die een pauwenveer in Zijn haar draagt en Zich in mijn hart bevindt.

De inwonende Godheid, Antaryāmī, die Zich in het hart van Arjuna bevindt, is dezelfde, altijd-jeugdige Śrī Kṛṣṇa Zelf, die op zijn strijd-wagen staat.

VERS 5

अन्तकाले च मामेव स्मरन् मुक्त्वा कलेवरम्
यः प्रयाति स मद्भावं याति नास्त्यत्र संशयः

*anta-kāle ca mām eva smaran muktvā kalevaram
yaḥ prayāti sa mad-bhāvaṁ yāti nāsty atra saṁśayaḥ*

anta-kāle – op het moment van de dood; *ca* – en; *mām* – Mij; *eva* – alleen; *smaran* – zich herinneren; *muktvā* – opgeven; *kalevaram* – het lichaam; *yaḥ* – die; *prayāti* – bij de dood vertrekt; *saḥ* – hij; *mat-bhāvam* – Mijn natuur; *yāti* – krijgt; *na* – geen; *asti* – er is; *atra* – over dit punt; *saṁśayaḥ* – twijfel.

Iedereen, die op het moment van de dood zijn lichaam verlaat en alleen aan Mij denkt, krijgt Mijn natuur. Hierover bestaat geen twijfel.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: “Hoe kan men Jou kennen op het moment, dat men zijn lichaam verlaat?” In antwoord op de vraag van Arjuna zegt Śrī Bhagavān, “Door aan Mij te denken heeft een persoon kennis van Mij, maar hij kan Me nooit volkomen kennen op de manier, waarop hij materiële voorwerpen, zoals potten en stoffen, kent.” Hoeveel soorten kennis in de vorm van herinnering aan Bhagavān zijn er? Dit wordt in de volgende vier verzen uiteengezet.

VERS 6

यं यं वापि स्मरन् भावं त्यजत्यन्ते कलेवरम्
तं तमेवैति कौन्तेय सदा तद्भावभावितः

*yaṁ yaṁ vāpi smaran bhāvaṁ tyajaty ante kalevaram
taṁ tam evaiti kaunteya sadā tad-bhāva-bhāvitaḥ*

yam yam – wat dan ook; *vā api* – alles; *smaran* – herinneren; *bhāvam* – overpeinzen; *tyajati* – men geeft op; *ante* – op het laatste moment; *kalevaram* – het lichaam; *tam tam* – diezelfde (staat); *eva* – zeker; *eti* – men krijgt; *kaunteya* – O zoon van Kuntī; *sadā* – altijd; *tat* – van dat; *bhāva* – overpeinzing; *bhāvitaḥ* – geabsorbeerd.

Welke staat men zich ook herinnert op het moment, waarop men het materiële lichaam opgeeft, O zoon van Kuntī, zal men opnieuw binnengaan, doordat men altijd in dergelijke overpeinzingen verzonken is geweest.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: “Zoals men Mij bereikt door uitsluitend aan Mij te denken, zo krijgt men ook de staat in overeenstemming met datgene, dat – of degene die – men zich herinnert.” Om dit uit te leggen spreekt Śrī Bhagavān deze woorden *yam yam*. Mensen zijn in een bepaalde existentionele staat verzonken vanwege hun herinnering eraan door er onafgebroken op te hebben gemediteerd.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Door zich Bhagavān op het moment van de dood te herinneren krijgt men Zijn natuur. Zo krijgt men ook een natuur in overeenstemming met andere wezens en objecten, die men zich [op het moment van de dood] herinnert. Bharata Mahārāja dacht aan een jong hertje op het moment van de dood en in zijn volgende leven kreeg hij het lichaam van een hert. Om die reden moet men op het moment van de dood aan niets anders denken dan aan Bhagavān. Om een dergelijk bewustzijn te krijgen is het noodzakelijk in deze richting pogingen te ondernemen vanaf het eerste begin van het leven. Ofschoon Bharata Mahārāja een toegewijde van hoog kaliber was, die zich op het platform van *bhāva* bevond, kreeg hij door de wil van God een wedergeboorte als een hert om een voorbeeld te stellen voor de mensheid. In zijn volgende twee wedergeboorten vermeed hij het gezelschap van materialistische personen volkomen, omdat hij in staat was zijn voorgaan-

de leven te herinneren. Hij bleef zodoende betrokken in het cultiveren van *bhakti*. De gewone *jīvas*, die gebonden zijn door de resultaten van hun acties, of *karma*, dienen hun lesje te trekken uit het voorbeeld van Bharata Mahārāja en mogen geen overtreding aan zijn voeten begaan door te denken, dat hij door het resultaat van zijn *karma* werd gebonden, zoals ze dat zelf zijn.

Śrīmad-Bhāgavatam wijst ook op het verhaal van Purañjana, die in zijn volgende leven het lichaam van een vrouw kreeg, omdat hij op het moment van de dood aan een vrouw dacht. Eigenlijk is het zo, dat alles, dat we in de loop van ons leven doen, ons bewustzijn op het moment van de dood beïnvloedt, waardoor we in overeenstemming daarmee een volgende geboorte krijgen. Dit is de reden, waarom *sādhakas* in dit leven de heilige naam moeten chanten en zuivere toewijding moeten praktiseren, zodat hun intense herinnering aan Bhagavān hen op het moment van de dood naar het pad van voorspoed kan leiden.

VERS 7

तस्मात्सर्वेषु कालेषु मामनुस्मर युध्य च
मय्यर्पितमनोबुद्धिर्मांमैवैष्यस्यसंशयः

*tasmāt sarveṣu kāleṣu mām anusmara yudhya ca
mayy arpita-mano-buddhir mām evaiṣyasi asaṁśayah*

tasmāt – daarom; *sarveṣu* – te allen; *kāleṣu* – tijde; *mām* – Mij; *anusmara* – herinneren; *yudhya* – vechten; *ca* – en; *mayi* – aan Mij; *arpita* – geofferd; *manah-buddhiḥ* – met verstand en intelligentie; *mām* – Mij; *eva eṣyasi* – je zal zeker bereiken; *asaṁśayah* – zonder twijfel.

Daarom moet je altijd aan Mij denken en gaan vechten. Met je verstand en intellect aan Mij toegewijd bereik je Mij zonder twijfel.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: Het verstand is *saṅkalpātmaka*, hetgeen betekent, dat het zich op een bepaalde motivatie kan concentreren. *Buddhi* betekent ‘intelligentie’ en *vyavasāyātmikā* betekent ‘datgene dat resoluut is’.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: “Dus door constant Mijn natuur als de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods te herinneren en te handelen volgens jouw eigen aangeleerde natuur als een *kṣatriya*, vecht. Op die manier worden jouw vastbesloten verstand en doortastende intelligentie op Mij gericht en aangezien jij je aan Mij hebt overgegeven, zal je Mij ongetwijfeld bereiken.”

VERS 8

अभ्यासयोगयुक्तेन चेतसा नान्यगामिना
परमं पुरुषं दिव्यं याति पार्थानुचिन्तयन्

*abhyāsa-yoga-yuktena cetasā nānya-gāminā
paramam puruṣam divyam yāti pārthānucintayan*

abhyāsa-yoga-yuktena – betrokken in beoefening van *yoga*; *cetasā* – met verstand; *na anya-gāminā* – onwankelbaar; *paramam* – die Allerhoogste; *puruṣam* – Persoon; *divyam* – goddelijk; *yāti* – men bereikt; *pārtha* – O Arjuna, zoon van Pṛthā; *anucintayan* – terwijl voortdurend te contempleren.

O Pārtha, door zich met deze beoefening van *yoga* bezig te houden, waarbij men onafgebroken denkt aan de Allerhoogste Goddelijke Persoon zonder het verstand te laten afdwalen, bereikt men Mij voorzeker.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: “Hij die tijdens zijn leven herinnering aan Mij beoefent, zal zich Mij op het moment van de dood van nature herinneren en zal Mij bereiken. Dus de herinnering aan Mij alleen is de hoogste *yoga* van het verstand.” Om dit uit te leggen spreekt Śrī

Bhagavān dit vers, dat begint met *abhyāsa-yoga*. “*Abhyāsa* betekent ‘het beoefenen van onafgebroken herinnering aan Mij’ en *yoga* betekent ‘het verankeren van het verstand in dergelijke beoefening zonder naar verschillende lustobjecten te hunkeren’. Als men Mij met zulke onwankelbare aandacht herinnert, is men in staat de aard van het verstand te overwinnen.”

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Het is noodzakelijk zich onafgebroken in de beoefening te begeven om een ononderbroken continuïteit in *bhajana* te verkrijgen (zoals de ononderbroken stroom van olie). Door een onafgebroken beoefening is men in staat het verstand bezig te houden met herinnering aan Śrī Bhagavān en het van andere zintuigelijke objecten terug te trekken. Door gedurende het leven constant herinnering aan Śrī Kṛṣṇa te praktiseren is men in staat het snel afgeleide verstand te overwinnen en zodoende op het moment van de dood aan Kṛṣṇa te denken. Dit wordt ook in *Śrīmad-Bhāgavatam* (11.20.18) gezegd, “*abhyāsenātmano yogī dhārayed acalaṁ manaḥ* – een *yogī* dient zijn verstand door beoefening standvastig te maken.” Men kan *Gītā* 12.9 bekijken om dit onderwerp verder te bestuderen.

VERZEN 9–10

कविं पुराणमनुशासितारम् अणोरणीयांसमनुस्मरेद्यः
सर्वस्य धातारमचिन्त्यरूपम् आदित्यवर्णं तमसः परस्तात्

प्रयाणकाले मनसाऽचलेन भक्त्या युक्तो योगबलेन चैव
भुवोर्मध्ये प्राणमावेश्य सम्यक् स तं परं पुरुषमुपैति दिव्यम्

kaviṁ purāṇam anuśāsitāram
aṅoraṇīyāṁsam anusmared yaḥ
sarvasya dhātāram acintya-rūpam
āditya-varṇaṁ tamaśaḥ parastāt

*prayāṇa-kāle manasā 'calena
bhaktyā yukto yoga-balena caiva
bhruvor madhye prāṇam āveśya samyak
sa tam param puruṣam upaiti divyam*

kaviṃ – alwetend; *purāṇam* – zonder begin; *anusāsītāram* – die de bestuurder van alles is; *aṇoḥ* – dan het subtielste; *añīyāṃsam* – subtieler; *anusmaret* – men dient te herinneren; *yaḥ* – die; *sarvasya* – van iedereen; *dhātāram* – de schepper; *acintya-rūpam* – wiens gedaante zich buiten materieel begrip bevindt; *āditya-varṇam* – die zelf-verlichtend is als de zon; *tamasah* – aan illusie en onwetendheid; *parastāt* – transcendentaal; *prayāṇa-kāle* – op het moment van de dood; *manasā* – verstand; *acalena* – met onwankelbaar; *bhaktyā* – door devotie; *yuktaḥ* – verenigend; *yoga-balena* – krachtens *yoga*; *ca* – en; *eva* – inderdaad; *bhruvoḥ* – de wenkbrauwen; *madhye* – tussen; *prāṇam* – zijn levenskracht; *āveśya* – verankeren; *samyak* – volkomen; *saḥ* – hij; *tam* – Hem; *param* – Allerhoogste; *puruṣam* – Persoon; *upaiti* – bereikt; *divyam* – goddelijk.

Men dient zich de Allerhoogste Persoon te herinneren, die alwetend en eeuwig is, die de Allerhoogste Bestuurder is, wiens bestaan subtieler is dan het meest subtiele, die de schepper is van iedereen, wiens gedaante onbevattelijk is, die zelf-verlichtend is als de zon en die transcendentaal is aan deze materiële natuur. Iemand, die op het moment van de dood zijn levensenergie krachtens *yoga* tussen zijn wenkbrauwen vastzet en zich met onwankelbare aandacht en ten volle toegewijd op Hem concentreert, bereikt Hem zeker.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: Het is onmogelijk om het verstand van zintuigobjecten terug te trekken zonder de constante beoefening van *yoga*. Zonder constante beoefening van *yoga* is het onmogelijk om zich Śrī Bhagavān te herinneren. *Bhakti*, die met een andere vorm van *yoga* is vermengd, wordt *yoga-miśrā-bhakti* genoemd. Śrī Bhagavān legt dit in de volgende vier verzen uit, die hier beginnen met

kavim. *Kavim* betekent ‘alwetend’. Heilige personen, zoals Sanaka, zijn alwetend, maar hun alwetende natuur is niet altijd onbepakt. Daarom gebruikt Śrī Bhagavān het woord *purāṇam*, zonder begin. Hoewel de inwonende getuige, Antaryāmī, alwetend en zonder begin is, geeft Hij geen instructies voor *bhakti*. Om die reden zegt Bhagavān *anusāsītāram*, hetgeen betekent, dat Hij op genadevolle wijze door Zijn persoonlijke incarnaties, zoals Śrī Rāma en Śrī Kṛṣṇa, instructies voor *bhakti* geeft. De *tattva* van een dergelijk genadevolle persoonlijkheid is heel, heel moeilijk te begrijpen.

Śrī Bhagavān zegt, dat Hij subtieler is dan het meest subtiele. Betekent dit, dat Hij atomisch is, zoals de *jīva*? Om dit te verhelderen zegt Hij *sarvasya dhātāram*. “Ik ben de instandhouder van alles en omdat Ik alomtegenwoordig ben, heb Ik een ongelimiteerde omvang; daarom ben Ik onbevattelijk.” Hoewel Hij een menselijke gedaante heeft, zet Hij Zijn manifestaties uiteen, die niet-verschillend van Hem zijn. *Āditya-varṇam* betekent, dat Hij evenals de zon Zichzelf en anderen verlicht. Hij bevindt Zich buiten de materiële natuur (*tamasah*) en hoewel Hij de meester van *māyā-sakti* is, bevindt Hij zich buiten *māyā*. Op het moment van de dood herinneren *yogīs* Hem met onwankelbaar verstand. Deze *yogīs* zijn gezegend met het vermogen om constant aan Hem te denken, omdat ze dit hun hele leven hebben beoefend. “Hoe krijgt men dit stabiele verstand? Bhagavān zegt, “Hij krijgt dat krachtens de onafgebroken beoefening van *yoga*.” Welk type *yoga*? Hij antwoordt, “De *yoga*, waarbij de levensadem tussen de wenkbrauwen is verankerd.”

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: In het voorgaande vers werd herinnering aan Śrī Bhagavān op het moment van de dood behandeld en nu wordt in dit vers het proces uitgelegd om dit te doen.

Śrīla Bhaktivinoda Ṭhākura parafraseert Kṛṣṇa, “Luister, nu Ik het meditatieproces op de Allerhoogste Persoon ga uitleggen. Hij is

alwetend, eeuwig, zonder begin en onbevattelijk voor de aardse intelligentie. Hij is het kleinste en toch is Hij ook de Allerhoogste Bestuurder, die iedereen in stand houdt. Hij existeert eeuwigdurend in Zijn prachtige, menselijke gedaante. Hij bevindt Zich buiten de materiële natuur en omdat Hij zelf-verlichtend is als de zon, verlicht Zijn lichaamsuitstraling Zijn gedaante. Iemand, die zijn lichaam verlaat en zijn verstand met *bhakti* stabiel heeft gemaakt en die met de kracht van zijn beoefening van *yoga* zijn levensadem tussen zijn wenkbrauwen richt, bereikt die Goddelijke Allerhoogste Persoon. Dit *yoga*-systeem is gegeven om er zeker van te zijn, dat de aandacht niet van de Allerhoogste Persoon wordt afgeleid onder invloed van het lijden en de pijn op het moment van de dood.”

VERS 11

यदक्षरं वेदविदो वदन्ति विशन्ति यद्यतयो वीतरागाः
यदिच्छन्तो ब्रह्मचर्यं चरन्ति तत्ते पदं सङ्गहेण प्रवक्ष्ये

yad akṣaram veda-vido vadanti
viśanti yad yatayo vīta-rāgāḥ
yad icchanto brahmacaryam caranti
tat te padam saṅgheṇa pravakṣye

yat – hetgeen; *akṣaram* – onverwoestbaar; *veda-vidaḥ* – zij die belezen zijn in de Veda’s; *vadanti* – spreekt van; *viśanti* – binnengaan; *yat* – in datgene; *yatayaḥ* – verzaker; *vīta-rāgāḥ* – die vrij zijn van materiële gehechtheid; *yat* – die; *icchantāḥ* – verlangen; *brahmacaryam* – celibaat; *caranti* – zij beoefenen; *tat* – dat; *te* – aan jou; *padam* – staat of object (waard om te krijgen); *saṅgheṇa* – samenvattend; *pravakṣye* – Ik zal beschrijven.

Ik ga jou nu samenvattend iets vertellen over het hoogste doel, dat door degenen, die belezen zijn in de Veda’s, als onvergankelijk wordt beschreven. Degenen in de wereldverza-

kende levensorde, die vrij zijn van alle materiële verlangens, gaan daar binnen evenals degenen, die deze staat graag verkrijgen en daartoe de gelofte van het celibaat in acht nemen.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Men kan vragen, “Kan Hij worden gekend door eenvoudig de levensadem vast te zetten op de plaats tussen de wenkbrauwen? Welk type *yoga* is dit? Wat is *japa*? Wat is het object van meditatie? Wat is het hoogste doel? Leg dit alsjeblieft beknopt uit.” Śrī Bhagavān loopt op deze vragen vooruit en spreekt dit vers, dat begint met *yad*, evenals de volgende twee verzen. “*Om̐kāra* (*om̐*), de geluidsmanifestatie van *brahma*, is *akṣara*, een onvergankelijke geluidsvibratie en is identiek aan *brahma*. Degenen, die de Veda’s kennen, verklaren dit. De asceten gaan de lettergreep *om̐* binnen, de onvergankelijke realiteit. Luister nu Ik ga uitleggen, wat dit doel behelst en hoe het kan worden bereikt.”

VERZEN 13–14

सर्वद्वाराणि संयम्य मनो हृदि निरुध्य च
मूर्ध्न्याध्यात्मनः प्राणमास्थितो योगधारणाम्
ओमित्येकाक्षरं ब्रह्म व्याहरन् मामनुस्मरन्
यः प्रयाति त्यजन् देहं स याति परमां गतिम्

*sarva-dvārāṇi saṁyamya mano hṛdi nirudhya ca
mūrdhny ādhāyatmanah prāṇam āsthito yoga-dhāraṇām*

*om ity ekākṣaram brahma vyāharan mām anusmaran
yaḥ prayāti tyajan dehaṁ sa yāti paramām gatim*

sarva-dvārāṇi – alle poorten van het lichaam; *saṁyamya* – blokkeren; *manaḥ* – het verstand; *hṛdi* – in het hart; *nirudhya* – beknotten; *ca* – en; *mūrdhni* – op de kruin van het hoofd; *ādhāya* – richten; *ātmanah* – van de ziel; *prāṇam* – de levensadem; *āsthitaḥ* – de situatie; *yoga-dhāraṇām* – voor de trance van zelfrealisatie; *om* – de heilige lettergreep *om̐*; *iti* – aldus; *eka-*

akṣaram – de ene (complete en alles-omvattende) lettergreep; *brahma* – de Allerhoogste Absolute Waarheid; *vyāharan* – uitspreken; *mām anusmaran* – Mij herinneren volgens de leiding van de *guru*; *yaḥ* – die; *prayāti* – sterft; *tyajan* – opgeven; *deham* – het lichaam; *sa yāti* – hij bereikt; *paramām* – de allerhoogste; *gatim* – bestemming.

Door alle poorten van de zintuigen voor hun zintuigobjecten af te sluiten, door het verstand in te dammen tot het hart, door de levensenergie tussen de wenkbrauwen te plaatsen, door in *samādhi* diep te zijn verzonken in gedachten aan de Superziel door de beoefening van onafgebroken *yoga* en de lettergreep *om̐* – de geluidsmanifestatie van de Allerhoogste Persoon – te herhalen bereikt de *yogī* de hoogste bestemming, wanneer hij zijn lichaam opgeeft, terwijl hij op Mij mediteert.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: Terwijl Śrī Bhagavān dit type *yoga* uitlegt, spreekt Hij de bovenstaande twee verzen, die beginnen met *sarva-dvārāṇi*. “Men bereikt de hoogste bestemming van residentie in Mijn eigen woonplaats (*sālokya-mukti*) door alle zintuigen, zoals de ogen, van hun externe zintuigobjecten terug te trekken; het verstand in het hart in te dammen zonder naar enig zintuigobject te verlangen; de levensadem tussen de wenkbrauwen te plaatsen; zijn toevlucht te nemen tot Mijn gedaante door van top tot teen op Mij te mediteren; *om̐kāra* (*om̐*), dat identiek is aan *brahma*, te chanten; en zijn lichaam op te geven, terwijl men continu mediteert op de betekenis van *om̐*, hetgeen Ik ben.”

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: *Om̐* is de geluidsmanifestatie van *brahma*. In *Śrīmad-Bhāgavatam* (2.1.17) wordt ook gezegd, “*abhyasen manasā śuddham trivṛd-brahmākṣaram param* – men dient het repeteren van de zuivere vorm van de geluidsmanifes-

tatie van *brahma* (*praṇava*), welke bestaat uit drie letters: ‘a’, ‘u’ en ‘m’, mentaal te praktiseren.”

Śrī Caitanya Mahāprabhu heeft in *Śrī Caitanya-caritāmṛta* gezegd,

praṇava ye mahā-vākya-īśvarera-mūrti
praṇava haite sarva-veda, jagate-utpatti

Śrī Caitanya-caritāmṛta (Madhya-līlā 6.174)

En ook,

praṇava se mahā-vākya vedera nidāna
īśvara-svarūpa praṇava sarva-viśva-dhāma

Śrī Caitanya-caritāmṛta (Ādi-līlā 7.128)

Praṇava (*omkāra*) is de essentie van de Veda's en is de *mahā-vākya*, de grootste lettergreep (geluidsvibratie). Alle andere *mantras* hebben beperkingen. *Praṇava* is identiek aan de persoonlijke gedaante van de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods. Alle Veda's evenals dit universum worden gegenereerd uit deze geluidsvibratie (*praṇava*). Deze geluidsvibratie in de vorm van *praṇava* is de essentie van de Veda's. Het is de *svarūpa* van Bhagavān en de basis van het universum.

VERS 14

अनन्यचेताः सततं यो मां स्मरति नित्यशः
तस्याहं सुलभः पार्थ नित्ययुक्तस्य योगिनः

ananya-cetāḥ satataṁ yo māṁ smarati nityaśaḥ
tasyāhaṁ sulabhaḥ pārtha nitya-yuktasya yoginaḥ

ananya-cetāḥ – verstoken van iedere andere gedachte; *satataṁ* – continu; *yaḥ* – die; *māṁ* – Mij; *smarati* – herinnert; *nityaśaḥ* – iedere dag; *tasya* – voor hem; *ahaṁ* – ben Ik; *su-labhaḥ* – gemakkelijk te bereiken; *pārtha* – O Arjuna, zoon van Prṥhā; *nitya-yuktasya* – constant betrokken; *yoginaḥ* – transcendentalist.

O Pārtha, voor een *yogī*, die dagelijks bezig is om constant aan Mij te denken zonder andere gedachten te hebben, ben Ik gemakkelijk bereikbaar.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Vanaf *Gītā* 7.16 (*jarā-maraṇa-mokṣāya*) tot *Gītā* 8.8 werd toewijding vermengd met baatzuchtig streven (*karma-miśrā-bhakti*) uitgelegd. En *Gītā* 8.9 (*kaviṃ purāṇam*) zet toewijding vermengd met *yoga* (*yoga-miśrā-bhakti*) en *pradhānī-bhūta-bhakti* uiteen samen met hun overheersende factoren, *karma*, *jñāna* en *yoga*. Welnu, in dit vers, dat begint met de woorden *ananya-cetāḥ*, legt Śrī Bhagavān zuivere, transcendente *bhakti*, of *kevalā-bhakti*, uit, dat verheven is boven alle andere typen *yoga*. “Ik ben gemakkelijk bereikbaar voor een toegewijde, die dagelijks continu aan Me denkt zonder de zuiverheid van het tijdstip, de plaats of de omstandigheid in overweging te nemen, wiens verstand niet wordt agetrokken tot de praktijken van *karma*, *jñāna* en *yoga* en die de halfgoden niet vereert of naar een ander doel streeft, zoals verblijf op de hemelse planeten, of naar bevrijding zoekt. Een dergelijke toegewijde hoeft niet de ellende te ondergaan, die wordt ervaren door het beoefenen van *yoga*, *jñāna* enzovoort. De woorden *nitya-yuktasya* verwijzen naar iemand, die altijd naar vereniging met Mij hunkert.” Als men eraan twijfelt, of Bhagavān ook in de toekomst gemakkelijk bereikbaar zal zijn, antwoordt Hij, “Ik ben voor hem altijd gemakkelijk bereikbaar.” *Yoginah* betekent ‘iemand die beschikt over *bhakti-yoga*, met andere woorden, iemand die verbonden is met Śrī Kṛṣṇa in een relatie van dienstbaarheid (*dāsyā*) of vriendschap (*sakhya*), bijvoorbeeld’.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Śrīla Bhaktivinoda Ṭhākura citeert Kṛṣṇa, zoals Hij gezegd zou hebben, “Vanaf *Gītā* 7.16 tot 7.28 heb Ik *bhakti* vermengd met *karma* en *jñāna* uitgelegd, dat wordt uitgevoerd door de gegriefden (*ārta*), de nieuwsgierigen (*jijñāsu*), de zoekers naar rijkdom (*arthārthī*) en degenen met kennis

(*jñānī*). In *Gītā* 7.29 heb Ik geboorte, dood en bevrijding uiteengezet. Met andere woorden, Ik heb jou instructies gegeven over de aard van *bhakti*, die *karma* en *jñāna* overheerst (*karma-jñāna-pradhānī-bhūtā-bhakti*). Vanaf het vers *kaviṃ purāṇam* (*Gītā* 8.9) heb Ik *bhakti* vermengd met *yoga* – *yoga-miśrā-bhakti* – uitgelegd, of de aard van *yoga-pradhānī-bhūtā-bhakti*. En tussen deze verzen door heb Ik een paar aanwijzingen gegeven over exclusieve toewijding, of *kevalā-bhakti*, om jou de smaak ervan te geven. Welnu, luister alsjeblieft, nu ik de aard van *kevalā-bhakti* ga uitleggen. Ik word gemakkelijk bereikt door een *bhakti-yogī*, die altijd met Mij is verenigd, die aan Mij denkt met zijn verstand, dat niet wordt aange trokken tot andere objecten, en die uitsluitend aan Mij is toegewijd. Met andere woorden, het is erg moeilijk om Mij te bereiken door devotie uit te voeren, die is vermengd met *karma* of *jñāna* (*pradhānī-bhūtā-bhakti*). Dit moet goed worden begrepen.”

VERS 15

मामुपेत्य पुनर्जन्म दुःखालयमशाश्वतम्
नाप्नुवन्ति महात्मानः संसिद्धिं परमां गताः

*mām upetya punar janma duḥkhālayam aśāsvatam
nāpnuvanti mahātmānaḥ saṃsiddhiṃ paramāṃ gatāḥ*

mām – Mij; *upetya* – hebben bereikt; *punar janma* – wedergeboorte; *duḥkha-ālayam* – die een oceaan van ellende is; *aśāsvatam* – van voorbijgaande aard; *na āpnuvanti* – bereiken niet; *mahātmānaḥ* – de grote zielen; *saṃsiddhiṃ* – complete perfectie; *paramāṃ* – de hoogste; *gatāḥ* – hebben bereikt.

Grote zielen, die Mij hebben bereikt, krijgen geen volgende geboorte meer, die tijdelijk is en een bron van ellende vormt, want ze hebben de hoogste perfectie bereikt.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: “Wat komt er terecht van degenen, die Jou bereiken?” In antwoord hierop spreekt Śrī Bhagavān dit vers, dat begint met het woord *mām*. “Ze hoeven geen volgende geboorte te nemen, die tijdelijk en vol ellende is. In plaats daarvan krijgen ze een bestaan zoals het Mijne, dat eeuwig en vol zegen is.” Volgens de *Amara-koṣa* (woordenboek) zijn de woorden *sāsvata*, *dhruva*, *nitya*, *sadātana* en *sanātana* synoniem. “Wanneer Ik Mijn zegenrijke, eeuwige en transcendentale geboorte neem in het huis van Vasudeva, nemen ook Mijn eeuwige metgezellen (Mijn toegewijden) een geboorte. Op andere tijdstippen worden ze niet geboren.” Het woord *paramām* heeft een speciale betekenis. “Andere typen toegewijden bereiken ook complete perfectie (*saṁsiddhi*), maar degenen, die hun verstand alleen op Mij gericht houden, die *ananya-cetāḥ* zijn, bereiken een zelfs nog hoger verheven vorm van perfectie (*paramāṁ saṁsiddhim*). Dat wil zeggen, ze worden metgezellen in Mijn spel en vermaak.” Hier wordt dus vastgesteld, dat de toegewijden, die geen andere gedachten hebben dan die aan Śrī Kṛṣṇa, hoger verheven zijn dan de toegewijden, die eerder werden beschreven.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Degenen, die onverschillig tegenover *karma*, *jñāna*, *yoga*, enzovoort zijn komen staan en niet hun toevlucht hebben genomen tot de diverse halfgoden, maar alleen Kṛṣṇa met exclusieve toewijding vereren, bereiken Hem zeker. Ze hoeven geen andere, miserabele, tijdelijke geboorte te nemen, maar raken eeuwigdurend verzonken in dienst aan Kṛṣṇa, omdat ze zijn verlost van de gebondenheid aan geboorte en baatzuchtig streven (*karma*). Zoals wordt weergegeven in de *Padma Purāna* (geciteerd in *Hari-bhakti-vilāsa* 10.113), “*na karma-bandhanam janma vaiṣṇavānān ca vidyate viṣṇor anucaratvaṁ hi mokṣam āhur manīṣiṇaḥ* – Voor Vaiṣṇava’s bestaat de gebondenheid aan *karma* niet. Aangezien Vaiṣṇava’s de metgezellen van Viṣṇu zijn geworden, worden ze door degenen, die de Waarheid kennen, beschreven als geschikt voor bevrijding.”

Door *kevalā-bhakti* of *rāgānugā-bhakti* uit te voeren bereiken de exclusieve toegewijden van Bhagavān de hoogste perfectie. Dit betekent, door de realisatie van hun eeuwige *svarūpa* (*svarūpa-siddhi*) en hun intrede in de spirituele wereld (*vastu-siddhi*) worden ze onder de metgezellen van Śrī Kṛṣṇa in Zijn spel gerekend en houden zich bezig met dienst aan Hem. Wanneer het tijd is voor Zijn verschijning, verschijnen zij ook evenals Hij om Zijn manifeste spel te voeden.

VERS 16

आब्रह्मभुवनाल्लोकाः पुनरावर्तिनोऽर्जुन
मामुपेत्य तु कौन्तेय पुनर्जन्म न विद्यते

*ā-brahma-bhuvanāl lokāḥ punar āvartino 'rjuna
mām upetya tu kaunteya punar janma na vidyate*

ā-brahma-bhuvanāt – vanuit Brahma-loka; *lokāḥ* – de planeten; *punaḥ* – opnieuw; *āvartinaḥ* – terugkeren; *arjuna* – O Arjuna; *mām* – Mij; *upetya* – hebben bereikt; *tu* – maar; *kaunteya* – zoon van Kuntī; *punaḥ* – opnieuw; *janma* – geboorte; *na* – geen; *vidyate* – er is.

O Arjuna, alle planeten in dit universum inclusief de planeet van Śrī Brahmā zijn oorden van herhaaldelijke geboorte en dood, maar iemand, die Mij bereikt, O zoon van Kuntī, neemt nimmer meer een geboorte.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: “Alle *jīvas*, zelfs degenen met een grote vroomheid, nemen geboorten, maar Mijn toegewijden worden niet wedergeboren.” Om dit uit te leggen wordt het vers, dat begint met *ā-brahma*, gesproken. De *jīvas*, die op een van de planeten inclusief Satya-loka, de planeet van Śrī Brahmā, wonen, moeten opnieuw een geboorte nemen.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Śrīla Bhaktivinoda Thākura citeert Kṛṣṇa, zoals Hij gezegd zou hebben, “Alle planeten van Brahma-loka of Satya-loka tot de laagste planeet zijn tijdelijk. De *jīvas* van die planeten kunnen een andere geboorte nemen, maar iemand die zijn exclusieve toevlucht neemt tot Mij als object van eenpuntige toewijding, wordt niet langer geboren.” Er wordt niet gezegd, dat er geen wedergeboorten zijn voor *karma-yogīs*, *aṣṭāṅga-yogīs* en voor degenen, die hun toevlucht nemen tot *pradhānī-bhūtā-bhakti*. Dit impliceert, dat *kevalā-bhakti* de hoogste vrucht of de perfectie is van al deze processen en dat men vrij kan worden van de kringloop van wedergeboorten door geleidelijk het stadium van *kevalā-bhakti* te bereiken.

VERS 17

सहस्रयुगपर्यन्तमहर्षद्ब्रह्मणो विदुः
रात्रिं युगसहस्रान्तां तेऽहोरात्रविदो जनाः

*sahasra-yuga-paryantam ahar yat brahmaṇo viduḥ
rātrim yuga-sahasrāntām te 'ho-rātra-vido janāḥ*

sahasra-yuga – duizend cycli van vier tijdperken (een cyclus is 4.320.000 jaar); *paryantam* – bestaat uit; *ahaḥ* – een dag; *yat* – die; *brahmaṇaḥ* – van Brahmā; *viduḥ* – ze weten; *rātrim* – zijn nacht; *yuga-sahasra-antām* – duurt duizend tijdperken; *te* – die; *ahaḥ-rātra-vidaḥ* – die zijn dag en nacht kennen; *janāḥ* – personen (beleden in de Veda’s).

Degenen, die de waarheid kennen van de dag en de nacht van Brahmā, weten, dat zijn dag duizend cycli van vier yugas telt en dat zijn nacht dezelfde tijdsduur heeft.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: Men kan twijfels hebben over hetgeen in *Śrīmad-Bhāgavatam* (2.6.19) wordt gezegd, “Boven de drie planetaire systemen (Bhūr, Bhuvaḥ en Svarga) staat Mahar-loka en boven

Mahar-loka staan drie planeten Jana, Tapa en Satya. Deze schijnen vrij te zijn van de dood, ze schijnen alle benodigdheden voor de instandhouding te bevatten en vrij te zijn van angst.” Sommigen zeggen, dat Brahma-loka vrij is van angst en dat zelfs *sannyāsīs* daar willen wonen. “Betekent dit, dat degenen, die op die planeet wonen, er nimmer van terugkeren?” Śrī Bhagavān anticipeert op deze vraag en zegt, “Nee, dit is niet waar. Brahmā, de meester van die planeet, sterft zelf, om niet te spreken van anderen.” Om dit nader te verhelderen spreekt Hij dit vers, dat begint met *sahasra*, dat zegt, dat degenen, die de geschriften kennen, weten, dat de dag van Brahmā gelijk is aan duizend cycli van vier *yugas* (in totaal 4.320.000.000 jaar) en dat zijn nacht dezelfde tijdsduur heeft. Na de lange levensduur van honderd van deze dagen van Brahmā, valt hij en sterft, maar de Brahmā, die een Vaiṣṇava is, bereikt verlossing.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Śrīla Bhaktivinoda Ṭhākura zegt, “Volgens de menselijke tijdschaal is één dag van Brahmā gelijk aan duizend cycli van vier *yugas* en duurt zijn nacht even lang. Nadat Brahmā honderd van deze jaren heeft geleefd, valt of sterft hij. De Brahmā’s echter, die aan Śrī Bhagavān zijn toegewijd, bereiken *mukti*. Als dit de situatie van Brahmā is, hoe kan de onbevreesdheid van *sannyāsīs*, die deze planeet hebben bereikt, eeuwig zijn? Dat kan niet. Zij worden ook tot wedergeboorte gedwongen.”

VERS 18

अव्यक्ताद्व्यक्तयः सर्वाः प्रभवन्त्यहरागमे
रात्र्यागमे प्रलीयन्ते तत्रैवाव्यक्तसंज्ञके

*avyaktād vyaktayaḥ sarvāḥ prabhavanty ahar-āgame
rātry-āgame praliyante tatraivāvyakta-samjñake*

avyaktāt – van het ongemanifesteerde; *vyaktayaḥ* – de individuele lichaamde levende wezens; *sarvāḥ* – allemaal; *prabhavanti* – worden manifest; *aha-āgame* – wanneer de dag aanbreekt; *rātri-āgame* – wanneer de nacht aanbreekt; *praliyante* – lossen ze op; *tatra eva* – op dat moment; *avyakta-samjñake* – in die (staat) geheten het ongemanifesteerde.

Alle levende wezens manifesteren zich uit de ongemanifesteerde oorzaak aan het begin van Brahmā's dag en worden bij het vallen van de nacht weer ontbonden tot dezelfde ongemanifesteerde oorzaak.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: De bewoners van de lagere drie planetenstelsels, Bhūr, Bhuvaḥ en Svaḥ, moeten iedere dag van Brahmā sterven. Om deze reden spreekt Śrī Bhagavān dit vers, dat begint met het woord *avyaktād*. Śrīpāda Madhusūdana Sarasvatī zegt, “In de cyclus van de schepping en ontbinding van Brahmā's dag bestaat het element ether of ruimte dagelijks.” Daarom verwijst het woord *avyakta* in dit vers niet naar *pradhāna*, de ongemanifesteerde staat van de materiële natuur; het wijst op de nacht van Brahmā.

Uit die ongemanifesteerde oorzaak, namelijk Brahmā's nacht, ontstaat de dag, die het veld manifesteert voor plezier in de vorm van het lichaam, zintuigobjecten, enzovoort. De hele wereld manifesteert zich op een actieve manier. Bij het vallen van de avond wordt alles weer tot de ongemanifesteerde oorzaak ontbonden, terwijl hij slaapt.

VERS 19

भूतग्रामः स एवायं भूत्वा भूत्वा प्रलीयते
रात्र्यागमेऽवशः पार्थ प्रभवत्यहरागमे

bhūta-grāmaḥ sa evāyaṁ bhūtvā bhūtvā praliyate
rātry-āgame 'vaśaḥ pārtha prabhavaty ahar-āgame

bhūta-grāmaḥ – menigte wezens; *saḥ* – die; *eva* – zelfde; *ayam* – zeer; *bhūtvā bhūtvā* – herhaaldelijk te zijn geboren; *praliyate* – wordt ontbonden; *rātri-āgame* – bij het vallen van zijn nacht; *avaśaḥ* – onder hoger bestuur; *pārtha* – O zoon van Pṛthā; *prabhavati* – wordt manifest; *ahaḥ-āgame* – bij het aanbreken van zijn dag.

O Pārtha, de menigte levende wezens, die zijn bestaan vindt bij het aanbreken van Brahmā's dag, wordt bij het vallen van zijn nacht weer ontbonden. Herhaaldelijk manifesteren ze zich bij het aanbreken van Brahmā's dag en staan onder hoger bestuur.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Op deze manier krijgen alle bewegende en niet-bewegende *jīvas* een bestaan en worden weer ontbonden.

VERS 20

परस्तस्मान्नु भावोऽन्योऽव्यक्तोऽव्यक्तात्सनातनः
यः स सर्वेषु भूतेषु नश्यत्सु न विनाश्यति

*paras tasmāt tu bhāvo 'nyo 'vyakto 'vyaktāt sanātanaḥ
yaḥ sa sarveṣu bhūteṣu naśyatsu na vinaśyati*

paraḥ – superieur; *tasmāt* – daaraan; *tu* – maar; *bhāvaḥ* – natuur; *anyaḥ* – een andere (of speciale); *avyaktaḥ* – ongemanifesteerd; *avyaktāt* – ongemanifesteerde staat; *sanātanaḥ* – eeuwig (zonder begin); *yaḥ* – die; *saḥ* – dat; *sarveṣu* – zelfs wanneer alle; *bhūteṣu* – levende wezens; *naśyatsu* – worden ontbonden; *na vinaśyati* – wordt niet ontbonden.

Boven de eerder genoemde ongemanifesteerde staat bestaat een andere, bovennatuurlijke, ongemanifesteerde natuur, die geen begin heeft en die niet wordt ontbonden, zelfs niet op het moment van de grote vernietiging, wanneer alle levensvormen van deze wereld worden vernietigd.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: Boven het ongemanifesteerde principe van de schepper Hiranyagarbha bestaat een andere ongemanifesteerde natuur, die eeuwig is en geen begin heeft. Deze ongemanifesteerde natuur is de oorzaak van deze Hiranyagarbha.

VERS 21

अव्यक्तोऽक्षर इत्युक्तस्ताहुः परमां गतिम्
यं प्राप्य न निवर्तन्ते तद्दाम परमं मम

*avyakto 'kṣara ity uktas tam āhuḥ paramām gatim
yam prāpya na nivartante tad dhāma paramam mama*

avyaktaḥ – het ongemanifesteerde; *akṣaraḥ* – zonder geboorte of begin, onvergankelijk; *iti* – zoals; *uktaḥ* – wordt beschreven; *tam* – dat; *āhuḥ* – noemen; *paramām* – de allerhoogste; *gatim* – bestemming; *yam* – die; *prāpya* – hebben bereikt; *na nivartante* – zij (de levende wezens) die niet terugkeren naar dit materiële bestaan; *tat* – die; *dhāma* – plaats; *paramam* – hoogste; *mama* – Mijn.

Die eeuwig ongemanifesteerde natuur wordt de onvergankelijke Waarheid (*akṣara*) genoemd en is de hoogste bestemming. Nadat de levende wezens die bestemming, Mijn eeuwige woonplaats en Mijn eeuwige natuur, hebben bereikt, keren ze nimmer terug naar deze wereld van geboorte en dood.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: Het woord *avyakta*, dat in het voorgaande vers werd genoemd, wordt uitgelegd in dit vers, dat begint met *avyaktaḥ*. Datgene, dat onvergankelijk of onverwoestbaar is, wordt *akṣara* genoemd. De *Nārāyaṇa Śruti* stelt, “*eko nārāyaṇa āsīn na brahmā na ca saṅkaraḥ* – in het begin bestond alleen Śrī Bhagavān Nārāyaṇa; Brahmā noch Śiva bestonden.”

“Mijn allerhoogste woonplaats is eeuwig. *Akṣara-parama-dhāma* [uit het originele, Sanskriete commentaar] wil zeggen, dat Mijn woonplaats *brahma* is en een stralende vorm heeft.”

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Nadat Hij het tijdelijke bestaan van de bewegende en niet-bewegende wezens heeft beschreven, legt Śrī Bhagavān nu de eeuwigheid van het principe, of *tattva*, van de Allerhoogste Bestuurder uit. In de huidige twee verzen legt Hij de Allerhoogste Eeuwige Persoonlijkheid uit, die superieur is aan de ongemanifesteerde schepping van Śrī Brahmā en ontoegankelijk is voor het verstand en de zintuigen. Deze ongemanifesteerde realiteit wordt ook *akṣara-brahma* genoemd; alleen dit is de hoogste bestemming van de *jīvas*. Nadat deze hoogste, onvergankelijke plaats is bereikt, bestaat er geen mogelijkheid meer om ooit nog naar deze materiële wereld terug te keren.

VERS 22

पुरुषः स परः पार्थ भक्त्या लभ्यस्त्वनन्यया
यस्यान्तःस्थानि भूतानि येन सर्वमिदं ततम्

*puruṣaḥ sa paraḥ pārtha bhaktyā labhyas tv ananyayā
yasyāntaḥ-sthāni bhūtāni yena sarvam idaṁ tatam*

puruṣaḥ – Persoon; *saḥ* – die; *paraḥ* – Allerhoogste; *pārtha* – O zoon van Pṛthā; *bhaktyā* – toewijding; *labhyaḥ* – wordt bereikt; *tu* – zowaar; *ananyayā* – door onvermengde; *yasya* – wier; *antaḥ-sthāni* – is geplaatst in; *bhūtāni* – van alle levende wezens; *yena* – door wie; *sarvam* – gehele (universum); *idaṁ* – dit; *tatam* – wordt doordrongen.

O Pārtha, die Allerhoogste Persoon is alleen bereikbaar door onvermengde toewijding. Alle levende wezens bevinden zich in Hem en dit hele universum wordt door Hem doordrongen.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: “Die Allerhoogste Persoon, Mijn deelepansie Paramātmā, wordt alleen bereikt door exclusieve toewijding, of *ananyā-bhakti*. *Ananyā* betekent ‘die *bhakti*, waarin zich geen spoor van *karma*, *jñāna*, *yoga*, wereldse verlangens enzovoort bevindt’. Dit is de betekenis van Mijn eerdere verklaring in de *Gītā* (8.14) *ananya-cetāḥ satatam*.”

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Die Allerhoogste Persoon (*puruṣa*) beschreven in het voorgaande vers, die zich in het ongemanifesteerde stadium bevindt, is het plenaire deel van Śrī Kṛṣṇa. Alle *jīvas* bevinden zich in Hem en omdat Hij zich ook in alle *jīvas* bevindt, is Hij Antaryāmi, de inwonende getuige. Hij kan alleen worden bereikt door onvermengde toewijding, waarin geen spoor van *karma*, *jñāna*, *yoga* enzovoort aanwezig is.

VERS 23

यत्र काले त्वनावृत्तिमावृत्तिं चैव योगिनः
प्रयाता यान्ति तं कालं वक्ष्यामि भरतर्षभ

*yatra kāle tv anāvṛttim āvṛttim caiva yoginaḥ
prayātā yānti taṁ kālaṁ vakṣyāmi bharatarṣabha*

yatra – tegen die; *kāle* – tijd, of pad; *tu* – zowaar; *anāvṛttim* – geen terugkeer; *āvṛttim* – terugkeer; *ca* – en; *eva* – zeker; *yoginaḥ* – *yogīs*; *prayātāḥ* – hun lichaam hebben verlaten; *yānti* – zij bereiken (hun gewenste bestemming); *taṁ* – die; *kālaṁ* – tijd, of pad; *vakṣyāmi* – Ik ga beschrijven; *bharatarṣabha* – O beste in de lijn van Bharata.

O beste der Bharatadynastie, Ik ga nu verschillende wegen (beschermd door de presiderende godheden van tijd) beschrijven, waarvan *yogīs*, die uit deze wereld vertrekken, terugkeren of nooit meer terugkeren.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: “Eerder zei Je, ‘Nadat hij Mijn hoogste woonplaats heeft bereikt, keert het levend wezen nooit meer terug’. Met deze uitspraak stel Je vast, dat Jouw toegewijden, die Jouw woonplaats hebben bereikt, nooit meer terugkeren. Maar Je hebt geen enkele aanwijzing gegeven over dat bijzondere pad en hoe men dat kan bereiken. Het pad van *arci* (de zonnestrallen) bevindt zich in de geaardheid goedheid, maar dat bijzondere pad, waarvan Jij nu spreekt, moet zich buiten de materiële geaardheden bevinden, aangezien Jouw toegewijden zich ook buiten de geaardheden bevinden. Op dit moment echter informeer ik naar het pad, dat door *karmīs*, *jñānīs* en *yogīs* wordt gevolgd.”

Śrī Bhagavān anticipeert op de vraag van Arjuna en spreekt dit vers, dat begint met *yatra*. “Een persoon keert terug, of keert niet terug naar deze wereld afhankelijk van het pad, dat wordt aangegeven door het exacte moment, waarop hij zijn lichaam verlaat. Ik ga jou nu dat tijdstip of pad uitleggen.”

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Anders dan de *karmīs*, *jñānīs* en *yogīs* bereiken de eenpuntige toegewijden van Bhagavān Zijn woonplaats gemakkelijk en hoeven niet het pad van materiële goedheid (*sattva-guṇa*) te gaan, dat vol ellende is. Aangezien de toegewijden, die *bhakti* buiten de geaardheden (*nirguṇā-bhakti*) volgen, zich ook zelf buiten de geaardheden bevinden, bevinden hun wegen en het tijdstip van hun vertrek zich ook buiten de geaardheden. Toegewijden hoeven niet in overweging te nemen, of de zon zich in het noordelijk halfrond bevindt. Het moment, waarop ze het spel van Śrī Kṛṣṇa binnengaan, bevindt zich altijd buiten de geaardheden van de materiële natuur.

VERS 24

अग्निर्ज्योतिरहः शुक्लः षण्मासा उत्तरायणम्
तत्र प्रयाता गच्छन्ति ब्रह्म ब्रह्मविदो जनाः

*agnir jyotir ahaḥ śuklaḥ ṣaṅ-māsā uttarāyaṇam
tatra prayātā gacchanti brahma brahma-vido janāḥ*

agniḥ – vuur; *jyotiḥ* – licht; *ahaḥ* – een gunstige dag; *śuklaḥ* – veertien dagen van de wassende maan; *ṣaṅ-māsāḥ* – de zes maanden; *uttarāyaṇam* – de noordelijke baan van de zon; *tatra* – dan; *prayātāḥ* – degenen die het lichaam verlaten; *gacchanti* – gaan binnen; *brahma* – het gebied van de Allerhoogste Absolute Waarheid; *brahma-vidāḥ* – op de hoogte met *brahma*; *janāḥ* – personen.

Degenen, die de Allerhoogste Absolute Realiteit kennen en uit deze wereld vertrekken gedurende de invloed van de presiderende godheden van vuur, licht, gunstige dagen, de veertien dagen van de wassende maan en de zes maanden van de noordelijke baan van de zon, bereiken het gebied van de Allerhoogste Absolute Realiteit (*brahma*).

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: Hier legt Śrī Bhagavān uit, hoe men het pad kan volgen, vanwaar geen terugkeer bestaat. In *Chāndogya Upaniṣad* wordt gezegd, “*te ’rciṣam abhisambhavanti* – ze bereiken de presiderende halfgod van de zonnestralen (*arci*).” Daarom wijzen de woorden *agniḥ* en *jyotiḥ* op de presiderende halfgod van *arci* (licht). Het woord *ahaḥ* wijst op de presiderende halfgod van de dag en het woord *uttarāyaṇam* wijst op de presiderende halfgod van de zes maanden van de noordelijke baan van de zon. De *jñānīs*, degenen die *brahma-vid* zijn (die *brahma* kennen), bereiken de Allerhoogste Absolute Realiteit door dit pad te volgen. In verband hiermee zeggen de Śruti’s, dat ze de halfgod bereiken, die over *arci* presideert, en dat ze daarna de halfgoden bereiken, die presideren over de dag,

de periode van de wassende maan en daarna de maand, in die volgorde. Van de halfgod van een bepaalde maand bereiken ze de halfgod van het jaar en dan Āditya, de zongod.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Śrīla Bhaktivinoda Ṭhākura zegt, “Degenen, die *brahma*, de Allerhoogste Absolute Realiteit, kennen en die hun lichaam opgeven in de periode van vuur en licht op een gunstige dag en wanneer de zon zich in zijn noordelijke baan bevindt, bereiken *brahma*. De woorden *agniḥ* en *jyotiḥ* verwijzen naar de voorzittende halfgod van *arci* (licht) en het woord *ahaḥ* verwijst naar de voorzittende halfgod van de dag. Het woord *śukla* verwijst naar de presiderende halfgod van de heldere maan en *uttarāyaṇa* wijst op de halfgod, die de zes maanden van de noordelijke baan van de zon voorziet. De enige koers voor een *yogī*, die *brahma* wil bereiken, is om op succesvolle wijze door de dag, de heldere maan enzovoort te gaan op een bepaald tijdstip, wanneer verstand en zintuigen voldaan en opgewekt zijn. *Yogīs*, die in deze perioden sterven, keren nooit meer naar deze wereld terug.”

VERS 25

धूमो रात्रिस्तथा कृष्णः षण्मासा दक्षिणायनम्
तत्र चान्द्रमसं ज्योतिर्योगी प्राप्य निवर्तते

***dhūmo rātris tathā kṛṣṇaḥ ṣaṇ-māsā dakṣiṇāyanam
tatra cāndramasam jyotir yogī prāpya nivartate***

dhūmaḥ – de halfgod van rook; *rātriḥ* – de presiderende halfgod van de nacht; *tathā* – en; *kṛṣṇaḥ* – de voorzittende godheid van de afnemende maan; *ṣaṇ-māsāḥ* – in de vorm van de presiderende godheid van de zes maanden; *dakṣiṇāyanam* – van de zuidelijke baan van de zon; *tatra* – op dit tijdstip of door dit pad; *cāndramasam* – naar de hemelse planeten zoals de maan; *jyotiḥ* – hemelse geneugten; *yogī* – de *karma-yogī*; *prāpya* – na te

hebben bereikt; *nivartate* – hij keert terug (in de kringloop van geboorte en dood).

De *karma-yogī*, die vertrekt door het pad van de halfgoden – die presideren over de tijdstippen van rook, de nacht, de afnemende maan en de zes maanden van de zuidelijke baan van de zon – bereiken de hemelse planeten, zoals de maan. Nadat hij daar hemelse geneugten heeft genoten, keert hij weer terug naar deze materiële wereld.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: Nu legt Śrī Bhagavān het retour van de *karmīs* uit. Evenals hiervoor verwijzen de woorden rook, nacht enzovoort naar de presiderende halfgoden van die perioden. Een *karma-yogī*, die door de paden van deze halfgoden gaat, bereikt de hemelse planeten, zoals de maan, en geniet daar van het resultaat van zijn *karma*. Hij keert terug naar deze wereld, zodra de resultaten van zijn *karma* zijn uitgeput.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: *Karma-yogīs*, die door het pad gaan van rook, nacht, de afgaande maan, de baan van de zon door het zuidelijke halfmond en het licht van de maan, of die zich met hun zintuigen met baatzuchtige daden bezighouden, keren terug naar deze materiële wereld, nadat ze de planeten van de respectievelijke halfgoden van deze perioden hebben bereikt.

VERS 26

शुक्लकृष्णे गती ह्येते जगतः शाश्वते मते
एकया यात्यनावृत्तिमन्ययावर्तते पुनः

*śukla-kṛṣṇe gatī hy ete jagataḥ śāśvate mate
ekayā yāty anāvṛttim anyayāvartate punaḥ*

śukla – met licht; *kṛṣṇe* – en in duisternis; *gati* – twee paden; *hi* – zeker; *ete* – deze; *jagataḥ* – van de kosmische manifestatie; *śāśvate* – eeuwig; *mate* – zijn aanvaard (door de wijzen); *ekayā* – door de ene; *yāti* – men gaat binnen; *anāvṛtim* – bevrijding zonder terugkeer; *anyayā* – door de andere; *āvartate* – keert men terug; *punaḥ* – opnieuw.

Bij vertrek van deze wereld worden slechts twee paden, het lichte (*śukla*) en het donkere (*kṛṣṇa*), als eeuwig beschouwd. Via het lichte pad (*śukla-pakṣa*) krijgt men bevrijding en via het donkere pad (*kṛṣṇa-pakṣa*) keert men terug naar deze wereld.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: In dit vers, dat begint met de woorden *śukla-kṛṣṇa*, vat Śrī Bhagavān het onderwerp van de bovengenoemde twee paden samen. *Śāśvat* betekent, dat er in dit materiële bestaan zonder begin twee eeuwige paden zijn. Het ene is het pad van licht (*śukla-pakṣa*), dat tot bevrijding leidt, en het andere is het pad van duisternis (*kṛṣṇa-pakṣa*), dat naar deze materiële wereld terugleidt.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: De bovengenoemde paden van *arci* enzovoort, of *deva-yāna* (de reis door de paden van de halfgoden), zijn de bringers van kennis en zijn zeer wel bekend bij de naam *śukla-gati* (het lichte pad). Het pad van rook enzovoort, of *pitṛ-yāna* (de reis door het pad van de voorouders) is vol duisternis en onwetendheid en wordt *kṛṣṇa-gati* (het duistere pad) genoemd. Deze twee paden hebben sinds onheuglijke tijden in deze wereld gefunctioneerd. De *yogīs*, die op de hoogte zijn met de spirituele realiteit, nemen hun toevlucht tot het lichte pad en door via de planeten van *arci* enzovoort te reizen bereiken ze bevrijding. De *yogīs* daarentegen, die zich met *karma* bezighouden om hun eigen zintuigen te bevredigen, nemen hun toevlucht tot *kṛṣṇa-gati* via het pad van de voorouders (*pitṛ-yāna*). Ze ervaren de geneugten van de hemelse planeten, nadat ze via de paden van de presiderende half-

goden van duisternis enzovoort hebben gereisd en keren tenslotte terug naar het materiële gebied in de kringloop van geboorte en dood. In de *Chāndogya Upaniṣad* wordt een gedetailleerde beschrijving van deze twee paden gegeven.

VERS 27

नैते मृती पार्थ जानन् योगी मुह्यति कश्चन
तस्मात्सर्वेषु कालेषु योगयुक्तो भवार्जुन

*naite sṛtī pārtha jānan yogī muhyati kaścana
tasmāt sarveṣu kāleṣu yoga-yukto bhavārjuna*

na – niet; *ete* – deze; *sṛtī* – twee paden; *pārtha* – O zoon van Prthā; *jānan* – weten; *yogī* – de transcendentalist; *muhyati* – is verbijsterd; *kaścana* – altijd; *tasmāt* – daarom; *sarveṣu* – te allen; *kāleṣu* – tijde; *yoga-yuktaḥ* – verbonden in *yoga*; *bhāva* – wees; *arjuna* – O Arjuna.

O Pārtha, yogīs die over de kennis van deze twee paden beschikken, zijn nooit in de war. Blijf daarom, O Arjuna, altijd in yoga verankerd.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Kennis van deze twee paden geeft aanleiding tot onderscheid; dus in dit vers, dat begint met *naite*, wordt de persoon met deze kennis, een *jñānī*, verheerlijkt. Śrī Bhagavān zegt tegen Arjuna, “Word een *bhakti-yogī*.” Met andere woorden, “Word een persoon met beheerst verstand.”

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Śrīla Bhaktivinoda Ṭhākura haalt Kṛṣṇa aan, zoals Hij gezegd zou hebben, “Toegewijden zijn nooit in de war, omdat ze in *bhakti-yoga* verankerd blijven met kennis, die is gebaseerd op *tattva*. Daarom kennen ze het ware onderscheid tussen deze twee paden en nemen hun toevlucht tot het pad van *bhakti*, dat beide transcendeert. Dat wil zeggen, ze nemen

hun toevlucht tot eenpuntige toewijding, of *ananyā-bhakti-yoga*, en weten dat beide paden miserabel zijn. Daarom moet jij, O Arjuna, jouw toevlucht nemen tot die *yoga* alleen.”

VERS 28

वेदेषु यज्ञेषु तपःसु चैव
दानेषु यत्पुण्यफलं प्रदिष्टम्
अत्येति तत्सर्वमिदं विदित्वा
योगी परं स्थानमुपैति चाद्यम्

vedeṣu yajñeṣu tapaḥsu caiva
dāneṣu yat puṇya-phalam pradiṣṭam
atyeti tat sarvam idaṁ viditvā
yogī param sthānam upaiti cādyam

vedeṣu – in het lezen van de Veda’s; *yajñeṣu* – in de uitvoering van offers; *tapaḥsu* – in het uitvoeren van soberheden; *ca* – en; *eva* – zeker; *dāneṣu* – in charitatieve werken; *yat* – die; *puṇya-phalam* – vroom voordeel; *pradiṣṭam* – wordt toegekend; *atyeti* – overtreft; *tat* – die; *sarvam* – van allemaal; *idaṁ* – dit; *viditvā* – weten; *yogī* – een *bhakti-yogī*; *param* – de allerhoogste; *sthānam* – het (immateriële eeuwige) gebied; *upaiti* – bereikt; *ca* – en; *ādyam* – oorspronkelijk en super-uitmuntend.

Het voordeel, dat wordt bereikt door de *bhakti-yogī*, die de waarheden begrijpt, die Ik tot jou heb gesproken, overstijgt veruit de resultaten, die worden bereikt door vrome activiteiten, zoals studie van de Veda’s, uitvoering van vuuroffers, soberheden en liefdadigheid, want hij bereikt Mijn transcendentale, eeuwige woonplaats.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Het voordeel verkregen door het vergaren van *jñāna*, zoals in dit hoofdstuk beschreven, wordt uitgelegd in dit vers, dat begint met *vedeṣu*. *Tat sarvam atyeti* betekent, dat de *bhak-*

tī-yogī door het passeren van de resultaten van al deze activiteiten een superieure plaats bereikt, die eeuwig en transcendentaal is.

De superioriteit van een *bhakti-yogī* werd eerder al beschreven, maar wordt hier verder uiteengezet. In dit hoofdstuk wordt de suprematie van de exclusieve, eenpuntige toegewijden vastgesteld.

Aldus eindigt de *bhāvānuvāda* van Śrīla Viśvanātha Cakravartī Ṭhākura's *Sārārtha-varṣiṇī-ṭīkā* (het commentaar dat de toegewijden plezier geeft en door alle heilige personen wordt aanvaard) op Hoofdstuk Acht van *Śrīmad Bhāgavad-gītā*.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Śrīla Bhaktivinoda Ṭhākura zegt, “Als je *bhakti-yoga* volgt, wordt jou geen resultaat van enig andere activiteit ontzegd. Je krijgt ieder resultaat, dat voortkomt uit de uitvoering van offers, soberheden, liefdadigheid, of iedere andere vorm van kennis of baatzuchtig streven, of van de studie van de Veda's en je zal Mijn uiterst transcendentale en eeuwige gebied bereiken.” In *Śrīmad-Bhāgavatam* (11.20.32-33) wordt gezegd,

*yat karmabhir yat tapasā jñāna-vairāgyataś ca yat
yogena dāna-dharmena śreyobhir itarair api*

*sarvam mad-bhakti-yogena mad-bhakto labhate 'ñjasā
svargāpavargaṃ mad-dhāma kathañcid yadi vāñchati*

Door *bhakti-yoga* kan Mijn toegewijde gemakkelijk alles bereiken, dat kan worden bereikt met de uitvoering van baatzuchtige activiteiten, soberheden, *jñāna*, onhechting, enzovoort.

In de *Mahābhārata* staat een uitspraak met betrekking tot bevrijding, of *mokṣa*,

*yā vai sādhana-sampattiḥ puruṣārtha-catuṣṭaye
tayā vinā tadāpnoti naro nārāyaṇāśrayaḥ*

Een toegewijde, die zijn toevlucht heeft genoemd tot Śrī Bhagavān Nārāyaṇa, krijgt alle voorspoed, die men bereikt met de vier

doelstellingen van het menselijke leven – religiositeit (*dharma*), rijkdom (*artha*), lustbevrediging (*kāma*) en bevrijding (*mokṣa*) – zonder enige vorm van ellende te hoeven ondergaan.

Śrīla Viśvanātha Cakravartī Ṭhākura zegt ook, dat men alle voorspoed krijgt door exclusieve toewijding (*kevalā-bhakti*) uit te voeren en dat men zonder *bhakti* niets kan bereiken. Dus *bhakti* wordt aangemerkt als het hoogste heil in zowel directe als indirecte verklaringen van de geschriften. Het volgende wordt ook verklaard in *Nārada-pañcarātra*,

*hari-bhakti-mahā-devyāḥ sarvā muktyādi sidhyaḥ bhuktayaś
cādbhūtās tasyaś ceṭakavad anuvratāḥ*

Spirituele kennis en de acht soorten mystieke perfectie, zoals *aṇīmā*, verschijnen voor een exclusieve toegewijde in hun persoonlijke gedaante, zoals toegewijde dienaren, zelfs al verlangt hij er niet naar.

In zijn Bengaalse commentaar op de *Śrī Bhagavad-gītā* genaamd *Vidvad-rañjana-bhāṣya* schrijft Śrīla Bhaktivinoda Ṭhākura, “Vertrouwen verandert in *niṣṭhā*, of exclusieve absorbtie in dienst aan Mij, wanneer de ongewenste neigingen (*anarthas*) van een toegewijde met eenpuntig vertrouwen in de associatie van Mijn toegewijden zijn verdreven door *bhajana*. Alle zonden worden verdreven door *bhajana*, dat wordt uitgevoerd in heilig gezelschap (*sādhu-saṅga*), zelfs al is het vertrouwen (*śraddhā*) nog niet ten volle tot ontwikkeling gekomen, zelfs al kan een begrip van *tattva* nog ontbreken en zelfs al zijn er nog twijfels over de eerbiedwaardige godheid als onzuiverheden aanwezig.”

Devotionele gevoelens, die zijn vermengd met *jñāna* en *yoga* en vervuild met verlangens naar materieel plezier en bevrijding zijn *anarthas*, die voorkomen, dat de wetenschap van toewijding, *bhajana-tattva*, wordt begrepen. De *bhajana* wordt van deze *anarthas* gezuiverd in de mate, waarin de neiging van de toewijding eenpuntig

wordt en men zijn toevlucht neemt tot de zuivere, Absolute Realiteit, Śrī Bhagavān. Dit is de essentie van Hoofdstuk Acht.

Aldus eindigt de *Sārārtha-varṣiṇī Prakāśikā-vṛtti*
door Śrī Śrīmad Bhaktivedānta Nārāyaṇa Gosvāmi Mahārāja
op Hoofdstuk Acht van *Śrīmad Bhāgavad-gītā*.

Rāja-Guhya-Yoga

Yoga door de meest vertrouwelijke kennis

VERS 1

श्री भगवान् उवाच
इदं तु ते गुह्यतमं प्रवक्ष्याम्यनसूयवे
ज्ञानं विज्ञानसहितं यज्ज्ञात्वा मोक्षयसेऽशुभात्

*śrī bhagavān uvāca –
idaṁ tu te guhyatamaṁ pravakṣyāmy anasūyave
jñānam vijñāna-sahitam yaj jñātvā mokṣyase ‘subhāt*

śrī bhagavān uvāca – de alvermogende Persoonlijkheid Gods zei; *idaṁ* – dit; *tu* – inderdaad; *te* – aan jou; *guhyaatamaṁ* – uiterst vertrouwelijk; *pravakṣyāmi* – Ik zal uitleggen; *anasūyave* – vrij van gebreken (niet afgunstig); *jñānam vijñāna-sahitam* – kennis samen met gerealiseerde kennis, m.a.w. die symptomen draagt van exclusieve en zuivere toewijding; *yaj* – dat; *jñātvā* – weten; *mokṣyase* – je zal worden bevrijd; *aśubhāt* – van onheil, m.a.w. van deze miserabele kringloop van geboorte en dood (*saṁsāra*).

Śrī Bhagavān zei: O Arjuna, omdat je geen afgunst koestert, zal Ik jou deze uiterst vertrouwelijke kennis geven, die de eigenschappen van zuivere toewijding draagt en die rechtstreekse realisatie van Mij schenkt. Deze kennis zal jou bevrijden van de ellende van de materiële wereld.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: Dit Hoofdstuk Negen handelt over kennis van de vermogens (*aiśvarya*) van Śrī Bhagavān. Dergelijke kennis wordt door Zijn toegewijden verlangd, zodat ze hun dienst aan Hem op een positieve wijze kunnen verlenen. Dit hoofdstuk beschrijft op heldere wijze de suprematie van zuivere toewijding, of *suddha-bhakti*.

In vergelijking met *karma*, *jñāna* en *yoga* zien we, dat *bhakti* het beste is. In de Hoofdstukken Zeven en Acht hebben we de twee typen *bhakti* uitgelegd: *pradhānī-bhūtā* (toewijding die *karma* en *jñāna* overheerst) en *kevalā* (exclusieve toewijding). Van deze twee is *kevalā-bhakti* uiterst krachtig en in tegenstelling tot *jñāna* is deze *bhakti* niet afhankelijk van de zuiverheid van het hart. Dit is op zichzelf al reden genoeg voor haar suprematie. Om *kevalā-bhakti* te kunnen uitvoeren is kennis van *aiśvarya*, of de vermogens, van Bhagavān noodzakelijk. De details van deze vermogens en rijkdommen worden in dit Hoofdstuk Negen uiteengezet. De middelste acht hoofdstukken (Zes tot en met Dertien) vormen de essentie van *Bhāgavad-gītā* en van alle vedische literatuur en de Hoofdstukken Negen en Tien vormen op hun beurt de essentie van deze middelste acht hoofdstukken. Śrī Bhagavān verheerlijkt het onderwerp, dat in drie achtereenvolgende verzen zal worden omschreven, waarvan het eerste vers begint met de woorden *idam tu*.

“Kennis die gunstig is voor bevrijding, zoals werd beschreven in de Hoofdstukken Twee en Drie, wordt *guhyam* genoemd, vertrouwelijk. Kennis over de waarheid van Śrī Bhagavān, of *bhagavat-tattva*, welke essentieel is voor iemand, die Mij wil bereiken, wordt in de Hoofdstukken Zeven en Acht gegeven. Dergelijke kennis over de fundamentele principes van toewijding (*bhakti-tattva*) is nog vertrouwelijker, of *guhyatara*. Welnu, in dit hoofdstuk zal Ik die kennis geven samen met de kenmerken van zuivere toewijding, die uiterst vertrouwelijk, of *guhyatama*, zijn.”

Hier dient het woord *jñāna* als alleen *bhakti* te worden begrepen. Het verwijst niet naar algemene *jñāna*, zoals in de eerste zes hoofdstukken uiteen werd gezet. In het volgende vers is het woord *avyaya*, eeuwig, als een bijvoeglijk naamwoord van *jñāna* gebruikt. Hierdoor wijst het woord *jñāna* alleen op *bhakti*. Dit komt, omdat het duidt op een transcendente entiteit. Dus in deze context wijst het niet op de *jñāna*, die eerder werd behandeld en zich niet buiten maar in de geaardheid goedheid bevindt.

In het vers *āsraddhadhānāḥ puruṣā dharmasyāsyā parantapa (Gītā 9.3)* betekent het woord *dharma* alleen *bhakti*. Het woord *ana-sūyave* betekent, dat deze instructie alleen is bedoeld voor degenen, die geen afgunst koesteren, dus niet voor anderen. *Vijñāna-sahitam* betekent, “Ik ga jou deze instructies geven, die tot rechtstreekse realisatie van Mij leiden. Ze zullen jou bevrijden van de ongunstige gebondenheid aan het materiële leven, dat ongunstig is voor *bhakti*. Met deze kennis zal je van alle hindernissen worden bevrijd.”

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: In de Hoofdstukken Zeven en Acht heeft Śrī Kṛṣṇa *pradhānī-bhūta-bhakti* (toewijding die overheerst en is vermengd met *karma* en *jñāna*), *kevalā-bhakti* (zuivere, exclusieve toewijding) en het verschil tussen deze twee uiteengezet. In het huidige hoofdstuk verheldert Hij de suprematie van *kevalā-bhakti*.

Kevalā-bhakti is niet afhankelijk van de zuiverheid van het hart. *Bhakti* kan op genadevolle wijze het hart binnengaan van zelfs uiterst gedegeneerde personen, die worden aangegrepen door allerlei vormen van *anarthas*, en kan zulke personen transformeren in uiterst zuivere, verheven *mahā-bhāgavatas*, die voor de hele wereld vererenswaardig zijn. *Bhakti* is van zichzelf zeer sterk.

De spirituele kennis in de Hoofdstukken Twee en Drie, die behulpzaam is bij het bereiken van bevrijding, is vertrouwelijk, of *guhya*. De meer vertrouwelijke kennis van Bhagavān (*guhyatara*)

beschreven in de Hoofdstukken Zeven en Acht geeft de aanzet tot *bhakti*. Het huidige hoofdstuk beschrijft kennis met betrekking tot zuivere, exclusieve toewijding. Deze kennis is uiterst confidentieel, of *guhya*tama. Alleen met behulp van deze uiterst vertrouwelijke kennis kan men worden bevrijd van het onheil van deze wereld. “Deze uiterst vertrouwelijke kennis, die betrekking heeft op *bhakti*, kan rechtstreekse realisatie van Mij schenken.” *Vijñāna* betekent ‘het bevatten en verkrijgen van realisatie van kennis, die betrekking heeft op Śrī Bhagavān’.

Śrī Bhagavān zei tegen Brahmā het volgende,

*jñānaṁ parama-guhyam me yad vijñāna-samanvitam
sa-rahasyam tad-aṅgam ca grhāṇa gaditam mayā*

Śrīmad-Bhāgavatam (2.9.31)

Kennis over Mij is non-duaal, absoluut en hoogst vertrouwelijk. Ofschoon deze kennis non-duaal is, kent hij vier eeuwige compartimenten: *jñāna* (kennis van Mijn *svarūpa*), *vijñāna* (realisatie van Mij), *rahāṣya* (zuivere, liefdevolle toewijding aan Mij, of *prema-bhakti*) en *tad-aṅga* (de methode om Mij te bereiken, de beoefening van *bhakti*). Het levend wezen kan dit met zijn beperkte intelligentie niet bevatten. Hij kan het alleen met Mijn genade realiseren. Mijn *svarūpa* is samengesteld uit *jñāna*. En *vijñāna*, of realisatie van Mij, is de relatie met Mij door middel van *bhakti*. Het levend wezen is Mijn *rahāṣya* en de materiële natuur (*pradhāna*) is alles, dat aan Mijn *svarūpa* toebehoort (*jñāna-aṅga*). De eeuwige non-dualiteit evenals het vertrouwelijke, eeuwige verschil tussen deze vier principes zijn toe te schrijven aan Mijn vermogen van onbevattelijkheid.

Bhagavān sprak tegen Uddhava, Zijn meest geliefde toegewijde, ook het volgende,

*athaitat paramam guhyam śṛṇvato yadu-nandana
su-gopyam api vakṣyāmi tvaṁ me bhṛtyaḥ suhṛt sakhā*

Śrīmad-Bhāgavatam (11.11.49)

O Yadu-nandana (Uddhava), hoor alsjeblieft deze uiterst vertrouwelijke kennis. Hoewel deze zeer vertrouwelijk is, spreek Ik deze kennis tot jou, omdat jij Mijn dienaar en goedgunstige vriend bent.

In *Śrīmad-Bhāgavatam* (1.1.8) verzochten Śrī Śaunaka en andere heiligen Śrīla Sūta Gosvāmī om dergelijke, gerealiseerde en vertrouwelijke waarheden uit te leggen,

*vetthaṁ tvaṁ saumya tat sarvaṁ tattvatas tad-anugrahāt
brūyuh snigdhasya śiṣyasya guravo guhyam apy uta*

Ook de voorgaande, spirituele gezagsdragers hebben deze uiterst vertrouwelijke geheimen uitgelegd aan leerlingen met een toegenegen natuur.

Hier deelt Bhagavān Śrī Kṛṣṇa deze uiterst vertrouwelijke kennis ook mee aan Arjuna, omdat Hij weet, dat zijn hart vrij is van afgunst en haat en vol genegenheid voor Hem is. Het betekent, dat deze vertrouwelijke kennis wordt gegeven door een authentiek spiritueel leermeester, die volkomen op de hoogte is met *tattva* en deze alleen geeft aan het type leerling, dat eerder werd omschreven.

Een overeenkomstig advies wordt gegeven in *Śvetāśvatara Upaniṣad* (6.22-23),

*vedānte paramaṁ guhyaṁ purā-kalpe pracoditam
nāpraśāntāya dātavyaṁ nāputrāya śiṣyāya vā punaḥ
yasya deve parā bhaktir yathā deve tathā gurau
tasyaite kathitā hy arthāḥ prakāśante mahātmanaḥ*

Het hoogst vertrouwelijke principe van de verering van Bhagavān is de essentie van de Vedānta. In vroeger tijden verlichtte Śrī Bhagavān het hart van Śvetāśvatara Ṛṣi met dezelfde kennis, omdat Hij met zijn verering tevreden was. Hoewel deze instructie niet is bedoeld voor iemand, die geen zuivere toegewijde is, kan deze wel worden gegeven aan een nuchter persoon of een leerling, die een toegewijde van Bhagavān is. Deze instructie mag niet aan een an-

der worden gegeven, zelfs niet wanneer men geroerd is door gene-
genheid voor die persoon.

Alle vertrouwelijke betekenissen van de Śruti's verlichten het hart van die *sādhaka* – de grote ziel, of *mahātmā* – met de grootste toewijding voor Bhagavān en in dezelfde mate voor zijn *gurudeva*. In dit verband is het de moeite waard om over de verzen *Bhāgavad-gītā* 18.54-58 na te denken.

VERS 2

राजविद्या राजगुह्यं पवित्रमिदमुत्तमम्
प्रतियक्षावगमं धर्म्यं सुसुखं कर्तुमव्ययम्

*rāja-vidyā rāja-guhyam pavitram idam uttamam
pratyakṣāvagamam dharmyam susukham kartum avyayam*

rāja-vidyā – de koning, of beste, van alle kennis; *rāja-guhyam* – de koning, of beste, van alle vertrouwelijke onderwerpen; *pavitram* - zuiverheid; *idam* – deze (kennis); *uttamam* – de hoogste; *pratyakṣa-avagamam* – rechtstreeks gerealiseerd; *dharmyam* – leidend tot deugdzaamheid; *su-sukham kartum* – met plezier uitgevoerd (zonder problemen); *avyayam* – eeuwig en onvergankelijk.

Dit is de koning aller kennis en de vorst van alle vertrouwelijke thema's. Deze is uiterst zuiver en kan rechtstreeks worden gerealiseerd. Deze transcendentale wijsheid is gelijkkluidend met de principes van *dharma*. Deze kan zonder problemen worden begrepen en is eeuwig.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: Bovendien is deze kennis de koning van alle kennis. Er bestaan diverse soorten kennis, of verering, maar *bhakti* is de vorst van alle vormen van kennis. Deze *bhakti* is de koning van vertrouwelijke onderwerpen, hetgeen betekent, dat *bhakti* zelf

hoogst vertrouwelijk is. Hoewel er vele soorten kennis bestaan, is deze bepaalde kennis (*bhakti*) samen met de realisatie van die kennis (*vijñāna*) de koning van allemaal, omdat deze de meest vertrouwelijke is. Haar zuiverheid wordt geopenbaard door het feit, dat alle zondige activiteiten worden gelouterd door *bhakti* te beoefenen. *Bhakti* zuivert beter dan kennis van het zelf, of *tvam-padārtha-jñāna*. Śrīpāda Madhusūdana Sarasvatī zegt, “Deze *bhakti* kan in één oogopslag de grove en subtiele reacties van allerlei soorten zondige activiteiten verzameld over duizenden levens teniet doen evenals hun oorzaak, namelijk onwetendheid. Deze kennis is dus uitermate zuiverend.” *Pratyakṣa-avagamam* betekent ‘datgene, dat rechtstreeks kan worden waargenomen of gerealiseerd’.

Śrīmad-Bhāgavatam (11.2.42) verklaart,

*bhaktiḥ paresānubhavo viraktir
anyatra caīṣa trika eka-kālah
prapadyamānasya yathāśnataḥ syus
tuṣṭiḥ puṣṭiḥ kṣud-apāyo ‘nu-ghāsam*

Iemand die is geabsorbeerd in eten, bereikt drie resultaten tegelijkertijd: hij wordt blij bij iedere hap, die hij proeft; hij krijgt voeding naarmate zijn maag zich vult; en hij wordt van zijn honger verlost. Deze drie resultaten krijgt hij tegelijkertijd. Op dezelfde manier krijgt iemand, die zich bezighoudt met *bhajana* van Śrī Hari tegelijkertijd *prema*, realisatie van God en onthechting van lustobjecten.

Volgens deze uitspraak uit Canto Elf krijgt men realisatie van Bhagavān in dezelfde proportie als de intensiteit van zijn *bhajana*. Deze *jñāna* (*bhakti*) is *dharmya*, hetgeen betekent, dat deze zich niet buiten de grenzen van religiositeit bevindt. Door eenvoudig *bhakti* te beoefenen kan iemand de perfectie bereiken, die het gevolg is van de complete uitvoering van alle beroepsmatige plichten, zelfs al voert hij geen andere religieuze plichten uit.

In *Śrīmad-Bhāgavatam* (4.31.14) zegt ook Devarṣi Nārada, “Zoals de wortels, de stam, de takken en bladeren worden gevoed door de boom water te geven, zo wordt iedereen automatisch vereerd met de exclusieve verering van Bhagavān Acyuta.”

Kartuṃ su-sukham betekent, dat men in tegenstelling tot de processen van *karma*, *jñāna* enzovoort op het pad van *bhakti* niet zoveel fysieke, mentale of verbale problemen hoeft te ondergaan. Bij de beoefening van *bhakti*, die wordt gekenmerkt door *śravaṇa*, *kīrtana* enzovoort, zijn alleen zintuigen, zoals oren en tong, betrokken. Aangezien *bhakti* vrij is van materiële kwaliteiten, is het niet vergankelijk, zoals *karma*, *jñāna* enzovoort.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Hoofdstuk Negen beschrijft *kevalā-bhakti*, die zich buiten de geaardheden van de materiële natuur bevindt. Deze kennis in de vorm van *kevalā-bhakti* is het kroonjuweel van alle soorten kennis. Deze is uiterst betrouwbaar, het meest zuiverend en wordt ervaren door rechtstreekse waarneming. Deze kennis van *kevalā-bhakti* schenkt de vruchten van alle andere religieuze processen, wordt met plezier uitgevoerd en biedt onvergankelijke resultaten.

Hier betekent het woord *vidyā* ‘verering’; daarom is *kevalā-bhakti* van allemaal de beste vorm van verering. Om deze reden wordt zij *rāja-vidyā*, de koning van kennis, genoemd en omdat dit het meest vertrouwelijke onderwerp is, wordt het *rāja-guhya* genoemd.

Pavritram idam uttamam: Boete doen voor zonden door middel van liefdadigheid (*dāna*), het aanbieden van offergaven (*yajña*), of het uitvoeren van soberheden, zoals de *cāndrāyaṇa-vrata*, doet de zonden niet volkomen teniet. Verder kan men de gevolgen van zijn zonden verdrijven met processen, zoals soberheid en celibaat, maar altijd blijft de kans bestaan, dat de neiging om te zondigen opnieuw ontkiemt. Volgens geschriften zoals *Śrīmad-Bhāgavatam* echter worden zonden volkomen teniet gedaan door het uitvoeren van

exclusieve toewijding. Dit is in zoverre waar, dat zelfs door de bijkomende resultaten van exclusieve toewijding, alle zonden aan de wortel worden vernietigd. Met andere woorden, zelfs het verlangen om te zondigen wordt vernietigd. Dit is door geen enkel ander proces, zoals boetedoening (*prāyaścita*), celibaat (*brahmacarya*) en soberheden (*tapasya*), mogelijk behalve *bhakti*. Dit wordt in *Śrīmad-Bhāgavatam* (6.1.15) bevestigd, “*kecit kevalayā bhaktiā vāsudeva-parāyanāḥ* – alleen door exclusieve toewijding (*kevalā-bhakti*) kunnen alle zonden aan de wortel worden uitgeroeid.” En *Śrīmad-Bhāgavatam* (6.1.16) stelt ook, “*na tathā hy aghavān rājan pūyeta tapa-ādibhiḥ* – alle zonden kunnen worden geëlimineerd alleen door dienst aan Kṛṣṇa’s zuivere toegewijden, niet door enig ander proces.”

In *Bhakti-rasāmṛta-sindhu* wordt het eerste kenmerk van *kevalā-bhakti* beschreven als *kleśa-ghnī*, verlichting van het lijden. *Kleśa-ghnī* betekent, dat deze *bhakti* alle zonden (*pāpa*), het zaad van zonden (*pāpa-bīja*), onwetendheid (*avidyā*), huidige vruchtdragende reactie (*prārabdha-karma*) en niet-vruchtdragende reactie (*aprārabdha-karma*) teniet doet.

*aprārabdham phalaṁ pāpaṁ kūṭaṁ bījaṁ phalonmukham
kramenaiva praliyate viṣṇu-bhakti-ratātmanām*

Padma Purāṇa

Er zijn verschillende stadia van sluimerende reacties op zondige activiteiten, die in een zondig leven worden waargenomen. Zondige reacties kunnen liggen wachten om effectief te worden [*phalonmukha*], reacties kunnen nog latenter zijn [*kūṭa*], of reacties kunnen zich in zaadvorm [*bīja*] bevinden. In ieder geval worden alle soorten zondige reacties een voor een overwonnen, indien men zich bezighoudt met de toegewijde dienst aan Śrī Viṣṇu.*

Exclusieve toewijding, of *kevalā-bhakti*, zuivert niet alleen de grofstoffelijke en subtiel materiële bestemmingen van het levend wezen,

maar zij zuivert en bevredigt ook de ziel (*ātmā*): *yayātmā suprasīdati* (*Śrīmad-Bhāgavatam* 1.2.6). Volgens het vers *ātmārāmās ca munya-aḥ* (*Śrīmad-Bhāgavatam* 1.7.10) is *bhakti* aantrekkelijk vanwege de zegen, die men ontleent aan de dienstverlening aan Kṛṣṇa. Door deze zegen voelen zelfs degenen, die van binnen met het zelf tevreden zijn (*ātmārāma*) en geen verlangens meer in vervulling hoeven te brengen (*āptakāma*), zich aangetrokken tot het dienen van Bhagavān en geven zodoende hun zelfgenoegzame aard op.

Pratyakṣa-anubhāva-svarūpa – rechtstreekse realisatie van de *svarūpa* van Bhagavān,

*bhaktiḥ pareśānubhavo viraktir
anyatra caiṣa trika eka-kālah
prapadyamānasya yathāśnataḥ syus
tuṣṭiḥ puṣṭiḥ kṣud-apāyo ‘nu-ghāsam*

Śrīmad-Bhāgavatam (11.2.42)

Zoals iemand zich voldaan voelt, voeding krijgt en zijn honger voelt verdwijnen met iedere hap voedsel, die hij binnen krijgt, zo verschijnen tegelijkertijd *prema*, rechtstreekse ervaring van Bhagavān en afkeer van lustbevrediging in iedere toegewijde, zelfs tijdens het stadium van beoefening.

De processen van *karma*, *yoga*, *jñāna* enzovoort kunnen de *sādhaka* geen rechtstreekse realisatie geven, zoals *bhakti* dat wel kan. *Brahma-sūtra* zegt ook, “*prakāśas ca karmaṇy abhyāsāt – bhakti* is zo krachtig, dat ze zelfs in de beginstadia een ervaring van zichzelf schenkt.”

Sarva-dharma-phala-prada: Door *bhakti* uit te voeren krijgt men het complete resultaat van de uitvoering van alle soorten religiositeit en krijgt men tevens zuivere liefde voor Bhagavān, het doel, dat is gevestigd in de Veda’s, Upaniṣaden en andere Śruti’s. Volgens het vers *sarva-dharmān parityajya mām ekaṁ saraṇam vraja* (*Gītā* 18.66) kan iemand, die alle vormen van *dharma*, zoals *varṇāśrama-dharma*, *karma*, *jñāna*, *yoga* en alle andere paden, die worden ge-

volgd met het doel om lichaam en geest te bevredigen, en die zijn toevlucht alleen tot exclusieve toewijding of *kevalā-bhakti* heeft genomen door *bhajana* aan Śrī Kṛṣṇa uit te voeren, gemakkelijk en van nature het resultaat van al deze andere processen verkrijgen. Zoals in *Śrīmad-Bhāgavatam* (1.2.13) wordt gezegd, “*sāmsiddhir hari-toṣaṇam* – de hoogste perfectie van het leven is Śrī Hari een plezier te doen.”

En in *Śrīmad-Bhāgavatam* (11.20.33) staat,

sarvaṁ mad-bhakti-yogena mad-bhaktō labhate 'ñjasā

Door zuivere toegewijde dienst kan Mijn toegewijde heel gemakkelijk gunsten verkrijgen, zoals het bereiken van de hemelse planeten, bevrijding, of Mijn allerhoogste woonplaats.

Hoewel de uitvoering van verschillende werelds religieuze processen in de beoefening van exclusieve toewijding niet aanwezig is, blijft de ware natuur, of *dharma*, van het levend wezen, namelijk het dienen van de geestelijk leermeester enzovoort, in hem aanwezig. De Śruti's bevestigen deze opvatting in *mantras* zoals “*ācāryavān puruṣo veda* – hij, die zijn toevlucht neemt tot een bonafide geestelijk leermeester, leert die Allerhoogste Persoonlijkheid kennen, die in de Veda's wordt beschreven.”

Ook Devarṣi Nārada bevestigt dit in *Śrīmad-Bhāgavatam* (4.31.14),

*yathā taror mūla-niṣecanena
tṛpyanti tat-skandha-bhujopasākhāḥ
prāṇopahārāc ca yathendriyāṇāṁ
tathaiva sarvārhaṇam acyutejyā*

Zoals de stam, de takken, de twijgen, bladeren en bloemen van een boom worden gevoed door op de juiste manier water aan de wortels van de boom te geven en zoals, wanneer men eet, de levensadem en de zintuigen worden gevoed, evenzo wordt iedereen vereerd door alleen Śrī Bhagavān te vereren.

Sukha-sādhya: Bij de beoefening van exclusieve toewijding, *kevalā-bhakti*, ondervindt men geen problemen, zoals op de paden van *jñāna*, *yoga* enzovoort – om niet te spreken van de ellende en het ongemak. In plaats daarvan ervaart men geluk. *Kevalā-bhakti* wordt daarom *sukha-sādhya* genoemd, of datgene, dat met plezier wordt uitgevoerd. *Bhakti-sādhana* kan eenvoudig worden uitgevoerd door met de zintuigen, zoals de tong en de oren, de lieflijke heilige namen van Kṛṣṇa te chanten en over Zijn spel te horen, of Hem louter Tulasī-blaadjes en een beetje water te geven. Ook Prahlāda Mahārāja gaf deze instructie aan de zonen van demonen, “*na hy acyutaṁ prīṇayato bahv-āyāsaḥ* – om Bhagavān Śrī Kṛṣṇa, die ook bekend is als Acyuta (die Zich buiten de wereldse, zintuiglijke waarneming bevindt) een plezier te doen hoeft men geen zwaar werk te verrichten” (*Śrīmad-Bhāgavatam* 7.6.19).

In zijn commentaar op dit vers zegt Śrīla Viśvanātha Cakravartī Ṭhākura, “Hoewel men grote problemen moet verdragen om een gezin in stand te houden en tevreden te stellen, hoeft men zulke narigheid niet te ondergaan om Śrī Hari een plezier te doen. Omdat Hij eeuwigdurend in ieders hart aanwezig is als de inwonende Superziel, hoeft men geen enkel probleem te trotseren om naar Hem te zoeken. Men kan Hem op ieder moment een plezier doen, onder alle omstandigheden en in alle opzichten, zelfs door Hem in de geest te dienen of door een van de onderdelen van *bhakti* te volgen, zoals *śravana* (herinneren) en *kīrtana* (chanten). Men kan Hem zelfs een plezier doen door louter de wens te koesteren om toegewijde dienst te verlenen. Er is dus geen pijn betrokken bij de uitvoering van toegewijde dienst.” Men ervaart zelfs plezier, terwijl men toegewijde dienst uitvoert in het stadium van beoefening (*sādhana*).

taṁ sukhārādhyam rjubhir ananya-śaraṇair nrbhiḥ

Śrīmad-Bhāgavatam (3.19.36)

Śrī Kṛṣṇa is gemakkelijk tevreden te stellen door iemand, die zich volkomen aan Hem heeft overgegeven en een simpel hart heeft.

In *Gautamīya-tantra* wordt ook gezegd,

*tulasī-dala-mātrena jalasya culukena vā
vikṛiṇīte svam ātmānaṁ bhaktebhyo bhakta-vatsalaḥ*

Bhagavān, die Zijn eigen toegewijden uitermate toegenegen is (*bhakta-vatsala*), is helemaal verkocht aan toegewijden, die Hem met liefde en toewijding een Tulasi-blaadje en een handvol water geven.

Akṣaya-phala-prada: De methoden van *karma*, *jñāna* en *yoga* zijn niet duurzaam. Nadat ze hun vruchten hebben afgeworpen of hun doel hebben bereikt, worden zulke processen onvruchtbaar en worden vervolgens verlaten. *Bhakti* daarentegen bestaat in de stadia van zowel beoefening als perfectie (*sādhana* en *siddha*), omdat *bhakti* zelf niet alleen de methode is, maar tevens het doel. Zelfs in de staat van bevrijding gaat *bhakti* niet verloren, maar wordt veeleer zuiver en perfect uitgevoerd. Daarom is *bhakti* duurzaam en onveranderlijk.

VERS 3

अश्रद्धधानाः पुरुषा धर्मस्यास्य परन्तप
अप्राप्य मां निवर्तन्ते मृत्युसंसारवर्त्मनि

***āsraddadhānāḥ puruṣā dharmasyāsyā parantapa
aprāpya māṁ nivartante mṛtyu-samsāra-vartmani***

āsraddadhānāḥ – ongelovig; *puruṣāḥ* – personen; *dharmasya* – van religiositeit in de vorm van toegewijde dienst aan Mij; *asya* – van dit; *parantapa* – O

jij die Zijn vijanden pijn berokkent; *aprāpya* – zonder te bereiken; *mām* – Mij; *nivartante* – ze keren terug (zwerven); *mṛtyu* – en de dood; *saṁsāra* – van het materiële bestaan; *vartmani* – op het pad.

O Parantapa, degenen zonder vertrouwen in deze *dharma* van toegewijde dienst aan Mij, bereiken Me niet. Ze zwerven over het pad van het materiële bestaan, waar ze overal de dood aantreffen.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Arjuna kan de volgende twijfel hebben, “Als deze *dharma* van toegewijde dienst zo gemakkelijk kan worden geperfectioneerd, waarom blijven mensen dan in het materiële bestaan ronddwalen?” In antwoord hierop spreekt Śrī Bhagavān dit vers, dat begint met *āsraddadhānāḥ*. Het woord *asya* betekent ‘*dharma* in de vorm van toegewijde dienst’. *Āsraddadhānāḥ puruṣāḥ* betekent ‘mensen die het hierin aan vertrouwen ontbreekt’.

“De superioriteit van *bhakti* wordt door de uitspraken van de geschriften vastgesteld, maar mensen zonder vertrouwen beschouwen dergelijke verheerlijking als overdreven. Ze wijzen deze *dharma* af vanwege hun atheïstische tendens. Zelfs als iemand het pad van *bhakti* verlaat en een zwaar alternatief beoefent om Mij te bereiken, zal hij er niet in slagen. Hij zal blijven rondzwerven op dit pad van het materiële bestaan, waar zich overal de dood aftekent.”

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Zelfs nadat ze bekend zijn geraakt met de glorie van *bhakti*, zoals hier beschreven, beschouwen sommigen die glorie als een overdrijving van de feiten en ontwikkelen geen vertrouwen in *bhakti*. Zulke ongelovige personen, die *bhagavad-bhakti* niet aannemen, worden gedwongen om herhaaldelijke geboorten in deze materiële wereld te nemen. *Śraddha* (vertrouwen) is de grondoorzaak van *bhakti*. Men kan Bhagavān, die zijn toegewijden is toegenegen, alleen krijgen door *bhakti*. Dit wordt bevestigd in *Śrī Caitanya-caritāmṛta* (*Madhya-līlā* 22.64)

“*śraddhāvan jana baya bhakti-adhikārī* – degenen, die vertrouwen hebben, zijn geschikt voor *bhakti*.” Verder wordt gezegd,

*brahmāṇḍa bhramite kona bhāgyavān jīva
guru-kṛṣṇa-prasāde pāya bhakti-latā-bīja*

Śrī Caitanya-caritāmṛta (Madhya-līlā 19.151)

In de loop van zijn zwerftocht door dit universum krijgt dat zeldzame, zeer fortuinlijke levend wezen het zaad van de kruipplant van *bhakti* door de genade van de bonafide geestelijk leermeester.

Śrī gurudeva legt het verlangen om *Śrī Kṛṣṇa* te dienen in het hart van de levende wezens. Dit verlangen heet *kṛṣṇa-sevā-vāsanā* en hierdoor krijgt men transcendentaal vertrouwen (*pāramārthika-śraddhā*), dat de grondoorzaak van *bhakti* vormt. Degenen zonder vertrouwen, die onfortuinlijk zijn, nemen niet hun toevlucht tot dit pad van *bhakti*, dat in alle geschriften is gevestigd. Ze proberen *Śrī Bhagavān* te bereiken door andere methoden aan te nemen, zoals het uitvoeren van voorgeschreven plichten, het ontwikkelen van kennis of het uitvoeren van mystieke *yoga* en soberheden, maar hun wispelturige pogingen zijn tevergeefs. *Śrīmad-Bhāgavatam* (11.12.9) verklaart,

*yam na yogena sāṅkhyena dāna-vrata-tapo-dhvaraiḥ
vyākhyā-svādhyāya-sannyāsaiḥ prāpnuyād yatnavān api*

Ook al houdt men zich met grote moeite bezig met mystieke *yoga*, filosofische speculatie, liefdadigheid, geloften, boetedoening, ritualistische offers, het onderwijzen van vedische *mantras* aan anderen, persoonlijke studie van de Veda's, of de wereldverzakende levensorde, kan men *Mij* niet bereiken.*

Verder is de essentie van het commentaar op *Śrīmad-Bhāgavatam* (10.87.33) van *Śrīla Viśvanātha Cakravartī Ṭhākura* als volgt, “Degenen, die de dienst aan de lotusvoeten van *śrī gurudeva*, de eerste steun op het pad van *bhakti*, verlaten en hun verstand trachten te

onderdrukken met *yoga* of andere methoden, jagen zinloze hoop na. Ze vallen in de oceaan van het materiële bestaan, dat vol hindernissen en diverse soorten calamiteiten is.” Ook Śrī Bhagavān heeft dit onderwerp in groot detail in *Bhāgavad-gītā* (3.31 en 12.20) uitgelegd.

VERS 4

मया ततमिदं सर्वं जगदव्यक्तमूर्तिना
मत्स्थानि सर्वभूतानि न चाहं तेष्ववस्थितः

*mayā tatam idam sarvaṁ jagad avyakta-mūrtinā
mat-sthāni sarva-bhūtāni na cāhaṁ teṣv avasthitah*

mayā – door Mij; *tatam* – wordt doordrongen; *idam* – deze; *sarvam* – hele; *jagat* – kosmische manifestatie; *avyakta-mūrtinā* – door Mijn gedaante die zich buiten het spectrum van zintuiglijke waarneming bevindt; *mat-sthāni* – bevinden zich in Mij; *sarva-bhūtāni* – alle levende wezens; *na* – niet; *ca* – nog; *aham* – Ik; *teṣu* – in hen; *avasthitah* – bevind Me.

Dit hele universum wordt doordrongen door Mijn gedaante, die zich buiten de materieel zintuiglijke waarneming bevindt. Alle levende wezens bevinden zich in Mij, maar Ik ben niet in hen aanwezig.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: “Alleen wanneer *bhakti* wordt uitgevoerd met een gevoel van dienaarschap (*dāsya*), verlangen Mijn toegewijden naar de kennis van Mijn vermogens (*aiśvarya*).” Om deze kennis uit te leggen spreekt Bhagavān zeven verzen, die hier beginnen met het woord *mayā*. “Ik ben de oorzaak van deze wereld en Ik doortrek hem met Mijn gedaante, die ongemanifesteerd (*avyakta*) is en zich buiten het gezichtsveld van de materiële zintuigen bevindt. Dus alle bewegende en niet-bewegende wezens bevinden zich in Mij, de oorzaak van alles en het compleet bewuste wezen. Omdat Ik

afzijdig ben en niet gehecht ben, bevind Ik Me niet in de geschapen wezens in tegenstelling tot de aarde, die aanwezig is in zijn effecten (zoals aarden voorwerpen, bijvoorbeeld kruiken).”

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: *Parināma*: Melk is een zuivere substantie. Als melk in contact komt met een zure substantie, verandert melk in yogurt. Dit wordt transformatie genoemd. Dus yogurt is een *parināma* of een transformatie van melk.

Vivarta: Het verwarren van een object met iets anders wordt *vivarta* genoemd. Voorbeelden hiervan zijn een touw aanzien voor een slang en te denken, dat een oester zilver bevat.

De essentie van Śrī Kṛṣṇa's instructie ligt hierin, “Dit universum is geen *parināma* (transformatie) van Mij en ook geen *vivarta* (illusie). Ik heb Mijn bestaan niet getransformeerd om een individueel levend wezen of de materiële wereld te worden. Er moet ook niet worden gedacht, dat ze Mij zijn, zoals een touw wel eens voor een slang wordt aangezien. Ik ben de Absolute, zelfstralende Realiteit. De *jīvas* en de materiële wereld zijn ook echt; ze zijn alletwee de transformatie van Mijn vermogen, of *śakti*. De *jīvas* zijn eeuwig en zijn voortgekomen uit Mijn marginale vermogen (de *taṭasthā-śakti*), maar de materiële wereld, die voortkomt uit Mijn externe, materiële vermogen (de *bahirāṅga-śakti*) is tijdelijk en onderhevig aan destructie, zelfs al is deze wereld echt.

“De *jīvas* en de materiële wereld zijn transformaties van Mijn vermogen, dat niet-verschillend is van Mij; daarom zijn ze tegelijkertijd één en verschillend van Mij. Dit concept is onbevattelijk (*acin-tya*), want het kan alleen worden begrepen op basis van de geschriften en kan niet worden ervaren met gewone, materiële intelligentie. Wanneer men op hetzelfde moment zowel verschil als eenheid ervaart, is de waarneming van het verschil inderdaad sterker dan de waarneming van eenheid. Daarom ben Ik de Absolute Bewuste

Entiteit, die verschillend is van zowel het individuele levende wezen als de materiële wereld.”

VERS 5

न च मत्स्थानि भूतानि पश्य मे योगमैश्वरम्
भूतभृन् न च भूतस्थो ममात्मा भूतभावनः

*na ca mat-sthāni bhūtāni paśya me yogam aiśvaram
bhūta-bhṛn na ca bhūta-stho mamātmā bhūta-bhāvanaḥ*

na – niet; *ca* – en; *mat-sthāni* – in Mij gesitueerd; *bhūtāni* – de bewegende en niet-bewegende wezens; *paśya* – zien; *me* – Mijn; *yogam* – bovennatuurlijke, mystieke; *aiśvaram* – rijkdom, vermogen; *bhūta-bhṛt* – de steun van de bewegende en niet-bewegende wezens; *na* – niet; *ca* – toch; *bhūta-sthaḥ* - gesitueerd in die wezens; *mama* – Mijn; *ātmā* – zelf; *bhūta-bhāvanaḥ* – en de instandhouder van alle bewegende en niet-bewegende wezens.

Alles, dat is geschapen, heeft zijn bestaan eigenlijk ook niet in Mij. Zie hier Mijn bovennatuurlijke mystieke vermogen! Hoewel Ik het hele kosmische bestaan steun en in stand houd, ben Ik er Zelf niet in gesitueerd.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: “Dus hoewel alle levende wezens en elementen in Mij bestaan, bevinden ze zich niet in Mijn *svarūpa*, want Ik ben ervan afgezonderd. Als je de twijfel opwerpt, ‘Dit is tegensrijdig aan Jouw voorgaande uitspraak (*Gītā* 9.4), namelijk dat Jij alles doortrekt en de ondersteuning voor het hele universum vormt’ zeg Ik als antwoord hierop, ‘Zie hier Mijn buitengewone mystieke vermogen, dat het onmogelijke mogelijk kan maken. Dit is eenvoudig het effect van Mijn *aiśvarya* alleen. En zie, hier is nog een wonderbaarlijke kwaliteit van Mij! Iemand, die de levende wezens steunt, wordt *bhūta-bhṛt* genoemd en iemand, die de levende wezens in stand houdt, heet *bhūta-bhāvana*. Hoewel Ik over deze kwalitei-

ten beschik, bevind Ik Me niet in de levende wezens (*bhūta-stha*). Er is geen verschil tussen Mijn lichaam en Mijzelf. Het levend wezen blijft in zijn lichaam, omdat hij er in de loop der tijd, dat hij het steunt en in stand houdt, aan gehecht raakt. En hoewel Ik de materiële manifestatie ondersteun en in stand houd en hoewel Ik Me in de illusoire, kosmische schepping bevind, ben Ik er niet in, omdat Ik er niet aan gehecht ben; Ik ben er juist van onthecht.”

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: “Ik doortrek het hele materiële universum. Alle wezens en elementen bevinden zich in Mij en toch bestaan ze niet in Mij.” Om dit onderwerp nader te verhelderen vertelt Śrī Bhagavān aan Arjuna, “Hoewel Ik de steun en instandhouder van alle wezens ben, bevind Ik me niet in hen.” Dit principe is ook bevestigd geworden in *Śrīmad-Bhāgavatam* (1.11.38), *etad īśanam īśasya prakṛti-stho ‘pi tad-guṇaiḥ na yujyate*. Dit betekent, dat de Allerhoogste Bestuurder, Śrī Kṛṣṇa, niet onderhevig is aan de geaardheden van de materiële natuur, hoewel Hij over de materiële natuur presideert. Dit is een van Zijn meest wonderbaarlijke eigenschappen. Het onmogelijke mogelijk maken wordt bereikt door Zijn mystieke vermogen, of *yoga-aīśvarya*.

Śrīla Bhaktivinoda Ṭhākura citeert Kṛṣṇa, zoals Hij gezegd zou hebben, “Alle wezens en elementen bestaan in Mij alleen. Trek hieruit niet de conclusie, dat alle wezens in Mijn werkelijke Zelf bestaan. Ze bestaan daarentegen juist krachtens Mijn *māyā-śakti*. Jij, de *jīva*, bent niet in staat om dit feit met je eigen, beperkte intelligentie te bevatten. Zie het daarom als Mijn mystieke vermogen en beschouw Mij als *bhūta-bhṛt* (de ondersteuner), *bhūta-stha* (alomtegenwoordig) en *bhūta-bhāvana* (de instandhouder van alle manifestaties). Beschouw Mijn activiteiten als functies van Mijn energie. Veranker jezelf in het begrip, dat er geen verschil is tussen Mij en Mijn lichaam, omdat Ik de Absolute Geest ben. Om deze reden ben

Ik eigenlijk totaal afzijdig, hoewel Ik toch de oorzaak en de basis van de materiële manifestatie ben.”

VERS 6

यथाकाशस्थितो नित्यं वायुः सर्वत्रगो महान्
तथा सर्वाणि भूतानि मत्स्थानीत्युपधारय

*yathākāśa-sthīto nityam vāyuh sarvatra-go mahān
tathā sarvāṇi bhūtāni mat-sthānīty upadhāraya*

yathā – zoals; *ākāśa-sthītaḥ* – rust in de ruimte; *nityam* – altijd; *vāyuh* – wind; *sarvatra-gaḥ* – de alomtegenwoordige; *mahān* – de ongebundene; *tathā* – evenzo; *sarvāṇi* – alle; *bhūtāni* – de kosmische elementen; *mat-sthāni* – bevinden zich in Mij; *iti* – dus; *upadhāraya* – begrijp.

Zoals de alomtegenwoordige en onbegrensde wind altijd in het luchtruim rust, zo bevinden alle kosmische elementen zich in Mij, maar Ik bevind Me er niet in.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: *Asaṅga* betekent, “Hoewel alle wezens en elementen zich in Mij bevinden, zijn ze eigenlijk niet in Mij; en hoewel Ik Me in alle wezens en elementen bevind, ben Ik eigenlijk niet in hen.” Śrī Bhagavān spreekt dit vers, dat begint met *yatha*, om hiervan een voorbeeld te geven. “Het is de aard van de wind om altijd in beweging te zijn en daarom zegt men, dat hij *sarvaga* is. De wind wordt als machtig beschreven, omdat zijn capaciteit onbeperkt is. Zoals de wind zich in het luchtruim bevindt, dat van nature afzijdig is, of onvermengd [met andere elementen], bevindt hij zich tegelijkertijd niet in het luchtruim. Verder, omdat het de aard van het luchtruim is om afzijdig en onverschillig te zijn, bevindt het zich niet in de wind, hoewel het zich ook in de wind bevindt. Zo bevinden zich ook de vijf elementen van de materiële natuur, zoals het lucht-

ruim en de lucht, die zich overal bevinden, zich niet in Mij, hoewel ze zich wel in Mij geplaatst zien. Denk hierover na en probeer het te begrijpen.”

Arjuna kan de volgende vraag stellen, “Je zei, ‘Zie hier Mijn bovennatuurlijke rijkdommen en mystieke vermogen!’ Maar hoe wordt de onbevattelijke aard van Jouw rijkdommen en mystieke vermogen met dit voorbeeld bewezen? Als het met een voorbeeld kan worden uitgelegd, in hoeverre is het dan onbevattelijk?”

Het luchtruim, dat statisch is, is afzijdig, maar van alle bewuste wezens is het voor niemand mogelijk behalve voor Mij om afzijdig te zijn, zelfs al zou de persoon over de gemanifesteerde schepping presideren.”

Hoe kan Hij, die de schepper is, onaangeroerd of onverschillig voor Zijn schepping blijven? Als dit het geval is, is het inderdaad buitengewoon en bewijst het, dat Hij onbevattelijk is. Hier is het voorbeeld van het luchtruim gegeven, zodat gewone mensen gemakkelijk de *siddhānta*, of de juiste conclusie, kunnen begrijpen. Maar eigenlijk bestaat er met betrekking tot de Onbevattelijke Entiteit geen mogelijkheid tot vergelijking.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: De uitspraak “*paśya me yogam aiśvaram* – zie hier Mijn mystieke vermogen” heeft een diepe betekenis. Men kan *bhagavat-tattva* alleen realiseren met de genade van Bhagavān. Zonder Zijn genade krijgt men geen *darśana* van Hem. Men kan Bhagavān alleen zien met behulp van *bhakti*, de neiging om Hem op een positieve wijze dienst te verlenen. Dit is bevestigd geworden in *Brahma-saṁhitā* (5.38),

*premāñjana-cchurita-bhakti-vilocanena
santaḥ sadaiva hṛdayeṣu vilokayanti
yaṁ śyāmasundaram acintya-guṇa-svarūpaṁ
govindam ādi-puruṣaṁ tam ahaṁ bhajāmi*

Heilige personen, wier ogen vol toewijding zijn gezalfd met *prema*, zien Śrī Kṛṣṇa in hun hart als Śyāmasundara, de belichaming van onbevattelijke kwaliteiten. Ik aanbid die oorspronkelijke persoonlijkheid, Govinda.

Hoewel Śrī Bhagavān alomtegenwoordig is, bevindt Hij Zich altijd in Zijn menselijke gedaante van Śrī Kṛṣṇa. De zon bevindt zich altijd in zijn individuele, persoonlijke vorm, toch doordringt de zon met zijn licht het hele universum. Evenzo blijft Bhagavān door Zijn *yogamāyā* in Zijn eigen persoonlijke gedaante gesitueerd en doordringt op hetzelfde moment alle bewegende en niet-bewegende entiteiten in het universum.

Uit Zijn genade geeft Kṛṣṇa Arjuna deze heldere uitleg, “O Arjuna, realisatie van Mij is met grofstoffelijke zintuigen niet mogelijk. Ik openbaar Mezelf louter uit genade. Mijn *yogamāyā-śakti*, die bekwaam is om het onmogelijke mogelijk te maken, veroorzaakt grote verbijstering. Alleen met behulp van deze *śakti* blijf Ik van alle wezens afzijdig, zelfs al onderhoud Ik hen.”

Śrīla Bhaktivinoda Ṭhākura citeert Kṛṣṇa, zoals Hij gezegd zou hebben, “Zielen in materiële gebondenheid kunnen deze *tattva* niet echt begrijpen, dus door het uit te leggen met behulp van een werelds voorbeeld is niet erg bevredigend. Maar in een poging om het helder te maken, zal Ik jou desondanks een voorbeeld geven. Hoewel je niet in staat bent om het helemaal te bevatten, zelfs niet nadat je er diep over hebt nagedacht, zal je toch in staat zijn om er iets van te begrijpen. De ether is een alomtegenwoordig element en in die ruimte verplaatsen atomen zich in alle richtingen. De ether vormt de onderliggende structuur van alles en toch is het altijd afzijdig van de activiteiten van de wind. Op dezelfde manier blijf Ik, evenals de ruimte, altijd afzijdig, zelfs al komen alle levende wezens uit Mij voort en worden ze door Mijn energie aangestuurd.”

VERS 7

सर्वभूतानि कौन्तेय प्रकृतिं यान्ति मामिकाम्
कल्पक्षये पुनस्तानि कल्पादौ विसृजाम्यहम्

*sarva-bhūtāni kaunteya prakṛtiṁ yānti māmikām
kalpa-kṣaye punas tāni kalpādaū visrjāmy aham*

sarva-bhūtāni – de vijf gigantische elementen, aarde, water, enz.; *kaunteya* – O zoon van Kuntī; *prakṛtiṁ* – materiële natuur; *yānti* – binnengaan; *māmikām* – Mij; *kalpa-kṣaye* – wanneer vernietiging plaats heeft op het eind van een *kalpa* (de levensduur van Śrī Brahmā); *punaḥ* – opnieuw; *tāni* – die (elementen); *kalpa-ādaū* – aan het begin van een *kalpa* (het moment van de schepping); *visrjāmi* – creëer; *aham* – Ik.

O zoon van Kuntī, wanneer de universele destructie plaats vindt, keren alle universele elementen in Mijn materiële natuur (*prakṛti*) terug en aan het begin van de volgende dag van Śrī Brahmā creëer Ik ze allemaal weer met hun onderscheidende eigenschappen op basis van Mijn vermogen.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: De volgende twijfel kan worden voorgelegd, “Op dit moment is bekend, dat alle elementen zich in Jou bevinden, maar waar gaan ze tijdens de grote destructie (*mahā-pralaya*) naartoe?” Vooruitlopend op deze vraag van Arjuna spreekt Śrī Bhagavān dit vers, dat begint met *sarva*. “Ze gaan Mijn *māyā-śakti* binnen, die bestaat uit de drie geaardheden van de natuur. Na de vernietiging, of met andere woorden, aan het begin van de schepping, creëer Ik ze allemaal weer met hun onderscheidende eigenschappen.”

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: De schepping, instandhouding en vernietiging van deze materiële wereld worden in hun geheel uitgevoerd door de wil van Śrī Bhagavān. Hier betekent het woord *kalpa-kṣaya* ‘het eind van de levensduur van Śrī Brahmā’. Dit

onderwerp werd eerder besproken. Er is een grote vernietiging op het eind van het leven van Brahmā. Op dat moment gaan alle elementen het externe vermogen van Śrī Bhagavān binnen en door Zijn wil worden ze door Zijn materiële natuur herschappen aan het begin van het volgende *kalpa*, of dag van Śrī Brahmā. Voor nadere informatie wordt men verwezen naar *Śrīmad-Bhāgavatam* (12.4.5-6).

VERS 8

प्रकृतिं स्वामवष्टभ्य विसृजामि पुनः पुनः
भूतग्राममिमं कृत्स्नमवशं प्रकृतेर्वशात्

*prakṛtim svām avaṣṭabhya visṛjāmi punaḥ punaḥ
bhūta-grāmam imam kṛtsnam avaśam prakṛter vaśāt*

prakṛtim – materiële natuur (bestaande uit drie kwaliteiten); *svām* – van Mij; *avaṣṭabhya* – assistentie nemen; *visṛjāmi* – Ik creëer; *punaḥ punaḥ* – herhaaldelijk; *bhūta-grāmam* – menigte wezens; *imam* – dit; *kṛtsnam* – totale; *avaśam* – hulpeloos; *prakṛteḥ* – door hun (voorgaande) naturen (verkregen als gevolg van hun voorgaande activiteiten); *vaśāt* – overheerst zijn.

Door de assistentie in te roepen van Mijn materiële natuur, die bestaat uit de drie bindende kwaliteiten, schep Ik herhaaldelijk de menigte levende wezens, die door hun voorgaande karma worden gebonden in overeenstemming met hun individuele geaardheden.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Arjuna kan de volgende vraag stellen, “Als Jij volkomen afzijdig bent en vrij blijft van iedere transformatie, hoe kun Je dan creëren?” Door op deze vraag te anticiperen spreekt Śrī Kṛṣṇa dit vers, dat begint met *prakṛtim*. “Als Ik Me in Mijn materiële natuur bevind en erover presideer, creëer Ik een menigte levende

wezens, die worden gebonden door hun voorgaande *karma*, of verkregen geaardheid.”

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Deze materiële wereld is een manifestatie, of transformatie, van de inferieure energie (*aparā-śakti*) van Bhagavān. Voor zover het de *jīvas* betreft, zijn zij Zijn marginale vermogen, een transformatie van de *jīva-śakti*, en zijn ze eeuwig – anders dan de materiële wereld, die constant wordt herschapen. Ze worden eenvoudig in de baarmoeder van de materiële natuur gelegd, van waaruit ze diverse levenssoorten binnengaan in overeenstemming met hun voorgaande acties, of *karma*, en ondergaan de gevolgen van dat *karma*. Het is van belang om hier te zeggen, dat alle levenssoorten, zoals zoogdieren, vogels en mensen, tegelijkertijd worden geschapen. Het moderne principe van evolutie, dat door Darwin werd geïntroduceerd, heeft geen basis en is een totale misvatting. Hoe komt het, dat zelfs na miljoenen jaren er geen levenssoort is geëvolueerd, die superieur is aan de mens?

Zelfs nadat Hij Zijn daad van de schepping heeft verricht, blijft Śrī Bhagavān van al deze activiteiten volkomen afzijdig en ondergaat geen enkele transformatie. De *jīvas* en de materiële wereld worden alleen gemanifesteerd, wanneer Zijn energie wordt getransformeerd.

VERS 9

न च मां तानि कर्माणि निबध्नन्ति धनञ्जय
उदासीनवदासीनमसक्तं तेषु कर्मसु

***na ca mām tāni karmāṇi nibadhnanti dhanañjaya
udāsīna-vad āsīnam asaktam teṣu karmasu***

na – niet; *ca* – aangezien; *mām* – Mij; *tāni* – deze; *karmāṇi* – activiteiten zoals creatie; *nibadhnanti* – binden; *dhanañjaya* – O Arjuna; *udāsīna-vat* –

alsof neutraal; *āsīnam* – Ik ben gesitueerd; *asaktam* – onthecht; *teṣu karmasu* – van deze acties.

O Dhanañjaya, aangezien Ik als neutrale waarnemer onthecht blijf van Mijn acties, zoals de schepping, kunnen deze acties Me niet binden.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: De volgende vraag kan worden gesteld, “Als Jij, evenals het levend wezen, actie uitvoert, waarom word Je er dan niet door gebonden?” Śrī Bhagavān antwoordt op deze vraag met het huidige vers, dat begint met *na ca*. “Alleen gehechtheid aan daden, zoals schepping, veroorzaakt gebondenheid, maar Ik ben niet gehecht. Omdat Ik *āptakāma* ben, zijn al Mijn verlangens vervuld.”

Dit is de reden, waarom Śrī Bhagavān zegt *udāsīna-vat*. “Ik blijf onverschillig voor alle daden, zoals schepping, evenals iemand, die onverschillig is voor anderen en niet betrokken raakt bij hun ellende en geklaag.”

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Śrīla Bhaktivinoda Ṭhākura citeert Kṛṣṇa, zoals Hij gezegd zou hebben, “O Dhanañjaya, al deze acties kunnen Me niet binden. Ik blijf van zulke daden onthecht, zoals iemand die onverschillig is, hoewel ik dat eigenlijk niet ben. Ik ben altijd verzonken in Mijn eigen spirituele zegen. Alleen Mijn externe vermogen (*māyā*) en het marginale vermogen (*taṣasthā-śakti*), die alletwee Mijn transcendentale zegen voeden, creëren uiteenlopende soorten wezens. Hierdoor laat Ik Me niet verstoren. Welke activiteiten de levende wezens onder invloed van Mijn externe vermogen ook uitvoeren, ze helpen Mijn zuivere, spiritueel zegenrijke spel verlevendigen. Mijn neutrale houding jegens wereldse activiteiten kan gemakkelijk worden herkend.”

VERS 10

मयाध्यक्षेण प्रकृतिः सूयते सचराचरम्
हेतुनानेन कौन्तेय जगद्विपरिवर्तते

*mayādhyaṣeṇa prakṛtiḥ sūyate sa-carācaram
hetunānena kaunteya jagad viparivartate*

mayā – door Mij; *adhyakṣeṇa* – leiding; *prakṛtiḥ* – natuur; *sūyate* – geeft geboorte; *sa-cara-acaram* – aan het universum met bewegende en niet-bewegende wezens; *hetunā* – oorzaak; *anena* – hierdoor; *kaunteya* – O zoon van Kuntī; *jagat* – het universum; *viparivartate* – wentelt in cycli rond.

O zoon van Kuntī, onder Mijn leiding geeft Mijn externe vermogen geboorte aan de kosmische manifestatie met haar bewegende en niet-bewegende levende wezens. Om deze reden wordt de materiële wereld keer op keer herschapen.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Arjuna kan de volgende twijfel te berde brengen, “Ik kan niet geloven, dat Jij als schepper van deze kosmische manifestatie zo onverschillig bent.”

Śrī Bhagavān spreekt aldus dit vers, dat begint met *mayādhyaṣeṇa*, om die twijfel weg te nemen. *Adhyakṣeṇa mayā* betekent, “Ik ben louter de instrumentele oorzaak. Het is de materiële natuur, die de hele bewegende en niet-bewegende materiële wereld schept. Mijn taak is alleen te overzien, zoals de *prakṛti* (regeringsadviseurs) van koningen, zoals Ambarīṣa, hun koninklijke plichten uitvoeren. Stedelingen kunnen niet functioneren zonder een koning op de troon. En evenzo is de materiële natuur niet in staat enige functie uit te voeren zonder Mijn supervisie en gezag.”

Hetunānena betekent, ‘Deze materiële wereld wordt herhaaldelijk gecreëerd, alleen omdat Ik erover presideer’.

SĀRĀRTHA-VARṢĪNĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Bhagavān is de meester van de materiële geaardheden en de gezagdrager van *māyā*. Hij is de instrumentele oorzaak van de materiële natuur en Hij presideert ook over haar daden, zoals de schepping. Alleen door de inspiratie van Zijn vluchtige blik kan de materiële natuur deze wereld van bewegende en niet-bewegende wezens herhaaldelijk creëren. De materiële natuur krijgt de macht om te scheppen alleen van Hem, omdat zij onder Zijn beheer staat. Statische materie kan de functie van creatie niet uit zichzelf uitvoeren. Op dezelfde manier kan ijzer alleen tot ontbranding komen in contact met vuur; het is niet onafhankelijk in staat te ontbranden zonder het vermogen van vuur. Daarom is Kṛṣṇa de grondoorzaak van de materiële wereld. De inerte natuur kan worden vergeleken met de tepelachtige belle-tjes onder de kin van een geit; ze hangen daar louter voor het uiterlijk vertoon, maar er komt geen melk uit.

VERS 11

अवजानन्ति मां मूढा मानुषी तनुमाश्रितम्
परं भावमजानन्तो मम भूतमहेश्वरम्

*avajānanti mām mūḍhā mānuṣīm tanum āśritam
param bhāvam ajānanto mama bhūta-maheśvaram*

avajānanti – tonen geen respect (vanwege hun begoochelde intelligentie); *mām* – voor Mij; *mūḍhāḥ* – degenen zonder onderscheidingsvermogen; *mānuṣīm* – in een menselijke; *tanum* – gedaante; *āśritam* – die zijn toevlucht heeft genomen; *param* – hoogste; *bhāvam* – natuur; *ajānantaḥ* – weten niet; *mama* – van Mij; *bhūta* – van alle wezens; *mahā-īśvaram* – Allerhoogste Persoonlijkheid Gods.

Dwazen, wier intelligentie door illusie wordt begoocheld, respecteren Me niet, wanneer Ik in een menselijke gedaante ver-

schijn, omdat ze zich niet bewust zijn van Mijn hogere natuur als Meester van alle wezens.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Arjuna kan de volgende twijfel te berde brengen, “Is het waar, dat Jij niemand anders bent dan Kāraṇodakaśāyī Viṣṇu, wiens gedaante bestaat uit eeuwigheid, cognitie en zegen (*sac-cid-ānanda*), die alomtegenwoordig is in een onbeperkt aantal universa en die bekend staat wegens de schepping van de materiële wereld door Zijn materiële energie. Sommige personen echter, die *darśana* krijgen van Jouw menselijke gedaante als de zoon van Vasudeva, aanvaarden Jouw hoogste positie niet.”

Om Arjuna’s onzekerheid weg te nemen spreekt Śrī Bhagavān dit vers, dat begint met *avajānanti mām*. “Ze drijven de spot met Mij, alleen omdat ze de hogere natuur van de menselijke gedaante, die nu voor jou staat, niet kennen. Deze *svarūpa* is zelfs superieur aan die van grote persoonlijkheden, zoals Kāraṇodakaśāyī Viṣṇu.”

“Wat is de aard van deze *svarūpa*?” Bhagavān antwoordt, “Ik ben *bhūta-maheśvaram*, de grote bestuurder van *bhūta* (*brahma*), de belichaming van Waarheid. Met andere woorden, Ik ben de eeuwige belichaming van de hoogste waarheid.” Hier logenstraft *maheśvaram* de mogelijkheid van een andere, afzonderlijke Waarheid. De *Amara-koṣa* (een Sanskriet woordenboek) omschrijft *bhūta* als een substantie, die wordt bedekt met aarde (*yukte kṣmād āvrte bhūtam*).

De *Gopāla-tāpanī Śruti* zegt, “Śrī Govinda, wiens gedaante bestaat uit *sac-cid-ānanda*, speelt in de bossages van onsterfelijke bomen in Śrī Vṛndāvana en de Maruts (halfgoden van de lucht) en ik stellen Hem met grote lofzangen tevreden.” *Śrīmad-Bhāgavatam* (9.23.20) zegt eveneens, “*narākṛtiḥ parabrahma* – de Absolute Waarheid verscheen in een menselijke gedaante.”

“De eeuwige, kennende en zegenrijke natuur (*sac-cid-ānanda*) van Mijn menselijke gedaante wordt alleen verheerlijkt door Mijn zuivere toegewijden, die goed op de hoogte zijn met de fundamente-

le, absolute principes (*tattva*) met betrekking tot Mij en ze weten, dat Ik met dit lichaam alleen het hele universum doordring. Dit werd geobserveerd door Moeder Yaśodā in Mijn kindertijd.”

De woorden *param bhāvam* betekenen ook ‘hoogste bestaan’ of ‘de zuiver transcendentale gedaante van eeuwigheid, cognitie en zegen’. In de *Amara-koṣa* zijn de woorden *bhāva*, *svabhāva* en *abhiprāya* synoniem en impliceren ‘natuur’. Het woord *paramabhāva* (hoogste natuur) wordt ook op een meer specifieke manier omschreven in de uitspraak *mama bhūta-maheśvaram*. “Ik ben de Allerhoogste Bestuurder en de schepper van een menigte wezens, zoals Śrī Brahmā. Anders dan bij de *jīvas* is het lichaam van Mij, Parameśvara, niet-verschillend van Mij. Ik ben Mijn lichaam. Dat wil zeggen, Ik ben inderdaad diezelfde *brahma*. Śrī Śukadeva Gosvāmī, die Mijn *tattva* kent, zegt, ‘Hij toonde een lichaam, dat alleen door de Veda’s kan worden gekend’ (*Śrīmad-Bhāgavatam* 3.21.8). Daarom hebben personen, zoals jij, Arjuna, die van de *tattva* met betrekking tot Mij op de hoogte zijn, vertrouwen in deze uitspraak.”

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Śrī Kṛṣṇa de oorsprong van alle *viṣṇu-tattva*. *Nirviśeṣa-brahma*, het vormloze aspect van de Allerhoogste, wordt in de Upaniṣaden omschreven als de lichaamsuitstraling van Kṛṣṇa. *Paramātmā*, die het hele universum doordringt, is Kṛṣṇa’s deelexpansie. Śrī Nārāyaṇa, de Soeverein van Vaidya, is Zijn spelvermogen (*svāmīśa-vilāsa*). Śrī Kṛṣṇa alleen is de oorsprong van alle *avatāras*, Hij is de bestuurder van alle bestuurders en de hoogste Transcendentale Realiteit. Śrī Kṛṣṇa is de meester van alle wezens en de enige Godheid van alle universa. Hij is alwetend, almachtig, zeer mededogend en kan alles doen door het eenvoudig te willen. Dwaze lieden echter geven Hem geen respect, wanneer ze *darśana* krijgen van Zijn prachtige, menselijke gedaante. Ze beschouwen de gedaante van Vasudeva-nandana of Yaśodā-nandana Kṛṣṇa als aards en sterfelijk, zoals die van een gewoon mens. Sommigen denken, dat Kṛṣṇa’s lichaam materieel en vergan-

kelijk is. Ze beelden zich in, dat Zijn lichaam een ziel bevat en dat die ziel (*ātmā*) Paramātmā is. Degenen, die dit denken, zijn dom, omdat de geschriften verklaren, dat Kṛṣṇa's lichaam bestaat uit eeuwigheid, kennis en zegen (*sac-cid-ānanda*) en dat er geen verschil bestaat tussen Zijn lichaam en Hijzelf. Dit wordt duidelijk in de volgende citaten uit verschillende geschriften.

- 1) *om sac-cid-ānanda-rūpāya kṛṣṇāya* – Ja, laten we Śrī Kṛṣṇa beschouwen, wiens gedaante beschikt over eeuwigheid, cognitie en zegen (*Gopāla-tāpanī Upaniṣad* 1.1)
- 2) *tam ekam govindam sac-cid-ānanda-vigraham* – Hij alleen, Govinda, heeft een eeuwige, kennende en zegenrijke gedaante (Śruti).
- 3) *dvi-bhujam mauna-mudrādyam vana-mālinam īśvaram* - Bhagavān draagt een slinger van bosbloemen, speelt op Zijn fluit en op charmante wijze vormt Hij met Zijn handen de *mauna-mudra* (Śruti).
- 4) *īśvaraḥ paramaḥ kṛṣṇaḥ sac-cid-ānanda-vigrahaḥ* – De Allerhoogste Persoonlijkheid Gods, Īśvara, is Kṛṣṇa; Zijn gedaante is eeuwig, alwetend en zegenrijk (*Brahma-saṁhita* 5.1).
- 5) *apaśyam gopām anipadyamānam* – Ik zag een jongen, die in de dynastie van koeherders verscheen en nooit wordt vernietigd (*R̥g Veda* 1.22, 1.66.31).
- 6) *gūḍham param brahma manuṣya-liṅgam* – De Allerhoogste Persoonlijkheid Gods is verborgen, doordat Hij een menselijke gedaante aanvaardt (*Śrīmad-Bhāgavatam* 7.15.75).
- 7) *sākṣād gūḍham param brahma manuṣya-liṅgam* – Hij is rechtstreeks de Allerhoogste *brahma*, toch is Hij verborgen, omdat Hij een menselijke gedaante heeft (*Śrīmad-Bhāgavatam* 7.10.48).
- 8) *yatrāvātīrṇo bhagavān paramātmā narākṛtiḥ* - ... waarna de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods neerdaalde in een menselijke gedaante (*Śrīmad-Bhāgavatam* 9.23.20).

Śrī Kṛṣṇa Caitanya Mahāprabhu gaf de instructie aan een *brāhmaṇa* inwoner van Kāśī, dat Kṛṣṇa's gedaante en Kṛṣṇa's naam niet-verschillend zijn. Zijn naam, gedaante en natuur zijn allemaal *sac-cid-ānanda* en één in *tattva*. Er is geen verschil tussen Zijn lichaam en Zijn zelf, Zijn naam (*nāma*) en de eigenaar van Zijn naam (*nā-mī*). Degenen, die denken, dat de *sac-cid-ānanda* gedaante van Kṛṣṇa materieel is, maken een ernstige overtreding. *Śrī Caitanya-caritāmṛta* legt uit, dat van al het spel en vermaak van Śrī Kṛṣṇa Zijn menselijke spel het beste is. Deze gedaante is de meest uitmuntende en meest innemende van allemaal, waar hij gekleed gaat als een koeherdersjongen, een fluit in Zijn hand heeft en verschijnt als een jonge danser.

Śrīla Bhaktivinoda Ṭhākura citeert Kṛṣṇa zoals Hij gezegd zou hebben, “De essentie van Mijn uitspraken is, dat Mijn *svarūpa* is samengesteld uit eeuwigheid, kennis en zegen en dat Mijn vermogen met Mijn zegen alle acties uitvoert, ofschoon Ik onafhankelijk van deze acties ben. Alleen door Mijn genade en de kracht van Mijn vermogen ben Ik in dit aardse oord zichtbaar. Ik ben de complete Transcendentale Realiteit achter alle wereldse wetmatigheden; zelfs al ben Ik de personificatie van de Bewuste Realiteit, word Ik toch in deze materiële wereld zichtbaar. Maar menselijke wezens, die minuskuul in omvang zijn, geven vooral respect aan datgene, dat immens groot en ongemanifesteerd is. Dit komt door hun geconditioneerde intelligentie. Deze verschijning echter is niet Mijn hoogste natuur. Hoewel Ik volkomen transcendentaal ben en een mensachtige, middelgrote gedaante heb, ben Ik door Mijn vermogen tegelijkertijd alomtegenwoordig en kleiner dan het atoom. Mijn *svarūpa* wordt gemanifesteerd door Mijn *acintya-śakti*, Mijn onbevattelijke vermogen. Degenen, die niet wijs zijn, beschouwen Mijn bovenzinnelijke gedaante samengesteld uit eeuwigheid, kennis en zegen als die van een mens. Ze denken, dat Ik werd gedwongen om dit materiële lichaam te aanvaarden op basis van de wetten van de materiële

natuur en dat Ik niet in staat ben te begrijpen, dat Ik juist in deze gedaante de bestuurder van alle wezens ben. Omdat ze de transcendentale realiteit (*avidvat-praṭīti*) verkeerd begrijpen, dringen ze hun beperkte begrip aan Me op. Degenen daarentegen, die de juiste waaneming (*vidvat-praṭīti*) hebben ontwikkeld, zijn wel in staat te begrijpen, dat Mijn *svarūpa* de eeuwig bestaande gedaante van kennis en zegen (*sac-cid-ānanda-tattva*) is.”

VERS 12

मोघाशा मोघकर्माणो मोघज्ञाना विचेतसः
राक्षसीमासुरी चैव प्रकृतिं मोहिनीं श्रिताः

*moghāsā mogha-karmāṇo mogha-jñānā vicetasah
rākṣasīm āsurīm caiva prakṛtiṁ mohiniṁ śritāḥ*

mogha-āsāḥ – belemmerende verlangens; *mogha-karmāṇah* – hun baatzuchtig werk is verward; *mogha-jñānāḥ* – verwarde kennis; *vicetasah* – die verwarde personen; *rākṣasīm* – ontwetend; *āsurīm* – demonische aard; *ca* – en; *eva* – zeker; *prakṛtiṁ* – natuur; *mohiniṁ* – van de illusoire; *śritāḥ* – nemen toevlucht.

De vooruitzichten op bevrijding, materieel voordeel en de cultuur van kennis van dergelijke, verwarde personen zijn tevergeefs. Met hun verstand, dat op deze manier wordt afgeleid, nemen ze de aard over van degenen, die begoocheld, onwetend en gepassioneerd zijn.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: “Wat is de bestemming van degenen, die de spot drijven met Śrī Bhagavān, omdat ze denken, dat Hij een menselijk lichaam heeft, dat is gemaakt van *māyā*?” Vooruitlopend op deze vraag van Arjuna zegt Śrī Bhagavān, dat hun vooruitzichten tevergeefs zijn, ook al zijn dergelijke mensen toegewijden. Hun wens om een van de vier typen *mukti*, zoals *sālokya* (op dezelfde

planeet als Bhagavān wonen), te krijgen draagt geen vruchten. Als ze baatzuchtige strevers zijn, kunnen ze het resultaat van hun *karma*, zoals residentie op de hemelse planeten, niet verkrijgen. Als ze *jñānīs* zijn, kunnen ze als gevolg van hun *jñāna* geen bevrijding krijgen. Wat krijgen ze dan wel? In antwoord hierop spreekt Śrī Bhagavān de derde regel van dit vers, dat begint met *rākṣasīm*. “Ze krijgen een demonische aard.”

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Dit vers beschrijft de bestemming van degenen, die de spot drijven met het bovennatuurlijke, menselijke lichaam van Śrī Kṛṣṇa, dat is samengesteld uit eeuwigheid, kennis en zegen, zoals aangegeven in het voorgaande vers. Hun verlangens, activiteiten en kennis hebben geen effect. Zelfs hun verstand raakt afgeleid en ze nemen hun toevlucht tot een demonische, atheïstische natuur, die hun onderscheidingsvermogen verwoest. Op die manier vallen ze van het pad, dat naar het hoogste doel leidt. Dit wordt in de *Bṛhad-vaiṣṇava Tantra* uitgelegd,

*yo vetti bhautikaṁ dehaṁ kṛṣṇasya paramātmanah
sa sarvasmād bahiṣ-kāryaḥ śrauta-smārta-vidhānataḥ*

Degenen, die denken, dat het lichaam van de Superziel Śrī Kṛṣṇa van de vijf materiële elementen is gemaakt, zijn volgens Śruti en Smṛti gediskwalificeerd om alle vormen van *karma* uit te voeren. Als men het gezicht ziet van dergelijke, zondige mensen, wordt aangeraden onmiddellijk een bad te nemen met kleding aan. Er wordt gezegd, dat degenen met een dergelijke, verwarde, demonische, onwetende en gewelddadige aard naar de helse planeten moeten gaan, omdat het hen ontbreekt aan onderscheidingsvermogen.

VERS 13

महात्मानस्तु मां पार्थ दैवीं प्रकृतिमाश्रिताः
भजन्त्यनन्यमनसो ज्ञात्वा भूतादिमव्ययम्

***mahātmānas tu mām pārtha daivīm prakṛtim āśritāḥ
bhajanty ananya-manaso jñātvā bhūtādim avyayam***

mahā-ātmānaḥ – de grote zielen; *tu* – echter; *mām* – Mij; *pārtha* – O zoon van Pṛthā; *daivīm* – van de goddelijke; *prakṛtim* – natuur; *āśritāḥ* – toevlucht nemen; *bhajanti* – verering; *ananya-manasaḥ* – met onwankelbaar verstand; *jñātvā* – weten; *bhūta-ādim* – oorzaak van alle wezens; *avyayam* – de onvergankelijke.

O Pārtha, de grote zielen daarentegen, die hun toevlucht hebben genomen tot Mijn goddelijke natuur, weten, dat Ik de oorspronkelijke en onvergankelijke oorzaak van alle wezens ben. Ze houden zich constant bezig met verering van Mij en houden hun aandacht uitsluitend op Mij gericht.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: “Die verheven zielen, die hun grootsheid kregen door de genade van Mijn *bhakti*, zelfs al zijn ze slechts menselijke wezens, die hun toevlucht hebben genomen tot de goddelijke natuur (*daivīm prakṛtim*), houden zich uitsluitend bezig met *bhajana* om Mij in Mijn menselijke gedaante te dienen. Hun verstand wordt niet aangetrokken door *karma*, *jñāna* of andere verlangens; daardoor zijn ze uitsluitend in Mij verzonken (*ananya-manāḥ*). Doordat ze kennis hebben vernomen over Mijn rijkdom, zoals *mayā tatam idaṁ sarvam* (*Gītā* 9.4), kennen ze Mij als oorzaak van alle wezens van Śrī Brahmā tot de grasspriet. Ze weten, dat Ik eeuwig en onveranderlijk (*avyaya*) ben en dat Mijn gedaante *sac-cid-ānanda* is bestaande uit eeuwigheid, cognitie en zegen. Met betrekking tot de verering van Mij hebben Mijn toegewijden deze soort kennis nodig, meer niet. Exclusieve toewijding, die vrij is van *tvaṁ-padārtha-jñāna*, *karma* enzovoort, dient men te beschouwen als de hoogste kennis en als de koning van alle vertrouwelijke geheimen.”

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Men kan de vraag stellen, “Wie is dan de persoon, die zich bezighoudt met *bhajana* aan

Hem en die Kṛṣṇa's gedaante van eeuwigheid, cognitie en zegen respecteert?" Bhagavān geeft hierop met het huidige vers antwoord. Degenen, die de grondeloze genade van een toegewijde en Śrī Bhagavān hebben gekregen, nemen hun toevlucht tot zuivere *bhakti*. Alleen dergelijke grote zielen houden zich bezig met *bhajana* van Śrī Kṛṣṇa, die de belichaming is van *sac-cid-ānanda*. Zulke grote persoonlijkheden zijn zeer zeldzaam. Dit principe is bevestigd geworden in *Bhāgavad-gītā*. Zulke grote persoonlijkheden beschikken over een goddelijke natuur. Daar tegenover zijn er anderen met een demonische natuur. In de *Padma Purāṇa* wordt gezegd, “*viṣṇu-bhaktāḥ smṛto daiṇya āsurās tad-viparyayaḥ* – volgens de Smṛti's worden de toegewijden van Viṣṇu halfgoden genoemd en degenen, die tegen Hem gekeerd zijn, worden demonen genoemd.”

VERS 14

सततं कीर्तयन्तो मां यतन्तश्च दृढव्रताः
नमस्यन्तश्च मां भक्त्या नित्ययुक्ता उपासते

*satatam kīrtayanto mām yatantaś ca dṛḍha-vratāḥ
namasyantaś ca mām bhaktyā nitya-yuktā upāsate*

satatam – constant; *kīrtayantaḥ* – chanten; *mām* – Mij; *yatantaḥ* – proberen; *ca* – en; *dṛḍha-vratāḥ* – met vastbesloten geloften; *namas-yantaḥ* – neerbui- gen; *ca* – en; *mām* – voor Mij; *bhaktyā* – met toewijding; *nitya-yuktāḥ* – degenen met een gevoel van eeuwige vereniging; *upāsate* – verering.

Zij die constant de glorie van Mijn namen, kwaliteiten, ge- daante en spel bezingen, die met vastbesloten geloften moeite doen en met overgave hun eerbetuigingen aanbieden, zijn betrokken in Mijn verering en blijven altijd met Mij verbonden.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: “Je zei, dat ze zich bezighouden met *bhajana* (verering) van Jou, maar waaruit bestaat die *bhajana*?” In antwoord hierop spreekt Śrī Bhagavān dit vers, dat begint met *satatam*. “Ze voeren constant *kīrtana* van Mij uit, waarbij in tegenstelling tot *karma-yoga* de zuiverheid of onzuiverheid van tijd, plaats en persoon niet in overweging wordt genomen. Smṛti (*Viṣṇu-dharmottara*) zegt, ‘Voor iemand, die gehecht is aan het chanten van de naam van Śrī Hari, geldt geen regel met betrekking tot tijd en plaats. Om niet te spreken van chanten met een besmette mond – er is geen beperking voor het chanten in een onzuivere staat.’ Deze grote zielen zijn *yatantaḥ*, hetgeen betekent, dat ze pogingen ondernemen met vastbesloten geloften. Een arme huisvader kan proberen zijn gezin te onderhouden in de buurt van een rijk persoon in de hoop op het verkrijgen van rijkdom. Op dezelfde manier ontwikkelen Mijn toegewijden een gehechtheid aan de onderdelen van toewijding, zoals *kīrtana*, en om *bhakti* te verkrijgen gaan ze naar een bijeenkomst van *sādhus*. Zelfs nadat ze *bhakti* hebben gekregen, beoefenen ze het telkens weer, zoals men ook de geschriften vele malen kan herlezen. Degenen, die standvastig zijn en hun gelofte om een vastgesteld aantal namen te chanten nooit breken, die een bepaald aantal eerbetuigingen aanbieden, die regelmatig andere diensten uitvoeren en die op Ekādaśī vasten, worden *yatnavān* genoemd, of personen die moeite doen. Ze denken, ‘Deze beoefening is voor mij verplicht’. In de zin *namasyantaś ca* betekent het woord *ca*, dat alle andere onderdelen van *bhakti*, zoals *śravaṇa* en *pāda-sevana*, ook hiertoe behoren. Deze grote toegewijden worden *nitya-yuktāḥ* genoemd, hetgeen betekent, dat ze Mijn eeuwige associatie willen krijgen. De betekenis van de twee zinnen *kīrtayanto mām* en *mām upāsate* in dit vers is, dat de verering van Mij uitsluitend bestaat uit *kīrtana* en andere onderdelen van *bhakti*. Daarom is de herhaling van het woord *mām* geen vergissing.”

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Dit vers legt uit hoe de grote persoonlijkheden, die in het voorgaande vers werden beschreven, Śrī Kṛṣṇa vereren. *Śrīmad-Bhāgavatam* (6.3.22) stelt, “*bhakti-yogo bhagavati tan-nāma-grahaṇādibhiḥ* – ze houden zich onophoudelijk bezig met *kīrtana* van Mijn naam, gedaante, kwaliteiten en spel.” In de *Vaiṣṇava-cintāmaṇi* staat,

*na deśa-nityamo rājan na kāla-niyamas tathā
vidyate nātra sandeho viṣṇor nāmānukīrtane*

Deze *bhakti* in de vorm van *kīrtana* is niet afhankelijk van de zuiverheid van tijd, plaats en persoon.

De *Skanda Purāṇa* stelt, “*cakrāyudhasya nāmāni sadā sarvatra kīrtayet* – de naam van Śrī Hari, die een werpschijf in Zijn hand houdt, dient overal en altijd te worden bezongen.”

Śrī Caitanya Mahāprabhu bevestigt dit in *Śikṣāṣṭakam*, “*kīrtanīyaḥ sadā hariḥ* – chant altijd de naam van Śrī Hari.”

Een gewoon persoon kan geen *mahātmā* worden door eenvoudig zichzelf te adverteren of stemmen te verzamelen. Op deze manier kan niemand een *mahātmā* worden. In dit vers beschrijft Śrī Kṛṣṇa Zelf de intrinsieke eigenschappen van een *mahātmā*. Degenen, die constant bezig zijn met het horen, chanten en herinneren van de uiterst zuivere naam, gedaante en spel van Śrī Kṛṣṇa, die de *ātmā* van alle *ātmās* is, worden *mahātmās* genoemd. Anderen, zoals *jñānīs*, *yogīs* en *tapasvīs*, degenen die zich bezighouden met vrome activiteiten en degenen, die Bhagavān beschouwen als ongedifferentieerd (*nirviṣeṣa*), vormloos, of onpersoonlijk (*nirākāra*) en zonder vermogen (*niḥśaktika*), worden in de *Bhāgavad-gītā* niet als *mahātmā* aangemerkt. Iedereen in welke *āśrama* ook, of hij nu een *brahmacārī*, een *gṛhastha* of *sannyāsī* is, kan een echte *mahātmā* worden door zijn toevlucht te nemen tot een bonafide *guru* en door toewijding aan Śrī Kṛṣṇa te cultiveren.

Śrīla Bhaktivinoda Ṭhākura citeert Kṛṣṇa, zoals Hij gezegd zou hebben, “*Mahātmas*, die Mij op de juiste wijze begrijpen, voeren altijd *kīrtana* van Mijn naam, gedaante, kwaliteiten en spel uit. Dat wil zeggen, ze volgen de negen onderdelen van *bhakti* – zoals horen en chanten – met vastbesloten geloften om eeuwige dienstverlening aan Mijn eeuwige, alwetende en alzegenrijke Śyāmasundara gedaante te krijgen. Ze voeren alle activiteiten uit, zowel lichamelijk als mentaal, sociaal en spiritueel met als enige doel om Mij een plezier te doen. Ze geven zich met het proces van *bhakti-yoga* aan Mij over, zelfs terwijl ze in deze materiële wereld leven. Dit zorgt ervoor, dat hun verstand niet door materialistische activiteiten wordt verstoord.”

VERS 15

ज्ञानयज्ञेन चाप्यन्ये यजन्तो मामुपासते
एकत्वेन पृथक्त्वेन बहुधा विश्वतोमुखम्

*jñāna-yajñena cāpy anye yajanto mām upāsate
ekatvena pṛthaktvena bahudhā viśvato-mukham*

jñāna-yajñena – door de cultuur van kennis; *ca* – en; *api* – echter; *anye* – anderen; *yajantaḥ* – vereren; *mām* Mij; *upāsate* – vereren; *ekatvena* – met het monistische begrip; *pṛthaktvena* – met een idee van dualiteit; *bahudhā* – met het idee van vele goden; *viśvataḥ-mukham* – met het begrip van de universele gedaante.

Er zijn anderen, die zich met offers (*yajña*) bezighouden door kennis te ontwikkelen. Sommigen vereren Me met een idee van eenheid, sommigen met een idee van dualiteit, sommigen via de gedaanten van verscheidene halfgoden en sommigen vereren Me als de universele gedaante.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: In dit hoofdstuk en voorgaande hoofdstukken is alleen naar exclusieve toegewijden, degenen zonder een spoor van *karma*, *jñāna*, *yoga*, wereldse verlangens enzovoort, verwezen als *mahātmās*. Er werd aangetoond, dat zulke toegewijden bovengeschiedt zijn aan alle andere typen toegewijden, zoals degenen die zoeken naar verlichting van hun ellende. Nu spreekt Śrī Bhagavān over de andere drie typen toegewijden, die eerder niet werden beschreven en die tot een andere categorie behoren. Ze zijn *ahaṅgraha-upāsakas*, degenen die zich identificeren met hun object van verering. De *pratīka-upāsakas* vereren de halfgoden en beschouwen hen als de Allerhoogste, maar in feite zijn die halfgoden eenvoudig vermogens van Śrī Bhagavān. De *viśvarūpa-upāsakas* vereren de universele of kosmische gedaante van Śrī Bhagavān. Geen van hen zijn *mahātmās*, omdat ze niet in staat zijn de *sādhana* uit te voeren, die eerder werd beschreven (*Gītā* 9.14).

De drie betekenissen van *jñāna-yajña* worden in de Śruti's uiteengezet,

- 1) “O Deva-puruṣa, Meester van alle vermogens! Wat u bent, ben ik en wat ik ben, bent u ook.” Dit is *ahaṅgraha-upāsanā* en sommige *jñānīs* houden zich op deze manier bezig met de verering van Parameśvara. Hier is het woord *ca* gebruikt in de zin van *evam* (ook) en *api* is gebruikt in de zin van ‘het opgeven van alle andere processen’. Het woord *ekatvena* (eenheid) betekent ‘denken, dat de aanbidder één is met de aanbedene’. In de Tantra wordt gezegd, “*nādevo devam arcayet* – iemand, die zelf geen halfgod is, kan een halfgod niet vereren”. *Ahaṅgraha-upāsanā* betekent het vereren van Gopāla met het gevoel “Ik ben Gopāla”.
- 2) Inferieur aan deze vorm van verering is *pr̥thaktvena* (verering in dualiteit), waarin de vereerders zich bezighouden met offers in de vorm van *pratīka-upāsanā*. De Śruti's stellen, ‘De zon is *brahma*; alleen dit is de instructie’. Dit is de verklaring van Śrī-

pāda Madhusūdāna Sarasvatī. Sommige vereerders denken, dat de Allerhoogste Persoonlijkheid Śrī Viṣṇu de zon is en dat er geen andere zon dan Hij is; dat Hijzelf Indra is en dat er geen andere Indra is; en dat Hij Soma is en dat er geen andere Soma is. Deze vorm van verering, waarin de *vibhūtis* (rijkdommen en vermogens) worden aangezien voor Bhagavān in verschillende gedaanten, wordt *pratīka-upāsanā* genoemd.

- 3) Het vereren van alle *vibhūtis* in de kennis, dat Viṣṇu alles is, wordt *viśvarūpa-upāsanā* genoemd. “Degenen met minder intelligentie vereren Mijn universele gedaante op diverse manieren, waarbij ze Mij beschouwen als de ziel van alles.”

Op die manier heeft *jñāna-yajña* drie segmenten. Soms worden de eenheid van de vereerder met het object van verering (*ekatvena*) en de verering van Śrī Bhagavāns *vibhūtis* als verschillend van Bhagavān (*prthaktvena*) in één categorie geplaatst, omdat ze praktisch dezelfde zijn. Bijvoorbeeld, in *ahaṅgraha-upāsanā* is de mentaliteit aanwezig “Ik ben Gopāla” en ook “Ik ben de dienaar van Gopāla”. Deze twee soorten gevoel worden vergeleken met een rivier, die de zee nadert. De rivier is anders dan de zee en toch is hij ook niet-verschillend. Daarom bestaat *jñāna-yajña* uit twee soorten, wanneer ze op deze manier worden ingedeeld.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: De superieure positie van de exclusieve of eenpuntige toegewijden is duidelijk, wanneer ze worden vergeleken met bepaalde toegewijden, die Śrī Bhagavān vanwege hun ellende (*ārta*) benaderen. Een *ananya-bhakta* kan worden aangesproken als *mahātmā*, verheven ziel. Nadat Hij dit heeft vastgesteld, legt Śrī Bhagavān vervolgens drie andere typen vereerders uit, die aan hen ondergeschikt zijn. Deze drie typen vereerders zijn niet in staat de *sādhana* van de exclusieve, eenpuntige toegewijden uit te voeren en daarom vereren ze Śrī Bhagavān door

het offer van kennis met *bhakti*, welke wordt overheerst door *karma* enzovoort (*guṇī-bhūtā-bhakti*), en ze denken na over de realiteit van *ekatvena* (eenheid), *prthakvena* (verschil, dualiteit) en *bahudhā*, of *viśvatomukham* (de universele gedaante).

Śrīla Bhaktivinoda Ṭhākura citeert Kṛṣṇa, zoals Hij gezegd zou hebben, “O Arjuna, verheven boven de toegewijden, die Mij uit ellende benaderen, zijn de exclusieve toegewijden, die gekend worden als *mahātmās*. Ik heb de toegewijden, die Me benaderen uit ellende, op diverse manieren beschreven. Nu ga Ik de drie andere typen toegewijden uitleggen, die inferieur aan hen zijn en die Ik nog niet heb vermeld. Geleerden noemen deze drie typen vereerders *ahaṅgraha-upāsaka*, *pratīka-upāsaka* en *viśvarūpa-upāsaka*.

“*Ahaṅgraha-upāsakas* zijn bovengeschikt aan de andere twee. Ze noemen zich ‘Bhagavān’ en met dit ego voeren ze hun verering uit. Deze mentaliteit of egoïsme is één vorm van *yajña* om Parameśvara te vereren. De *ahaṅgraha-upāsakas* vereren *brahma*, het vormloze aspect van de Absolute Waarheid, waarbij ze deze *yajña* uitvoeren met een idee van eenheid met *brahma*. *Pratīka-upāsakas* zijn aan hen ondergeschikt. Ze zien zichzelf als afgezonderd van Bhagavān en vereren de zon, Indra enzovoort, maar zonder het idee, dat de zon en Indra louter vermogens of *vibhūtis* van Śrī Bhagavān zijn. Degenen, die zelfs nog minder intelligent zijn, vereren Śrī Bhagavān in de gedaante van *viśvarūpa* (de universele gedaante). Dus *jñāna-yajña* bestaat uit drie soorten.”

VERZEN 16 – 19

अहं क्रतुरहं यज्ञः स्वधाहमहमौषधम्
मन्त्रोऽहमहेवाज्यमहमग्निरहं हुतम्

पिताहमस्य जगतो माता धाता पितामहः
वेद्यं पवित्रमोँकार ऋक् साम यजुरेव च

गतिर्भर्ता प्रभुः साक्षी निवासः शरणं सुहृत्
प्रभवः प्रलयः स्थानं निधानं बीजमव्ययम्

तपाम्यहमहं वर्षं निगृह्णाम्युत्सृजामि च
अमृतं चैव मृत्युश्च सदसच्चाहमर्जुन

*aham kratuṛ aham yajñāḥ svadhāham aham auṣadham
mantra 'ham aham evājyam aham agniṛ aham hutam*

*pitāham asya jagato mātā dhātā pitāmahaḥ
vedyam pavitram omkāra ṛk sāma yajur eva ca*

*gatir bhartā prabhuḥ sāksī nivāsaḥ śaraṇam suhṛt
prabhavaḥ pralayaḥ sthānam nidhānam bījam avyayam*

*tapāmy aham aham varṣam nigrhñāmy utsṛjāmi ca
amṛtam caiva mṛtyuḥ ca sad asac cāham arjuna*

aham kratuḥ – Ik ben het *agniṣṭoma*-ritueel; *aham yajñāḥ* – Ik ben de *smārta-yajña* (zoals *vaiśva-deva*); *svadhā aham* – Ik ben *śrāddha* (offer aan de voorouders); *aham auṣadham* – Ik ben de medicinale kruiden; *mantraḥ aham* – Ik ben de *mantra*; *aham* – Ik ben; *eva* – zeker; *ājyam* – de ghee; *aham agniḥ* – Ik ben het vuur; *aham hutam* – Ik ben het offer in het vuur; *pitā aham* – Ik ben de vader; *asya* – van dit; *jagataḥ* – universum; *mātā* – de moeder; *dhātā* – supporter; *pitā-mahaḥ* – en de grootvader; *vedyam* – Ik ben het waard te worden gekend; *pavitram* – de zuiveraar; *om-kāraḥ* – Ik ben de lettergreep *om*; *ṛk sāma yajuḥ* – de *Ṛg*, *Sāma* en *Yajur Vedas*; *eva* – zeker; *ca* – en; *gatiḥ* – de vruchten van *karma*; *bhartā* – de instandhouder; *prabhuḥ* – de bestuurder en meester; *sāksī* – de getuige van goede en slechte acties; *nivāsaḥ* – de woonplaats; *śaraṇam* – de beschermer; *suhṛt* – Ik wens het goede; *prabhavaḥ* – de schepper; *pralayaḥ* – de vernietiger; *sthānam* – fundering; *nidhānam* – de rustplaats; *bījam* – oorzaak; *avyayam* – de onverganke-lijke; *tapāmi aham* – Ik veroorzaak hitte; *aham* – Ik; *varṣam* – neerslag; *nigrhñāmi* – Ik houd tegen; *utsṛjāmi* – laat vrij; *ca* – en; *amṛtam* – bevrijding; *ca* – evenals; *eva* – Ik ben zeker; *mṛtyuḥ* – de dood; *ca* – en; *sat* – subtiele geest; *asat* – grove materie; *ca* – en; *aham* – Ik; *arjuna* – O Arjuna.

O Arjuna, Ik ben de vedische rituelen, zoals *agniṣṭoma*, Ik ben de *smārta-yajñas*, zoals *vaiśva-deva*, en Ik ben *śrāddha*, het graanoffer aan de voorouders. Ik ben het vermogen van het geneeskrachtige kruid, de *mantra*, de ghee, het vuur en Ik ben *homa*, of *yajña*. Ik ben de moeder, de vader, de instandhouder en de grootvader van het universum. Ik ben het object van kennis en de zuiveraar. Ik ben de lettergreep *om* en Ik ben ook de *Ṛg-*, *Yajur-* en *Sāma-Vedas*. Ik ben de bestemming in de vorm van de vruchten van *karma*, de ondersteuner, de Meester, de getuige, de woonplaats, de toevlucht en de dierbaarste vriend, die voor iedereen het beste wenst. Ik ben de schepping, de ontbinding, de basis, het fundament, de rustplaats en de eeuwige oorzaak, of het onuitputtelijke zaad. Ik geef hitte en Ik weerhoud en laat neerslag vrij. Ik ben onsterfelijkheid en Ik ben de dood in eigen persoon. Ik ben de oorzaak van alles en ook het effect en Ik ben zowel geest als materie.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: “Waarom vereren mensen Jou op diverse manieren?” Vooruitlopend op deze vraag geeft Śrī Bhagavān in dit vers en de volgende drie verzen de details van Zijn natuur, waarin hij uitlegt, dat Hij en Hij alleen alles is in het universum. Met andere woorden, Hij beschrijft Zijn kosmische gedaante. Het woord *kratuḥ* betekent offers, zoals *agniṣṭoma*, die in de Veda’s worden voorgescreven, evenals *yajñas*, zoals *vaiśva-deva*, die in de Smṛti’s van de *smārtas* worden beschreven. Het woord *auśadham* betekent ‘dagene dat wordt gemaakt van *auśadhi*, kruiden met geneeskrachtige eigenschappen’. Het woord *pitā* wijst erop, dat Hij de vader is, omdat Hij het ingrediënt van de materiële oorzaak van het universum is, zowel individueel als collectief. Het woord *mātā* betekent, dat Hij de moeder is, omdat Hij het universum in Zijn baarmoeder huisvest. Hij houdt het universum in stand en voedt het, daarom is Hij *dhātā*, de ondersteuner. En aangezien Hij de vader is van Brahmā, de schep-

per van dit universum, is Hij de grootvader. Het woord *vedyam* betekent ‘het object van kennis’ en *pavitram* betekent ‘datgene dat zuivert’. Het woord *gati* betekent ‘vrucht in de zin van resultaat’. *Bhartā* betekent ‘de echtgenoot of beschermer’, *prabhuḥ* betekent ‘de bestuurder’, *sākṣī* betekent ‘de getuige van gunstige en ongunstige activiteiten’ en *nivāsaḥ* betekent ‘de woonplaats’. *Saraṇam* betekent ‘iemand die anderen bevrijdt van onheil’ en *suhṛt* betekent ‘iemand die welzijnswerk zonder enige motief verricht’. *Prabhavaḥ* betekent, ‘Alleen Ik voer de activiteiten van schepping, vernietiging en instandhouding uit’. *Nidhānam* betekent, ‘Ik ben de rijkdom, die beschikt over lotus, schelphoorn, knots en werpschijf’. Het woord *bija* betekent ‘de oorzaak, of het zaad’. *Avyayam* betekent ‘Ik ben echter niet vergankelijk, zoals het rijstzaad. Ik ben onvergankelijk, eeuwig en onveranderlijk. Ik geef hitte in de zomer in de vorm van de zon. Ik geef neerslag in het regenseizoen. Ik ben *amṛta* – bevrijding, *mṛtyu* – de kringloop van geboorte en dood, *sat* – subtiele substantie, of geest, en *asat* – grove materie. Omdat ze Me op deze manier kennen, vereren ze Mij in Mijn universele gedaante.’ Dit is de manier, waarop dit vers betrekking heeft op het voorgaande.

VERS 20

त्रैविद्या मां सोमपाः पूतपापा
 यज्ञैरिष्ट्वा स्वर्गतिं प्रार्थयन्ते
 ते पुण्यमासाद्य सुरेन्द्रलोकम्
 अश्नन्ति दिव्यान् दिवि देवभोगान्

trai-vidyā māṁ soma-pāḥ pūta-pāpā
yaññair iṣṭvā svar-gatiṁ prārthayante
te puṇyam āsādyā surendra-lokam
aśnanti divyān divi deva-bhogān

trai-vidyāḥ – degenen die in beslag worden genomen door baatzuchtig werk uit de *karma-kāṇḍa*-delen van de drie Veda's; *mām* – Mij (in de gedaante van Indra); *soma-pāḥ* – drink de restanten van het offer als *soma-rasa*; *pūta-pāpāḥ* – bevrijd zijn van zondige reactie; *yajñaiḥ* – door offers; *iṣtvā* – te hebben vereerd; *svaḥ-gatim* – voor de bestemming van de hemelse planeten; *prārthayante* – ze bidden; *te* – zij; *punyaṃ* – in de vorm van vrome verdiensten; *āsādyā* – bij het bereiken; *sura-indra-lokam* – en de planeet van Indra; *aśnanti* – geniet; *divyān* – goddelijk; *divi* – in de hemel; *deva-bhogān* – goddelijke geneugten.

Degenen, die zich wijden aan baatzuchtige activiteiten, zoals beschreven in de drie Veda's, vereren Mij als Indra of andere halfgoden door *yajña* uit te voeren. Nadat ze vrij van zonden zijn geworden door het drinken van het *soma*-sap, de restanten van de *yajña*, bidden ze voor toegang tot de hemelse planeten. Wanneer ze op basis van hun vrome daden de planeet van Indra bereiken, genieten ze van de hemelse geneugten der halfgoden.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: “Op die manier krijgen deze drie typen toegewijden, die verering uitvoeren, bevrijding of *mukti*, omdat ze Mij alleen kennen als Parameśvara, maar baatzuchtig werkers (*karmīs*) krijgen geen *mukti*.” Om dit uit te leggen spreekt Śrī Bhagavān twee achtereenvolgende verzen, die beginnen met *trai-vidyā*. “Degenen, die de wetenschap kennen van de drie Veda's – *Rg*, *Yajur* en *Sāma* – en die zich wijden aan de acties (*karma*), die erin worden beschreven, vereren Me indirect met het uitvoeren van offers. Ook al weten ze niet, dat halfgoden, zoals Indra, Mijn gedaante zijn, vereren ze Mij in de gedaante van Indra enzovoort en drinken *soma*-sap, de restanten van het offer. Degenen, die dit *soma*-sap gebruiken, ontwikkelen vroomheid en kunnen van hemelse geneugten genieten.”

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Śrīla Bhaktivinoda Ṭhākura citeert Kṛṣṇa, zoals Hij gezegd zou hebben, “Alleen wan-

neer er in deze drie typen verering een spoor van *bhakti* aanwezig is, begint het levend wezen Me in de vorm van Parameśvara te vereren. Hij zal dan geleidelijk de onzuiverheden van vermengde verering opgeven en bevrijding (*mokṣa*) bereiken in de vorm van Mijn *śud-dha-bhakti*. Indien de vereerder het valse begrip van zichzelf als Bhagavān achterwege laat, zoals in het proces van *ahaṅgraḥa-upāsanā*, kan hij geleidelijk zuivere *bhakti* ontwikkelen door op de juiste wijze over *bhakti* na te denken. Het idee in het proces van *pratīka-upāsanā*, waarin andere halfgoden Bhagavān zijn, kan eveneens geleidelijk uitmonden in de realisatie van Mijn *svarūpa* samengesteld uit eeuwigheid, cognitie en geconcentreerde zegen door in gezelschap van heilige personen over *tattva* na te denken. De onstabiele kennis van Paramātmā in het proces van *viśvarūpa-upāsanā* kan ook worden weggenomen door geleideijk Mijn *svarūpa* te realiseren. De vereerder kan zich dan concentreren op Mijn menselijke *sac-cid-ānanda*-gedaante.

“Maar als iemand, die een van deze drie typen verering uitvoert, vasthoudt aan zijn gehechtheid aan *karma* en *jñāna*, die een symptoom is van zijn afkeer van Mij, kan hij geen alom heilzame *bhakti* verkrijgen. Vanwege hun afkeer van Mij raken degenen, die zich met hun object van verering identificeren (*ahaṅgraḥa-upāsaka*), geleidelijk verstrikt in het web van de begoochelende *māyāvāda*-redenering. De *pratīka-upāsakas* raken gebonden door de wetten van *karma* voorgeschreven in de *Ṛg*-, *Sāma*- en *Yajur-Vedas*. Nadat ze deze drie typen vedische kennis hebben bestudeerd, die instructies geven over *karma*, raken ze van hun zonden bevrijd door het drinken van *soma*, de hemelse nectar. Ze vereren Mij door middel van het offer en bidden om de hemelse planeten van de halfgoden te bereiken als gevolg van hun vrome daden. Zodoende bereiken ze de goddelijke geneugten van de halfgoden.”

VERS 21

ते तं भुक्त्वा स्वर्गलोकं विशालं
 क्षीणे पुण्ये मर्त्यालोकं विशन्ति
 एवं त्रयीधर्ममनुप्रपन्ना
 गतागतं कामकामा लभन्ते

*te taṁ bhuktvā svarga-lokaṁ viśālaṁ
 kṣīṇe puṇye martya-lokaṁ viśanti
 evaṁ trayī-dharmam anuprapannā
 gatāgataṁ kāma-kāmā labhante*

te – zij; *taṁ* – dat; *bhuktvā* – hebben genoten; *svarga-lokaṁ* – hemelse planeten; *viśālaṁ* – uitgestrekt; *kṣīṇe* – is uitgeput; *puṇye* – wanneer vrome verdienste; *martya-lokaṁ* – het oord der sterfelingen; *viśanti* – binnengaan; *evaṁ* – aldus; *trayī-dharmam* – de *karma-kāṇḍa*-delen van de drie Veda's (die noodzakelijke plichten beschrijven); *anuprapannāḥ* – in overeenstemming met; *gata-āgataṁ* – herhaaldelijk komen en gaan (van de Aarde naar de hemel); *kāma-kāmāḥ* – zij die zintuiglijke genoegens verlangen; *labhante* – krijgen.

Zodra hun vrome verdiensten zijn uitgeput, vallen ze terug in de sterfelijke wereld, nadat ze de geneugten van het immens grote gebied der hemelen hebben genoten. Degenen, die zintuiglijk plezier verlangen en baatzuchtige activiteiten verrichten, zoals wordt beschreven in de drie Veda's, krijgen op die manier slechts herhaaldelijke geboorte en dood in deze materiële wereld.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: *Gata-āgataṁ* betekent 'herhaaldelijke geboorte en dood'.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Degenen, die materieel plezier verlangen, zoals beschreven in het voorgaande vers, en die

van Bhagavān zijn afgekeerd, vallen weer terug in deze aardse wereld, nadat ze van hemels plezier hebben genoten. Ze ontvangen het resultaat van herhaaldelijke geboorten. Dit wordt ook bevestigd in *Śrīmad-Bhāgavatam* (3.32.2),

*sa cāpi bhagavad-dharmāt kāma-mūḍhaḥ parān-mukhaḥ
yajate kratubhir devān pitṛmś ca śraddayānvitah*

Zulke personen met hun geloof in het pad van baatzuchtige activiteit, die zijn afgekeerd van de natuurlijke religie van de ziel, namelijk de verering van Bhagavān, worden betoverd door materiële verlangens en voeren verscheidene typen *yajñas* uit om materialistische halfgoden en voorouders te vereren.

*karma vallim avalambya tata āpadaḥ kathañcin narakād
vimuktaḥ punar apy evaṁ saṁsārādhvani vartamāno
nara-loka-sārtham upayāti evam upari gato 'pi*

Śrīmad-Bhāgavatam (5.14.41)

Op deze manier bereiken levende wezens de hemelse planeten door hun toevlucht te nemen tot de kruipplant van baatzuchtige activiteit. Zo krijgen ze tijdelijk verlichting van de ellende van de hel. Zodra echter hun vroomheid is uitgeput, gaan ze opnieuw de wereld van geboorte en dood binnen.

*tāvat sa modate svarge yāvat puṇyaṁ samāpyate
kṣīṇa-puṇyaḥ pataty arvāg anicchan kāla-cālitaḥ*

Śrīmad-Bhāgavatam (11.10.26)

Ze genieten van de geneugten van de hemelse planeten, totdat hun vrome verdiensten zijn uitgeput. Dan vallen ze met tegenzin terug, omdat ze worden gedwongen door de macht van de tijd.

VERS 22

अनन्याश्चिन्तयन्तो मां ये जनाः पर्युपासते
तेषां नित्याभियुक्तानां योगक्षेमं वहाम्यहम्

*ananyās cintayanto mām ye janāḥ paryupāsate
teṣām nityābhiyuktānām yoga-kṣemam vahāmy aham*

ananyāḥ – zonder andere verlangens; *cintayantaḥ* – in contemplatie verzonken; *mām* – op Mij; *ye* – die; *janāḥ* – personen; *paryupāsate* – op iedere manier vereren; *teṣām* – voor hen; *nitya-abhiyuktānām* – die constant bezig zijn; *yoga* – voorzie van benodigdheden; *kṣemam* – en houd in stand wat ze bezitten; *vahāmi* – draag; *aham* – Ik.

Naar degenen echter zonder materiële verlangens, die altijd verzonken zijn in gedachten aan Mij en die Mij met eenpuntige toewijding eren, breng Ikzelf hun benodigdheden en bescherm datgene, dat ze hebben.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: “Mijn toegewijden ontlene hun geluk niet aan de vruchten van *karma*; hun plezier komt daarentegen uit het feit, dat deze vruchten door Mij worden verleend. *Nityābhiyuktānām* verwijst naar degenen, die altijd met Mij zijn verbonden. Het geluk van zulke hoog geleerde personen, die met Mij in verbinding staan, wordt door Mij verleend. Anderen, die niet met Mij zijn verbonden, dienen te worden aangemerkt als ongeletterd. *Nityābhiyuktānām* betekent ook, dat Ik het succes in *yoga*, meditatie enzovoort verleen aan degenen, die altijd naar een verbinding met Mij verlangen. *Kṣemam* betekent, dat zelfs wanneer ze het niet verwachten, Ik hen persoonlijk in stand houd en hun last draag.” Hier heeft Śrī Bhagavān niet het woord *karomi* gebruikt, dat betekent ‘Ik doe’, maar Hij heeft het woord *vahāmi* gebruikt, dat betekent ‘Ik draag’, hetgeen impliceert, “Ik draag persoonlijk de last van de instandhouding van hun lichaam, zoals een huisvader de last draagt van de instandhouding van zijn vrouw, zonen en andere gezinsleden. Hun *yoga* (voortgang) en *kṣema* (instandhouding) zijn niet het gevolg van de vrucht van hun *karma*, zoals bij anderen.”

“Welk doel schuilt achter Jou, Parameśvara, die altijd onverschillig en zichzelf genoeg is, om hun lasten te dragen?” Zoals wordt gezegd in *Gopāla-tāpanī Upaniṣad* (Oostelijke Divisie, 15), “*Bhakti* betekent toegewijde dienst aan Hem, waarbij men alle vormen van aanduidingen opgeeft, hetzij materieel of transcendentaal, en zijn verstand laat verzinken in Bhagavān alleen.” Dit wordt *naiṣkarmya* genoemd, vrij van *karma* en zijn reacties. Mijn zuivere *ananya-bhaktas* zijn *niṣkāma* (onzelfzuchtig) en vanwege deze onzelfzuchtige natuur is alle zegen en vreugde, die men in hen waarneemt, door Mij persoonlijk gegeven. Zelfs al ben Ik volkomen neutraal, geef Ik deze zegen aan Mijn *bhaktas* vanwege Mijn genegenheid voor hen en daarom wordt Ik *bhakta-vatsala* genoemd, altijd toegenegen tot Mijn toegewijden. Het is onjuist om te zeggen, dat die toegewijden in gebreke gaan van liefde voor Mij, omdat ze Mij de verantwoording voor hun instandhouding en voeding geven, want Ik aanvaard deze verantwoording bewust, zelfs al dragen ze die niet helemaal aan Me over. Ik ben in staat om alle universa te scheppen louter door Mijn wil, dus dit is geen belasting voor Mij. Omdat Ik gehecht ben aan Mijn toegewijden is het verder een groot genoegen om hun last te dragen, zoals het een groot genoegen voor een man is om de last van de instandhouding van een lieve vrouw te dragen.”

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Hoe ziet Śrī Bhagavān om naar de behoeften en instandhouding (*yoga-kṣema*) van Zijn *bhaktas*? In dit verband wordt een waar verhaal verteld.

Er was eens een arme *brāhmaṇa* genaamd Arjuna Miśra. Hij was een uitermate verheven toegewijde van Śrī Bhagavān. Iedere ochtten, nadat hij zijn *bhājana* had gedaan, besteedde hij twee uur aan het schrijven van een commentaar op *Śrī Bhāgavad-gītā* en ging daarna naar buiten om aalmoezen te collecteren. Alles dat hij met bedelen ontving, gaf hij aan zijn vrouw, die het voedsel voorbereidde, kookte en met grote liefde aan Śrī Bhagavān offerde. Daarna gaf ze de *mahāprasāda* aan haar echtgenoot. Datgene, dat overbleef, at ze

met grote voldoening op. Ze waren erg arm en al hun kleren waren oud en versleten. Ze hadden maar één *dhotī*, die geschikt was om ermee naar buiten te gaan. Als de *brāhmaṇa* die *dhotī* droeg om te gaan bedelen, bedekte zijn vrouw haar lichaam met een stuk versleten stof en wanneer hij weer thuis kwam, trok zij diezelfde *dhotī* aan om naar buiten te gaan en andere huishoudelijke taken te verrichten. Alletwee beschouwden ze hun armoede als een gave van Śrī Bhagavān en waren er volkomen tevreden mee. Ze boden alle aalmoezen, die ze met de genade van Bhagavān collecteerden, aan hun erbieedwaardige godsbeeld (*iṣṭa-deva*), Śrī Gopinātha, en aanvaardden later Zijn *mahāprasāda*. Dit was altijd hun stemming en gevoel. Dus hun tijd passeerde op zegenrijke wijze en ze werden niet in het minst door hun situatie verstoord.

De *brāhmaṇa* schreef met regelmaat zijn commentaar op de *Bhāgavad-gītā*. Op zekere dag, nadat hij zijn *bhajana* in de ochtend had verricht, ging hij zitten om een commentaar op dit vers te schrijven,

*ananyās cintayanto mām ye janāḥ paryupāsate
teṣām nityābhiyuktānām yoga-kṣemaṁ vahāmy aham*

Bhāgavad-gītā (9.22)

Toen hij dit las, raakte hij verbijsterd door een ernstige twijfel, die hij niet kon oplossen. “De Allerhoogste Persoon Svayam Bhagavān is de enige meester van het universum! Gaat Hij persoonlijk de *yoga-kṣema* dragen – of omzien naar de behoeften en instandhouding – van degenen, die uitsluitend Hem vereren? Nee, dit kan niet waar zijn. Als dit waar was, waarom is mijn toestand dan zodanig? Ik ben volkomen van Hem afhankelijk en ik heb met exclusieve toewijding alles aan Zijn lotusvoeten geofferd. Waarom moet ik dan de ellende van armoede ondergaan? Deze uitspraak, *nityābhiyuktānām yoga-kṣemaṁ vahāmy aham*, kan nooit door Bhagavān Zelf gesproken zijn; dit vers is er tussen gevoegd.” Hij probeerde dit probleem met de kracht van zijn eigen intelligentie op te lossen, maar in plaats

daarvan raakte hij steeds meer verbijsterd en zijn twijfels namen geleidelijk toe. Men zijn rode pen zette hij tenslotte drie strepen door deze regel, hield op met schrijven en ging naar buiten om aalmoezen te collecteren.

Welnu, de meest mededogende Bhagavān, die de overgegeven zielen beschermt, zag dat een twijfel met betrekking tot Zijn woorden in het hoofd van Zijn toegewijde was gerezen. Hij nam de gedaante van een uiterst knappe, delicate jongen met een donkere gelaatskleur aan en vulde twee manden met rijst, *dāl*, groeten, ghee enzovoort, bond ze aan weerszijden vast op een bamboestok en droeg ze persoonlijk op Zijn schouders naar het huis van deze *brāhmaṇa*.

De deur zat aan de binnenkant op slot. Hij klopte en riep toen luid, “O moeder, O moeder!” Maar de arme *brāhmaṇī* droeg alleen een versleten doek, dus hoe kon ze naar buiten komen? Ze bleef uit verlegenheid stilletjes zitten, maar het luid kloppen en roepen daar buiten hield aan. Zonder een alternatief te hebben liep ze met neergebogen hoofd verlegen naar de deur om hem te openen. De jongen, die dat gewicht droeg, liep de binnenplaats op, zette Zijn vracht op de grond en ging ernaast staan. Uit schaamte boog de *brāhmaṇī* haar hoofd en ging het huis weer binnen. Śrī Bhagavān, die als deze jongen was vermomd, sprak tegen haar als volgt, “Moeder, Paṇḍitājī (de *brāhmaṇa*) heeft deze goederen gestuurd. Neemt u ze alstublieft mee naar binnen.”

Tot dat moment had de *brāhmaṇī* daar gestaan met haar gezicht naar beneden gericht. Bij het horen van de lieve woorden van de jongen keek ze op en zag twee grote manden op de binnenplaats staan, die gevuld waren met voedingsmiddelen. Ze had nooit eerder zoveel groenten en granen bij elkaar gezien. Ze werd herhaaldelijk door de jongen verzocht om ze naar binnen te brengen en droeg ze uiteindelijk naar het binnengedeelte van het huis. Terwijl ze dat deed, staaarde ze voortdurend naar Zijn mooie gezicht en raakte

volkomen voldaan. “*Aho*, wat heeft Hij een prachtig gelaat! Hoe kan een donker persoon over zulke transcendentale schoonheid beschikken?” Een dergelijke schoonheid had ze zich zelfs nooit kunnen voorstellen. Ze stond als aan de grond genageld. Haar ogen merkten op, dat er op de borst van de jongen drie bloedende kras-sen stonden, alsof iemand ze met een scherp voorwerp had ingesne-den. Met een ontdaan hart riep ze, “O zoon! Welk genadeloos fi-guur heeft Jouw borst beschadigd? Alas, alas! Zelfs iemand met een hart van steen zou smelten bij de gedachten aan een kras op zulke delicate lichaamsdelen!”

Śrī Kṛṣṇa in cognito zei, “Moeder, toen Ik deze levensmiddelen naar u toebrecht, werd Ik opgehouden en uw echtgenoot heeft deze krassen zelf op Mijn borst gezet.”

Met haar ogen vol tranen riep de *brāhmaṇī*, “Wat!?! Heeft hij dat gedaan? Laat hem maar thuishkomen, dan zal ik hem eens vragen hoe hij zo wreed kon zijn! Mijn zoon, heb geen verdriet. Blijf nog even hier. Ik ga dit voedsel voorbereiden en Jij kunt de *prasāda* van Ṭhākuraḥ (het godsbeeld) aanvaarden.”

De *brāhmaṇī* zette de jongen op de binnenplaats en ging naar de keuken om een offer voor te bereiden. Kṛṣṇa dacht toen, “Het doel, waarvoor Ik persoonlijk deze levensmiddelen heb gedragen, is bereikt. Wanneer nu de *brāhmaṇa* naar zijn huis terugkeert, zal hij onmiddellijk de authenticiteit van Mijn woorden ontdekken en zal hij nooit meer aan ze twijfelen.” Nadat Kṛṣṇa op deze manier iets had geregeld om de twijfels van Zijn toegewijde weg te nemen, ver-dween Hij.

Ondanks alle moeite, die de *brāhmaṇa* had gedaan, kon hij die dag geen enkele aalmoes collecteren. Hij verloor alle hoop en keer-de naar huis terug, waarbij hij dacht, dat zijn onvermogen om iets te verzamelen de wil van Ṭhākuraḥ was. Hij klopte op de deur en zijn vrouw deed open. Toen hij zag, dat ze druk bezig was met koken, informeerde hij, “Hoe komt het, dat je aan het koken bent, terwijl ik

vandaag geen aalmoezen heb kunnen krijgen? Wat valt er te koken?”

“Waarom vraag je dat? Een poosje geleden heb je zoveel levensmiddelen aan die jongen meegegeven, dat we er samen zes maanden over doen om ze weg te werken, dus waarom vraag je mij, ‘Wat ben je aan het koken?’” Ze was een beetje verrast. “En jouw hart is als steen. Dit heb ik nooit eerder geweten. Die jongen had drie rode japen op Zijn borst staan, die op het punt stonden te gaan bloeden. Hoe heb je dat tedere lichaam van die jongen kunnen beschadigen? Ken jij geen genade?”

De *brāhmaṇa* was totaal verbaasd en vroeg haar om uitleg. “Ik heb niets naar huis gestuurd en ik heb ook die jongen niet geslagen. Ik weet niet waarover jij het hebt.”

Nadat ze de verklaringen van haar man had aangehoord, liet ze hem de rijst, *dāl*, bloem en andere zaken zien, maar toen ze de binnenplaats opliep om hem de jongen en Zijn verwondingen te tonen, was de jongen er niet meer. Ze liep overal naar Hem te zoeken. Waar is Hij naartoe gegaan? De buitenpoort zat op slot, zoals voorheen. Ze keken elkaar verrast aan. Mīśra, de *brāhmaṇa*, begon nu de hele situatie te begrijpen en er vloeiden tranen uit zijn ogen. Nadat hij zijn handen en voeten had gewassen, ging hij de tempelkamer binnen en om zijn twijfel helemaal weg te nemen sloeg hij zijn *Bhāgavad-gītā* open. Die ochtend had hij met rode inkt drie strepen door de regel *nityābhiyuktānāṁ yoga-kṣemaṁ vahāmy aham* gehaald, maar nu waren die drie markeringen verdwenen. Overweldigd door geluk kwam hij de tempelkamer uit en riep, “Mijn lieve, jij bent zo fortuinlijk! Jij hebt vandaag rechtstreeks Śrī Gopinātha gezien! En al deze levensmiddelen werden door Hem persoonlijk gebracht. Hoe had ik anders zoveel voorraad kunnen meebrengen? Toen ik vanochtend mijn commentaar op de *Bhāgavad-gītā* schreef, twijfelde ik aan de uitspraak van Bhagavān en kraste die woorden met drie strepen rode inkt door. Dat is de reden, waarom de zachte

borst van onze eerbiedwaardige Gopinātha drie rode krassen vertoonde. Hij is uitermate mededogend. Hij heeft Zich zoveel moeite getroost om de authenticiteit van Zijn uitspraken te bewijzen en de twijfels van een atheïst zoals ik weg te nemen.” Zijn keel kneep dicht en hij was niet meer in staat te spreken. Overdonderd door liefde riep hij uit, “*Hā* Gopinātha! *Hā* Gopinātha!” en viel op de grond.

De ogen van zijn vrouw, die met stomheid geslagen voor Śrī Gopinātha stond, vulden zich met tranen. Na enige tijd kwam de *brāhmaṇa* weer bij zijn positieven en nadat hij zijn bad had genomen, voerde hij zijn dagelijkse plichten uit. Hij offerde de gerechten, die zijn vrouw had toebereid, aan Śrī Gopinātha en beiden aanvaardden ze met grote liefde Zijn restanten. Hij ging door met het dagelijks schrijven van zijn commentaar op de *Bhāgavad-gītā* en zijn leven werd gevuld met *prema*.

Śrīla Bhaktivinoda Ṭhākura citeert Kṛṣṇa, zoals Hij gezegd zou hebben, “Je moet niet denken, dat deze drie typen *upāsakas* (vereerders) met baatzuchtige verlangens geluk krijgen en dat Mijn *bhaktas* te lijden hebben. Mijn *bhaktas* denken aan Mij zonder af te dwalen. Om hun lichaam in stand te houden aanvaarden ze alles, dat gunstig is voor hun *bhakti* aan Mij en ze wijzen alles af, dat ongunstig is. Op die manier zijn ze *nitya-abhiyukta*, of altijd met Mij verbonden door toewijding. Ze zijn vrij van zelfzuchtige verlangens en offeren alles alleen aan Mij. Ik alleen voorzie hen van al hun rijkdom en al hun andere benodigdheden en op die manier houd Ik hen in stand.

“Gezien vanuit een extern gezichtspunt kunnen de materieel gemotiveerde *pratīka-upāsakas* en Mijn toegewijden, die alleen aanvaardden, dat gunstig is voor dienst aan Mij, overeenkomstig lijken te zijn, omdat beiden van de objecten van deze wereld schijnen te genieten. Er bestaat tussen beiden echter een groot verschil. Ik zorg voor de *yoga* (behoeften) en *kṣema* (instandhouding) van Mijn toe-

gewijden, zelfs als ze geen materiële verlangens hebben. Het bijzondere voordeel, dat Mijn toegewijden krijgen, is dat ze door Mijn genade op een onthechte manier van alle zintuiglijke objecten kunnen genieten en tenslotte eeuwige zegen ontvangen. De *pratīka-upāsakas* daarentegen keren opnieuw terug naar het veld van *karma*, nadat ze zintuiglijk plezier hebben genoten. Zij ontvangen geen eeuwige zegen. Ik ben onverschillig voor alle wereldse gebeurtenissen, maar uit genegenheid voor Mijn toegewijden ervaar Ik plezier door hen op allerlei manieren te helpen. Als Ik dat doe, is er geen overtreding aan de zijde van Mijn toegewijden, omdat ze Mij niet aanbidden voor iets anders dan Mijn gunst. Ik lever hen persoonlijk hun benodigdheden.”

VERS 23

येऽप्यन्यदेवताभक्ता यजन्ते श्रद्धयान्विताः
तेऽपि मामेव कौन्तेय यजन्त्यविधिपूर्वकम्

ye 'py anya-devatā-bhaktā yajante śraddhayānvitāḥ
te 'pi mām eva kaunteya yajanty avidhi-pūrvakam

ye – die; *api* – hoewel; *anya-devatā* – andere halfgoden; *bhaktāḥ* - toegewijden; *yajante* – verering; *śraddhayā anvitāḥ* – met vertrouwen; *te* – zij; *api* – ook; *mām* – Mij; *eva* – zeker; *kaunteya* – O zoon van Kuntī; *yajanti* - verering; *avidhi-pūrvakam* – op een manier die is tegengesteld aan de sommaties om Mij te bereiken.

O zoon van Kuntī, degenen die de halfgoden gelovig vereren, vereren in feite Mij alleen, echter op een manier, die niet is geauthoriseerd.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: De volgende twijfel kan zich voordoen, “In overeenstemming met *Bhāgavad-gītā* (9.15) – *jñāna-yajñena cāpy*

anye – zei Je, dat de verering van Jou bestaat uit drie typen. De verklaring *bahudhā viśvatomukham* legt het derde type uit, verering van Jouw universele gedaante. Je onthulde de natuur van de gedaante in uitspraken, zoals ‘Ik ben het offer, Ik ben het vedische ritueel, enzovoort’ (*Gītā* 9.16-19). Geen enkele halfgod heeft zijn bestaan onafhankelijk van Jou; dit is de aard van Jouw universele gedaante. Hieruit kan worden afgeleid, dat degenen, die halfgoden, zoals Indra, vereren in feite Jou vereren, dus waarom worden zij dan niet bevrijd? Verder heb Je gezegd, dat degenen met materiële verlangens verstrikt raken in de kringloop van geboorte en dood (*Gītā* 9.21) en vergankelijke resultaten oogsten. Waarom is dat het geval?”

In antwoord hierop zegt Śrī Bhagavān, “Het is waar, dat ze Mij vereren, maar ze doen dat zonder de voorschriften te volgen om Mij te bereiken. Daarom blijven ze in de materiële wereld.”

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Het volgende punt kan worden opgemerkt, “De halfgoden zijn de *vibhūti-svarūpa* (vormen van rijkdom) van Bhagavān en ze vormen de ledematen van Zijn lichaam. De toegewijden van halfgoden echter voeren hun verering uit, die uiteindelijk Bhagavān bereikt. Degenen, die de halfgoden vereren, bereiken de planeten van de bepaalde halfgoden, die ze vereren, en nadat ze daar van de vergankelijke vruchten hebben genoten, keren ze terug naar dit aardse platform. De onvermengde vereerders van Śrī Bhagavān daarentegen keren niet naar deze materiële wereld terug, nadat ze dienst aan Śrī Bhagavān in Zijn eeuwige woonplaats hebben verkregen. Als beide typen verering zijn bedoeld voor Bhagavān, waarom zijn hun eindresultaten dan verschillend?”

In antwoord hierop legt Śrī Kṛṣṇa aan Arjuna uit, “De halfgoden zijn niet van Mij afgezonderd en ze zijn ook niet onafhankelijk van

Mij. De verering van degenen, die hen als zodanig beschouwen, is niet geauthoriseerd.”

Ook in *Śrīmad-Bhāgavatam* (4.31.14) wordt dit onderwerp helder uiteengezet,

*yathā taror mūla-niṣecanena
tṛpyanti tat-skandha-bhujopasākhāḥ
prānopahārūc ca yathendriyānām
tathaiva sarvārhaṇam acyutejyā*

Door de wortels van de boom op de juiste wijze water te geven worden zijn stam, takken, twijgen, bladeren, bloemen enzovoort gevoed, zoals de levensadem en zintuigen van een persoon worden gevoed door te eten. Door Bhagavān Acyuta te vereren wordt op dezelfde wijze iedereen, inclusief alle halfgoden, vereerd.

De essentie van het commentaar van Śrīla Viśvanātha Cakravartī Ṭhākura op dit vers is, dat door de wortels van een boom water te geven zijn takken en twijgen worden gevoed, maar hetzelfde resultaat wordt niet behaald door water op zijn bladeren, takken, vruchten en bloemen te gieten. Iemand kan te berde brengen, dat het geen kwaad kan om ook water over de takken en op de wortels van de boom te gieten; er is eerder enig voordeel. Hieruit volgt, als men de halfgoden vereert en ook Śrī Kṛṣṇa vereert, welk kwaad kan dat doen? In antwoord hierop wordt een ander voorbeeld gegeven. De levensadem wordt ondersteund door voeding aan de maag te leveren; dus alle organen van het lichaam en de zintuigen worden gevoed. Als men echter voedsel geeft aan de oren, de ogen en de neus, wordt men doof en blind en uiteindelijk zal men sterven. Door de diverse halfgoden te vereren en hen als onafhankelijke goden te beschouwen krijgt men eveneens verkeerde resultaten. Daarom luidt het geauthoriseerde proces: het uitsluitend vereren van Śrī Kṛṣṇa. Bovendien zegt *Śrīmad-Bhāgavatam* (10.40.9-10),

*sarva eva yajanti tvām sarva-deva-mayeśvaram
ye 'py anya-devatā-bhaktā yady apy anya-dhiyaḥ prabho*

*yathādri-prabhavā nadyaḥ parjanyaḥ pūrītāḥ prabho
viśanti sarvataḥ sindhuḃ tadvat tvām gatayo 'ntataḥ*

Als mensen deze verzen lezen, zullen de meesten er de volgende betekenis in zien, “Zoals rivieren, die uit de bergen komen, zich vullen met regenwater, zich in verscheidene stromen splitsen en vanuit diverse richtingen de oceaan instromen, zo mondt de verering van diverse halfgoden uiteindelijk uit in de verering van Śrī Bhagavān alleen. Door vervolgens de halfgoden te vereren krijgt men eveneens het resultaat van de verering van Śrī Kṛṣṇa.” Dit begrip is echter niet correct. De essentie van het commentaar van Śrīla Viśvanātha Cakravartī Ṭhākura op de twee verzen hierboven is als volgt, “*Karmīs, yogīs* en anderen vereren in feite uitsluitend Mij, want Ik alleen ben de belichaming van alle halfgoden en Ik ben de Allerhoogste Bestuurder van alle andere bestuurders. Iemand, die denkt ‘Ik vereer Śiva, ik vereer de zongod Sūrya, ik vereer Gaṇeśa’ en zichzelf beschouwt als toegewijd aan hen, vereert feitelijk alleen Mij. Indien echter wordt gezegd, dat ze op die manier alleen Mij vereren en dat ze als gevolg daarvan zeker Mij zullen bereiken, is dat niet waar. De verering, die ze uitvoeren, komt zeker bij Mij aan, maar de vereerders zelf niet. De rivieren, die uit de bergen stromen, raken vol regenwater. De wolken storten water over de bergen en uiteindelijk krijgt dit water de vorm van rivieren. Alle rivieren nemen op allerlei plaatsen hun onafhankelijke koers en stromen tenslotte de zee in. De rivieren uit de bergen stromen de zee in, maar hun bron, de berg, doet dat niet. Op dezelfde manier komt de verering uitgevoerd door personen, die diverse processen beoefenen, bij Mij alleen terecht. Hun bron echter, de vereerder, doet dat niet.”

Hier wordt Śrī Bhagavān vergeleken met de zee, de Veda’s met de wolken, de diverse soorten processen van verering met het water, de vereerders met de berg en de diverse halfgoden met de verschillende plaatsen. Zoals rivieren zich door diverse landen bewegen en de zee bereiken, komt de verering van diverse halfgoden bij Śrī Viṣ-

ṇu terecht en zoals de berg de zee niet bereikt, zo bereikt de vereerder van halfgoden Śrī Viṣṇu niet.

De verering van verschillende halfgoden beslaat verschillende processen, die door personen met verschillende kwalificaties wordt uitgevoerd en de vereerders worden gekend bij de namen van die diverse vormen van verering. Uiteindelijk komt hun verering via het medium van de halfgoden bij Śrī Viṣṇu terecht. Met deze verering krijgt men alleen zijn eigen eerbiedwaardige halfgod en een tijdelijke positie. Men krijgt geen eeuwige dienst aan Śrī Kṛṣṇa in de eeuwige verblijfplaats.

Śrīla Bhaktivinoda Ṭhākura citeert Kṛṣṇa, zoals Hij gezegd zou hebben, “In werkelijkheid ben Ik, de belichaming van eeuwigheid, cognitie en geconcentreerde zegen (*sac-cid-ānanda*), de enige Allerhoogste Bestuurder, Parameśvara. Er is geen halfgod van Mij onafhankelijk. In Mijn eigen *svarūpa* ben Ik de transcendentale *sac-cid-ānanda* Realiteit, eeuwigdurend buiten de materiële schepping. Veel mensen vereren halfgoden, zoals de zongod Sūrya. Met andere woorden, geconditioneerde menselijke wezens in de materiële wereld eren het majestueuze aspect van Mijn begoochelende, materiële vermogen in de vorm van verschillende halfgoden en vereren hen. Maar op basis van de juiste overweging kan worden ingezien, dat Mijn *vibhūtis*, de halfgoden, eenvoudig Mijn incarnaties van de geaardheden van de natuur (*guṇa-avatāras*) zijn. Degenen, die deze halfgoden vereren en hun feitelijke positie en de realiteit van Mijn *svarūpa* kennen, weten dat ze Mijn *guṇa-avatāras* zijn (incarnaties die de materiële kwaliteiten overzien). Op die manier is hun verering als het progressieve pad geautoriseerd. Maar degenen, die de halfgoden vereren en denken, dat ze eeuwig en onafhankelijk van Mij zijn, voeren hun verering uit op een ongeautoriseerde manier. Hierdoor verkrijgen ze geen eeuwige resultaten.

VERS 24

अहं हि सर्वयज्ञानां भोक्ता च प्रभुरेव च
न तु मामभिजानन्ति तत्त्वेनातश्च्यवन्ति ते

*aham hi sarva-yajñānām bhoktā ca prabhur eva ca
na tu mām abhijānanti tattvenātaś cyavanti te*

aham – Ik; *hi* – vanwege; *sarva-yajñānām* – van alle offers; *bhoktā* – de ontvanger; *ca* – en; *prabhuh* – de meester; *eva* – inderdaad; *ca* – en; *na* – doe niet; *tu* – maar; *mām* – Mij; *abhijānanti* – herkent; *tattvena* – zoals Ik ben in Mijn *svārūpa*; *atah* – daarom; *cyavanti* – ze vallen van het pad om Mij te bereiken of ze dolen rond in de kringloop van *saṁsāra*; *te* – zij.

Ik ben de enige meester en ontvanger van alle offers, maar degenen, die Mijn transcendentale lichaam niet herkennen, vallen en blijven ronddolen in de kringloop van geboorte en dood.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: “Wat wordt bedoeld met de zin ‘op een geauthoriseerde manier?’” In antwoord hierop spreekt Śrī Bhagavān dit vers, dat begint met *aham hi*. “In de gedaante van diverse halfgoden ben Ik alleen de ontvanger; Ik ben Heer en Meester en degene, die resultaten toekent. Separatisten daarentegen kennen de fundamentele waarheid (*tattva*) met betrekking tot Mij niet. Bijvoorbeeld, ze vereren Sūrya, de zongod, die ze aanzien voor Parameśvara, de Allerhoogste Bestuurder, en denken, dat Sūrya blij is met hen en hun verlangens vervult. Met hun intelligentie kunnen ze niet begrijpen, dat Parameśvara, Śrī Nārāyaṇa, Sūrya is geworden en dat het Śrī Nārāyaṇa Zelf is, die hen een dergelijke overtuiging geeft. Het is zowaar Hij, die de resultaten van de verering van Sūrya toekent. Dus door gebrek aan kennis over Mijn *tattva* vallen ze. Maar degenen, die begrijpen, dat het uitsluitend Śrī Nārāyaṇa is, die in de gedaante van Sūrya en andere halfgoden wordt vereerd en

degene, die Mij vereert en bewust is van Mijn universele bestaan, worden bevrijd. Daarom is het noodzakelijk te weten voor degenen, die Mijn *vibhūti* of specifieke aspecten van Mijn vermogen zoals Sūrya-deva vereren, dat ze eigenlijk Mijn *vibhūti* zijn. Ze zijn niet bedoeld om onafhankelijk van Mij te worden vereerd.” Dit is hetgeen, dat hier duidelijk wordt gemaakt.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: “Waarom is de verering van verscheidene halfgoden onjuist? Wat is het resultaat van ongeauthoriseerde verering?” Dit wordt in het huidige vers uitgelegd. “In de gedaante van halfgoden, zoals Indra, ben alleen Ik de ontvanger van alle offers. Ik ben de meester, de instandhouder, de bestuurder en de begunstiger van de resultaten van hen allemaal. Degenen, die de halfgoden vereren, weten niet, dat de halfgoden Mijn vermogens of *vibhūti* zijn; daarom vereren ze hen met vertrouwen en beschouwen hen als onafhankelijk van Mij en als de begunstigers van de resultaten van hun activiteiten. Omdat ze zich niet bewust zijn van Mijn *tattva*, hebben ze geen vertrouwen in Mij; daarom is hun vorm van verering ongeauthoriseerd. Als gevolg van een dergelijke, ongeauthoriseerde verering blijven ze verstrengeld in de kringloop van geboorte en dood.

“Door halfgoden zoals Sūrya te vereren en hen te beschouwen als Mijn vermogen of *vibhūti*, stijgen ze echter geleidelijk op in het progressieve pad en door de genade van Mijn toegewijden, die Mijn *tattva* kennen, gaan ze de wetenschap van Mijn *svarūpa* begrijpen. Zodoende wordt hun intelligentie uitsluitend gericht op Mij, Kṛṣṇa, wiens *svarūpa* eeuwig, alwetend en altijd zegenrijk is.”

De Śruti's bevestigen deze filosofische conclusie (*siddhānta*) eveneens,

nārāyaṇād brahmā jāyate
nārāyaṇād indro jāyate
nārāyaṇād dvādaśādityā rudrā
sarva-devatā sarva-ṛṣayaḥ

*sarvāṇi bhūtāni nārāyaṇād eva
samutpadyate nārāyaṇe pratīyante*

Brahmā is geboren uit Śrī Nārāyaṇa, Indra is geboren uit Śrī Nārāyaṇa, Śiva is geboren uit Śrī Nārāyaṇa, alle halfgoden en alle levende wezens zijn ook uit Śrī Nārāyaṇa geboren. Wanneer hun universele plichten zijn voltooid en ze sterven, keren ze allemaal terug in Śrī Nārāyaṇa.

De Smṛti's hebben dezelfde conclusie bevestigd,

*brahmā sambhus tathāivārkaś candramāś ca śatakratuḥ
evam ādyās tathāivānye yuktā vaiṣṇava-tejasā
jagat tu vīyujyante ca tejasā kāryāvasāne
vītejasāś ca te sarve pañcatvam upayānti te*

Brahmā en Śiva evenals de zongod, de maangod, de koning der halfgoden, Indra en andere machtige persoonlijkheden bekrachtigd door Śrī Viṣṇu worden gedwongen al die vermogens op te geven, wanneer ze sterven.

Deze conclusie treffen we ook aan in andere Upaniṣaden. De bovenstaande uitspraken uit Śruti en Smṛti wijzen op het verschil tussen de halfgoden en de Allerhoogste Bestuurder, Śrī Viṣṇu. De suprematie van Śrī Viṣṇu over de halfgoden wordt gevestigd in Śruti en Smṛti, toch wordt ergens gezegd, dat een bepaalde halfgod gelijk is aan Śrī Viṣṇu. Deze uitspraak wordt gedaan, hetzij omdat de invloed van een bepaalde halfgod onder bestuur staat van Śrī Viṣṇu, of omdat de halfgod Hem erg dierbaar is.

Indien men hieruit opmaakt, dat het juist is om alle halfgoden te vereren en hen als Nārāyaṇa te beschouwen, dient het volgende te worden begrepen: iedereen is voortgekomen uit Nārāyaṇa, door Hem vinden ze hun bestaan en in Hem worden ze ontbonden, of opgelost. Niemand van hen is Nārāyaṇa, of kunnen ooit Nārāyaṇa worden. In de geschriften wordt gezegd, dat het een ernstige over-

treding is om de halfgoden, die levende wezens zijn, gelijk te stellen met Śrī Bhagavān. Zulke schoffeerders worden atheïsten genoemd,

*ya tu nārāyaṇaṁ devaṁ brahma-rudrādi-daivataih
samatvenaiva vīkṣeta sa pāṣaṇḍī bhaved dhruvam*

Padma Purāṇa

Zoals het onjuist is de halfgoden te vereren met het idee, dat ze onafhankelijke meesters zijn, zo is het ook atheïstisch om de halfgoden (*jīvas*) met Śrī Nārāyaṇa gelijk te stellen.

Daarom wordt voorgeschreven, dat de vereerders van de universele gedaante (*viśvarūpa-upāsakas*) de halfgoden dienen te vereren als de rijkdom, het vermogen, of de *vibhūti* van Śrī Nārāyaṇa. In dit verband doen de geschriften twee soorten uitspraken. In *Nārada-pañcarātra* wordt gezegd, “*antaryāmi-bhagavad-dṛṣṭyaiva sarvārādhanam vihitam* – ze dienen allemaal te worden vereerd met de visie, dat de alomtegenwoordige Bhagavān in hen woont.”

En de *Viṣṇu-yāmala* stelt,

*viṣṇu-pādodakenaiva
pitṛṇām tarpaṇa kriyā
viṣṇor niveditānena
yaṣṭavyam devātāntaram
ādi-prakāreṇa vihitam iti*

Met het voetenbadwater van Śrī Viṣṇu dient men activiteiten uit te voeren, zoals het aanbieden van giften aan de voorouders. En met de restanten van het voedsel geofferd aan Śrī Viṣṇu dient men de halfgoden te vergullen.

VERS 25

यान्ति देवव्रता देवान् पितॄन् यान्ति सृव्रताः
भूतानि यान्ति भूतेज्या यान्ति मद्याजिनोऽपि माम्

***yānti deva-vratā devān pitṛn yānti pṛ-vratāḥ
bhūtāni yānti bhūtejyā yānti mad-yājino 'pi mām***

yānti – gaan; *deva-vratāḥ* – degenen die de halfgoden vereren; *devān* – naar de halfgoden; *pitṛn* – naar de voorouders; *yānti* – gaan; *pṛ-vratāḥ* – degenen die de voorouders vereren; *bhūtāni* – naar de geesten; *yānti* – gaan; *bhūta-ijyāḥ* – de vereerders van geesten en spoken; *yānti* – gaan; *mat-yājinaḥ* – Mijn vereerers; *api* – zowaar; *mām* – naar Mij.

Degenen, die de halfgoden vereren, gaan naar de planeten van de halfgoden; degenen, die de voorouders vereren, gaan naar de planeten van de voorouders; degenen, die de geesten vereren, gaan naar de planeten van de geesten en degenen, die Mij vereren, zullen zeker tot Mij komen.

SĀRĀRTHA-VARṢĪNĪ: Verscheidene regels en principes zijn voorgeschreven voor de verering van de verschillende halfgoden en de Vaiṣṇava's vereren Śrī Viṣṇu met een overeenkomstig proces volgens de sommaties van het geschrift. Men kan zich afvragen, "Wat is het probleem van de verering van halfgoden?" Om deze onzekerheid op te helderen zegt Śrī Bhagavān, "Het is waar, dat de toegewijden van de halfgoden die halfgoden bereiken als gevolg van hun verering. Dit is het principe." Om dit punt uit te leggen spreekt Bhagavān dit vers, dat begint met *yānti deva*. "Als die halfgoden zelf vergankelijk zijn, hoe kunnen hun toegewijden dan onvergankelijk worden? Maar Ik ben onvergankelijk en eeuwig en daarom zijn Mijn toegewijden hetzelfde."

Śrīmad-Bhāgavatam (10.3.25) verifieert dit punt ook, "*bhavān ekaḥ śiṣyate 'seṣa-samjñāḥ* – na de vernietiging blijf Jij alleen over; daarom word Jij Ananta genoemd." Bovendien stellen de Śruti's, "*eko nārāyaṇa evāsīn na brahmā na ca śaṅkaraḥ* – in het begin was alleen Nārāyaṇa, niet Brahmā en Śiva."

Ook in de *Gopāla-tāpanī Upaniṣad* wordt gezegd, “*parārdhānte so ‘budhyata gopa-rūpā me purastād āvirbabhūva* – op het eind van de eerste helft van Brahmā’s leven begreep Brahmā, dat Ik voor hem was verschenen in de gedaante van een koeherdersjongen.”

Ook de Śruti’s verklaren, “*na cyavante ca mad-bhaktā mahātyāṁ pralayād api* – Mijn toegewijden blijven bestaan zelfs tijdens de grote ontbinding. Met andere woorden, ze worden niet opnieuw geboren.”

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Hier laat Śrī Bhagavān het verschil zien tussen degenen, die de halfgoden vereren en degenen, die Hem vereren. Hij laat ook het verschil zien tussen de resultaten van beiden. Sommigen kunnen zeggen, “Zoals de Vaiṣṇava’s Viṣṇu vereren volgens het proces, dat in de geschriften wordt beschreven, zo vereren wij de halfgoden volgens de regels van de geschriften. Waarom wordt onze verering dan als verkeerd beschouwd?”

In antwoord hierop zegt Bhagavān, “Men bereikt degene, die men vereert volgens het proces beschreven in de geschriften. Dit is rechtvaardig. De vereerders van de halfgoden bereiken daarom de planeten van de halfgoden. Omdat zowel de halfgoden als hun planeten vergankelijk zijn, krijgen hun vereerders vergankelijke resultaten. Zowel Mijn woonplaats als Ikzelf daarentegen zijn *sac-cid-ānanda*, eeuwig, cognitief en zegenrijk; dus degenen, die Mij vereren, krijgen zegenrijke dienst aan Mij in Mijn eeuwige woonplaats. Ook in *Śrīmad-Bhāgavatam* (1.2.27) wordt gezegd, *sama-silā bhajanti*, dat degenen, die de halfgoden (zoals Indra) vereren offers uitvoeren, zoals *daśa-paurṇamāsyā-yajña*, die zich in de geaardheid goedheid, *sāttva-guṇa*, bevinden. Degenen, die de voorouders vereeren, doen dat met ceremoniën zoals *śrāddha*, die zich in de geaardheid harstocht, *rajo-guṇa*, bevinden. En degenen, die de geesten, Yakṣa’s (spoken), Rākṣasa’s en Vināyakās (entiteiten, die hindernissen voor

anderen veroorzaken) vereren, doen dat door het proces van dieroffers, dat zich in de geaardheid onwetendheid, *tamo-guṇa*, bevindt. Mijn toegewijden, die zich buiten deze drie geaardheden bevinden, vereren Mij met toewijding, waarvoor ze natuurlijke en gemakkelijk te verkrijgen objecten gebruiken.”

Iemand kan te berde brengen, “Degenen, die de halfgoden vereren, hebben ook vertrouwen in Jou, want tot de verering van alle halfgoden behoort ook de verering van Nārāyaṇa.” In antwoord hierop zegt Bhagavān, “Het doel van de verering van Nārāyaṇa, op deze manier, is eenvoudig opdat de vereerders hun doel kunnen bereiken. Dit kan feitelijk geen *śraddhā* of vertrouwen in Nārāyaṇa worden genoemd. Degenen, die de halfgoden vereren, denken, ‘Ik ben een vereerder van Indra en andere halfgoden. Zij zijn mijn achtenswaardige goden en als zij met mijn verering tevreden zijn, zullen ze mijn wensen vervullen.’ Mijn toegewijden daarentegen denken, ‘Ik ben een vereerder van Śrī Vāsudeva, de almachtige Hoogste Bestuurder. Hij alleen is mijn eerbiedwaardige Godheid en alleen voor Zijn genoegen vereer ik Hem met diverse offergaven, op de manier, waarop Hij dat plezierig vindt. Als Hij tevreden is, vervult Hij mijn verlangens.’ Uiterlijk lijken beide typen verering hetzelfde, maar omdat degenen, die de halfgoden vereren, gekeerd zijn tegen *bhakti* voor Mij, bereiken ze slechts beperkt plezier op de planeten van die halfgoden. Nadat ze daar plezier hebben gehad, vallen ze terug naar dit aardse vlak van bestaan. Mijn exclusieve toegewijden echter, de *ananya-bhaktas*, krijgen dienst aan Mijn eeuwige, cognitie en zegenrijke gedaante in Mijn eeuwige verblijfplaats en keren niet meer terug naar deze materiële wereld. Zij blijven geabsorbeerd in Mijn liefdevolle spel en vermaak en ervaren ongelimiteerd geluk in Mijn associatie.”

VERS 26

पत्रं पुष्पं फलं तोयं यो मे भक्त्या प्रयच्छति
तदहं भक्त्युपहृतमश्रामि प्रयतात्मनः

*patraṁ puṣpaṁ phalaṁ toyam yo me bhaktyā prayacchati
tad ahaṁ bhakty-upahṛtam aśnāmi prayatātmanah*

patraṁ – een blad; *puṣpaṁ* – een bloem; *phalaṁ* – een vrucht; *toyam* – of water; *yaḥ* – een ieder; *me* – aan Mij; *bhaktyā* – met devotie; *prayacchati* – vrijblijvend offert (zonder verlangen naar persoonlijke beloning); *tad* – juist dat ding; *ahaṁ* – Ik; *bhakti-upahṛtam* – met toewijding aangeboden; *aśnāmi* – aanvaarden; *prayata-ātmanah* – van een toegewijde met een zuiver hart.

Als een toegewijde met een zuiver hart Mij een blad, een bloem, een vrucht of water met liefde en toewijding aanbiedt, zal Ik die gift zeker aanvaarden.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: “In de verering van halfgoden doen zich veel moeilijkheden voor, maar zulke moeilijkheden zijn niet aanwezig in de uitvoering van *bhakti* voor Mij; het wordt juist met gemak uitgevoerd.” Śrī Bhagavān spreekt dit vers, dat begint met het woord *patraṁ*, om dit punt uit te leggen. Hier wordt gezegd, dat de *bhakti* van de toegewijde veroorzaakt, dat Bhagavān zijn offergaven aanvaardt. Het woord *bhaktyā* is gebruikt in de tweede regel en opnieuw in de derde regel, in *bhakty-upahṛtam*. Er is dus herhaling. Volgens de Sanskriete grammatica impliceert het woord *bhaktyā* in de derde naamval degenen, die over *bhakti* beschikken, dat wil zeggen, ‘Mijn toegewijden (*bhaktas*)’. Dus dit benadrukt het volgende, “Als iemand, die niet Mijn toegewijde is, Mij vruchten of bloemen met oppervlakkige devotie aanbiedt, aanvaard Ik dat niet, maar Ik aanvaard (*aśnāmi*) alles, dat Mijn toegewijden Me geven, al is het slechts een blad. Met andere woorden, Ik schep volop plezier in hetgeen Mij met *bhakti* wordt aangeboden, maar het offer van ie-

mand, die gedwongen is geworden om dat te doen, doet Me geen plezier. Nochtans, als het lichaam van Mijn toegewijde niet schoon is, aanvaard Ik zijn offer niet.” Om die reden zegt Bhagavān *praya-tātmanah*, hetgeen betekent ‘hij wiens lichaam schoon is’. Hieruit wordt afgeleid, dat een vrouw tijdens haar maandelijkse periode geen offer kan uitvoeren.

Een andere betekenis van het woord *prayatātmanah* is, “Ik aanvaard de offergaven van degenen met een zuiver hart. Behalve dat van Mijn toegewijden is niemands hart zuiver.”

In *Śrīmad-Bhāgavatam* (2.8.6) zegt Parīkṣit Mahārāja, “Degenen met een zuiver hart geven de lotusvoeten van Śrī Kṛṣṇa nimmer op.” Het symptoom van iemand met een zuiver hart is, dat hij niet in staat is de dienst aan de lotusvoeten van Bhagavān op te geven. Indien een dergelijke *bhakta* soms lust of woede vertoont, dient te worden aangenomen, dat hij anderen geen kwaad kan doen. De vergelijking wordt gemaakt met een slang, waarvan de giftanden zijn verwijderd.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Nadat Hij de onvergankelijke en ongelimiteerde aard van het resultaat van de verering van Bhagavān heeft uitgelegd, legt Hij nu de kwaliteit van die verering uit: het is gemakkelijk uit te voeren. Als een gemakkelijk te verkrijgen object, zoals een blad, een bloem, een vrucht, of water, met toewijding aan Bhagavān wordt aangeboden, aanvaardt Hij het op gepaste wijze, zelfs al beschikt Hij over ongelimiteerde rijkdom en is Hij volkomen voldaan. Hij wordt hongerig en dorstig vanwege de liefde van Zijn toegewijde voor Hem en terwijl Hij in dat gevoel van toewijding is verzonken, eet Hij de offergave uit *prema*. In het huis van *bhakta* Vidura at Śrī Kṛṣṇa met grote *prema* zelfs bananenschillen uit de handen van Vidura’s vrouw. En terwijl Hij de droge rijst at, die Zijn dierbare vriend Sudāmā Vipra Hem bracht en Hem met *prema* aanbood, sprak Śrī Kṛṣṇa,

*patraṁ puṣpaṁ phalaṁ toyam yo me bhaktyā prayacchati
tad ahaṁ bhakty-upahṛtam aśnāmi prayatātmanah*

Śrīmad-Bhāgavatam (10.81.4)

Het gerecht kan al of niet heerlijk zijn, maar als het met liefde wordt aangeboden en met een gevoel, dat het ontzettend lekker is, wordt het uitermate smakelijk voor Mij. Op dat moment geef Ik alle andere gedachten op en proef het. Zelfs als een dergelijke vrucht of bloem geen smaak of geur heeft, aanvaard Ik het toch, omdat Ik word bevangen door de *prema* van Mijn toegewijde.

Men kan zich afvragen, of Kṛṣṇa het artikel aanvaardt, dat Hem met *bhakti* wordt aangeboden door degenen, die de halfgoden vereren. In antwoord hierop zegt Hij, “Nee, Ik aanvaard alleen datgene, dat Mijn toegewijden Me geven, geen artikelen, die door anderen worden aangeboden.”

De *ṛtvik*-priesters in het offer van Koning Nābhi spraken tegen Śrī Bhagavān, die daar verscheen,

*parijānānūrāga-viracita-śabala-saṁśabda-salīla-sita-kisalaya-tulasikā-
dūrvāṅkurair api sambhṛtayā saparyayā kila parama parituṣyasi*

Śrīmad-Bhāgavatam (5.3.6)

U ervaart zeker bijzonder plezier aan de verering, welke wordt aangeboden door uw toegewijden met een grote aantrekkingskracht voor u, die met een dichtgeknepen keel gebeden aanbieden en *pūjā* aan u uitvoeren met water, *tulasī*-blaadjes en ontkiemd *durvā*-gras.

Een overeenkomstige uitspraak uit *Gautamīya Tantra* wordt geciteerd in *Hari-bhakti-vilāsa*,

*tulasī-dala-mātreṇa jalasya culukena vā
vikṛiṅṅite svam ātmānaṁ bhaktebhyo bhakta-vatsalah*

Bhagavān, die Zijn toegewijden is toegenegen, is helemaal verkocht aan toegewijden, die Hem met liefde en toewijding een *Tulasī*-blad en een handvol water offeren.

Toen Hij een hap droge rijst at uit de bedelnap van de toegewijde, Śuklāmbara Brahmācārī, zei Śrī Caitanya Mahāprabhu,

prabhu bale tora khūdkāṇa mui khāūm abhaktera amṛta ulaṭi nā cāūm

O Śuklāmbara, Ik aanvaard deze droge rijst van jou, maar Ik kijk zelfs niet om naar het ambrozijnen voedsel, dat wordt geofferd door een niet-toegewijde.

In *Śrīmad-Bhāgavatam* (4.31.21) zei ook Devarṣi Nārada tegen de Pracetā's, “*na bhajati kumanīṣiṇām sa iḥyām* – Śrī Hari aanvaardt nimmer de dienst van arrogante mensen, die zijn vergiftigd door hun geleerdheid, rijkdom of hoge geboorte en geen respect geven aan Zijn toegewijden, die exclusieve dienst aan Hem verlenen.”

Śrī Kṛṣṇa gaf een dergelijke instructie persoonlijk aan Uddhava, “Zelfs geschenken, die Me in overvloed worden aangeboden door niet-toegewijden, stellen Me niet tevreden.” Om deze *siddhānta* verder te verhelderen zei Bhagavān tegen Sudāmā,

*aṅv apy upāhṛtam bhaktaiḥ premṇā bhūry eva me bhavet
bhūry apy abhaktopahṛtam na me toṣāya kalpate*

Śrīmad-Bhāgavatam (10.81.3)

Als Mijn toegewijde Me het kleinste ding geeft, beschouw Ik het als uiterst groot, maar als een niet-toegewijde Me uitgebreide offers aanbiedt, kunnen ze Me geen genoegdoening geven.

Hier betekent het woord *prayatātmā* ‘iemand die zijn hart door *bhakti* heeft gezuiverd’. Śrī Bhagavān eet het voedsel, dat met liefde wordt geofferd door zulke toegewijden met een zuiver hart, maar Hij eet geen voedsel, dat Hem door anderen wordt aangeboden. Een dergelijke uitspraak is van Prahlāda Mahārāja, “*iti puṁsārpitā viṣṇor arpitaiva sati yadi kriyate* – het uitvoeren van horen, chanten enzovoort is zuivere toewijding (*śuddha-bhakti*), alleen indien een persoon zich volkomen heeft overgegeven aan de lotusvoeten van Bhagavan, anders niet.”

De betekenis hiervan is, dat het hart alleen kan worden gezuiverd, wanneer de onderdelen van *bhakti* met volkomen overgave worden uitgevoerd. Alleen van zulke toegewijden aanvaardt Śrī Bhagavān de offergaven met liefde.

VERS 27

यत्करोषि यदश्नासि यज्जुहोषि ददासि यत्
यत्तपस्यसि कौन्तेय तत्कुरुष्व मदर्पणम्

*yat karoṣi yad aśnāsi yaj juhoṣi dadāsi yat
yat tapasyasi kaunteya tat kuruṣva mad-arpaṇam*

yat – wat dan ook; *karoṣi* – ondernemingen die je uitvoert; *yat* – wat dan ook; *aśnāsi* – je eet; *yat* – wat dan ook; *juhoṣi* – je offert; *dadāsi* – je aan liefdadigheid besteedt; *yat* – wat dan ook; *yat* – wat dan ook; *tapasyasi* – soberheden die je uitvoert; *kaunteya* – O zoon van Kuntī; *tat* – dat; *kuruṣva* – moet je doen; *mat-arpaṇam* – als een offer aan Mij.

O zoon van Kuntī, welke activiteiten je ook uitvoert, wat je ook eet, wat je ook offert en in liefdadigheid weggeeft en welke soberheden je ook uitvoert, geef ze allemaal aan Mij.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Arjuna kan de volgende vraag stellen, “Vanaf het vers *ārto jijñāsura arthārthī jñānī* (*Gītā* 7.16) tot hier heb Je diverse soorten *bhakti* uitgelegd. Welke ervan moet ik volgen?”

Om Arjuna’s twijfel weg te nemen zegt Śrī Bhagavān, “O Arjuna, op dit moment bent je niet instaat om *karma*, *jñāna* enzovoort op te geven en daarom heb je niet de kwalificatie om de hoogste vorm van *bhakti* uit te voeren, namelijk *kevalā-* of *ananyā-bhakti*. En je hoeft ook niet de inferieure, zelfzuchtig toegewijde activiteiten met een materiële intentie (*sakāma-bhakti*) uit te voeren, want jouw kwalificatie is hoger dan dat. Daarom kun jij het beste *bhakti* uitvoeren, die

wordt overheerst en is vermengd met *karma* en *jñāna – niṣkāma-karma-jñāna-miśrā-pradhāni-bhūta-bhakti*.”

Om deze reden spreekt Śrī Bhagavān dit vers, dat begint met de woorden *yat karoṣi*, en ook het volgende vers. “Bij welke wereldse of vedische activiteiten je ook als normale routine uitvoert, bij welk voedsel of water, dat je dagelijks gebruikt en bij welke soberheden, die je uitvoert, moet je in gedachten houden, dat ze allemaal aan Mij kunnen worden geofferd.” Dit is echter *niṣkāma-karma-yoga* noch *bhakti-yoga*. Degenen, die gewijd zijn aan *niṣkāma-karma-yoga* offeren Bhagavān alleen die activiteiten aan, welke in de geschriften worden voorgeschreven, niet de normale, dagelijkse activiteiten. Dit is algemeen. Maar toegewijden offeren iedere functie van de zintuigen samen met hun ziel, verstand en levensadem aan hun eerbiedwaardige Godheid. Zoals wordt gezegd in een beschrijving van *bhakti* in *Śrīmad-Bhāgavatam* (11.2.36), “Alle activiteiten, die een toegewijde met zijn lichaam, spraak, verstand, zintuigen, intelligentie en ziel ook uitvoert, of die op basis van zijn eigen natuur worden uitgevoerd, worden allemaal aan de transcendentale Śrī Nārāyaṇa geofferd.”

De volgende vraag kan worden gesteld. Als *juhoṣi* (de uitvoering van een offer) hetzelfde is als *arcana*, een onderdeel van *bhakti*, dat wordt uitgevoerd met het doel om Śrī Viṣṇu tevreden te stellen, en als *tapasya* (soberheid) voor het vasten van Ekādaśī wordt uitgevoerd, waarom worden deze activiteiten dan niet beschouwd als *ananyā-bhakti*, exclusieve toewijding? Als antwoord hierop zegt Bhagavān, “Dit is waar, maar in *ananyā-bhakti* worden activiteiten niet aan Bhagavān geofferd, nadat ze zijn uitgevoerd, maar worden ze eerst aan Hem geofferd en worden daarna pas uitgevoerd.” Zoals Prahlāda Maharaja zei,

*śravaṇaṁ kīrtanaṁ viṣṇoḥ smaraṇaṁ pāda-sevanam
arcanaṁ vandanaṁ dāsyam sakhyam ātma-nivedanam*

*iti puṁsārpitā viṣṇau bhaktis cen nava-lakṣaṇā
kriyeta bhagavatya addhā tan manye 'dhītam uttamam*

Śrīmad-Bhāgavatam (7.5.23-24)

Iemand, die alles volkomen overgeeft aan *śrī guru* en Bhagavān en daarna de negen onderdelen van toegewijde dienst uitvoert, zoals horen (*śravaṇam*) en chanten over Kṛṣṇa (*kīrtanam*), Hem herinneren (*viṣṇu-smaraṇam*), Zijn lotusvoeten dienen (*pāda-sevanam*), Hem vereren (*arcanam*), aan Hem bidden (*vandanam*), Zijn dieenaar worden (*dāsyam*), Zijn dierbare vriend worden (*sakhyam*) en zich helemaal aan Hem overgeven (*ātma-nivedanam*), beschikt over de hoogste kennis.

Hier is duidelijk, dat *bhakti* wordt uitgevoerd, indien men deze activiteiten eerst aan Hem offert en daarna pas uitvoert, niet omgekeerd. In zijn uitleg van dit vers zegt Śrīla Śrīdhara Svāmipāda, dat *bhakti* aan Viṣṇu wordt uitgevoerd, terwijl deze activiteiten aan Hem worden opgedragen, niet achteraf. Het huidige vers van de *Gītā* mondt dus niet uit in *kevalā-bhakti*.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Hier spreekt Bhagavān tegen Zijn dierbare vriend, Arjuna, die Hij als een instrument gebruikt om de mensheid te onderwijzen. Zijn instructie is bedoeld voor degenen, die niet in staat zijn hun toevlucht te nemen tot de meest superieure *ananyā-bhakti*, zoals Hij het heeft beschreven, en tevens voor degenen, die geen smaak hebben voor het uitvoeren van een lagere vorm van *bhakti*. Śrī Bhagavān adviseert hen om *karma* en *jñāna* aan te nemen, die onzelfzuchtig worden uitgevoerd en waarbij alles aan Hem wordt geofferd en die zijn vermengd met en worden overheerst door toewijding (*niṣkāma-karma-jñāna-miśrā-pradhānī-bhūtā-bhakti*).

Als Kṛṣṇa zegt, “Welke activiteit je ook uitvoert, zij het werelds of vedisch, offer het aan Mij”, moet men niet denken, dat men alles maar kan doen en laten en eten en drinken, wat hem uitkomt, zo-

lang hij het maar aan Bhagavān offert zonder dat er kwaad in schuilt. Zijn activiteiten hoeven niet noodzakelijkerwijs succesvol te zijn, eenvoudig omdat hij ze allemaal uit plichtpleging aan de lotusvoeten van Bhagavān offert. Een activiteit kan in de Veda's worden voorgeschreven om een bepaalde halfgod te vereren, of kan met een bepaald verlangen worden uitgevoerd, maar dit mag in feite niet worden geofferd door louter de *mantra*, *śrī kṣṇāya samarpaṇam astu* uit te spreken, zoals dat wordt gedaan door de materialistische *smārtas*, die zich met wereldse activiteiten bezighouden. Om deze reden hebben alle commentatoren op dit vers, zoals Śrīla Śrīdhara Svāmī, de diepe betekenis uitgelegd: men dient op een dusdanige manier te handelen, dat alle activiteiten rechtstreeks aan Śrī Bhagavān worden geofferd. Met andere woorden, alleen activiteiten, die worden uitgevoerd voor Zijn plezier, dienen te worden aangeboden. In *Śrīmad-Bhāgavatam* (1.5.36) zegt Devarṣi Nārada eveneens, “*kurvāṇā yatra karmāṇi bhagavac-chikṣayā* – de toegewijde, die zich heeft overgegeven, voert alleen activiteiten uit, die Bhagavān een plezier doen.”

Śrī Viśvanātha Cakravartī Ṭhākura toont in zijn commentaar op dit vers het verschil aan tussen de activiteiten van een baatzuchtig strever (*karmī*) en die van een toegewijde (*bhakta*). “Een *karmī* offert Bhagavān alleen de activiteiten aan, die in overeenstemming zijn met vedische sommaties, zodat zijn wensen niet onvervuld blijven. *Bhaktas* daarentegen voeren al hun activiteiten – hetzij werelds, vedisch of met betrekking tot het lichaam – uit met het gevoel ‘Bhagavān is mijn meester en om Hem een plezier te doen offer ik alles aan Zijn voeten’. Dit is het grote verschil tussen de twee.”

Deze conclusie is ook bevestigd geworden in *Śrīmad-Bhāgavatam* (11.2.36) in de dialoog van de *Nava-yogendras*,

*kāyena vācā manasendriyair vā
buddhyātmanā vānuṣṛta-svabhāvāt*

*karoti yad yat sakalāṁ parasmai
nārāyaṇāyeti samarpayet tat*

In overeenstemming met de bepaalde natuur, die men in het geconditioneerde leven heeft verkregen, dient men alles, dat men uitvoert met lichaam, woord, verstand, zintuigen, intelligentie of gezuiverd bewustzijn, aan de Allerhoogste te offeren, waarbij men denkt, “Dit is voor het plezier van Śrī Nārāyaṇa.”*

Bij het becommentariëren van dit vers schrijft Śrīla Bhaktisiddhānta Sarasvatī Prabhupāda, “De activiteiten van een toegewijde worden uitgevoerd met lichaam, verstand, spraak, intelligentie, vals-ego, hart en alle zintuigen, maar ze mogen niet worden vergeleken met de religieuze activiteiten van baatzuchtig strevers (*karmīs*), welke voor hun eigen genoegen worden uitgevoerd. Als gevolg van het offeren van zijn activiteiten aan Kṛṣṇa, zoals hierboven beschreven, wordt de afkeer van Hem geleidelijk weggenomen. *Jivas*, die zich in hun eeuwige, grondrechtelijke positie bevinden, voeren al hun acties louter uit met het doel om Kṛṣṇa te dienen. Als vrome, baatzuchtig strevers met een gunstig spiritueel fortuin de idealen volgen van toegewijden in een bonafide Vaiṣṇava opvolging (*sampradāya*) en al hun activiteiten aan de lotusvoeten van Śrī Bhagavān offeren, stijgen ze snel uit boven *karma-miśra-bhakti*, of toewijding vermengd met baatzuchtig werk, en worden onder de *bhaktas* gerekend.”

Śrīla Bhaktivinoda Ṭhākura citeert Kṛṣṇa, zoals Hij gezegd zou hebben, “O Arjuna, nu moet jij jouw eigen kwalificatie vaststellen. Jij bent bezig Mij bij te staan in Mijn spel, nadat je met Mij als een rechtschapen held bent neergedaald; daarom kun je niet worden gerekend onder de neutrale toegewijden in *sānta-rasa* en ook niet onder de zelfzuchtige *sakāma-bhaktas*, die toegewijde daden voor materieel gewin uitvoeren. Jij zal alleen die bepaalde *bhakti* uitvoeren, die is vermengd met onzelfzuchtige actie (*niṣkāma-karma*) en ware kennis (*jñāna*). Daarom is het jouw plicht om Mij welke soberheden en andere activiteiten, die je ook uitvoert, aan te bieden. De

voorstelling van materialisten is een bepaalde daad gepaard aan materiële verlangens uit te voeren en daarna Mij die daad eenvoudig als afdankertje aan te bieden. Dit idee is leeg en zinloos. Je moet de actie op de juiste wijze vanaf het begin van het initiatief aanbieden en vervolgens *bhakti* uitvoeren.”

VERS 28

शुभाशुभफलैरेवं मोक्ष्यसे कर्मबन्धनैः
सन्न्यासयोगयुक्तात्मा विमुक्तो मामुपैष्यसि

*śubhāśubha-phalair evaṁ mokṣyase karma-bandhanaiḥ
sannyāsa-yoga-yuktātmā vimukto mām upaiṣyasi*

śubha-aśubha-phalaiḥ – van de gunstige en ongunstige resultaten; *evam* – aldus; *mokṣyase* – je zal worden bevrijd; *karma-bandhanaiḥ* – door gebondenheid aan baatzuchtige reactie; *sannyāsa-yoga* – in de *yoga* van het verzaken van de vruchten van werk; *yukta-ātmā* – een verbonden ziel; *vimuktaḥ* – geheel bevrijd; *mām* – Mij; *upaiṣyasi* – je bereikt.

Op deze manier word je van de gebondenheid aan gunstige en ongunstige gevolgen van *karma* bevrijd. Aldus gezegend met de *yoga* van verzaking door Mij alle resultaten van jouw acties te geven zal je zelfs temidden van bevrijde zielen worden onderscheiden en zal je Mij bereiken.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: “Op deze manier word je vrij van de gebondenheid aan *karma* en de ongelimiteerd goede en slechte gevolgen ervan.” Śrī Gopāla-tāpanī Upaniṣad stelt, “Kṛṣṇa-bhajana (verering van Kṛṣṇa) is *bhakti*.” Door deze *bhakti* word je vrij van wereldse en hogere, hemelse bestemmingen. Met andere woorden, men wordt vrij van verlangens naar de vruchten van zijn activiteiten en verantwoordt zijn verstand alleen in *bhajana* aan Śrī Kṛṣṇa. Dit wordt *naiṣ-*

karma genoemd, vrijheid van arbeid en zijn reactie. Het opgeven van de gevolgen van *karma* is daarom ware *sannyāsa*. Degenen, wier *ātmā* (verstand) is verankerd in zulke *yoga*, worden *yoga-yuktātmā* genoemd, geschakeld of verbonden. “Als je met deze *yoga* bent begiftigd, ben je niet alleen *mukta* – bevrijd – maar dan ben je *vimukta* – een onderscheiden persoon zelfs onder de bevrijde zielen – en dan kom je bij Mij om in rechtstreekse dienst aan Mij te worden betrokken.”

“O *mahā-muni* (grote wijze), onder miljoenen bevrijde en geperfectioneerde wezens is een vreedzame toegewijde van Śrī Nārāyaṇa uiterst zeldzaam” (*Śrīmad-Bhāgavatam* 6.14.5). En verder, “Bhagavān kan bevrijding, *mukti*, geven, maar Hij schenkt zelden toewijding, *bhakti*” (*Śrīmad-Bhāgavatam* 5.6.18). Uit deze uitspraak van Śukadeva Gosvāmī wordt begrepen, dat rechtstreekse dienst aan Bhagavān met zuivere, liefdevolle toewijding superieur is aan bevrijding.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Het hart wordt gezuiverd door toevlucht te nemen tot *pradhānī-bhūtā-bhakti*, of *bhakti* die *karma* en *jñāna* overheerst, zoals hierboven beschreven, en door alle acties aan Bhagavān te offeren. Dus door vrij te worden van de gebondenheid aan alle goede en slechte acties kunnen zulke personen een speciale positie onder bevrijde zielen verkrijgen en kunnen tenslotte Bhagavān bereiken. Hier dient in het bijzonder te worden begrepen, dat ze de liefdevolle dienst aan Śrī Bhagavān krijgen, die vol *prema* is. Dit is veruit superieur aan *mukti*.

VERS 29

समोऽहं सर्वभूतेषु न मे द्वेष्योऽस्ति न प्रियः
ये भजन्ति तु मां भक्त्या मयि ते तेषु चाप्यहम्

*samo 'haṁ sarva-bhūteṣu na me dveṣyo 'sti na priyaḥ
ye bhajanti tu mām bhaktyā mayi te teṣu cāpy aham*

samaḥ – gelijkgestemd schouwen; *aham* – Ik ben; *sarva-bhūteṣu* – alle levende wezens; *na* – niet; *me* – voor Mij; *dveṣyaḥ* – waard te worden gehaat; *asti* – er is; *na* – niet; *priyaḥ* – dierbaar; *ye* – degene die; *bhajanti* – vereren; *tu* – echter; *mām* – Mij; *bhaktyā* – met devotie; *mayi* – in Mij; *te* – zij; *teṣu* – in hen [Ik ben aan hen op dezelfde wijze gehecht als zij gehecht zijn aan Mij]; *ca* – en; *api* – ook; *aham* – Ik.

Ik ben alle levende wezens gelijk gezind en ben nimmer onvriendelijk of partijdig jegens iemand. Maar zoals degenen, die Mij met toewijding dienen en aan Mij gehecht zijn, zo ben Ik ook door genegenheid aan hen gebonden.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Arjuna kan zeggen, “O Kṛṣṇa, Jij brengt alleen Jouw *bhaktas* naar Jou toe door hen te bevrijden, maar Je brengt geen niet-toegewijden naar je toe. Dit betekent, dat Je partijdig bent, omdat partijdigheid een teken is van gehechtheid en afgunst.” Als antwoord hierop spreekt Śrī Bhagavān dit vers, dat begint met *samo 'ham*, waarin Hij zegt, “Nee, nee, Ik ben iedereen gelijk gestemd. De *bhaktas* leven in Mij en Ik leef ook in hen.” Volgens deze uitspraak bevindt het hele universum zich in Bhagavān en bevindt Bhagavān Zich in het hele universum. Dit is geen teken van partijdigheid. De uitspraak *ye yathā mām prapadyante tāṁs tathaiva bhajāmy aham* (Gītā 4.11) betekent, “Ik wissel uit met iedereen naar gelang de intentie, waarmee ze zich aan Me overgeven en Ik vereer hen overeenkomstig. Op welke manier de toegewijden ook aan Mij gehecht zijn, zo ben Ik, die in hen aanwezig is, ook aan hen gehecht.” Dit dient te worden begrepen.

In dit verband kan het voorbeeld van een wensboom worden gegeven, dat dient als gedeeltelijk begrip van dit punt. Degenen, die de vruchten van de boom verlangen, nemen er hun toevlucht toe, maar in werkelijkheid zijn ze helemaal niet aan de boom gehecht; ze zijn

louter aan zijn vruchten gehecht. Bovendien raakt de boom niet gehecht aan degenen, die hun toevlucht tot hem nemen, en haat degenen niet, die vijandig jegens hem gestemd zijn. Anders echter dan een volkomen onpartijdige wensboom doodt Bhagavān de vijanden van Zijn toegewijden met Zijn eigen handen. Zoals Bhagavān over Prahlāda zei, “Als Hiranyakaśipu jegens Prahlāda vijandig handelt, zal Ik hem zeker vernietigen, ondanks de macht, die hij verkrijgt door de gunsten van Brahmā.”

Sommige commentatoren geven van het woord *tu* in dit vers een andere uitleg. “Deze partijdigheid in de vorm van genegenheid voor Zijn toegewijden (*bhakta-vātsalya*) is altijd het ornament van Bhagavān; het is geen mankement.” Op deze manier is Kṛṣṇa gevierd wegens Zijn genegenheid voor Zijn toegewijden, niet voor de *jñānīs* en *yogīs*. Zoals het voor iemand natuurlijk is om genegenheid te hebben voor zijn eigen dienaar en niet voor de dienaren van anderen, zo heeft Bhagavān genegenheid voor Zijn eigen toegewijden en niet voor de toegewijden van Rudra of Durgā-devī.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Het volgende kan worden tegengeworpen, “Door aan Zijn toegewijden speciale bevrijding te geven schenkt Bhagavān hen liefdevolle dienst aan Zijn lotusvoeten, maar Hij doet dit niet met niet-toegewijden. Is dit niet symptomatisch voor het euvel van partijdigheid, dat voortkomt uit gehechtheid en afgunst?” In antwoord hierop wordt gezegd, dat Hij beschikt over een gelijkgestemde blik. Hij haat niemand en niemand is Hem bijzonder dierbaar. Hij creëert mensen en andere levende wezens en houdt hen in stand in overeenstemming met hun *karma*. Iemand kan zeggen, dat Hij bij de instandhouding van de levende wezens volgens hun *karma* aan de één geluk schenkt, aan de ander ellende en aan weer een ander bevrijding, of *mokṣa*, waardoor dit een aanwijzing zou kunnen zijn voor het mankement van partijdig-

heid, dat voortkomt uit gehechtheid en afgunst? Het antwoord hierop wordt aangetroffen in *Śrīmad-Bhāgavatam* (6.7.22), dat luidt,

*na tasya kaścīd dayitaḥ pratīpo na jñāti-bandhur na paro na ca svah
samasya sarvatra nirañjanasya sukhe na rāgaḥ kuta eva roṣaḥ*

Hij is gelijkgestemd jegens alle levende wezens. Niemand is Hem dierbaar of niet dierbaar. Aangezien een onthecht persoon niet wordt aangetrokken door zintuiglijke bevrediging, hoe kan hij boos worden, wanneer zijn zintuiglijk plezier wordt verstoord?

Hetzelfde treffen we ook aan in het volgende vers van *Śrīmad-Bhāgavatam* (6.17.23),

*tathāpi tac-chakti-visarga eṣāṁ sukhāya duḥkhāya hitāhitāya
bandhāya mokṣāya ca mṛtyu-janmanoḥ śarīriṇāṁ saṁsṛtaye 'vakalpate*

Ofschoon Śrī Kṛṣṇa de oorspronkelijke uitvoerder van actie is, vormt Hijzelf niet de oorzaak van geluk, verdriet, gebondenheid of bevrijding van het levend wezen. Alleen *māyā* bestuurt de karmische gevolgen van zonde en vroomheid van het levend wezen en wordt de oorzaak van zijn geboorte en dood, geluk en verdriet.

Omdat er geen verschil is tussen de energie en de eigenaar van energie, is het waar, dat de activiteiten van het externe vermogen van Bhagavān, de *māyā-śakti*, ook als Zijn eigen werk wordt gezien. Toch kan men aan Hem geen mankement toeschrijven, omdat de gevolgen, die een levend wezen voor zijn activiteiten ontvangt, met zijn eigen daden in overeenstemming zijn.

Waar Śrīla Viśvanātha Cakravartī Ṭhākura op dit vers zijn commentaar schrijft, geeft hij het voorbeeld van de zon en de uil. Voor de uil, voor de *kumuda*-bloem (nachtlelie) en voor bepaalde andere entiteiten is het zonlicht een probleem, maar voor de *cakravāka*-vogel en voor de lotusbloem is het heerlijk. Men kan de zon niet verwijten, dat hij partijdig is. Op dezelfde wijze kent het externe vermogen van Bhagavān resultaten toe aan de activiteiten van het

levend wezen. Hiervoor kan men Hem niet het euvel van partijdigheid toeschrijven. In deze context dient men ook eens na te denken over het volgende vers uit *Śrīmad-Bhāgavatam* (8.5.22),

*na yasya vadhyo na ca rakṣaṇīyo
nopekṣaṇīyādarāṇīya-pakṣaḥ
athāpi sarga-sthiti-samyamārthaṁ
dhatte rajaḥ-sattva-tamāṁsi kāle*

Voor Śrī Bhagavān hoeft er niemand te worden gedood, niemand te worden beschermd, niemand te worden veronachtzaamd en niemand te worden vereerd. Niettemin aanvaardt Hij omwille van schepping, instandhouding en vernietiging in overeenstemming met een bepaald tijdstip verschillende gedaanten in de geaardheid goedheid, hartstocht of onwetendheid.

Dit is Bhagavāns algemene principe voor de *jīvas*, maar in het huidige vers van de *Gītā* zet Hij een speciaal principe uiteen met het woord *tu*. “Degenen, die de onderdelen van *bhakti* volgen zoals *śravaṇa* en *kīrtana* en zich bezighouden met de verering van Mij, zijn zeer gehecht aan Mij en raken in Mij gevestigd. En Ik, de Allerhoogste Bestuurder, raak met toewijding ook in hen gesitueerd.”

Volgens het principe van een edelsteen en goud produceert de edelsteen het goud. Met de gratie van Bhagavān verschijnt *bhakti* in het hart op dezelfde manier. Bhagavān is ook aan Zijn *bhaktas* toegewijd. Zoals Śukadeva Gosvāmī in *Śrīmad-Bhāgavatam* (10.86.59) zegt, “*bhagavān bhakta-bhaktimān* – de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods is toegewijd aan Zijn toegewijden.” Ook in *Śrīmad-Bhāgavatam* (8.16.14) wordt gezegd, “*tathāpi bhaktāṁ bhajate maheśvaraḥ* – op dezelfde wijze, waarop toegewijden aan Maheśvara Kṛṣṇa zijn gehecht, is Hij ook aan Zijn toegewijden gehecht.” Dit is de bijzondere kwaliteit van wederzijdse liefde. In *Śrīmad-Bhāgavatam* (11.2.55) staat geschreven, “*visṛjati hṛdayaṁ na yasya sākṣād* – zulke *premī-bhaktas*, die de lotusvoeten van Śrī Kṛṣṇa met het koord der liefde hebben vastgebonden, worden door Hem nim-

mer opgegeven.” Dit vers beschrijft, dat hun externe relatie wordt gevestigd, zoals hun interne relatie wordt vermeld. Deze relatie wordt in *Ādi Purāṇa* bevestigd,

*asmākaṃ guravo bhaktā bhaktānāṃ guravo vayam
mad-bhaktā yatra gacchanti tatra gacchāmi pārthiva*

Bhagavān zegt, “Toegewijden zijn Mijn *guru* en Ik ben de *guru* voor de toegewijden. Waar de toegewijden ook gaan, daar ga Ik ook.”

Een wensboom geeft vruchten in overeenstemming met de stemming van degenen, die er hun toevlucht toe hebben genomen; en hij geeft geen gevolg aan degenen, die deze toevlucht niet hebben genomen. Op dezelfde manier maakt Bhagavān, hoewel Hij onpartijdig is, onderscheid tussen degenen, die hun toevlucht tot Hem nemen en degenen, die dat niet doen, door hen verschillende resultaten te geven. De specialiteit van Śrī Kṛṣṇa boven en buiten de wensboom is, dat de wensboom niet ondergeschikt raakt aan degenen, die er hun toevlucht toe nemen, terwijl Kṛṣṇa wel aan Zijn *bhaktas* ondergeschikt raakt. Vandaar, dat men alleen de kwaliteiten vriendschap, haat en onverschilligheid in relatie tot *bhakti* in Hem kan waarnemen. Bekende voorbeelden zijn Zijn vriendelijke relatie met Ambarīṣa Mahārāja en Zijn onverschilligheid jegens Durvāsā en anderen, die afgunstig waren. Het is een feit, dat Śrī Kṛṣṇa gelijkgesteld is jegens iedereen, maar veel belangrijker is, dat Hij Zijn *bhaktas* begunstigt. Deze bijzondere kwaliteit is van al Zijn andere kwaliteiten een speciaal ornament. *Śrīmad-Bhāgavatam*, *Bhāgavad-gītā* en andere geschriften tonen dit aan.

VERS 30

अपि चेत्सुदुराचारो भजते मामनन्यभाक्
साधुरेव स मन्तव्यः सम्यग्व्यवसितो हि सः

***api cet su-durācāro bhajate mām ananya-bhāk
sādhur eva sa mantavyaḥ samyag vyavasito hi saḥ***

api – zelfs; *cet* – als; *su-durācārah* – iemand met een zeer slecht karakter; *bhajate* – vereert; *mām* – Mij; *ananya-bhāk* – exclusief toegewijd; *sādhuḥ* – een deugdzaam persoon; *eva* – zeker; *saḥ* – hij; *mantavyaḥ* – dient te worden beschouwd; *samyak* – gerechtvaardigd; *vyavasitaḥ* – door te zijn gesitueerd (in intelligentie); *hi* – inderdaad; *saḥ* – hij.

Zelfs als iemand met een abominabel karakter zich bezighoudt met *ananya-bhajana*, exclusieve toewijding aan Mij, wordt hij desondanks als een *sādhu* beschouwd, omdat zijn intelligentie stevig in *bhakti* aan Mij is verankerd.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: “Mijn gehechtheid aan Mijn toegewijden is natuurlijk. Zelfs als zijn gedrag is gedegeneerd, raakt Mijn gehechtheid aan hem niet verloren en maak Ik hem uiterst rechtschapen.” Om deze reden spreekt Śrī Bhagavān dit vers, dat begint met *api cet*. *Sudurācārah* betekent, dat iemand zeker heilig is, ook al is hij verslaafd aan het doden van anderen, aan het onderhouden van onwettige relaties met vrouwen en gehechtheid aan de rijkdommen van anderen, indien hij zich met *bhajana* (verering) van Mij bezighoudt. Welke vorm van *bhajana* moet hij ten uitvoer leggen? In antwoord hierop zegt Bhagavān *ananya-bhāk*. “Hij is een *sādhu*, die geen andere halfgod vereert, maar alleen Mij, die zich niet met enig baatzuchtig werk (*karma*) en speculatieve kennis (*jñāna*) bezighoudt, maar alleen met *bhakti* aan Mij en die geen ander geluk nastreeft, zoals het verkrijgen van een koninkrijk, maar alleen Mij wil bereiken.”

Maar hoe kan hij een *sādhu* zijn, als een of andere vorm van slecht gedrag in hem aanwezig is? In antwoord hierop zegt Bhagavān *mantavyaḥ*. “Hij moet als een *sādhu* worden beschouwd. Met het woord *mantavyaḥ* wordt op de volgende sommatie gewezen: er

is een mankement in degene aanwezig, die hem niet als een *sādhu* beschouwt. Wat dit betreft is alleen Mijn verordening gezaghebbend.”

Als iemand, die zich met de verering van Jou bezighoudt, zich ook op miezerige wijze gedraagt, kan hij dan gedeeltelijk als *sādhu* worden beschouwd? Als antwoord hierop zegt Śrī Bhagavān *eva*. “Hij dient te worden beschouwd als een complete *sādhu*. Men mag niet zien, dat hem enige geheiligde kwaliteiten ontbreken. Dit komt, omdat hij een dapper besluit (*samyag vyavasitah*) heeft genomen, ‘of ik nu vanwege mijn zonden naar de hel ga of mezelf degradeer tot een vogel of een andere, dierlijke levenssoort, ik zal de exclusieve, eenpuntige *bhakti* aan Śrī Kṛṣṇa nooit opgeven’.”

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Bhagavān, die Zijn toegewijden zeer toegenegen is (*bhakta-vatsala*), legt in het huidige vers het onbevattelijke vermogen van Zijn *bhakti* uit door een verklaring af te leggen. “Zelfs als wordt gezien, dat Mijn toegewijde een verfoeilijke daad pleegt, zal Ik hem heel snel veranderen in een verheven persoon met onberispelijk gedrag. Slecht gedrag in dergelijk geperfectioneerde personen, die hun toevlucht nemen tot exclusieve toewijding aan Mij, is niet mogelijk. Zelfs al schijnen ze zich in de ogen van onwetende personen wanstaltig te gedragen, in werkelijkheid doen ze dat niet; ze zijn onomstotelijk heilig. Afgezien van de onwetenden, zelfs grote geleerden kunnen de activiteiten en gevoelens van de Vaiṣṇava’s niet begrijpen.” In *Śrī Caitanya-caritāmṛta* wordt gezegd, “*vaiṣṇavera kṛiyā mudrā vijñe nā bujhaya* – het gedrag van *uttama-adhikāri bhaktas*, de hoogst verheven klasse toegewijden, is met materiële zintuigen onmogelijk te begrijpen.”

Śrī Caitanya Mahāprabhu zei, toen Hij een *brāhmaṇa*-inwoner van Navadvīpa waarschuwde om Śrī Nityānanda Prabhu niet respectloos te bejegenen,

*śuna vipra mahādhikāri yevā haya
tabe tāna doṣa-guṇa kichu nā janmaya*

Śrī Caitanya-caritāmṛta (Ādi-khaṇḍa 6.26)

Het is niet mogelijk, dat een *uttama-bhāgavatā*, of een zuivere toegewijde, zelfs maar wordt aangeroerd door goede of slechte materiële kwaliteiten. Degenen, die hem als laaghartig blijven zien, gaan naar de hel.

Śrī Kṛṣṇa gaf Uddhava een overeenkomstige instructie,

*na mayy ekānta-bhaktānām guṇa-doṣodbhavā guṇāḥ
sādhūnām sama-cittānām buddheḥ param upeyuṣām*

Śrīmad-Bhāgavatam (11.20.36)

Vroomheid of zondigheid, die voortkomen uit de uitvoering van voorgeschreven of verboden activiteiten, kunnen Mijn exclusieve toegewijden, die vrij zijn van gehechtheid en afgunst, die jegens iedereen een gelijkgestemde blik hanteren en Bhagavān hebben bereikt, met geen mogelijkheid aantasten.

Niettemin dient men altijd te onthouden, dat het schijnbaar armetierige gedrag van zulke *ananya-bhaktas* niet moet worden nagebootst. Men mag hen niet bekritisieren en niet met hen associëren. Zoals in *Śrīmad-Bhāgavatam* (10.33.29) wordt gesteld, *tejīyasām na doṣāya vahneḥ sarva-bhujo yathā*. Ondergang is zeker voor degenen, die het gedrag bekritisieren van *mahā-bhāgavatas*, die zich uiterlijk onjuist lijken te gedragen. Vuur verteert alle substanties, hetzij zuiver of onzuiver, terwijl het vuur zelf zuiver blijft. Op dezelfde manier blijven krachtige *mahā-puruṣas* altijd zuiver, ook al kan hun uiterlijke gedrag onjuist lijken. *Śrīmad-Bhāgavatam* schrijft, dat de zonen van Marīci, de kleinkinderen van *jagad-guru* Brahmā, in de demonische levenssoort moesten worden geboren als gevolg van het belachelijk maken van het onbevattelijke gedrag van Brahmā.

Wat valt te zeggen van geperfectioneerde toegewijden. Zelfs al wordt gezien, dat de *sādhaka* van *ananyā-bhakti* zich soms vanwege oude gewoonten ongepast gedraagt, dient hij desondanks als heilig te worden beschouwd, omdat zijn actie incidenteel plaats vindt. Dit is de diepere betekenis van dit vers. In zijn commentaar op het bovenstaande vers van *Śrīmad-Bhāgavatam* (11.20.36) geeft Śrīla Cakravartī Ṭhākura dezelfde conclusie.

Śrī Kṛṣṇa zegt, “Een toegewijde, die *ananya-bhajana* uitvoert, die geen andere god of godin vereert, die niet zijn toevlucht zoekt in enig ander proces – zoals *karma*, *jñāna* en *yoga* – behalve in Mijn *bhakti*, die niets anders verlangt behalve Mijn plezier en bovendien Mij kent als enige Meester en de Allerhoogste, houdt zich bezig met *bhajana* van Mij. Een dergelijke toegewijde heeft van nature geen smaak voor ongepast gedrag. Maar als er incidenteel of door de wil van het noodlot een discrepantie in zijn gedrag sluipt, dient hij toch als heilig te worden beschouwd. Dit is Mijn speciale opdracht. Als iemand dit niet opvolgt, begeeft hij zich in zonde. De reden, waarom zulke personen als *sādhus* dienen te worden aangemerkt, wordt hierin verklaard. Het gaat erom, dat hun besluit juist is. Met andere woorden, ze beschikken over *aikāntika-niṣṭhā*, exclusief verankerd vertrouwen in Mij.”

In dit verband heeft Śrīla Viśvanātha Cakravartī Ṭhākura zijn commentaar gegeven op de volgende verzen uit *Śrīmad-Bhāgavatam* (11.20.27-28),

*jāta-sraddho mat-karhāsu nirviṇṇaḥ sarva-karmasuveda
duḥkhātmakān kāmān parityāge ‘py anīśvaraḥ*

*tato bhajeta mām prītaḥ sraddhātur dṛḍha-nīscayaḥ
juṣamāṇaś ca tān kāmān duḥkhodarkānś ca garhayan*

Als iemand, wiens vertrouwen is gewekt in het horen van vertellingen over Mij, niet in staat is om zintuiglijk plezier en het verlangen ernaar op te geven, zelfs al weet hij, dat het hem ellende geeft, moet zijn onvermogen met een oprecht hart vervloeken. Tegelij-

kertijd dient hij door te gaan Mij met vast vertrouwen, overtuiging en liefde te vereren.

Hij schrijft, dat het woord *dr̥ḍha-niścayaḥ* in de zin *śraddhātur dr̥ḍha-niścayaḥ* betekent, “Of ik nu gehecht ben aan huis, enzovoort, of niet, en als die gehechtheid toeneemt, als miljoenen hindernissen mijn *bhajana* binnensluipen, als ik vanwege overtredingen naar de hel moet gaan, of zelfs als ik door wellust word overdonderd, ik ga onder geen enkele omstandigheid de processen van *jñāna*, *karma* en *yoga* aanvaarden, zelfs niet als ze door Śrī Brahmā zelf aan me worden opgedragen.” Personen met een dergelijke vastbeslotenheid worden *dr̥ḍha-niścayaḥ*, of ‘mensen met onwankelbare vastbeslotenheid’ genoemd.

Śrīla Bhaktivinoda Ṭhākura citeert Kṛṣṇa, zoals Hij gezegd zou hebben, “Zelfs als die personen, die zich bezighouden met eenpuntige, onwankelbare *bhajana* aan Mij, zich slecht gedragen, dienen ze desondanks als heilig te worden beschouwd, omdat hun bezigheid in ieder opzicht juist en vol schoonheid is.” De betekenis van het woord *su-durācāraḥ* moet op de juiste wijze worden begrepen. Het gedrag van een geconditioneerde ziel bestaat uit twee soorten: voorwaardelijk (*sāmbandhika*) en grondrechtelijk of constitutioneel (*svarūpa-gata*). Bezigheden zoals schoon houden, vrome daden verrichten en het voeden of bevredigen van de behoeften van het lichaam, de samenleving en de mentale ontwikkeling worden genoemd *sāmbandhika* (voorwaardelijk of relatief, omdat ze zijn gerelateerd aan de materiële conditie). *Bhajana*, een volkomen bewuste activiteit, die door de *jīva* in zijn zuivere staat voor Mij wordt uitgevoerd, is zijn *svarūpa-gata* (grondrechtelijke functie). Deze functie wordt ook *amiśrā-bhakti* (letterlijk, ‘onvermengde toewijding’) of *kevalā-bhakti* genoemd. In de gebonden staat heeft de uitvoering van *kevalā-bhakti* een onherroepelijke relatie met zijn geconditioneerde leven. *Sāmbandhika* gedrag zal zeker blijven bestaan, zolang men zich in dit lichaam bevindt, zelfs wanneer *ananyā-bhakti* ver-

schijnt. Pas wanneer *bhakti* verschijnt, verliest de *jīva* zijn smaak in alles, dat ongunstig is voor toewijding. Naarmate de smaak voor *bhājana* van Śrī Kṛṣṇa toeneemt, raakt men onthecht van lustobjecten. Totdat de smaak voor lustobjecten geheel is weggefallen, ziet men zich soms gedwongen zich onjuist te gedragen, maar die smaak wordt heel snel onderdrukt door een smaak voor toegewijde dienst. Het gedrag van iemand, die zich op de hogere niveau's van *bhakti* bevindt, is vol schoonheid en deugdzaam. Als van een dergelijk persoon wordt gezien, dat hij zich soms, per ongeluk, niet alleen bezighoudt met slecht gedrag maar kwaadaardig gedrag en activiteiten verricht, waarvoor een toegewijde van nature geen smaak heeft – zoals anderen vermoorden, andermans rijkdom stelen en onwettige relaties met andermans vrouw onderhouden – wordt hij niettemin heel snel van dergelijk gedrag gezuiverd. Mijn *bhakti*, die erg krachtig en zuiverend is, wordt door dit gedrag niet vervuild. Dit dient te worden begrepen. Een overtreffende toegewijde mag niet als gedegenereerd worden beschouwd vanwege zijn voorgaande verlustiging in activiteiten, zoals het eten van vis of het hebben van onwettige relaties met vrouwen.”

VERS 31

क्षिप्रं भवति धर्मात्मा शश्वच्छान्तिं निगच्छति
कौन्तेय प्रतिजानीहि न मे भक्तः प्रणश्यति

***kṣipraṁ bhavati dharmātmā śaśvac chāntim nigacchati
kaunteya pratijānīhi na me bhaktaḥ praṇaśyati***

kṣipram – spoedig; *bhavati* – wordt hij; *dharmātmā* – een deugdzame ziel; *āśvat* – duurzame; *sāntim* – vrede; *nigacchati* – bereikt; *kaunteya* – O zoon van Kuntī; *pratijānīhi* – je moet verkondigen; *na* – nimmer; *me* – Mijn; *bhaktah* – toegewijde; *praṇaśyati* – verloren gaat.

Hij wordt snel deugdzaam en krijgt eeuwige rust. O Kaunteya, verkondig op stoutmoedig wijze, dat Mijn toegewijde nimmer verloren gaat.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: De volgende vraag kan rijzen, “Hoe kun Je de dienst van een dergelijk onreligieus en ondeugelijk persoon aanvaarden? Hoe kun Je het voedsel eten, dat wordt geofferd door iemand, wiens hart is vervuild met gebreken, zoals wellust en woede?” Śrī Bhagavān antwoordt door dit vers te spreken, dat begint met het woord *kṣipram*. “Hij wordt heel snel deugdzaam.” Hier betekent het woord *kṣipram*, dat hij snel deugdzaam wordt en eeuwige rust bereikt. De woorden *bhavati* en *nigacchati* worden gebruikt in de tegenwoordige tijd in plaats van de toekomstige tijd. Dit bewijst, dat hij onmiddellijk spijt krijgt en weer aan Kṛṣṇa denkt, nadat hij zich met onreligieuze of gedegradeerde activiteiten heeft beziggehouden. Op die manier wordt hij snel weer deugdzaam. “Alas, alas! Niemand is zo gevallen als ik, die *bhakti* zoveel schade heeft toegebracht. Ik ben verfoeilijk!” Door op deze manier herhaaldelijk te klagen krijgt hij eeuwige rust. Zelfs als hij uiteindelijk deugdzaam wordt, blijven onreligiositeit en besmetting in een subtiele vorm in hem aanwezig. De dodelijke hitte van koorts of vergif kan nog enige tijd aanwezig blijven, zelfs na het innemen van het beste medicijn. Op dezelfde wijze stopt zijn kwaadaardige gedrag, zodra *bhakti* het verstand van een dergelijk persoon binnengaat, ook al kan het nog enige tijd in subtiele vorm aanwezig blijven. Later kunnen in een hogere staat aanwijzingen van schamel gedrag, zoals lust en woede, nog aanwezig zijn, maar dan hebben ze geen invloed meer, evenals de beet van een gifslang niet meer effectief is, nadat zijn giftanden zijn verwijderd. Dit dient te worden begrepen. Zijn wellust en woede zijn op ongeëvenaarde wijze voor de eeuwigheid gelenigd (*śāntim*). Hij dient te worden beschouwd als iemand met

een zuiver hart, terwijl hij zich in een conditie bevindt, waarin hij nog ongepast gedrag vertoont.

Śrīla Śrīdhara Svāmī zegt, dat er niets aan de hand is, als een dergelijk persoon religieus of deugdzaam wordt, maar wat valt te zeggen van een toegewijde, die niet in staat is dergelijk slecht gedrag tot het moment van de dood op te geven? In antwoord hierop zegt Bhagavān met kracht en op boze toon, “*kaunteya pratijānīhi na me bhaktaḥ pranaśyati* – zelfs al sterft hij, valt hij niet, maar degenen, die vanwege armzalige logica op scherpe toon over hem spreken, kunnen dit niet aanvaarden.” Door zo te denken sprak Kṛṣṇa beemoedigende woorden tegen Arjuna, die door verdriet en twijfel werd overmand. “O Kaunteya, ga naar de bijeenkomst van degenen, die dit bespreken, waarbij je veel lawaai maakt met keteldrums. Verklaar met beide armen in de lucht en zonder enige twijfel, dat een toegewijde van Mij nooit ten onder gaat, zelfs al gedraagt hij zich armetierig. Integendeel, hij wordt succesvol. Al hun onlogische woorden zullen worden ontkracht door jouw welbespraaktheid en ze zullen ongetwijfeld hun toevlucht tot jou nemen om jou als hun *guru* te aanvaarden.”

Hier kan het volgende bezwaar worden aangetekend: Waarom vraagt Bhagavān aan Arjuna om deze verklaring te verkondigen in plaats van Hijzelf? Zoals Bhagavān in *Bhāgavad-gītā* (18.65) zegt, “Je zal Me zeker bereiken. Ik doe zowaar deze gelofte, omdat jij Me erg dierbaar bent.” Waarom zegt Bhagavān dan niet, “O Kaunteya, Ik verklaar, dat Mijn toegewijde nimmer verloren gaat”? Als antwoord wordt gegeven, dat Bhagavān diep had nagedacht, “Ik kan zelfs niet de minste belediging van Mijn toegewijden verdragen en daarom breek Ikzelf in veel gevallen Mijn eigen gelofte, zelfs al moet Ik als gevolg daarvan beledigen incasseren. Op die manier kan Ik de woorden van Mijn toegewijde beschermen, zoals Ik de woorden van Bhīṣma in deze oorlog zal beschermen door Mijn eigen gelofte te breken. Zij, die geen toegewijden zijn, en de cynici zullen

lachen om Mijn gelofte [om af te zien van vechten], maar de woorden van Arjuna zullen in steen geëst komen staan.” Om deze reden liet Kṛṣṇa Arjuna deze gelofte afleggen.

Bij het vernemen van de *ananya-bhakti* van een dergelijk persoon met slecht gedrag zullen sommigen aannemen, dat dit betekent, dat een *ananya-bhakta* louter iemand is zonder onreligieuze kwaliteiten, zoals beklag, verdriet, begoocheling en woede, welke allemaal voortkomen uit de gehechtheid aan vrouw, kinderen, enzovoort. Een dergelijke uitleg van zogenaamde geleerden dient te worden afgewezen.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Beoefenaars van *ananya-bhakti* hebben van nature een afkeer van ongepast of kwaad-aardig gedrag en zullen dat altijd hebben. Maar toch, indien de *ananya-bhakta* door de wil van de voorzienigheid zich miserabel gedraagt, is die neiging slechts tijdelijk. Hierdoor raakt de onbevatte-lijke invloed van *ananya-bhakti* niet verloren. Integendeel, de *ananya-bhakti* in het hart zal de neiging zich te misdragen snel ontman-telen, waardoor een dergelijk persoon vrij wordt van vroomheid en zonde en de hoogste vrede vindt, die uit *bhakti* wordt geboren. “Ex-clusieve toegewijden gaan nimmer verloren.” In het huidige vers laat Kṛṣṇa, die Zijn toegewijden zeer is toegenege, Zijn dierbaarste vriend Arjuna deze gelofte afleggen. Deze uitspraak staat ook in de *Nṛsimha Purāṇa*,

*bhagavati ca harāv ananya-cetā
bhṛṣa-malino 'pi virājate manuṣyaḥ
na hi śaśa-kala-cchaviḥ kadācit
timira-parābhavatām upaiti candraḥ*

Die toegewijden, wier gedachten uitsluiten zijn verdiept in Śrī Ha-ri, bevinden zich altijd in hun eigen glorie, zelfs al wordt van bui-tenaf gezien, dat ze zich gedegradeerd gedragen. Dit is vanwege de invloed van *bhakti* in hun hart. Het is vergelijkbaar met de volle

maan, die donkere plekken vertoont, maar nooit helemaal door duisternis wordt afgedekt.

Śrī Bhagavān heeft ook gezegd,

*bādhyamāno 'pi mad-bhaktō viṣayair ajitendriyaḥ
prāyaḥ pragalbhayā bhaktyā viṣayair nābhībhūyate*

Śrīmad-Bhāgavatam (11.14.18)

Mijn dierbare Uddhava, als Mijn toegewijde zijn zintuigen niet helemaal heeft overwonnen, kan hij worden gekweld door materiële verlangens, maar vanwege zijn onwankelbare toewijding aan Mij, zal hij niet door lustbevredestiging worden verslagen.*

Bij het schrijven van zijn commentaar op dit vers zegt Śrīla Viśvanātha Cakravartī Ṭhākura, “Om niet te spreken van zuivere toegewijden, in wier hart *bhāva* zich reeds heeft gemanifesteerd, worden zelfs degenen, die zich in het voorstadium van *sādhana-bhakti* bevinden, succesvol en gezegend, laat staan degenen, die geleidelijk de stadia van *niṣṭhā* en *bhāva* bereiken.”

In de literatuur, die het pad van *jñāna* behandelt, worden zowel een *jñānī*, die zich ongepast gedraagt, als zijn *jñāna* bekritiseerd. Maar in de *bhakti-śāstras* worden een *bhakta*, die zich ongepast gedraagt, en zijn *bhakti* niet bekritiseerd. In dit verband zegt een van de *Nava-yogendras*, Karabhājana Ṛṣi,

*sva-pāda-mūlaṁ bhajataḥ priyasya
tyaktānya-bhāvasya hariḥ pareśaḥ
vikarma yac cotpatitaṁ kathañcid
dhunoti sarvaṁ hṛdi sanniviṣṭaḥ*

Śrīmad-Bhāgavatam (11.5.42)

Het is voor *premī-bhaktas*, die zich bezighouden met exclusieve *bhajana* aan de lotusvoeten van hun meest dierbare Śrī Kṛṣṇa en die alle andere gedachten, overtuigingen en activiteiten hebben opgegeven, niet mogelijk zich in zondige activiteiten te begeven.

Indien ze dat op de een of andere manier echter toch doen, reinigt Śrī Hari, die in hun hart zit, alles en maakt hun hart zuiver.

Iemand kan zeggen, dat een toegewijde, die zich met zondige activiteiten bezighoudt, dit moet compenseren, maar *Śrīmad-Bhāgavatam* (11.20.25) stelt,

*yadi kuryāt pramādena yogī karma vigarhitam
yogenaiva dahed aṅho nānyat tatra kadācana*

Een *bhakti-yogī* houdt zich nimmer bezig met een abominabele daad, maar als hij op zeker moment onverhoeds een overtreding begaat, dient hij deze zonde louter door het proces van *bhakti-yoga* teniet te doen; hij dient niet over te gaan op andere moeilijke boetedoening, zoals *cāndrāyana*.

Dezelfde conclusie wordt ook in *Bhakti-rasāmṛta-sindhu* gegeven,

*niṣiddhācārato daivāt prāyaścittān tu nocitam
iti vaiṣṇava-sāstrāṅgāṁ rahasyaṁ tad-vidāṁ matam*

Als een *sādhaka* door het noodlot een verboden daad pleegt, is het voor hem niet gepast om dit afzonderlijk te compenseren, want de invloed van *bhakti* voert de functie van loutering uit. Afzonderlijke boetedoening is niet nodig. Dit is het geheim van de Vaiṣṇava-literatuur.

Iemand kan het volgende bezwaar aantekenen, “Waarom heeft Bhagavān Zelf niet de verklaring gegeven, ‘Mijn *bhaktas* gaan niet verloren’. Waarom vroeg Hij Arjuna dit te doen? Het antwoord is, dat Śrī Kṛṣṇa, die Zijn toegewijden toegenegen is, hun woorden zelfs ten koste van Zijn eigen geloften beschermt. Een demonstratie hiervan had plaats in de strijd van Kurukṣetra, toen Hij de gelofte van Bhīṣma beschermde door die van Hemzelf te breken.

VERS 32

***mām hi pārtha vyapāśritya ye ‘pi syuḥ pāpa-yonayaḥ
striyo vaiśyās tathā sūdrās te ‘pi yānti parām gatim***

mām – van Mij; *hi* – zeker; *pārtha* – O zoon van Pṛthā; *vyapāśritya* – door toevlucht te nemen; *ye* – [degene] die; *api* – zelfs; *syuḥ* – kan zijn; *pāpa-yonayaḥ* – geboren uit zondige ouders; *striyaḥ* – vrouw; *vaiśyāḥ* – kooplieden; *tathā* – en; *sūdrāḥ* – handarbeiders; *te* – diegenen; *api* – zelfs; *yānti* – bereiken; *parām* – de allerhoogste; *gatim* – bestemming.

O Pārtha, door hun toevlucht te nemen tot Mij bereiken zelfs laag geboren vrouwen, kooplieden, sūdras of wie dan ook zeker de hoogste bestemming.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: “Op deze manier neemt toewijding aan Mij de incidentele gebreken van iemand, die zich als gevolg van zijn *karma* ongepast gedraagt, niet in ogeschouw. Wat is hieraan zo verwonderlijk? Mijn *bhakti* neemt de natuurlijke, aangeboren gebreken van degenen, die eenvoudig vanwege hun kaste slecht gedrag vertonen, niet in overweging.” *Antyaja* (degenen die zich buiten het *varṇāśrama* systeem bevinden), *mlecchas* (vleeseters), enzovoort, worden *pāpa-yonayaḥ* (degenen met een zondige geboorte) genoemd. Zoals wordt gezegd in *Śrīmad-Bhāgavatam* (2.4.18), “Ik betuig mijn eerbied aan die almachtige Bhagavān, die zo genadevol is, dat men vrij kan worden van de gebreken van kaste of actie door zijn toevlucht te nemen tot de lotusvoeten van een bonafide *guru*, ongeacht of men een Kirāta, Hūṇa, Āndhra, Pulinda, Pulkaśa, Ābhīra, Śumbha, Yavana, Khasa, enzovoort is. Dezen zijn vanwege hun kaste allemaal ongelovigen en zondig vanwege hun acties.”

Bovendien stelt *Śrīmad-Bhāgavatam* (3.33.7), “Iedereen, wiens tong Jouw naam slechts eenmaal heeft gechant is uitermate eerbiedwaardig, zelfs al kan hij geboren zijn in een familie van hondenvleeseters (*caṇḍāla*). Degenen, die Jouw naam chanten, hebben

reeds alle vormen van soberheid en offers uitgevoerd, hebben in alle heilige plaatsen gebed, hebben de Veda's bestudeerd en hebben alle andere voorgeschreven activiteiten uitgevoerd." Dit heeft ook betrekking op onzuivere en losbandige vrouwen, prostituee's, enzovoort.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: In het voorgaande vers heeft Śrī Bhagavān uitgelegd, dat een *sādhaka*, die *ananyā-bhakti* op een devote wijze beoefent, als heilig dient te worden beschouwd, zelfs al is uiterlijk enig incidenteel, schamel gedrag in hem zichtbaar. Welnu, in het huidige vers legt Bhagavān uit, dat degenen, die hun toevlucht tot Hem nemen door zich met exclusieve toewijding bezig te houden – zelfs al zijn ze geboren in zondige *caṇḍāla* of *mleccha* families, in lage-kaste *sūdra* families, of geboren als prostituee's en andere vrouwen, die zich van nature met onwettige activiteiten bezighouden – onder invloed van *bhakti* aan Śrī Kṛṣṇa allemaal heel snel de allerhoogste bestemming bereiken, hetgeen zelfs bij *yogis* zelden voorkomt.

In *Śrīmad-Bhāgavatam* (2.4.18) zegt Śrī Sukadeva Gosvāmī, “Kirāta, Hūṇa, Āndhra, Pulinda, Pulkaśa, Ābhīra, Śumbha, Yavana, Khasa enzovoort, evenals alle anderen, die verslaafd zijn aan zondige activiteiten, kunnen worden gezuiverd door hun toevlucht te nemen tot de toegewijden van Śrī Hari. Ik bied Hem mijn eerbetuigingen aan.”

Bij het becommentariëren van dit vers schrijft Śrīla Viśvanātha Cakravartī Ṭhākura, “Louter door de beschikking te krijgen over een vleugje *kevalā-bhakti*, of exclusieve toewijding, bereiken zelfs de meest zondige lieden perfectie. Degenen, die door hun kaste laag geboren zijn, zoals de Kirāta's en degenen, die zondige activiteiten begaan, worden alleen gezuiverd, wanneer ze een zuivere Vaiṣṇava als hun *guru* aanvaarden. Men wordt het zuiverst en vrij van gebreken door geboorte en zijn eigen activiteiten louter door toevlucht

aan de lotusvoeten van een bonafide geestelijk leermeester te aanvaarden.

In *Bhakti-rasāmṛta-sindhu* zegt Śrīla Rūpa Gosvāmī, dat *bhakti* zondige reacties aan de wortel opheft, zowel die welke zich reeds in het huidige, materiële lichaam hebben gemanifesteerd (*prārabdha*) als die welke zich nog niet hebben gemanifesteerd (*aprārabdha*). De Kirāta's bijvoorbeeld zijn onzuiver vanwege hun geboorte in een lage kaste. Zonde in de vorm van geboorte in een lage kaste is *prārabdha-karma* en dit wordt weggenomen door eenvoudig een vleugje *bhakti*.

In dit verband zegt Śrīla Viśvanātha Cakravartī Ṭhākura verder, “In de praktijk van het leven identificeren mensen in onwetendheid degenen, die Vaiṣṇava-*dikṣā* hebben aanvaard, op basis van hun dynastie of kaste.” In spiritueel perspectief blijft geen enkel gebrek door kaste of geboorte aanwezig in een persoon, die *dikṣā* heeft genomen. Dit is de realiteit. Toch leggen dergelijke, onwetende figuren onterechte nadruk op de geboorte en kaste van iemand, die *dikṣā* van een bonafide geestelijk leermeester heeft genomen. Het gevolg is, dat zijzelf gedegradeerd raken. Een dergelijke vervloeking doet echter geen schade aan de persoon, die inwijding heeft genomen. Iemand, die Vaiṣṇava's bekritiseert, is genoodzaakt hiervoor op eigen gelegenheid te compenseren. Devahūti zei eveneens,

*yan-nāmadheya-sravaṇānukīrtanād
yat-prahvanād yat-smaraṇād api kvacit
śvādo 'pi sadyaḥ savanāya kalpate
kutaḥ punas te bhagavan nu darśanāt*

Śrīmad-Bhāgavatam (3.33.6)

Door eenvoudig het horen en chanten van Jouw naam, door Jouw erbetuigingen aan te bieden en aan Jouw te denken wordt zelfs een hondenvleeseter onmiddellijk gekwalificeerd om *soma-yajña* (een celestijns vedisch offer) uit te voeren zonder te hoeven wachten op een volgende geboorte om in staat te worden gesteld dat te doen.

O Bhagavān, wat valt er nog te zeggen van de onvergelykbare invloed van het hebben van Jouw audiëntie?

Śrīla Bhaktisiddhānta Sarasvatī Prabhupāda schrijft, “Dit vers wordt niet gesproken voor de algemene *caṇḍālas* (hondenvleeseters), die als gevolg van hun *prārabdha-karma* geboorte hebben genomen in een gevallen familie en die voor de rest van hun leven de gedegeneerde daden van hun kaste blijven uitvoeren. Het is eerder gesproken geworden voor Vaiṣṇava’s die, nadat ze zijn geboren in een familie van hondenvleeseters, niet langer geïnteresseerd zijn in de gedegeneerde activiteiten van hun familietraditie en zich blijven bezighouden met de dienst van Śrī Bhagavān, nadat ze *dikṣā* van een bonafide *guru* hebben aanvaard.”

Het is zeker, dat degenen, die begiftigd zijn met een heilige natuur, in hun voorgaande leven met vast vertrouwen alle gewoonten van een brahmaanse traditie hebben gevolgd. Deze mensen hebben in hun voorgaande leven soberheden en offers voltooid, gebed in heilige plaatsen, de Veda’s bestudeerd enzovoort. Ze hebben een geboorte in een demonische familie uitgevoerd louter om de dwazen in de war te brengen en onder geleerde personen het ideaal te onderwijzen. Ook Bhagavān heeft in *Itihāsa-samuccaya* gezegd,

*na me ‘bhaktas̄ caturvedī mad-bhaktas̄ śva-pacaḥ priyah
tasmai deyaṁ tato grāhyaṁ sa ca pūjyo yathā hy aham*

Een *brāhmaṇa*, die alle vier Veda’s kent, hoeft niet noodzakelijkerwijs een toegewijde te zijn. Maar Mijn toegewijde, die zelfs geboren kan zijn in een *caṇḍāla* familie, is Mij dierbaar en is de gepaste ontvanger van liefdadigheid en de juiste persoon van wie liefdadigheid dient te worden aanvaard. Zelfs al is hij geboren in een *caṇḍāla*-familie, wordt Mijn toegewijde, evenals Ik, door iedereen gerespecteerd, zelfs door de *brāhmaṇas*.

Śrīla Bhaktivinoda Ṭhākura zegt, dat de reden, waarom iemand, die zijn toevlucht heeft genomen tot de heilige naam van Śrī Kṛṣṇa en

op deze manier een geboorte neemt in het huis van een *caṇḍāla*, is om de kwaliteit van de mensheid te verbeteren, hetgeen gunstig is voor *bhakti*. Met dit vers kunnen we ook de bevrijding van de jager door de genade van Nārada Muni beter begrijpen en die van Jagāi en Mādhāi, die werden bevrijd door de genade van Śrī Śrī Gaura-Nityānanda, en die van de prostituee door de genade van Ṭhākura Haridāsa.

VERS 33

किं पुनर्ब्राह्मणाः पुण्या भक्ता राजर्षयस्तथा
अनित्यमसुखं लोकमिमं प्राप्य भजस्व माम्

*kiṁ punar brāhmaṇāḥ puṇyā bhaktā rājarṣayas tathā
anityam asukhaṁ lokam imam prāpya bhajasva mām*

kiṁ punaḥ – niet nodig om meer te zeggen; *brāhmaṇāḥ* – *brāhmaṇas*; *puṇy-āḥ* – die zich altijd bezighouden met zuivere actie; *bhaktāḥ* – toegewijden; *rāja-ṛṣayaḥ* – mensenwereld; *imam* – dit; *prāpya* – daarom gekomen; *bhajasva* – vereren; *mām* – Mij.

Welke twijfel kan er dan over bestaan, dat vrome *brāhmaṇas*, die zich altijd bezighouden met zuivere actie, en toegewijde koningen de hoogste bestemming kunnen bereiken? Nu je naar deze tijdelijke en miserabele wereld bent gekomen, moet jij je daarom bezighouden met het uitvoeren van *bhajana* van Mij.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: “Als dit hun bestemming is, wat valt er dan nog te zeggen van de bestemming van toegewijden, die *brāhmaṇas* zijn en zijn geboren uit goede families met zuiver gedrag. O Arjuna, geef Mij daarom jouw liefdevolle dienst.”

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Als degenen, die in lage families zijn geboren en zich slecht gedragen, heel snel goed gedrag kunnen ontwikkelen door hun toevlucht te nemen tot exclusieve toewijding en zodoende de hoogste bestemming kunnen bereiken, hoef jij jou niet te verbazen, dat degenen, die zijn geboren in een vrome familie en wier gedrag zuiver is, ook de hoogste bestemming bereiken door exclusieve toevlucht tot Śrī Bhagavān te nemen. Door Arjuna het object van Zijn lessen te maken geeft Śrī Kṛṣṇa alle *jīvas* de instructie, dat ze *bhajana* van Zijn eeuwige, zegenrijke *svarūpa* moeten uitvoeren, zolang ze in deze tijdelijke en miserabele wereld verblijven.

Dit vers verklaart, dat de materiële wereld veranderlijk, vergankelijk en miserabel is, maar het beschrijft de wereld niet als onecht. Sommige filosofen beelden zich in, dat de wereld onecht is, maar dit idee druist in tegen het principe van *Bhāgavad-gītā*. De hoogste woonplaats van Śrī Kṛṣṇa wordt de *aprākṛta-jagat* genoemd of de transcendentale wereld en die is eeuwig en zegenrijk. Levende wezens, die dit domein bereiken, kunnen daaruit nooit meer terugvallen.

VERS 34

मन्मना भव मद्भक्तो मद्याजी मां नमस्कुरु
मामेवैष्यसि युक्त्वैवमात्मानं मत्परायणः

***man-manā bhava mad-bhakto mad-yājī mām namaskuru
mām evaiṣyasi yuktvaivam ātmānam mat-parāyaṇaḥ***

mat-manāḥ – verzonken in gedachten aan Mij; *bhāva* – is; *mat-bhaktaḥ* – Mijn toegewijde; *mad-yājī* – als Mijn vereerder; *mām* – voor Mij; *namaskuru* – neerbuigen; *mām* – Mij; *eva* – zeker; *eṣyasi* – je zal bereiken; *yuktvā* – zich beziggehouden; *evam* – op deze manier; *ātmānam* – jouw lichaam en geest; *mat-parāyaṇaḥ* – en aan Mij toegewijd.

Verzink jouw geest altijd in Mij, word Mijn toegewijde, wijd jezelf aan de verering van Mij en bied Mij jouw eerbetuïngen aan. Op deze manier met jouw lichaam en geest geheel aan Mij in Mijn dienst gewijd zal je Mij zeker bereiken.

SĀRĀRTHA-VARṢĪNĪ: Met de woorden *man-manāḥ* besluit Śrī Bhagavān dit hoofdstuk door het proces van *bhajana* uit te leggen. *Ātmānam* betekent ‘laat jouw lichaam en geest zich met Mij bezighouden en voer *bhajana* van Mij uit’. Louter het contact met *bhakti* zuivert iedereen, of men nu gekwalificeerd is of niet. Dit werd uiteengezet in dit Hoofdstuk Negen, dat is getiteld *rāja-guhyāḥ*.

Aldus eindigt de *bhāvānūvāda* van Śrīla Viśvanātha Cakravartī Ṭhākura’s *Sārārtha-varṣiṇī-ṭīkā* (het commentaar dat de toegewijden plezier doet en door alle heilige personen wordt aanvaard) op Hoofdstuk Negen van *Śrīmad Bhagavad-gītā*.

SĀRĀRTHA-VARṢĪNĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Het allerhoogste doel van iedere *jīva* is zuivere liefde voor Śrī Kṛṣṇa te krijgen. De enige manier om dit doel te bereiken is het uitvoeren van exclusieve toegewijding, of *ananyā-bhakti*. Alleen zuiver levende wezens zijn gekwalificeerd om *bhajana* van Śrī Bhagavān, de Allerhoogste Absolute Waarheid (*para-tattva*) uit te voeren. De *svarūpa* van Śrī Kṛṣṇa is voor zuivere *jīvas* het hoogste object van verering. Tenzij men deze *siddhānta* of filosofische conclusie volkomen begrijpt, kan de poging om het hoogste doel te bereiken niet op perfecte wijzen worden uitgevoerd.

Zuivere *bhakti*, die volkomen vrij is van *jñāna*, *karma* en *yoga*, werd uiteengezet in Hoofdstuk Zeven en Acht. In Hoofdstuk Negen werd de hoogst eerbiedwaardige *tattva* beschreven. Om deze *tattva* vast te stellen is het noodzakelijk de gebreken te beschrijven, die voortkomen uit de verering van halfgoden en godinnen en die de schijn hebben deel uit te maken van de eerbiedwaardige Realiteit. Daarom werd de eeuwig volmaakte natuur van de uiterst zuivere en

bewuste *svarūpa* van Śrī Kṛṣṇa op wetenschappelijke wijze vastgesteld. De *jñānīs*, *yogīs* en de uitvoerders van offers vereren slechts het onpersoonlijke *brahma* en ook Parmātmā, die deelmanifestaties zijn van Bhagavān, die een eeuwige gedaante heeft. Een zuivere *bhakta* vereert echter niet deze deelmanifestaties van de Absolute Waarheid; hij vereert uitsluitend de eeuwige gedaante van Śrī Kṛṣṇa.

Het is te wijten aan extreme onwetendheid, dat iemand de halfgoden en godinnen afzonderlijk van de eeuwige gedaante van Kṛṣṇa vereert, omdat hij daarmee zijn bestemming slechts gedeeltelijk kan bereiken. In het proces van *bhakti-yoga* dient men de verering van andere halfgoden en godinnen helemaal op te geven en men dient zonder bijbedoelingen en met onwankelbaar vertrouwen zijn lichaam in stand te houden en zich bezig te houden met de negen onderdelen van toewijding, zoals *śravaṇa*, *kīrtana* en *smaraṇa* van Śrī Kṛṣṇa alleen. Dergelijke *ananya-bhaktas*, of exclusieve toegewijden, zijn verheven boven *karmīs*, *jñānīs* en *yogīs*, zelfs wanneer deze *ananya-bhaktas* zich in het beginstadium slecht gedragen. Ze zijn dus inderdaad heilig, omdat ze na enkele dagen uitsluitend in Śrī Kṛṣṇa verankerd raken, waardoor hun karakter in alle opzichten zuiver wordt.

Alleen zuivere *bhakti* voor Bhagavān vormt het bovengenoemde resultaat van *prema*. De *suddha-bhakta* of zuivere toegewijde van Bhagavān zal nooit ten onder gaan en hij kan nooit vallen, want Bhagavān houdt hem in stand en beschermt hem persoonlijk. Dus degenen, die intelligent zijn, houden hun lichaam op simpele wijze in stand om zuivere *bhakti* aan Śrī Bhagavān uit te voeren.

Aldus eindigt de *Sārārtha-varṣiṇī Prakāśikā-vṛtti*
door Śrī Śrīmad Bhaktivedānta Nārāyaṇa Gosvāmī Mahārāja
op Hoofdstuk Negen van *Śrīmad Bhagavad-gītā*.

Vibhūti-Yoga

Yoga door appreciatie van Gods rijkdommen

VERS 1

श्री भगवान् उवाच
भूय एव महाबाहो शृणु मे परमं वचः
यत्तेऽहं प्रीयमाणाय वक्ष्यामि हितकाम्यया

*śrī bhagavān uvāca –
bhūya eva mahā-bāho śṛṇu me paramam vacaḥ
yat te ‘haṁ prīyamāṇāya vakṣyāmi hita-kāmyayā*

śrī bhagavān uvāca – de alvermogende Bhagavān zei; *bhūyaḥ* – opnieuw; *eva* – zelfs; *mahā-bāho* – O sterkbewappende strijder; *śṛṇu* – luister; *me* – naar Mij; *paramam* – hogere; *vacaḥ* – instructie; *yat* – waardoor; *te* – aan jou; *aham* – Ik; *prīyamāṇāya* – die liefde koesteren (voor Mij); *vakṣyāmi* – ga spreken; *hita-kāmyayā* – omdat Ik jouw welzijn wens.

Śrī Bhagavān zei: O sterkbewappende, luister wederom naar Mijn instructies, die nog hoger zijn dan die Ik jouw eerder heb gegeven. Ik wens jouw hoogste welzijn en Ik ga deze kennis aan jou openbaren, omdat jij liefde voor Me koestert.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: De *bhakti-tattva*, die in Hoofdstuk Zeven en voorgaande hoofdstukken werd besproken, handelde voornamelijk over de kennis van het vermogensaspect (*aiśvarya*) van Bhagavān.

Dezelfde *bhakti-tattva*, die ook *bhagavad-vibhūti* wordt genoemd, wordt samen met zijn vertrouwelijke betekenis in dit Hoofdstuk Tien behandeld.

Vanaf Hoofdstuk Zeven werd de rijkdom of het vermogen van het object van verering – Śrī Bhagavān – beschreven. Nu wordt de kennis over dezelfde *aiśvarya* in detail gegeven voor het plezier van degenen, die zijn gezegend met toewijding aan Hem. In *Śrīmad-Bhāgavatam* (11.21.35) zegt Kṛṣṇa, “*parokṣa-vāda ṛṣayaḥ parokṣam ca mama priyam* – de uitspraken van de *ṛṣis* zijn indirect (*parokṣa*) en Ik houd er ook van op deze manier te spreken.” Volgens deze uitspraak kan Kṛṣṇa’s indirecte manier van spreken deze onderwerpen een beetje moeilijker begrijpbaar maken. Hij spreekt dit vers, dat begint met *bhūya* (opnieuw), hetgeen betekent, dat Hij de meest vertrouwelijke kennis herhaalt, *rāja-vidyā rāja-guhyam idam*, zodat Arjuna het beter kan begrijpen. “O sterkbewapende, zoals je de superieure kracht van jouw wapens hebt gemanifesteerd, ben je ook in staat om de superieure kracht van jouw intelligentie tot uitdrukking te brengen. Omdat je bereid bent te luisteren, is voor jou het woord *śṛṇu* (horen) gebruikt om te zorgen, dat je alles onthoudt, dat tegen jou wordt gezegd.” Het woord *paramam* betekent, dat deze kennis zelfs hoger is dan hetgeen eerder werd besproken.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: In de Hoofdstukken Zeven, Acht en Negen legt Bhagavān Śrī Kṛṣṇa de rijke vermogens of *aiśvarya* uit van de hoogst eerbiedwaardige Realiteit. In dit Hoofdstuk Tien beschrijft Hij Zijn majestueuze vermogens (*vibhūti*). Volgens de Sandarbha’s van Śrīla Jīva Gosvāmī betekent *parokṣavāda* ‘datgene verborgen houden, dat uiterst verheven en zeldzaam is en dat niet aan iedereen dient te worden weggegeven, en daarna op een indirecte wijze uiteenzetten’. *Parokṣavāda* is de aard van de Veda’s. Het is ook de natuur van Śrī Bhagavān [om Zichzelf verborgen te houden]. *Śrī Caitanya-caritāmṛta* (*Ādi-līlā* 3.88) stelt,

*āpanā lukāite kṛṣṇa nana yatna kare
tathāpi tāñhāra bhakta jānaye tāñhāre*

Een gewoon persoon vindt alles, dat wordt beschreven in *parokṣa-vāda* moeilijk te bevatten. Kṛṣṇa tracht Zich op diverse manieren te verbergen, maar aan Zijn toegewijden onthult Hij Zich.

Daarom is het noodzakelijk omzichtig over *vibhūti-yoga* te beraadslagen, zoals het in dit hoofdstuk wordt beschreven door toevlucht tot *bhakti* te nemen.

VERS 2

न मे विदुः सुरगणाः प्रभवं न महर्षयः
अहमादिर्हि देवानां महर्षीणां च सवशः

*na me viduḥ sura-gaṇāḥ prabhavaṁ na maharṣayaḥ
aham ādir hi devānāṁ maharṣīṇāṁ ca savaśaḥ*

na – noch; *me* – Mij; *viduḥ* – ze begrijpen; *sura-gaṇāḥ* – de menigte goden; *prabhavam* – de natuur van Mijn glorieuze verschijning; *na* – noch; *maharṣayaḥ* – de grote wijzen; *aham* – Ik; *ādir* – de oorspronkelijke oorzaak; *hi* – omdat; *devānām* – van de goden; *maharṣīṇām* – van de grote heiligen; *ca* – en; *sarvaśaḥ* – in ieder opzicht.

In ieder opzicht ben Ik de oorspronkelijke oorzaak. Om deze reden kennen zelfs de halfgoden en de wijze *maharṣis* de aard van Mijn glorieuze verschijning in deze materiële wereld niet.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: “Deze *tattva* kan alleen met Mijn speciale genade worden begrepen en op geen andere manier.” Daarom begint Śrī Bhagavān dit vers met *na me*. *Mama-prabhāvam* betekent, “Zelfs de halfgoden kennen de meest buitengewone *tattva* van Mijn geboorte uit Devakī niet.” Als men zich afvraagt, of de halfgoden deze *tattva* misschien niet kunnen begrijpen, omdat ze zich verzadi-

gen in lustbevredeging en dat de wijze *ṛṣis* het wel kunnen weten, is het antwoord, “Nee, zelfs de *ṛṣis* zijn met deze *tattva* niet op de hoogte, want in ieder opzicht ben Ik hun oorspronkelijke oorzaak. In de materiële wereld kent de zoon ook de feiten van zijn vaders geboorte niet en op dezelfde manier kennen de *ṛṣis* de *tattva* met betrekking tot Mijn transcendente verschijning in deze wereld niet.”

Bhāgavad-gītā (10.14) stelt, “O Bhagavān, de halfgoden, de demonische Dānava’s, noch anderen kunnen de *tattva* van Jouw geboorte en verschijning in deze wereld begrijpen.” Daarom betekent het woord *prabhava* ‘Jouw geboorte en verschijning in deze wereld’. Een andere betekenis hoeft niet in overweging te worden genomen.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: De genade van Kṛṣṇa kan op geen andere wijze dan alleen met *bhakti* worden verkregen. Zonder Zijn genade kan niemand de *tattva* van Bhagavān op basis van zijn eigen pogingen begrijpen, al probeert men dat op honderden manieren. In *Śrīmad-Bhāgavatam* (4.29.42-44) wordt gezegd,

*prajāpati-patiḥ sākṣād bhagavān giriṣo manuḥ
dakṣādayaḥ prajādhyakṣā naiṣṭhikāḥ sanakādayaḥ
marīcir atry-aṅgīrasau pulastyāḥ pulahaḥ kratuḥ
bhṛguḥ vasiṣṭha ity ete mad-antā brahma-vādināḥ
adyāpi vācas-patayas tapo-vidyā-smādhībhiḥ
paśyanto ‘pi na paśyanti paśyantān parameśvaram*

Vele grote persoonlijkheden – inclusief Brahmā, Śiva, de vier Kumāra’s te beginnen met Sanaka, Bhṛgu en de beroemde *brahmavādīs* (*jñānīs*) zoals Vasiṣṭha – willen de *darśana* van Parameśvara hebben. Hiertoe doen ze pogingen door soberheden uit te voeren, kennis te vergaren en *samādhi* binnen te gaan, maar tot op heden zijn ze niet in staat geweest Mijn *darśana* te krijgen.

Bovendien verklaart *Śrīmad-Bhāgavatam* (10.14.29),

*athāpi te deva padāmbuja-dvaya-
prasāda-leśānugrhīta eva hi
jānāti tattvaṁ bhagavan-mahimno
na cānya eko 'pi ciram vicinvan*

O Bhagavān, Je bent ondoorgrondelijk. Wie in de drie werelden kan begrijpen waar, waarom, wanneer en hoe Jij Jouw spel uitvoert? En toch, O Bhagavān, manifesteer Je Jouzelf in het hart van Jouw toegewijden, die slechts een licht spoor van de genade van Jouw lotusvoeten hebben verkregen. Zo worden ze gezegend en zijn ze de enigen, die de *tattva* van de glorie van Jouw transcendentale gedaante samengesteld uit eeuwigheid, kennis en zegen kunnen begrijpen. Zelfs ondanks langdurige pogingen om *jñāna* en *vairāgya* (kennis en verzaking) te beoefenen kan men Jouw glorie eigenlijk nooit kennen.

Śrīla Bhaktivinoda Thākura citeert Kṛṣṇa, zoals Hij gezegd zou hebben, “Ik ben de oorspronkelijke oorzaak van de halfgoden en de *ṛṣis*. Daarom kunnen ze op basis van hun eigen pogingen de macht van Mijn spel nooit bevatten. Dat wil zeggen, ze kunnen met hun eigen ondernemingen de realiteit van Mijn verschijning in menselijke gedaante in de materiële wereld nooit begrijpen. Iedereen, inclusief de halfgoden en grote heilige persoonlijkheden, zoeken naar Mij krachtens hun intelligentie. Ze kunnen Me slechts gedeeltelijk realiseren, ondanks de naarstige pogingen van hun materiële intelligentie. Het aspect, dat ze kunnen realiseren is *nirviṣeṣa-brahma*, de vormloze negatie van het wereldse bestel. Dit is ongemanifesteerd, ongedifferentieerd en zonder kwaliteiten. Ze beschouwen deze droge en smakeloze *nirviṣeṣa-brahma* als de Absolute Waarheid, maar dat is het niet. Ik ben die Allerhoogste Absolute Waarheid en de belichaming van eeuwigheid, kennis en zegen (*sac-cid-ānanda*). Ik manifesteer mezelf altijd door Mijn *acintya-śakti* (onbevattelijke vermogen). Ik ben volkomen vrij van iedere materiële besmetting en Ik beschik over alle transcendentale kwaliteiten. Mijn *aparā-śakti* (innerlijk vermogen) manifesteert een deelaspect van Mijn *svarūpa*

genaamd Īśvara, of Paramātmā, die in alle *jīvas* woont. Het onpersoonlijk *brahma* is een van Mijn vage gedaanten, die zich bevindt buiten alle begrip van de geconditioneerde zielen, die door Mijn externe vermogen worden begoocheld. Daarom worden slechts twee van Mijn manifestaties, Īśvara (of Paramātmā) en *brahma* rechtstreeks en indirect in gecreëerde objecten waargenomen.

“Soms manifesteer Ik met Mijn onbevattelijke vermogen (*acintya-śakti*) Mijn eigen *svarūpa* in deze materiële wereld. Op dat moment denken de bovengenoemde halfgoden en grote wijzen, die de glorie van Mijn *acintya-śakti* op basis van hun eigen intelligentie niet kunnen bevatten, dat de verschijning van Mijn eeuwige, transcendente gedaante zich heeft gemanifesteerd uit de bovengenoemde Paramātmā en beschouwen Me als sterfelijk. Dit komt, omdat ze door *māyā* worden begoocheld. Omdat ze denken, dat de droge aard van Mijn onpersoonlijke, ongedifferentieerde aspect (*brahma-bhāva*) superieur is, doen ze pogingen om hierin op te gaan. Mijn toegewijden daarentegen begrijpen, dat Mijn onbevattelijke vermogen zich nu eenmaal buiten de greep van hun beperkte menselijke bevattingvermogen ligt en houden zich simpelweg met Mijn *bhājana* bezig. Bij het zien van hun houding krijg Ik compassie en schenken hen zuivere intelligentie, waarmee ze Mijn *svarūpa* alsnog gemakkelijk kunnen ervaren.”

VERS 3

यो मामजमनादिं च वेत्ति लोकमहेश्वरम्
असम्मूढः स मर्त्येषु सर्वपापैः प्रमुच्यते

*yo mām ajam anādim ca veti loka-maheśvaram
asammūḍhaḥ sa martyeṣu sarva-pāpaiḥ pramucyate*

yaḥ – degene die; *mām* – Mij; *ajam* – als de ongeboorene; *anādim* – zonder begin; *ca* – en; *veti* – kent; *loka* – van de werelden; *mahā-īśvaram* – de grote

bestuurder; *asammūḍhaḥ* – niet begoocheld; *saḥ* – hij; *martyeṣu* – onder sterfelingen; *sarva-pāpaiḥ* – van alle zonden; *pramucyate* – hij wordt geheel bevrijd.

Alleen hij, die Mij kent als geboren, zonder begin, en als de Allerhoogste Bestuurder van alle werelden, is vrij van illusie onder sterfelingen en geheel vrij van alle zonden.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: De volgende vraag kan rijzen, “Zijn de halfgoden en heilige persoonlijkheden op de hoogte van de feiten van de geboorte van Jouw lichaam, dat *para-brahma* is en zich buiten de begrenzingen van tijd en ruimte bevindt?”

Terwijl Hij Zijn wijsvinger op Zijn borst richt, antwoordt Śrī Kṛṣṇa door dit vers te spreken, dat begint met *yo mām*. “Alleen hij, die Mij kent als geboren, kent Mijn waarheid.”

“Betekent dit, dat alleen Jij de waarheid zonder begin bent en dat de grote Grootvader Śrī Brahmā dat niet is? Als Śrī Brahmā zonder begin is, moet hij weten, dat Jij Paramātmā bent zonder geboorte of oorzaak.”

Śrī Bhagavān geeft als antwoord, *yo mām vetti*, enzovoort. “Alleen hij, die Mij kent zonder begin of oorzaak, die niet is geboren en toch werd geboren uit Vasudeva, is de werkelijke kenner van de Waarheid.” Hier verwijst het woord *mām* naar Śrī Bhagavān, die is geboren uit Vasudeva. “Volgens Mijn uitspraak (in *Gītā* 4.9) zijn Mijn geboorte en activiteiten goddelijk. Omdat Ik Paramātmā ben, worden Mijn geboorte en Mijn ongeboren staat uitgevoerd door Mijn onbevattelijke vermogen en zijn absoluut waar.” In de *Gītā* (4.6) wordt gezegd, “Hoewel Ik ongeboren ben, neem Ik, die eeuwig en onveranderlijk is, geboorte.” Ook Uddhava heeft het volgende gezegd,

*karmāny anīhasya bhavo 'bhavasya te
durgāśrayo 'thāri-bhayāt palāyanam*

*kālātmano yat pramadā-yutāśramah
svātman-rateḥ khidyati dhīr vidām iha*

Śrīmad-Bhāgavatam (3.4.16)

O Prabhu, ofschoon Je geen verlangens hebt, houd Jij Jou bezig met actie; hoewel ongeboren, neem Je geboorte; hoewel Je de dood in eigen persoon bent, vlucht Je uit angst voor de vijand weg en verstop Jij Jou in het fort van Dvārakā; en hoewel Jij Jezelf genoeg bent, maak Je plezier met zestienduizend vrouwen. Bij het zien van deze wonderbaarlijke activiteiten raakt zelfs de intelligentie van grote geleerden in de war.

Er is in dit verband een vers van Śrīla Rūpa Gosvāmī, de auteur van *Śrī Laghu-bhāgavatāmṛta*, “Zelfs al is de verwarring van de geleerden in dit geval niet feitelijk, het was beter geweest, als deze er niet was geweest. Daarom is de *acintya-śakti* de oorzaak van Mijn gevarieerde of tegenstrijdige natuur, die hun verwarring veroorzaakt. In Mijn *dāmodara-līlā* scheen Ik met Mijn buik vastgebonden met een dunne draad van belletjes beperkt te zijn. En tegelijkertijd scheen Ik onbeperkt te zijn, omdat Mijn buik met de lange koorden van Moeder Yaśodā niet kon worden vastgebonden. Dit gaat iedere redenering voorbij. Op dezelfde manier gaat ook Mijn geboorte, terwijl Ik tegelijkertijd ongeboren ben, ook voorbij aan iedere redenering.”

Met het gebruik van het woord *loka-maheśvaram*, hetgeen betekent de “Allerhoogste Meester van het universum”, legt Bhagavān Zijn *aiśvarya* uit, die buitengewoon moeilijk te begrijpen is. “O Arjuna, van alle menselijke wezens zijn alleen degenen, die jouw waagmenner kennen als de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods van het universum (*loka-maheśvara*), *asammūḍhāḥ*, of bevrijd van alle zonden en hindernissen voor *bhakti*. Degenen, die denken, dat Ik slechts pretendeer een geboorte te nemen, zijn *sammūḍhāḥ* (begoocheld) en zijn niet van hun zonden bevrijd.”

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Hier wordt verklaard, dat Śrī Bhagavān ongeboren, *ajah*, is. In Hoofdstuk Twee worden de *jīvas* ook beschreven als ongeboren. Hoewel ze ongeboren zijn, zijn ze *vibhinnāṁṣa*, afgescheiden delen van Bhagavān (*Gītā* 15.7, *ma-maivāṁśo jīva-loke*). De *jīva* is een atomisch kleine, bewuste entiteit, *aṇucit*, maar Bhagavān is de volkomen bewuste entiteit, *pūrṇa-cit*. De *jīvas* staan onder het bestuur van Bhagavāns *māyā*, terwijl Bhagavān de meester van *māyā* is. Het grofstoffelijke lichaam van de *jīvas* is veranderlijk, maar Kṛṣṇa's lichaam is *sac-cid-ānanda*, onveranderlijk en eeuwig. Wanneer Hij naar deze materiële wereld afdaalt, komt Hij in Zijn eigen eeuwige *svarūpa* via het medium van Zijn *yogamāyā-śakti*. Hij bestond al vóór de schepping, Hij bestaat nu en Hij zal in de toekomst blijven bestaan. De volgende *mantras* uit de Veda's onderbouwen deze conclusie, “*aham evāsam evāgre* – alleen Ik bestond vóór de schepping, toen er niets anders bestond dan Ik” (*Śrīmad-Bhāgavatam* 2..33); “*bhagvān eka āsedam* – Śrī Bhagavān bestond eerder dan de schepping als één zonder tweede” (*Śrīmad-Bhāgavatam* 3.5.23); “*anādir ādir govindaḥ* – die Oorspronkelijke Persoon is Śrī Govinda, die zonder begin is” (*Brahma-saṁhitā* 5.1); “*eko ha vai nārāyaṇa āsī* – in het begin bestond alleen Nārāyaṇa” (*Mahā Upaniṣad* 1).

Het huidige vers beschrijft, dat – ofschoon Hij ongeboren is – Bhagavān onder invloed van Zijn *acintya-śakti* tegelijkertijd de eeuwige zoon van Vasudeva en Devakī en van Nanda en Yaśodā is. Zijn *svarūpa* kan alleen worden begrepen door exclusieve, eenpuntige toewijding en niet door enig andere *sādhana* of beoefening.

Men mag Śrī Kṛṣṇa niet beschouwen als een gewoon persoon, maar als men zegt, dat Hij als zoon van Devakī of Yaśodā beroemd is, hoe kan Hij dan ongeboren zijn? Het antwoord hierop wordt gegeven in geschriften zoals *Śrīmad-Bhāgavatam*, “Śrī Kṛṣṇa is niet geboren als een gewone baby. In de gevangenis van Kāṁsa verscheen Hij voor Vasudeva en Devakī in Zijn jeugdige gedaante met

een schelphoorn, een werpschijf, een knots en een lotusbloem in zijn handen, Hij was gedecoreerd met diverse soorten ornamenten en had prachtig haar op Zijn hoofd. Op verzoek van Vasudeva en Devakī werd Hij na die verschijning een kleine baby.” Śrī Kṛṣṇa heeft het spel van Zijn geboorte in Zijn twee-armige gedaante als Yaśodā-nandana uit de baarmoeder van Moeder Yaśodā in Gokula niet openlijk tentoon gespreid. Toch maakte Hij een eind aan zeer angstwekkende en machtige demonen, zoals Pūtanā en Śakaṭāsura, en bevrijdde hen daardoor, terwijl Hij nog een kind was. Hij toonde het hele universum in Zijn kindermond en voerde vele andere verbazingwekkende activiteiten uit, die voor een gewone baby onmogelijk zijn. Daarom is Śrī Kṛṣṇa Svayam Bhagavān, de bestuurder van alle andere bestuurders, de bron van iedereen en is zonder oorzaak.

VERS 4-5

बुद्धिर्ज्ञानमसम्मोहः क्षमा सत्यं दमः शमः
सुखं दुःखं भवोऽभावो भयं चाभयमेव च

अहिंसा समता तुष्टिस्तपो दानं यशोऽयशः
भवन्ति भावा भूतानां मत्त एव पृथग्विधाः

*buddhir jñānam asammohaḥ kṣamā satyam damaḥ śamaḥ
sukhaṁ duḥkhaṁ bhavo ‘bhāvo bhayaṁ cābhayaṁ eva ca
ahiṁsā samatā tuṣṭis tapo dānaṁ yaśo ‘yaśaḥ
bhvanti bhāvā bhūtānāṁ matta eva pṛthag-vidhāḥ*

buddhiḥ – het vermogen om subtiele betekenissen te bemerken; *jñānam* – de kennis van onderscheid tussen materie en geest; *asammohaḥ* – afwezigheid van verstoringen; *kṣamā* – tolerantie; *satyam* – de waarheid spreken; *damaḥ* – beheersing over de externe organen; *śamaḥ* – beheersing van het verstand; *sukhaṁ* – geluk; *duḥkhaṁ* – ongeluk; *bhavaḥ* – geboorte; *abhāvaḥ* – dood; *bhayaṁ* – angst; *ca abhayaṁ* – en onbevreesdheid; *eva* – zeker; *ca* –

en; *ahiṃsā* – geweldloosheid; *samatā* – gelijkmoedigheid; *tuṣṭiḥ* – tevredenheid; *tapah* – aanvaarden van lichamelijke ontberingen zoals aangegeven in de Veda's en hun begeleidend literatuur; *dānam* – liefdadigheid; *yaśaḥ* – faam; *ayaśaḥ* – blaam; *bhavanti* – bestaan; *bhāvāḥ* – wezensstaten; *bhūtānām* – van de levende wezens; *mattaḥ* – van Mij; *eva* – alleen; *pṛthak-vidhāḥ* – diverse soorten.

Intelligentie, kennis, vrijheid van bezorgdheid, tolerantie, waarheidslievendheid, beheersing van de zintuigen, beheersing van het verstand, geluk, verdriet, geboorte, dood, angst, onbevreesdheid, geweldloosheid, gelijkmoedigheid, tevredenheid, soberheid, liefdadigheid, faam en kritiek – al deze uiteenlopende kwaliteiten van de levende wezens vinden hun oorsprong in Mij.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: “Degenen met kennis van de vedische geschriften zijn eenvoudig op basis van hun eigen intelligentie niet in staat Mij te begrijpen. Intelligentie is van Mij alleen afkomstig en wordt aangelegd door de geaardheid goedheid, *sattva-guṇa*, die zich in Mijn materiële energie bevindt. Het beschikt niet over een onafhankelijke kwalificatie om de *tattva* van Mij binnen te dringen en te begrijpen, want die is *guṇātīta*, vrij van de geaardheden van de materiële natuur.”

Om deze reden zegt Śrī Bhagavān, “Er zijn drie kwaliteiten, die indirect het vergaren van kennis over Mij zouden kunnen veroorzaken: het vermogen om subtiele betekenissen (*buddhi*) te bemerken, onderscheid opmerken tussen bewuste en onbewuste objecten (*jñānam*) en de afwezigheid van spanning (*asammohaḥ*). Maar deze drie zijn niet de rechtstreekse oorzaak van het vergaren van kennis over Mij. En in deze context zijn ook de andere kwaliteiten, die in mensen worden aangetroffen, niet van Mij onafhankelijk.”

Śrī Bhagavān zegt verder, “Tolerantie (*kṣamā*), waarheidsgetrouwheid (*satya*), beheersing van de externe zintuigen (*dama*) en

beheersing van het verstand (*śama*) bevinden zich in de geaardheid goedheid, terwijl armoede of ellende (*duḥkha*) zich in de geaardheid onwetendheid bevindt. Geboorte en dood (*bhavo 'bhāvo*) zijn bijzondere typen ellende en angst bevindt zich in de geaardheid onwetendheid. Onbevreesdheid voortkomend uit kennis bevindt zich in de geaardheid goedheid, maar als het voortkomt uit de geaardheid hartstocht (*rajo-guṇa*) is het *rājasika*. *Samatā* betekent ‘het geluk en verdriet van anderen zien als van zichzelf’. Gelijkmoeidigheid (*samatā*) en geweldloosheid (*ahimsa*) komen voort uit de geaardheid goedheid. Tevredenheid (*tusṭi*) is *sāttvika* in de geaardheid goedheid, indien het vrij is van illusie. Zo niet, bevindt het zich in de geaardheid hartstocht. Als iemand vrij is van illusie, of van het gevoel, dat hij de doener is, bevindt zijn uitoefening van soberheid (*tapa*) en liefdadigheid (*dana*) zich in de geaardheid goedheid. Als deze worden uitgeoefend door iemand in illusie, zijn ze in de geaardheid hartstocht. Faam (*yaśaḥ*) en blaam (*ayaśaḥ*) dienen op dezelfde wijze te worden begrepen. Ze komen allemaal voort uit Mijn begoochelende vermogen genaamd *māyā*, maar aangezien *śakti* (de energie) en *śaktimān* (de eigenaar van energie) niet-verschillend van elkaar zijn, dient te worden begrepen, dat ze door Mij alleen worden gecreëerd.”

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Hier wordt aange- toond, dat alleen Bhagavān de eerste, oorspronkelijke oorzaak en bestuurder is van iedereen. Alles, dat al of niet over bewustzijn beschikt, is aan Hem gerelateerd op basis van de filosofie van *acintya-bhedābheda-tattva* – het fundamentele principe van onbevattelijke gelijktijdige eenheid en verschil tussen Bhagavān en Zijn veelvoudige vermogens.

Śrīla Bhaktivinoda Ṭhākura citeert Kṛṣṇa, zoals Hij gezegd zou hebben, “Zelfs mensen met een verfijnde intelligentie, die de *sāstra* kennen, begrijpen Mijn *tattva* niet. De reden waarom is als volgt. Tot

de karakteristieken van de levende wezens behoort intelligentie, die het vermogen heeft om subtiele onderwerpen te bevatten, het vermogen tot onderscheid tussen datgene, dat bewust is en niet bewust is, vrijheid van bezorgdheid, tolerantie, waarheidslievendheid, beheersing van de zintuigen en het verstand, geluk, verdriet, geboorte, dood, gewelddoosheid, gelijkmoedigheid, tevredenheid, soberheid, liefdadigheid, faam en blaam. Hoewel Ik hun oorspronkelijke oorzaak ben, blijf Ik er onverschillig onder. Nadat men op de hoogte is gekomen met Mijn *acintya-bhedābheda-tattva*, het fundamentele principe van onbevattelijke gelijktijdige eenheid en verschil tussen Bhagavān en Zijn veelvoudige vermogens, rest er niets anders te weten. *Śakti* (energie) en *śaktimān* (de eigenaar van energie) zijn zowel verschillend als niet-verschillend. Op dezelfde manier zijn Ik, *śaktimān*, en al het andere in deze constant veranderende wereld, die uit Mijn energie is voortgekomen, verschillend en toch eeuwigdurend niet-verschillend.”

VERS 6

महर्षयः सप्त पूर्वे चत्वारो मनवस्तथा
मद्भावा मानसा जाता येषां लोक इमाः प्रजाः

***maharṣayaḥ sapta pūrve catvāro manavas tathā
mad-bhāvā mānasā jātā yeṣāṃ loka imāḥ prajāḥ***

mahā-ṛṣayaḥ – grote wijzen; *sapta* – de zeven; *pūrve* – vóór; *catvāraḥ* – de vier Kumāra’s onder leiding van Sanaka; *manavaḥ* – de Manu’s onder leiding van Svāyambhuva Manu; *tathā* – en; *mat-bhāvāḥ* – zijn uit Mij geboren; *mānasāḥ* – uit Mijn verstand; *jātāḥ* – geboren; *yeṣāṃ* – uit diegenen (komen); *loke* – in deze wereld; *imāḥ* – deze *brāhmaṇas*, enz.; *prajāḥ* – zonen en kleinzonen, enz.

De zeven *maharṣis*, zoals Marīci, en vóór hen de vier *brahmarsis*, zoals Sanaka, en de veertien Manu's, zoals Svāyambhuva, zijn allemaal via Mijn verstand uit Mijn gedaante van Hiranyagarbha (Viṣṇu) geboren. Dit mensenras werd bevolkt door *brāhmaṇas* en anderen, die hun nageslacht of leerlingen werden, en door leerlingen van hun leerlingen.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: Nadat Śrī Bhagavān heeft uitgelegd, dat degenen met eigenschappen, zoals intelligentie, kennis en onbezorgdheid, niet in staat zijn de kennis van Zijn *tattva* te bevatten, legt Hij wederom hun tekortkomingen uit. Met andere woorden, deze eigenschappen zijn alleen van Kṛṣṇa afkomstig. Kṛṣṇa spreekt dit vers, dat begint met *maharṣayah*. “De zeven *maharṣis*, zoals Marīci en vóór hen de vier Kumāra's en de veertien Manu's, zoals Svāyambhuva, zijn allemaal uit Mij geboren, dat wil zeggen, uit Mijn gedaante van Hiranyagarbha. Ze zijn uit Mijn verstand enzovoort geboren. De Aarde wordt bevolkt door *brāhmaṇas* en *kṣatriyas*, die zonen, kleinzonen, leerlingen en klein-leerlingen van Marīci, Sanaka enzovoort zijn.”

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Hier geeft Śrī Bhagavān de genealogische samenvatting van het universum, dat uit Hem werd geboren. Brahmā, die werd geboren uit de energie van Mahā-Viṣṇu, die we kennen als Hiranyagarbha, was in dit universum het eerste levende wezen. De vier Kumāra's – Sanaka, Sananda, Sanātana en Sanat-kumara – waren het eerste nageslacht van Brahmā. Daarna kwamen de zeven wijzen – Bhṛḡu, Marīci, Atri, Pulastya, Pulaha, Kratu en Vasiṣṭha – en na hen kwamen de veertien Manu's – (1) Svāyambhuva, (2) Svārociṣa, (3) Uttama, (4) Tāmasa, (5) Rāvata, (6) Cākṣuṣa, (7) Vaivasvata, (8) Sāvarṇi, (9) Dakṣasāvarṇi, (10) Brahmasāvarṇi, (11) Dharmasāvarṇi, (12) Rudra-putra (Sāvarṇi), (13) Rocya (Devasāvarṇi) en (14) Bhautyaka (Indrasāvarṇi). Ze werden allemaal geboren uit Hiranyagarbha, die beschikt over Kṛṣ-

ṇa's energie. Hun nageslacht, een ketting van leerlingen en klein-leerlingen, zoals *brāhmaṇas*, hebben de wereld bevolkt.

VERS 7

एतां विभूतिं योगं च मम यो वेत्ति तत्त्वतः
सोऽविकल्पेन योगेन युज्यते नात्र संशयः

*etām vibhūtiṁ yogam ca mama yo veti tattvataḥ
so 'vikalpena yogena yujyate nātra saṁśayaḥ*

etām – al deze; *vibhūtiṁ* – rijkdom; *yogam* – de *yoga* van toegewijde dienst; *ca* – en; *mama* – van Mij; *yaḥ* – degene die; *veti* – kent; *tattvataḥ* – feitelijk; *saḥ* – hij; *avikalpena* – onwankelbaar; *yogena* – met *jñāna-yoga* (kennis van Kṛṣṇa's *tattvas*); *yujyate* – krijgt de beschikking; *na atra* – over dit punt geen; *saṁśayaḥ* – twijfel.

Hij, die met al Mijn vermogens en de principes van *bhakti-yoga* feitelijk op de hoogte is, krijgt de beschikking over onwankelbare kennis over Mij. Dit lijdt geen twijfel.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: *Śrīmad-Bhāgavatam* (11.14.21) verklaart, “*bhakti-yāham ekayā grāhyaḥ* – Ik word alleen bereikt door *aikāntikī-bhakti*, eenpuntige toewijding.” Alleen Mijn eenpuntige toegewijden, die door Mijn genade een sterk theïstisch vertrouwen hebben in Mijn uitspraken, worden zich van Mijn *tattva* bewust. Om deze reden spreekt Śrī Bhagavān dit vers, dat begint met *etām*. Degenen, die de *tattva* van de eerder beschreven vermogens en de principes van *bhakti-yoga* kennen, zijn gegrondvest in de wetenschap, dat dit de woorden van hun Meester, Śrī Kṛṣṇa, zijn en dat ze de Allerhoogste Waarheid vertegenwoordigen. “Ze krijgen de beschikking over *yoga* gekenmerkt door beproefde kennis van Mijn *tattva*.” Hierover bestaat geen twijfel.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Er zijn vele halfgoden op verschillende planeten, die zijn aangewezen om dit universum in stand te houden. De vooraanstaanden onder hen zijn Brahmā, de vier Kumāra's, de zeven wijzen en de voortbrengers. Omdat ze oorspronkelijk allemaal werden geboren uit Bhagavān Śrī Kṛṣṇa, is Hij de grootvader der grootvaders. Men dient zich in de wetenschap van Kṛṣṇa's rijkdommen en vermogens met vast vertrouwen en zonder enige twijfel met *bhajana* van Hem bezig te houden. Zonder de juiste kennis van Śrī Kṛṣṇa's grootheid is het niet mogelijk om exclusieve toewijding aan Hem uit te voeren.

VERS 8

अहं अर्वस्य प्रभवो मत्तः सर्वं प्रवर्तते
इति मत्वा भजन्ते मां बुधा भावसमन्विताः

*aham arvasya prabhavo mattaḥ sarvaṁ pravartate
iti matvā bhajante mām budhā bhāva-samanvitāḥ*

aham – Ik; *sarvasya* – van de hele schepping; *prabhavaḥ* – de bron van de schepping; *mattaḥ* – van Mij; *sarvaṁ* – alles; *pravartate* – komt voort; *iti* – aldus; *matvā* – te hebben begrepen; *bhajante* – vereert; *mām* – Mij; *budhāḥ* – geleerde personen; *bhāva-samanvitāḥ* – beschikkend over transcendentale emotie.

Ik ben de bron van zowel de materiële als de spirituele werelden. Alles komt voort uit Mij. De wijzen, die dit goed weten, geven zich met bovenzinnelijke emotie in hun hart over aan *bhajana* van Mij.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: Bij de uiteenzetting van Zijn majestueuze aspecten (*vibhūti*), die worden gekenmerkt door grote rijkdom en vermogens (*aiśvarya*), zegt Śrī Bhagavān, “Ik ben de oorspronkelijk-

ke oorzaak en bron van alles, dat materieel en spiritueel is. Geïnspireerd door Mijn *svarūpa* als de inwonende Superziel houdt het hele universum zich met werk bezig en door de inspiratie van Mijn *avatāras*, zoals Nārada, raakt iedereen betrokken bij de beoefening van toegewijde dienst (*bhakti*), kennis (*jñāna*), soberheid (*tapasya*), baatzuchtig werk (*karma*) enzovoort voor het bereiken van hun respectievelijke doel.” Bij het omschrijven van *aikāntika bhakti-yoga* zegt Śrī Bhagavān, “*iti matvā*”. Degenen, die verankerd zijn in deze vorm van theïstische kennis en over emoties (*bhāvas*) van die-naarschap en vriendschap met Mij beschikken en *bhajana* voor Mij uitvoeren, zijn *pañḍitas*, die de essentie van de Veda’s kennen.”

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Śrī Kṛṣṇa is de oorsprong van zowel de materiële als de spirituele creaties. De kennis van de essentiële Waarheid (*tattva-jñāna*) is zonder twijfel verkrijgbaar door de instructies en de genade van Vaiṣṇava’s, die volkomen op de hoogte zijn met *tattva*. Alleen met behulp van dergelijke transcendentale kennis kunnen de gedachten van *sādhus* verankerd raken in zuivere toewijding aan Śrī Kṛṣṇa. Men kan geen zuivere *tattva-jñāna* verkrijgen via de instructies van modern vervaardigde commentaren, die niet over *bhakti* beschikken, door te luisteren naar begoochelde, zogenaamde *gurus*, die geen idee hebben van *tattva-jñāna*. Men heeft ook geen baat bij de instructies van zogenaamde toegewijden. Dit wordt eveneens in *Śrīmad-Bhāgavatam* (4.7.50) bevestigd,

*ahaṁ brahmā ca sarvaś ca jagataḥ kāraṇaṁ param
ātmeśvara upadraṣṭā svayaṁ-drg aviśeṣaṇaḥ*

Śrī Viṣṇu antwoordde: Brahmā, Śiva en Ik vormen de allerhoogste oorzaak van de materiële manifestatie. Ik ben de Superziel en de zelfgenoegzame getuige. Maar in bepaald opzicht zijn we niet-verschillend van elkaar, want alles rust in Mij.

Ook de *Varāha Purāṇa* zegt,

*nārāyaṇaḥ paro devas tasmāḥ jātaś caturmukhaḥ
tasmād rudro 'bhavad devaḥ sa ca sarva jñatām gataḥ*

Śrī Nārāyaṇa is de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods en uit Hem alleen worden Brahmā, Rudra enzovoort geboren. Śrī Nārāyaṇa is alwetend.

Deze Nārāyaṇa is de *vaibhāva-vilāsa* of Śrī Kṛṣṇa's spelexpansie van rijkdom en vermogen. Elders in de Veda's wordt Kṛṣṇa ook beschreven als de zoon van Devakī, *brahmaṇyo devakī-putrāḥ (Nārāyaṇa Upaniṣad 4)*.

VERS 9

मच्चिन्ता मद्गतप्राणा बोधयन्तः परस्परम्
कथयन्तश्च मां नित्यं तुष्यन्ति च रमन्ति च

*mac-cittā mad-gata-prāṇā bodhayantaḥ parasparam
kathayantaś ca mām nityam tuṣyanti ca ramanti ca*

mat-cittāḥ – degenen die hun hart aan Mij hebben geofferd; *mat-gata-prāṇāḥ* – wier levensadem aan Mij is gewijd; *bodhayantaḥ* – verlichten; *parasparam* – elkaar; *kathayantaḥ* – Mijn namen, gedaanten enz. chanten; *ca* – en; *mām* – Mijn *tattva*; *nityam* – constant; *tuṣyanti* – ze ervaren constant voldoening; *ca* – en; *ramanti* – zijn verrukt; *ca* – ook.

Degenen, die met hun verstand zijn verzonken in Mij en die met heel hun hart hun leven aan Mijn dienst wijden, ontlennen grote voldoening en zegen aan het verlichten van elkaar met de fundamentele waarheid over Mij en aan het uitvoeren van *kīrtana* van Mijn naam, gedaante, eigenschappen en tijdverdrif.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: “Door Mijn genade krijgen alleen exclusieve toegewijden *buddhi-yoga* en hoewel *tattva-jñāna*, dat is verrijkt met bovengenoemde eigenschappen, moeilijk is te bevatten, krijgen ze het toch. *Mac-cittāḥ* verwijst naar degenen, die met hun verstand worden aangetrokken tot de zoete smaak van Mijn naam, gedaante, eigenschappen en spel. *Mad-gata-prāṇāḥ* verwijst naar degenen, die hun leven zonder Mij niet in stand kunnen houden, zoals iemand zijn leven zonder voeding niet in stand kan houden. *Bodhayantaḥ* betekent, dat zulke mensen elkaar op liefdevolle wijze verlichten met de aard en verscheidenheid van *bhakti*. *Mām* betekent ‘Mijn namen, eigenschappen en tijdverdrijf vormen een zee van zoetheid’. Ze krijgen vreugdevolle zegen bij het beschrijven en luid chanten van die aspecten.” Daarom zijn horen, chanten en herinneren (*śravaṇa*, *kīrtana* en *smaraṇa*) verheven boven alle andere processen van *bhakti*. Zulke exclusieve toegewijden krijgen voldoening en zegen door deze vorm van *bhakti* uit te voeren. Dit is het geheim. Met andere woorden, door groot geluk krijgen ze ook voldoening en zelfs in het stadium van *sādhana* voeren ze ononderbroken *bhajana* uit, waarbij ze nadenken over hun toekomstige staat van perfectie (*sādhya-daśā*) in het spel met Kṛṣṇa. De uitspraken van Śrī Bhagavān beschrijven hier alleen *rāgānugā-bhakti*.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: In het huidige vers legt Śrī Kṛṣṇa de natuur van Zijn exclusieve toegewijden en de variëteiten van *bhakti* uit. Hier betekent het woord *mad-gata-prāṇāḥ*, “Mijn *bhaktas* zijn niet in staat hun leven zonder Mij in stand te houden, zoals een vis zonder water niet kan blijven leven.” Als een vis het water zou uitgaan en op het strand zou gaan liggen met het verlangen om gelukkig te worden, zal hij zeker spoedig sterven. Op dezelfde manier zijn levende wezens, die tegen Śrī Hari gekeerd zijn, zo goed als dood, zelfs bij het leven.

Śrīla Bhaktivinoda Ṭhākura citeert Kṛṣṇa, zoals Hij gezegd zou hebben, “Het karakter van degenen, die hun verstand uitsluitend aan Mij wijden, is als volgt. Door hun geest en leven helemaal aan Mij op te offeren wisselen ze hun devotionele gevoelens, *bhāvas*, aan elkaar uit en blijven zich bezighouden met het verheerlijken van Mijn spel en vermaak enzovoort. Tijdens het stadium van *sādhana* krijgen ze het fortuin van *bhakti* door het uitvoeren van *śravaṇam* en *kīrtana*, horen en chanten over Mij. Wanneer ze hun doel (*sādhya*) hebben bereikt, dat wil zeggen, nadat ze *prema* hebben bereikt door het beoefenen van spontane toewijding (*rāgānugā-bhakti*), ervaren ze de vreugde van rechtstreeks plezier met Mij in *madhura-rasa*, de zoete liefdesrelatie in Vraja.”

VERS 10

तेषां सततयुक्तानां भजतां प्रीतिपूर्वकम्
ददामि बुद्धियोगं तं येन मामुपयान्ति ते

*teṣāṁ satata-yuktānām bhajatām prīti-pūrvakam
dadāmi buddhi-yogaṁ taṁ yena mām upayānti te*

teṣāṁ – voor degenen; *satata-yuktānām* – die altijd naar Mijn eeuwige associatie hunkeren; *bhajatām* – die Mij vereren; *prīti-pūrvakam* – met liefde; *dadāmi* – schenk Ik; *buddhi-yogaṁ* – transcendentale kennis; *taṁ* – die; *yena* – waarmee; *mām* – Mij; *upayānti* – benaderen; *te* – zij.

Aan degenen, die Mij met liefde vereren en hunkeren naar Mijn eeuwige associatie, geef Ik die transcendentale kennis, waarmee ze Mij kunnen bereiken.

SĀRĀRTHA-VARṢĪNĪ: “Dus ze krijgen voldoening en zegen. Volgens Jouw uitspraak krijgen Jouw toegewijden de allerhoogste zegen alleen door *bhakti* aan Jou uit te voeren. Daarmee wordt duide-

lijk, dat ze zich buiten de geaardheden van de materiële natuur, de *gunas*, bevinden. Maar hoe krijgen ze rechtstreekse realisatie van Jou en van wie leren ze het proces om dat te bereiken?” Anticiperend op deze vraag van Arjuna spreekt Śrī Bhagavān dit vers, dat begint met *teṣām*. “Ik geef persoonlijk inspiratie voor alle natuurlijke neigingen in het hart van degenen, die naar Mijn eeuwige associatie verlangen. Deze *buddhi-yoga* kan niet op eigen kracht en ook niet van iemand anders worden verkregen. Dit wordt alleen door Mij geschonken en alleen dergelijke, liefdevolle *bhaktas* zijn gekwalificeerd om het te ontvangen. Nadat ze met deze *buddhi-yoga* zijn toegerust, bereiken ze Mij.”

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: In dit vers wordt uitgelegd, hoe *ananya-bhaktas* rechtstreekse realisatie van Śrī Kṛṣṇa krijgen. Kṛṣṇa zegt, “Degenen, die constant met liefde *bhajana* van Mij uitvoeren, ken ik persoonlijk *buddhi-yoga* toe, waarmee ze heel gemakkelijk rechtstreekse realisatie van Mij krijgen.”

Ook in *Śrīmad-Bhāgavatam* (4.28.41) wordt gezegd,

*sākṣād bhagavatoktena guruṇā hariṇā nrpa
viśuddha-jñāna-dīpena sphuratā viśvato-mukham*

O Koning, Bhagavān Zelf, als *guru* van Malayadhvaja, verlichtte zijn hart met de toorts der kennis.

Dit wordt ook in *Vedānta-sūtra* (3.8.48) uitgelegd, “*viśeṣānugrahaś ca* – men kan Kṛṣṇa alleen zien door Zijn genade.”

VERS 11

तेषामेवानुकम्पार्थमहमज्ञानजं तमः
नाशयाम्यात्मभावस्थो ज्ञानदीपेन भास्वता

*teṣām evānukampārtham aham ajñāna-jam tamaḥ
nāśayāmy ātma-bhāva-stho jñāna-dīpena bhāsvatā*

teṣām – voor hen; *eva* – alleen; *anukampa-artham* – uit mededogen; *aham* – Ik; *ajñāna-jam* – voortkomend uit onwetendheid; *tamaḥ* – duisternis (in de vorm van het materiële bestaan); *nāśayāmi* – Ik vernietig; *ātma-bhāva-sthaḥ* – gesitueerd in de intelligentie (van de *jīvātmā*); *jñāna-dīpena* – met de lamp van transcendentale kennis; *bhāsvatā* – met de laaiende.

Louter uit mededogen voor toegewijden, die uitsluitend aan Mij zijn toegewijd, vernietig Ik, die in hun intelligentie woont, de duisternis van het materiële bestaan, die uit onwetendheid wordt geboren, met de toorts van transcendentale kennis.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: Arjuna kan vragen, “Het is zeker, dat Je niet kan worden bereikt door iemand, die geen ware kennis heeft vergaard. Dat is de reden, waarom men moeite doet voor *vidyā*.” In antwoord hierop zegt Śrī Bhagavān, “Nee, nee. Ik leg hier uit hoe Ik alleen Mijn *ananya-bhaktas* zegen, niet de *yogīs* of anderen. Ik ben altijd enthousiast om hen Mijn genade te geven, dus ze hoeven zich geen zorgen te maken om het te krijgen. Ik ga de kern van hun intelligentie (*ātma-bhāvastha*) binnen en neem met de lamp van kennis de duisternis in hun hart weg. De kennis, die verlichting over Mij geeft, is niet in de geaardheid goedheid; deze kennis is transcendentaal (*nirguṇa*). En omdat deze kennis voortkomt uit *bhakti*, is deze speciaal, zelfs vergeleken met andere vormen van transcendentale kennis. Alleen met de lamp van deze bepaalde kennis vernietig Ik de duisternis in hun hart. Dus waarom zouden ze er moeite voor doen? Voor degenen, die uitsluitend aan Mij zijn toegewijd, draag Ik de verantwoording van hun instandhouding en zorg Ik voor hun benodigdheden.” Volgens de uitspraak van de *Gītā* (9.22) neemt Śrī Bhagavān de last van de zorg voor alle materiële en spirituele noden van Zijn exclusieve toegewijden op Zich.

De bovenstaande vier verzen geheten *catuḥ-sloki gītā* vormen de essentie van de lessen van *Bhāgavad-gītā*. Ze zijn gevierd als alom heilzaam en nemen de ellende en het verdriet van alle levende wezens weg.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Ofschoon *jñānis* en *yogīs* krachtens hun eigen intelligentie kennis trachten te krijgen, slagen ze er niet in. Alleen de *ananya-bhaktas*, de toegewijden van Śrī Kṛṣṇa, die hun exclusieve toevlucht bij Hem zoeken, krijgen door Zijn genade gemakkelijk kennis over Hem. En aangezien de *bhaktas* hun leven zonder Kṛṣṇa niet in stand kunnen houden, vormen zij het hoogste object van Zijn genade. Śrī Baladeva Vidyābhūṣaṇa citeert Kṛṣṇa, zoals Hij gezegd zou hebben, “Omdat Ik blij ben met hun houding van exclusieve toewijding, geef Ik hen Mijn complete genade en geef tevens inspiratie aan hun intelligentie, zoals Ik ook voorzie in hun behoeften en datgene in stand houd, waarover ze reeds beschikken. De totale verantwoording voor hun instandhouding rust alleen bij Mij. Ze hoeven nergens anders moeite voor te doen.”

Śrīla Bhaktivinoda Ṭhākura citeert Kṛṣṇa, zoals Hij gezegd zou hebben, “Op deze manier kan in degenen, die zich in het proces van *bhakti-yoga* begeven, geen onwetendheid achterblijven. Sommigen denken, dat alleen degenen, die volgens het principe van negatie naar de Absolute Realiteit proberen te zoeken en achtereenvolgens alles elimineren, dat niet-reëel is, ware kennis ontwikkelen en dat degenen, die eenvoudig het proces van *bhakti* cultiveren niet in staat zijn zulke zeldzame *jñāna* te krijgen. O Arjuna, de vuistregel is, dat de onbeduidende *jīva* nooit ware kennis van de ongelimiteerde Realiteit kan krijgen op basis van zijn eigen intelligentie. Hoe hard hij ook nadenkt, hij kan zelfs geen fractie zuivere kennis ontwikkelen. Maar als Ik hem zegen, kan het minuskule, levende wezen onder invloed van Mijn onbevattelijke vermogens gemakkelijk complete

en diepgaande transcendentale kennis verkrijgen. Door eenvoudig in het hart van Mijn *ananya-bhaktas* te wonen, kan Ik hen gemakkelijk verlichting schenken met de lamp van transcendentale kennis. Met speciale genade raak Ik in hun hart gesitueerd en ontbind volkomen de duisternis geboren uit onwetendheid, die voortkomt uit associatie met de wereld. Het levend wezen heeft het recht om zui-vere kennis te vergaren, die alleen verschijnt door het proces van *bhakti-yoga* te volgen, niet door redenering.”

Zoals de essentie van *Śrīmad-Bhāgavatam* in vier verzen (2.9.33-36) is gevat en door Bhagavān Śrī Kṛṣṇa rechtstreeks tot Brahmā wordt gesproken, zo vormen de bovenstaande vier verzen (10.8-11) de essentie van *Bhāgavad-gītā*. Om deze reden zijn ze populair geworden als *catuḥ-sloki-gītā*. De essentie van de *Gītā*, zoals in deze vier verzen wordt beschreven, is *bhakti*. Śrī Kṛṣṇa legt persoonlijk aan Arjuna de aard van *ananya-bhakti*, exclusieve toewijding, uit. Wanneer de *sādhaka* zijn toevlucht neemt tot *ananya-bhakti*, schenkt Śrī Kṛṣṇa hem Zijn genade, zodat hij met gemak de oceaan van het materiële bestaan kan oversteken en geschikt wordt om *bhakti* binnen te gaan, die wordt gekarakteriseerd door vijf primaire relaties (*rasa-mayī-bhakti*) in het land van Vraja.

VERZEN 12 – 13

अर्जुन उवाच
 परं ब्रह्म परं धाम पवित्रं परमं भवान्
 पुरुषं शाश्वतं दिव्यमादिदेवमजं विभुम्
 आहुस्त्वामृषयः सर्वे देवर्षिर्नारदस्तथा
 असितो देवलो व्यासः स्वयं चैव ब्रवीषि मे

arjuna uvāca –

*param brahma param dhāma pavitraṁ paramaṁ bhavān
 puruṣaṁ śāśvataṁ divyam ādi-devam ajaṁ vibhum*

***āhus tvām ṛṣayaḥ sarve devarṣir nāradaḥ tathā
asito devalo vyāsaḥ svayam caiva bravīṣi me***

arjuna uvāca – Arjuna zei; *param brahma* – de hoogste geest; *param dhāma* – de hoogste woonplaats; *pavitram paramam* – de meest zuivere; *bhavān* – Jouw Heerschap; *puruṣam* – persoonlijke gedaante; *śāśvatam* – de eeuwige; *divyam* – goddelijke; *ādi-devam* – de oorspronkelijke Godheid; *ajam* – ongeboren; *vibhum* – alomtegenwoordig; *āhuh* – spreekt; *tvām* – over Jou; *ṛṣayaḥ* – de wijzen; *sarve* – alle; *deva-ṛṣiḥ* – wijze onder de goden; *nāradaḥ* – Nārada, de schenker (*da*) van Nāra (Bhagavān); *tathā* – op die manier; *asitaḥ* – Asita; *devalaḥ* – Devala; *vyāsaḥ* – Vedavyāsa; *svayam* – Jij Jezelf; *ca* – en; *eva* – inderdaad; *bravīṣi* – spreken het; *me* – tegen mij.

Arjuna zei: Ik weet, dat Je de Allerhoogste Absolute Waarheid bent en de Allerhoogste Plaats bekleedt. Jij bent het zuiverst en de vernietiger van de onzuiverheid van onwetendheid. Ook de grote ṛṣiḥ, zoals Devarṣi Nārada, Asita, Devala en Vyāsa verheerlijken Jou als de eeuwige Persoonlijkheid, de transcendentale en allereerste Godheid, die ongeboren en alwetend is. En nu zeg Je dit persoonlijk tegen mij.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Nu spreekt Arjuna dit vers, dat begint met *param*. Hij doet dit met de wens om de betekenis in detail te horen van hetgeen voorheen in het kort werd beschreven. *Param* betekent ‘de hoogste’ en *dhāma* betekent ‘Jij bent *parama-brahma*, die de prachtige gedaante van Śyāmasundara heeft’. Volgens de *Amara-koṣa* zijn de woorden *gṛha* (huis), *deha* (lichaam), *tvit* (gelaatskleur), *prabhāva* (glorie) en *dhāma* (woonplaats) allemaal synoniem. “Jij bent nu juist die *dhāma*. In tegenstelling tot de levende wezens bestaat er tussen Jou en Jouw lichaam geen verschil.” Wat is de *svarūpa* van die *dhāma*? In antwoord hierop zegt Śrī Bhagavān, “*pavitram-paramam* – een ieder, die de *svarūpa* van deze gedaante ziet, wordt vrij van de onzuiverheid van onwetendheid.”

“Daarom noemen de wijzen Jou *sāsvatam puruṣam āhuḥ* (de eeuwige peroon) en verheerlijken de eeuwige natuur van Jouw menselijke gedaante.”

VERS 14

सर्वमेतद्भूतं मन्ये यन् मां वदसि केशव
न हि ते भगवन् व्यक्तं विदुर्देवा न दानवाः

*sarvam etad ṛtam manye yan mām vadasi keśava
na hi te bhagavan vyaktim vidur devā na dānavāḥ*

sarvam – alles; *etat* – dat; *ṛtam* – waarheid; *manye* – ik beschouw; *yat* - dat-gene; *mām* – tegen mij; *vadasi* – Jij zegt; *keśava* – O Keśava; *na* – noch; *hi* – omdat; *te* – Jouw; *bhagavan* – O alvermogende Heer; *vyaktim* – *tattva*, of geboorte; *viduḥ* – begrijpen; *devāḥ* – de goden; *na* – noch; *dānavāḥ* – de demonen.

O Keśava, ik accepteer, dat alles, dat Je me hebt verteld, waar is, terwijl de halfgoden noch de demonen de essentiële waarheid van Jou and Jouw geboorte bevatten.

SĀRĀRTHA-VARṢĪNĪ: Arjuna zegt, “Ik heb hierover geen twijfel. Andere heiligen beschouwen Jou, de Allerhoogste Absolute Waarheid, als ongeboren, maar ze weten niets over Jouw geboorte. Ze weten niet hoe het voor Jou, *parabrahma*, mogelijk is om tegelijkertijd wel en niet te worden geboren. Je zegt, ‘De halfgoden en de grote heiligen weten niets over Mijn verschijning’ (*Gītā* 10.2), maar ik accepteer alles, dat Je me vertelt, als waarheid, O Keśava. *Ka* verwijst naar *Brahmā* en *īśa* verwijst naar *Rudra*. Aangezien Jij met betrekking tot Jouw *tattva* en verschijning zelfs deze twee persoonlijkheden in onwetendheid hebt gebonden, is het niet verwonderlijk, dat andere halfgoden en demonen Jou ook niet kunnen kennen.”

VERS 15

स्वयमेवात्मनात्मानं वेत्थ त्वं पुरुषोत्तम
भूतभावन भूतेश देवदेव जगत्पते

***svayam evātmanātmānam vettha tvam puruṣottama
bhūta-bhāvana bhūteśa deva-deva jagat-pate***

svayam – Jezelf; *eva* – alleen; *ātmanā* – door Jezelf; *ātmanam* – Jezelf; *vettha* – kent; *tvam* – Jij; *puruṣa-uttama* – O Allerhoogste Persoon; *bhūta-bhāvana* – de vader van alle levende wezens; *bhūta-īśa* – Heer van alle geschapen wezens; *deva-deva* – God der goden; *jagat-pate* – Meester van de kosmische manifestatie.

O Puruṣottama, Allerhoogste Persoon! O Bhūta-bhāvana, schepper der wezens! O Bhūteśa, vader aller schepselen! O Deva-deva, God der goden! O Jagat-pati, Meester van het universum! Door Jouw eigen vermogen kent alleen Jij Jezelf.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Dus Jij alleen kent Jezelf. Het woord *eva* toont aan, dat Jouw toegewijden de *tattva* van Jou als ongeboren kennen, terwijl Je toch geboorte neemt. Dit is onbevattelijk. Toch kunnen zij zelfs niet vertellen, hoe dit gebeurt. Alleen door Jouw innerlijke vermogen, de *cit-śakti*, ken Jij Jezelf, niet op enig andere manier. Daarom, *tvam puruṣottama*, ben Jij de beste van iedereen, zelfs verheven boven de schepper van de *mahā-tattva*, Mahā-Viṣṇu. Je bent niet alleen de beste, maar Je bent *bhūta-bhāvana*, de bestuurder van iedereen helemaal tot Overgrootvader Brahmā. Je bent niet alleen de Bestuurder, maar ook de God der halfgoden. Met andere woorden, Je speelt met de halfgoden, zoals Brahmā en Śiva, als instrumenten in Jouw spel en vermaak. Verder ben Je Jagat-pati, Meester van het universum. Uit Jouw onbegrensde mededogen ben Je de Meester van alle *jīvas*, zoals ik, die in deze materiële wereld leven.

“De vier aanroepingen in dit vers zijn louter verklaringen van het woord *puruṣottama*. Bijvoorbeeld, ‘O Bhūta-bhāvana, U bent de vader van alle levende wezens’. Soms is iemand vader zonder controle over zijn nageslacht. Maar, O Bhūteśa, U bent de bestuurder van alle levende wezens. Iemand kan de bestuurder van levende entiteiten zijn, maar is niet eerbiedwaardig, maar U, O Deva-deva, God der goden, bent zelfs voor de halfgoden eerbiedwaardig. Iemand kan al deze eigenschappen hebben en er toch niet in slagen om andere levende entiteiten in stand te houden, maar O Jagat-pati, U houdt het hele universum in stand.”

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Arjuna wil de vermogens van Bhagavān Śrī Kṛṣṇa in detail vernemen en onderschrijft Zijn uitspraken, “Alleen Jij kent de glorie van Jouw onbevattelijke realiteit, de *acintya-tattva*. Niemand, inclusief de halfgoden, Dānava’s of mensen, kunnen op basis van hun individuele pogingen zelfs maar een sprankje van Jouw glorie kennen. Alleen Jouw exclusieve toegewijden kunnen er door Jouw genade iets over weten. Wees me daarom genadig.”

Śrīla Bhaktivinoda Ṭhākura citeert Arjuna, zoals hij gezegd zou hebben, “O Bhūta-bhāvana! O Bhūteśa! O Deva-deva! O Jagat-pati! O Puruṣottama! Alleen Jij kent door Jouw eigen *cit-śakti* Jouw eigen persoonlijkheid en de *tattva* van Jouw geboorte. Halfgoden en mensen kunnen met hun eigen intelligentie nooit begrijpen, hoe Jouw eeuwige gedaante, dezelfde gedaante van eeuwigheid, kennis en zegen, in deze materiële wereld manifest wordt en tegelijkertijd onafhankelijk blijft van de wetten van deze wereld. Alleen degene, die Jij Jouw genade schenkt, kan dit bevatten.”

VERS 16

वक्तुमर्हस्यशेषेण दिव्या ह्यात्मविभूतयः
याभिर्विभूतिभिर्लोकान् इमांस्त्वं व्याप्य तिष्ठसि

***vaktum arhasy aśeṣeṇa divyā hy ātma-vibhūtayāḥ
yābhir vibhūtibhir lokān imāms tvam vyāpya tiṣṭhasi***

vaktum – uitleggen; *arhasi* – Jij bent in staat; *aśeṣeṇa* – volkomen; *divyāḥ* – goddelijk; *hi* – zeker; *ātma-vibhūtayāḥ* – Jouw eigen vermogens; *yābhiḥ* – waarmee; *vibhūtibhiḥ* – vermogens; *lokān* – werelden; *imān* – deze; *tvam* – Jij; *vyāpya* – doordringen; *tiṣṭhasi* – resideren.

Alleen Jij bent in staat Jouw goddelijke, majestueuze vermogens, waarmee Je de hele schepping doordringt en bewoont, volkomen te beschrijven.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: “Jouw *tattva* is erg moeilijk te begrijpen. Ik ben nu nieuwsgierig om meer te weten over Jouw majestueuze vermogens (*vibhūtis*). Als je zegt, dat die goddelijke vermogens niet in hun geheel kunnen worden uitgelegd, vertel me dan alsjeblieft iets over Jouw hogere *vibhūtis*.”

VERS 17

कथं विद्यामहं योगिंस्त्वां सदा परिचिन्तयन्
केषु केषु च भावेषु चिन्त्योऽसि भगवन् मया

***katham vidyām aham yogimṣ tvam sadā paricintayan
keṣu keṣu ca bhāveṣu cintyo ‘si bhagavan mayā***

katham – hoe; *vidyām aham* – kan ik weten; *yogin* – O persoon beschikkend over het vermogen van *yogamāyā*; *tvam* – Jij; *sadā* – altijd; *paricintayan* – contempleert; *keṣu keṣu* – in welke diverse; *ca* – en; *bhāveṣu* – aspecten;

cintyaḥ – te contempleren; *asi* – ben Jij; *bhagavan* – O alvermogende Persoonlijkheid; *mayā* – door mij.

O Supreme Mysticus, bezitter van de *yogamāyā-śakti*, hoe kan ik Jou kennen en constant aan Jou denken? O Bhagavān, op welke uiteenlopende aspecten van Jou moet ik contempleren en in welke stemmingen moet ik mediteren?

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: Arjuna zegt, “O Yogin, hoe kan ik Jou constant kennen en op Jou mediteren? In de *Gītā* (18.55) zeg Je, ‘Alleen door *bhakti* kan men de waarheid van Mijn vermogens en Mijn *svarūpa* kennen’. Nu zou ik dus mijn plicht willen weten. In welke gedaanten ben Je gehuisvest en met welke visie moet ik toegewijd op Jou mediteren?”

Het woord *yogin* (de woonplaats van *yogamāyā*) wordt ook verstaan als *vanamālī* (Hij die een krans van bosbloemen draagt). [Dit is een bijvoeglijk naamwoord, dat alleen wordt gebruikt voor een speciaal persoon. Iedereen, die een slinger van bosbloemen draagt, kan bijvoorbeeld niet *vanamālī* worden genoemd. Zo wordt iemand, die over de *yogamāyā-śakti* beschikt, *yogin* genoemd. Dit woord wijst dus uitsluitend op Kṛṣṇa.]

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Nadat Arjuna in het voorgaande vers aan Śrī Bhagavān heeft gevraagd om Zijn majestueuze vermogens te beschrijven, bidt Arjuna specifiek in dit vers om een idee te krijgen, in welke objecten en gedaanten Zijn vermogens aanwezig zijn. *Yogamāyā*, het innerlijke vermogen, dat het onmogelijke mogelijk kan maken, woont altijd in Śrī Kṛṣṇa. Om deze reden richt Arjuna zich tot Hem als *yogin*, de woonplaats van *yogamāyā*. Alleen Kṛṣṇa is in staat persoonlijk Zijn vermogens te beschrijven. Dit wordt hier duidelijk gemaakt.

VERS 18

विस्तरेणात्मनो योगं विभूतिं च जनार्दन
भूयः कथय तृप्तिर्हि शृण्वतो नास्ति मेऽमृतम्

*vistareṇātmano yogam vibhūtiṃ ca janārdana
bhūyaḥ kathaya tṛptir hi śṛṇvato nāsti me ‘mṛtam*

vistareṇa – op een gedetailleerde manier; *ātmanaḥ* – van Jouw; *yogam* - mystieke vermogens; *vibhūtiṃ* – rijkdommen; *ca* – en; *janārdana* – O Janārdana (die het hart van alle mensen inspireert); *bhūyaḥ* – verder; *kathaya* – spreek; *tṛptiḥ* – een verzadigingspunt; *hi* – omdat; *śṛṇvataḥ* – bij het horen; *na asti* – er is geen; *me* – voor mij; *amṛtam* – nectar (van onderwerpen die Jou beschrijven).

O Janārdana, vertel me alsjeblieft in detail over Jouw mystieke krachten en vermogens, want ik raak van het horen van Jouw ambrozijsen woorden niet verzadigd.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: “In de *Gītā* (10.8) zeg Je, ‘*aham sarvasya prabhavo mattaḥ sarvaṃ pravartate* – Ik ben de bron van alle werelden, zowel aards als spiritueel. Alles komt uit Mij voort’ en ‘*iti matvā bhajante mām* – door Mij op deze wijze te kennen geven geleerden, die de essentie van de Veda’s kennen, liefdevolle dienst aan Mij’. Je zegt, dat alles in het bestaan Jouw vermogen is en dat geleerde persoonlijkheden zich door middel van *bhakti-yoga* in dienstverlening aan Jou verbinden. O Janārdana, de zoetheid van Jouw heilzame instructies heeft een gretigheid in me opgewekt en nu hunker ik naar een meer gedetailleerde beschrijving (*vistareṇa*). Wat moet ik doen? Nu ik de nectar van Jouw instructies door mijn oren heb geproefd, ben ik nog niet voldaan. Leg ze daarom nog eens in detail aan me uit.”

VERS 19

श्री भगवान् उवाच
 हन्त ते कथयिष्यामि दिव्या ह्यात्मविभूतयः
 प्राधान्यतः कुरुश्रेष्ठ नास्त्यन्तो विस्तरस्य मे

*śrī bhagavān uvāca –
 hanta te kathayiṣyāmi divyā hy ātma-vibhūtayāḥ
 prādhānyataḥ kuru-śreṣṭha nāsty anto vistarasya me*

śrī bhagavān – de stralende en alvermogende Allerhoogste Persoonlijkheid Gods; *uvāca* – zei; *hanta* – ja; *te* – aan jou; *kathayiṣyāmi* – Ik ga beschrijven; *divyāḥ* – Mijn goddelijke; *hi* – zeker; *ātma-vibhūtayāḥ* – persoonlijke vermogens en rijkdommen; *prādhānyataḥ* – meest prominente; *kuru-śreṣṭha* – O beste der Kuru's; *na asti* – er is geen; *antaḥ* – grens; *vistarasya* – uitgestrekt (glorie); *me* – Mij.

Śrī Bhagavān zei: O beste der Kuru's, Ik ga Mijn goddelijke rijkdommen zeker aan je uitleggen, maar Ik beschrijf alleen de belangrijkste, want Mijn glorie kent geen grenzen.

SĀRĀRTHA-VARṢĪNĪ: Het woord *hanta* in dit vers wijst op mededogen. Śrī Bhagavān zegt, “Ik ga alleen Mijn prominente gloriën uiteenzetten, want eigenlijk kennen ze geen eind.” *Vibhūtayāḥ* betekent ‘de drager van rijkdommen’. Het woord *divyā* betekent, “Ik ga alleen Mijn superieure gloriën bespreken, niet de onbeduidende, zoals grassprietten.” Hier wijst het woord *vibūti* op zowel materiële als spirituele objecten, die allemaal worden gegenereerd uit de energie van Bhagavān en waarop ook dient te worden gemediteerd in relatie met Zijn gedaante overeenkomstig met hun mate van relatief belang.

SĀRĀRTHA-VARṢĪNĪ: Na het verzoek van Arjuna om een beschrijving van *vibhūti-yoga* antwoordt Bhagavān met het woord *hanta*, of

‘ja’, waarmee Hij hem groot mededogen toont en aangeeft, dat het onmogelijk is om Zijn ongelimiteerde rijkdommen en vermogens, of *vibhūtis*, te beschrijven. Hij zegt, dat Hij omwille van Arjuna de meest vooraanstaande *vibhūtis* gaat bespreken. Omdat deze rijkdommen hun oorsprong rechtstreeks in Zijn *śakti* vinden, dienen ze te worden begrepen in relatie tot Bhagavān. Hij is eeuwigdurend aanwezig in Zijn tweearmige gedaante van Śyāmasundara als bron van al deze *vibhūtis*, hoewel Hij ervan is afgezonderd. Nadat Hij deze rijkdommen heeft beschreven, vat Śrī Kṛṣṇa ze samen door te zeggen, “Slechts met één van Mijn deelepansies (een *aṁśa*) doordring Ik dit hele universum van bewegende en niet-bewegende wezens. Ik doordring het niet met Mijn complete Zelf.”

Welk glorieus object of welke glorieuze kwaliteit in deze wereld ook bestaat, deze zijn voortgekomen uit Zijn macht. Men dient dit onderwerp op deze manier te verstaan.

Het wordt uit de bovengenoemde uitspraken van Śrī Kṛṣṇa duidelijk, dat de *svarūpa* van Bhagavān onafhankelijk van deze drie rijkdommen existeert en dat deze *svarūpa* inderdaad Vrajendra-nandana Śrī Kṛṣṇa is.

VERS 20

अहमात्मा गुडाकेश सर्वभूताशयस्थितः
अहमादिश्च मध्यं च भूतानामन्त एव च

aham ātmā guḍākeśa sarva-bhūtāśaya-sthitaḥ
aham ādiś ca madhyam ca bhūtānām anta eva ca

aham – Ik; *ātmā* – de Superziel; *guḍāka-īśa* – O meester van slaap; *sarva-bhūta* – van alle wezens; *āśaya* – in de harten; *sthitaḥ* – gezeten; *aham* – Ik; *ādiḥ* – de oorzaak van de schepping; *ca* – ook; *madhyam* – de oorzaak van instandhouding; *ca* – en; *bhūtānām* – van alle wezens; *antaḥ* – de oorzaak van destructie; *eva* – zeker; *ca* – eveneens.

O Guḍākeśa, Ik ben de inwonende getuige, die in het hart van ieder levend wezen resideert, en Ik alleen ben de oorzaak van de schepping, instandhouding en destructie van alle wezens.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Śrī Bhagavān zegt, “O Arjuna, je moet begrijpen, dat het slechts één van Mijn deelexpansies is, die de oorzaak van alle *vibhūti*s vormt.” Hier refereert het woord *ātmā* aan de Superziel en getuige van de materiële natuur (*prakṛti*), de *puruṣa-vavatāra* Kāraṇodakaśāyī Viṣṇu, die de *mahat-tattva* scheidt. *Guḍākeśa* betekent ‘iemand die de beheersing heeft over slaap’. Door dit woord te gebruiken laat Śrī Bhagavān weten, dat Arjuna over het vermogen tot mediteren beschikt. “Ik ben ook de Superziel van de hele schepping, *sarva-bhūtāśaya-sthītaḥ*.” *Sarva-bhūta* betekent ‘Vairāja’ of ‘Śrī Brahmā’. “Ik ben de Superziel (Antaryāmī) gesitueerd in het hart van Vairāja, of Brahmā. Met andere woorden, Ik ben Garbhodakaśāyī Viṣṇu, de Superziel van de totale schepping en omdat Ik me ook in het hart van iedere levende entiteit bevind, ben Ik ook de individuele Superziel, Kṣīrodakaśāyī Viṣṇu. Ik alleen ben het begin (geboorte), midden (bestaan) en eind (de oorzaak van vernietiging) van de *jīvas*.”

VERS 21

आदित्यानामहं विष्णुर्ज्योतिषां रविरंशुमान्
मरीचिर्मरुतामस्मि नक्षत्राणामहं शशी

*ādityānām aham viṣṇur jyotiṣām ravir aṁśumān
marīciḥ marutām asmi nakṣatrāṇām aham śāśī*

ādityānām – van de Āditya’s; *aham* – Ik; *viṣṇu* – Viṣṇu, die alomtegenwoordig is; *jyotiṣām* – van de lichtbronnen; *raviḥ* – zon; *aṁśumān* – de sterk stralende; *marīciḥ* – Marīci; *marutām* – van de Maruts (windgoden); *asmi* – Ik ben; *nakṣatrāṇām* – van de sterren; *aham* – Ik; *śāśī* – de maan.

Van de twaalf Āditya's ben Ik Viṣṇu, Hij is Mijn rijkdom. Van de lichtbronnen ben Ik de stralende zon; van de Maruts (windgoden) ben Ik Marīci en van de sterren ben Ik de maan.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: “Van de twaalf Āditya's ben Ik de zon genaamd Viṣṇu. Van de lichtbronnen overal ben Ik de stralende zon. En Ik ben Marīci, een bepaald type wind.”

VERS 22

वेदानां सामवेदोऽस्मि देवानामस्मि वासवः
इन्द्रियाणां मनश्चास्मि भूतानामस्मि चेतना

*vedānām sāma-vedo 'smi devānām asmi vāsavaḥ
indriyāṇām manaś cāsmi bhūtānām asmi cetanā*

vedānām – van de Veda's; *sāma-vedaḥ* – the *Sāma Veda*; *asmi* – Ik ben; *devānām* – van de goden; *asmi* – Ik ben; *vāsavaḥ* – Indra; *indriyāṇām* – van de zintuigen; *manaḥ* – het verstand; *ca* – en; *asmi* – Ik ben; *bhūtānām* – in levende wezens; *asmi* – Ik ben; *cetanā* – bewustzijn.

Van de Veda's ben Ik de *Sāma Veda*, van de halfgoden ben Ik Indra, van de zintuigen ben Ik het verstand en van de levende wezens ben Ik het bewustzijn.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Het woord *vāsavaḥ* betent 'Indra'. *Bhūtānām* betekent 'datgene dat is gerelateerd aan de levende entiteiten' en *cetanā* betekent 'bewustzijn' of 'kennisvermogen'.

VERS 23

रुद्राणां शङ्करश्चास्मि वित्तेशो यक्षरक्षसाम्
वसूनां पावकश्चास्मि मेरुः शिखरिणामहम्

***rudrāṇām saṅkaraś cāsmi vittaśo yakṣa-rakṣasām
vasūnām pāvakaś cāsmi meruḥ śikhariṇām aham***

rudrāṇām – van de Rudra’s; *saṅkaraḥ* – Śaṅkara; *ca* – en; *asmi* – Ik ben; *vitta-īśaḥ* – de god van rijkdom, Kuvera; *yakṣa-rakṣasām* – van *yakṣas* en *rakṣasas*; *vasūnām* – van de Vasu’s; *pāvakaḥ* – vuur; *ca* – en; *asmi* – Ik ben; *meruḥ* – Berg Sumeru; *śikhariṇām* – van bergtoppen; *aham* – Ik.

Van alle Rudra’s ben Ik Śaṅkara, van de Yakṣa’s en Rakṣasa’s ben Ik Kuvera, van de acht Vasu’s ben Ik Agni en van de bergen ben Ik Sumeru.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: Het woord *vitta-īśaḥ* betekent ‘Kuvera, de schatbewaarder’.

VERS 24

पुरोधसां च मुख्यं मां विद्धि पार्थ बृहस्पतिम्
सेनानीनामहं स्कन्दः सरसं अस्मि सागरः

***purodhasām ca mukhyam mām viddhi pārtha bṛhaspatim
senāninām aham skandaḥ sarasam asmi sāgarah***

purodhasām – van priesters; *ca* en; *mukhyam* – het hoofd; *mām* – Mij; *vid-dhi* – weet; *pārtha* – O zoon van Pṛthā; *bṛhaspatim* – Bṛhaspati; *senāninām* – van generaals; *aham* – Ik; *skandaḥ* – Kārttikeya; *sarasam* – van waterreser-voirs; *asmi* – Ik ben; *sāgarah* – de oceaan.

O Pārtha, je moet Me kennen als Bṛhaspati, de hoofdpriester onder de priesters. Onder de generaals ben Ik Kārttikeya en van de waterlichamen ben Ik de oceaan.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: Het woord *skandaḥ* wijst op Kārttikeya.

VERS 25

महर्षीणां भृगुरहं गिरामस्येकमक्षरम्
यज्ञानां जपयज्ञोऽस्मि स्थावराणां हिमालयः

*mahārṣīṇām bhṛgur aham girām asmy ekam akṣaram
yajñānām japa-yajño 'smi sthāvarāṇām himālayaḥ*

mahā-rṣīṇām – van grote zieners; *bhṛguḥ* – Bhṛgu; *aham* – Ik; *girām* – van vocale uitingen; *asmi* – Ik ben; *ekam akṣaram* – de ene allesomvattende lettergreep (die alle realiteit omvat) *om*; *yajñānām* – van offers; *japa-yajñah* – het offer van meditatief chanten van de heilige naam van Śrī Bhagavān; *asmi* – ben; *sthāvarāṇām* – van niet-bewegende dingen; *himālayaḥ* – het Himālaya Massief.

Van de grote wijzen ben Ik Bhṛgu, van vocale uitingen ben Ik de allesomvattende lettergreep om, van offers ben Ik het meditatieve chanten van de heilige naam en van onbeweeglijke entiteiten ben Ik het Himālaya Massief.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: De woorden *ekam akṣaram* betekenen *praṇava om*.

VERS 26

अश्वत्थः सर्ववृक्षाणां देवर्षीणां च नारदः
गन्धर्वाणां चित्ररथः सिद्धानां कपिलो मुनिः

*aśvatthaḥ sarva-vṛkṣāṇām devarṣīṇām ca nāradaḥ
gandharvāṇām citrarathaḥ siddhānām kapilo munih*

aśvatthaḥ – de heilige vijgenboom (*pīpala*); *sarva-vṛkṣāṇām* – van alle bomen; *deva-rṣīṇām* – van de hemelse wijzen; *ca* – en; *nāradaḥ* – Nārada Ṛṣi;

gandharvāṇām – van de Gandharva's; *citrarathaḥ* – Citraratha; *siddhānām* – van de geperfectioneerde wezens; *kapilaḥ* – Kapila; *muniḥ* – de asceet.

Van de bomen ben Ik de *pīpala*, van de hemelse wijzen ben Ik Nārada, van de Gandharva's ben Ik Citraratha en van de geperfectioneerde wezens ben Ik Kapila Muni.

VERS 27

उच्चैःश्रवसमश्वानां विद्धि माममृतोद्भवम्
ऐरावतं गजेन्द्राणां नराणां च नराधिपम्

*uccaiḥśravasam aśvānām viddhi mām amṛtodbhavam
airāvatam gajendrāṇām narāṇām ca narādhipam*

uccaiḥśravasam – als Uccaiḥśravā; *aśvānām* – van paarden; *viddhi* – weet; *mām* – Mij; *amṛta-udbhavam* – ontstaan uit het karnen van de nectarooceaan; *airāvatam* – Airāvata; *gajendrāṇām* – van olifanten; *narāṇām* – van mensen; *ca* – en; *nara-adhipam* – de heerser over mensen (de koning).

Van de paarden moet je Mij kennen als Uccaiḥśravā ontstaan uit het karnen van de oceaan om er nectar aan te onttrekken. Van de olifanten ben Ik Airāvata en onder de mensen ben Ik de koning.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: *Amṛtodbhavam* betekent ‘geboren uit het karnen van de oceaan om nectar te onttrekken’.

VERS 28

आयुधानामहं वज्रं धेनूनामस्मि कामधुकं
प्रजनश्चास्मि कन्दर्पः अर्पाणामस्मि वासुकिः

*āyudhānām ahaṁ vajraṁ dhenūnām asmi kāmadhuk
prajānaś cāsmi kandarpaḥ arpāṇām asmi vāsukih*

āyudhānām – van de wapens; *ahaṁ* – Ik; *vajraṁ* – de bliksemflits; *dhenūnām* – van de koeien; *asmi* – ben; *kāmadhuk* – de wensvervullende koe; *prajānaḥ* – de (gelauwerde) voorouder; *ca* – en; *asmi* – Ik ben; *kandarpaḥ* – Cupido; *sarpāṇām* – van de slangen; *asmi* – ben Ik; *vāsukih* – Vāsuki.

Van de wapens ben Ik de donderslag en van de koeien ben Ik Kāmadhenu, de wenskoe. Ik ben de god der liefde, Kandarpa, die voortplanting veroorzaakt, en van de slangen ben Ik Vāsuki.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Het woord *kāmadhuk* betekent *kāmadhenu*, de wensvervullende koe. Onder de voorouders ben Ik zowaar Kandarpa (Cupido), die de geboorte van levende wezens veroorzaakt.

VERS 29

अनन्तश्चास्मि नागानां वरुणो यादसामहम्
पितृणामर्यमा चास्मि यमः संयमतामहम्

*anantaś cāsmi nāgānām varuṇo yādasām aham
pitṛṇām aryamā cāsmi yamaḥ saṁyamataām aham*

anantaḥ – Ananta; *ca* – en; *asmi* – ben; *nāgānām* – van de goddelijke slangen; *varuṇaḥ* – Varuṇa, meester der wateren; *yādasām* – van de waterdieren; *ahaṁ* – Ik; *pitṛṇām* – van de voorouders; *aryamā* – Aryamā; *ca* – en; *asmi* – ben; *yamaḥ* – Yamarāja; *saṁyamataām* – van de strafrechters; *ahaṁ* – Ik.

Van de Naga's ben Ik de goddelijke slang Ananta, van de waterdieren ben Ik Varuṇa, de watergod, van de voorouders ben Ik Aryamā en van de strafrechters ben Ik Yamarāja.

SĀRĀRTHA-VARṢĪNĪ: Hier betekenen *yādasām* ‘van de waterdieren’. *Saṁyamatām* betekent ‘degenen, die straffen uitdelen’.

VERS 30

प्रह्लादश्चास्मि दैत्यानां कालः कलयतामहम्
मृगाणां च मृगेन्द्रोऽहं वैनतेयश्च पक्षिणाम्

*prahlādaś cāsmi daityānām kālaḥ kalayatām aham
mṛgāṇām ca mṛgendro ‘ham vainateyaś ca pakṣiṇām*

prahlādaḥ – de onbevreesde *jñānī-bhakta* (Prahāda); *ca* – en; *asmi* – ben; *daityānām* – van de *daityas* (de demonische nakomelingen van Diti); *kālaḥ* – tijd; *kalayatām* – van de bestuurders; *aham* – Ik; *mṛgāṇām* – van de dieren; *ca* – en; *mṛga-indraḥ* – de koning der dieren, de leeuw; *aham* – Ik; *vainateyaḥ* – de zoon van Vinatā, Garuḍa; *ca* – en; *pakṣiṇām* – van de vogels.

Van de *daityas* ben Ik Prahāda en van de bestuurders ben Ik tijd. Van de dieren ben Ik de leeuw en van de vogels ben Ik Garuḍa.

SĀRĀRTHA-VARṢĪNĪ: Het woord *kalayatām* betekent ‘onder de bestuurders’, *mṛga-indraḥ* betekent ‘leeuw’ en *vainateyaḥ* betekent ‘Garuḍa’.

VERS 31

पवनः पवतामस्मि रामः शस्त्रभृतामहम्
झषाणां मकरश्चास्मि स्रोतसामस्मि जाह्नवी

*pavanaḥ pavatām asmi rāmaḥ śastra-bhṛtām aham
jhaṣāṇām makaraś cāsmi srotasām asmi jāhnavī*

pavanaḥ – de wind; *pavatām* – van de zuiveraars; *asmi* – ben; *rāmaḥ* - Paraśurāma; *śastra-bhṛtām* – van de wapenleveranciers; *aham* – Ik; *jhaṣāṇām* – van de waterdieren; *makaraḥ* – de *makara*, een fabuleus zeeschepsel, half-aligator half-haai; *ca* – en; *asmi* – ben; *srotasām* – van de rivieren; *asmi* – ben; *jaḥnavī* – de Gaṅgā (geboren uit de dij van de wijze, Jahnu).

Van alles, dat snel en zuiverend is, ben Ik de wind; van de wapenleveranciers ben Ik de śaktyāveśa-avatāra, Paraśurāma. Van de waterdieren ben Ik de makara en van alle rivieren ben Ik de Gaṅgā.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: *Pavatām* betekent ‘van alles, dat zich snel beweegt en zuivert, ben Ik de wind’. Hier verwijst het woord *rāmaḥ* naar Śrī Paraśurāma. Omdat hij een *āveśa-avatāra* is, een bijzondere *jīva* bekrachtigd door Śrī Bhagavān, die beschikt over de *śakti* van Bhagavān, wordt hij onder de *vibhūtis*, of rijkdommen en vermogens van Bhagavān gerekend. In *Bhāgavatāmṛtam* is de volgende uitspraak uit de *Padma Purāṇa* geciteerd, “O Devī, ik heb jou de hele geschiedenis uitgelegd van de *śaktyāveśa-avatāra*, Jāmadagnya (Paraśurāma, de zoon van Jamadagni), de drager van de bijl.” Verder heeft Śrī Bhagavān Paraśurāma met Zijn vermogen bekrachtigd. Het boek *Bhāgavatāmṛtam* beschrijft de eigenschappen van een *āveśa-avatāra*, “Wanneer Śrī Janārdana een verheven levend wezen met een van Zijn vermogens, zoals *jñāna*, bekrachtigt, wordt dat levende wezen onder de *āveśa-avatāras* gerekend.”

“Onder de waterdieren (*jhaṣāṇām*) ben Ik de verheven *makara* en van de rivieren (*srotasām*) ben Ik de Gaṅgā.”

VERS 32

सर्गणामादिरन्तश्च मध्यं चैवाहमर्जुन
अध्यात्मविद्या विद्यानां वादः प्रवदतामहम्

***sargāṇām ādir antaś ca madhyam caivāham arjuna
adhyātma-vidyā vidyānām vādaḥ pravadatām aham***

sargāṇām – van de geschapen objecten, zoals het luchtruim, enz.; *ādiḥ* – de schepper (het begin); *antaḥ* – de ontbinding (het eind); *ca* – en; *madhyam* – de instandhouder (midden); *ca* – en; *eva* – zeker; *aham* – Ik; *arjuna* – O Arjuna; *adhyātma-vidyā* – kennis van het zelf; *vidyānām* – van de kennisontwikkelingen; *vādaḥ* – de filosofische conclusie; *pravadatām* – van de logische argumenten; *aham* – Ik.

O Arjuna, Ik ben de schepper, instandhouder en vernietiger van alle geschapen objecten, zoals het luchtruim. Van alle kennis ben Ik zelfkennis en in het debat der logica ben Ik vāda, het filosofische principe, dat de samenvattende waarheid vaststelt.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: “Datgene, dat is geschapen, zoals het luchtruim, wordt *sarga* genoemd. Ik ben hiervan de schepper (*ādi* – het begin), vernietiger (*anta* – het eind) en instandhouder (*madhya* – midden). Aangezien schepping, instandhouding en vernietiging Mijn vermogens zijn, dient men op ze te mediteren.” De stelling, “Ik ben het begin, het midden en het eind,” bevestigt, dat Śrī Bhagavān de oorspronkelijke doener (*kartā*) achter alle schepping is. “Van vedische kennis ben Ik *ātma-jñāna*, kennis van het zelf. In het logische debat (*pravadatām*) bestaande uit *jalpa*, *vitandā* en *vāda*, die het eigen standpunt vestigen en die van de tegenstander weerleggen, ben Ik *vāda*, waaruit de juiste *siddhānta* en *tattva* worden vastgesteld.”

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: In dit vers heeft Bhagavān uitgelegd, dat van de diverse aspecten van kennis, Zijn vermogen *adhyātma-vidyā*, spirituele zelfkennis, is. *Vidyā* (kennis) is het onderricht, dat iemand verkrijgt met betrekking tot kenbare onderwerpen door zijn eigen intelligentie te gebruiken. De geschriften

beschrijven achttien soorten *vidyās*. Van deze zijn veertien typen het belangrijkste.

*aṅgāni vedaś catvāro mīmāṃsā nyāya-vistarah
dharma-śāstram purāṇaṅ ca vidyā hy etām caturdaśah
āyur-vedo dhanur-vedo gāndharvās ceti te trayah
artha-śāstram caturthaṅ ca vidyā hy aṣṭādaśaiva tāh*

Viṣṇu Purāṇa

Śikṣā (fonetica), *kalpa* (ritueel), *vyākaraṇa* (Sanskriete grammatica), *nirukta* (etymologie), *jyotiṣa* (astrologie) en *chanda* (metrum) zijn de zes vormen van kennis genaamd *vedāṅga* (de onderdelen van de Veda's). *Ṛg*, *Sāma*, *Yajuh* en *Atharva* zijn de vier Veda's. Al deze gecombineerd met *mīmāṃsā* (de wetenschap van vruchtdragende actie), *nyāya* (de studie van logica), *dharma-śāstra* (moraliteit) en de Purāṇa's omvatten de veertien belangrijkste takken van kennis genaamd *vidyā*.

Iemand, die deze *vidyās* beoefent, polijst zijn intelligentie en verhoogt zijn kennis van uiteenlopende onderwerpen. Deze kennis helpt hem niet alleen in zijn levensonderhoud voorzien, maar leidt hem ook op het pad van het juiste gedrag, of *dharma*. Transcendentale kennis (*adhyātma-vidyā*) geeft de mensen onsterfelijkheid en bevrijdt hen van hun gebondenheid aan de materiële wereld. Het geeft hen complete kennis van Parabrahma, de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods, en laat hem de allerhoogste, eeuwige realiteit realiseren. Het is dus superieur aan alle bovengenoemde *vidyās*. Deze bovenzintuiglijke kennis (*adhyātma-vidyā*) is Kṛṣṇa's rijkdom, of *vibhūti*. *Bhāgavad-gītā* en de Upaniṣaden behoren tot de categorie *adhyātma-vidyā*. De met *rasa* verzadigde *bhakti* van de inwoners van Vraja, zoals beschreven in Canto Tien van *Śrīmad-Bhāgavatam*, is miljoenen keren hoger verheven boven de *adhyātma-vidyā*, transcendentale kennis, van Uddhava. Aangezien deze *rasamayī-bhakti* de essentie vormt van de pleziergevendende en cognitieve vermogens (*hlādinī-* en *saṁvit-śaktis*) van Śrī Kṛṣṇa's *svarūpa*, behoort deze

echt tot de *svarūpa* van Kṛṣṇa. Kennis van de ziel, of *adhyātma-vidyā*, daarentegen is een deelvermogen van *prema-bhakti*. Dit wordt ook bevestigd in de dialoog tussen Rāya Rāmānanda en Śrī Caitanya Mahāprabhu in *Śrī Caitanya-caritāmṛta (Madhya-līlā 8.245)*,

prabhu kahe, – “kon vidyā vidyā-madhye sāra?”
rāya kahe, – “kṛṣṇa-bhakti vinā vidyā nāhi āra”

Mahāprabhu informeerde, “Welke vorm van kennis is van allemaal de beste?” Rāya Rāmānanda antwoordde, “Behalve *kṛṣṇa-bhakti* is er geen andere vorm van kennis.”

Een overeenkomstige uitspraak wordt in *Śrīmad-Bhāgavatam (4.29.49)* gedaan, “*sā vidyā tan-matir yayā... – datgene, waarmee de intelligentie wordt vastgehecht aan de lotusvoeten van Śrī Bhagavān, is de enig ware kennis.*”

Bovendien staat in *Śrīmad-Bhāgavatam (10.14.3)*,

jñāne prayāsam udapāsya namanta eva
jīvanti san-mukharitān bhaadīya-vārtām
sthāne-sthitāḥ śruti-gatām tanu-vān-manobhir
ye prāyaśo ‘jita jito ‘py asi tais tri-lokyām

Bhagavān is voor wie dan ook in deze wereld onoverwinnelijk. Maar als iemand met vertrouwen *hari-kathā* hoort spreken, ook al blijft hij in zijn gevestigde, sociale situatie gepositioneerd, verdwijnt de ziekte van lust uit het hart en vallen alle andere hindernissen op het pad van spirituele vooruitgang (*anarthas*) weg en overmeestert men die onoverwinnelijke Bhagavān. Dit is het vermogen van *līlā-kathā*.

Śrīla Jīva Gosvāmī heeft in dit vers de vertrouwelijke betekenis van de uitspraak *jñāne prayāsam udapāsya* gegeven. “Er zijn drie typen kennis, die zijn tegengesteld aan *bhakti: nirviśeṣa* (kennis van een Waarheid zonder diversiteit), *nirākāra* (kennis van een Waarheid zonder vorm) en *jīva-brahma-aikyavāda jñāna* (kennis over de een-

heid van de *jīva* en Bhagavān). Verder, Svayam Bhagavān Śrī Kṛṣṇa is vol van zes vermogens: *jñāna-tvadiya-svarūpa-aiśvarya-mahimā-vicāre*. Deze materiële wereld wordt gecreëerd, in stand gehouden en ontbonden door een deel van een deel van Zijn volkomen expansie. Zelfs als men niet probeert om al deze onderwerpen te begrijpen, of zelfs als men geen moeite doet om naar de heilige plaatsen te reizen, louter door met liefde te luisteren naar Kṛṣṇa's prachtige spel en vermaak wordt Śrī Kṛṣṇa, die door niemand kan worden overwonnen, onder controle gebracht.”

Bhagavān Śrī Kṛṣṇa heeft ook gezegd [met betrekking tot diverse onderwerpen voor debat], dat Hij *vāda*, de samenvattende waarheid (*tattva*) is, die wordt geverifieerd door juiste overweging, logica en argument. Op het gebied van argument en logica zijn *vāda*, *jalpa* en *vitandā* goed bekend. Als men omwille van het vestigen van de eigen mening constant op fouten in de uitspraken van de tegenstander wijst, wordt dit *jalpa* genoemd. De waarheid achterhouden en het omzeilen van de juiste overwegingen en logica, waarbij men op fouten in de uitspraken van zijn tegenstander wijst, wordt *vitandā* genoemd. Het doel van dergelijke argumenten is niet om de Realiteit vast te stellen, maar om zijn geleerdheid te tonen; dit wordt gezien, wanneer de wens om de tegenstander te verslaan erg sterk is. De overweging, die de Absolute Realiteit vaststelt, wordt *vāda* genoemd. Deze *vāda* is verheven boven alle andere vormen van discussie.

Wanneer een zelfgerealiseerde *guru* en een leerling, die hunkert naar transcendentale kennis, een positieve dialoog hebben over de Absolute Waarheid, wordt de conclusie, die wordt bereikt, *vāda* genoemd. In dergelijke uitwisselingen is de trots op geleerdheid afwezig, omdat *guru* noch leerling de wens koesteren om de ander te verslaan.

VERS 33

अक्षराणामकरोऽस्मि द्वन्द्वः सामासिकस्य च
अहमेवाक्षयः कालो धाताहं विश्वतोमुखः

*akṣarāṇām a-kāro 'smi dvandvaḥ sāmāsikasya ca
aham evākṣayaḥ kālo dhātāham viśvato-mukhaḥ*

akṣarāṇām – van het alfabet; *a-kāraḥ* – de letter A; *asmi* – Ik ben; *dvandvaḥ* – de dubbele samenstelling; *sāmāsikasya* – van samengestelde woorden in het Sanskriete vers; *ca* – en; *aham* – Ik; *eva* – zeker; *akṣayaḥ* - onveranderlijk; *kālaḥ* – tijd; *dhātā* – de schepper, Brahmā; *aham* – Ik; *viśvataḥ* – staan in alle richtingen; *mukhaḥ* – wiens gezichten.

Van het alfabet ben Ik de letter A en van samengestelde woorden ben Ik *dvandva*, de duale samentrekking. Van de vernietigers ben Ik almachtige tijd in de gedaante van Mahākāla Rudra en van de scheppers ben Ik Śrī Brahmā.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: “Van de samengestelde woorden ben Ik *dvandva*, of de duale samentrekking. Omdat beide lettergrepen belangrijk zijn, is *dvandva* de beste. Van de vernietigers ben Ik Mahākāla Rudra (*akṣayaḥ kālaḥ*), de onuitputtelijke tijd. Van de scheppers ben Ik *viśvato-mukhaḥ*, Brahmā met de vier gezichten.”

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Van de letters ben Ik *a-kāra*. *A-kāra* is de eerste letter [van het Sanskriete alfabet] en omdat deze onderdeel uitmaakt van alle andere Sanskriete letters, is deze de beste. Dit staat ook in de Śruti's, “*akṣarāṇām a-kāro 'smi* – van de letters ben Ik de eerste letter, A” (*Śrīmad-Bhāgavatam* 11.16.12). Bhagavān zegt, dat van de samengestelde woorden Hij *dvandva* is, de duale samentrekking. Wanneer bij het vormen van één woord twee of meer andere woorden hun laatste lettergreep laten vallen en worden samengevoegd, wordt het *samāsa* genoemd

en het nieuw gevormde woord wordt *samāsa-pada*, of samengesteld woord, genoemd. In principe zijn er zes soorten *samāsa*: (1) *dvandva*, (2) *bahuvrihi*, (3) *karmadhāraya*, (4) *tat-puruṣa*, (5) *dvigu* en (6) *avyayibhāva*. Van deze zes vormen is *dvandva* de beste, want in andere samengestelde woorden is of het eerste, of het tweede deel prominent, of de synthese van twee gecombineerde woorden vormt de betekenis van een ander (derde) object, maar in de *dvandva-samāsa* blijven beide woorden even belangrijk, zoals in Rāma-Kṛṣṇa of Rādhā-Kṛṣṇa. Daarom heeft Śrī Kṛṣṇa gezegd, dat de *dvandva-samāsa* (duale samentrekking) Zijn *vibhūti*, of rijkdom, vormt.

VERS 34

मृत्युः सर्वहरश्चाहमुद्भवश्च भविष्यताम्
कीर्तिः श्रीर्वाक् च नारीणां स्मृतिर्मेधा धृतिः क्षमा

mṛtyuḥ sarva-haraś cāham udbhavaś ca bhaviṣyatām
kīrtiḥ śrīr vāk ca nārīṇāṃ smṛtir medhā dhṛtiḥ kṣamā

mṛtyuḥ – dood; *sarva-haraḥ* – alles-verslindend; *ca* – en; *aham* – Ik; *udbhavaḥ* – geboorte; *ca* – en; *bhaviṣyatām* – van de zes progressieve transformaties; *kīrtiḥ* – faam; *śrīḥ* – schoonheid; *vāk* – verfijnde spraak; *ca* – en; *nārīṇāṃ* – van de vrouwen; *smṛtiḥ* – geheugen; *medhā* – intelligentie; *dhṛtiḥ* – lankmoedigheid; *kṣamā* – vergeving.

Ik ben de alles-verslindende dood en van de zes progressieve transformaties, die door alle levende wezens worden ervaren, ben Ik geboorte. Van de vrouwen ben Ik faam, schoonheid, verfijnd spraakgebruik, geheugen, intelligentie, lankmoedigheid en vergevingsgezindheid.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: “Voor degenen, die ieder moment sterven, ben Ik *sarva-haraḥ*, de dood, die alle herinneringen wegneemt.” *Śrīmad-Bhāgavatam* (11.22.39) zegt, “*mṛtyur atyanta-vismṛtiḥ* – de

dood is volkomen vergetelheid”. “Het woord *bhaviṣyatām* betekent, dat van de toekomstige transformaties van de levende wezens Ik geboorte ben, de eerste. Van de vrouwen ben Ik de drie kwaliteiten faam (*kīrtiḥ*), schoonheid (*śrī*) en verfijnd spraakgebruik (*vāk*); en ook de vier kwaliteiten geheugen (*smṛtiḥ*), intelligentie (*medhā*), lankmoedigheid (*dhṛtiḥ*) en vergevingsgezindheid (*kṣamā*).” Het woord *ca* wijst erop, dat de echtgenoten van Dharma, zoals Mūrṭti, ook Kṛṣṇa zijn.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Hier zegt Śrī Bhagavān, dat van de vrouwen Hij *kīrtiḥ* (faam), *śrī* (schoonheid of geluk), *vāk* (verfijnd spraakgebruik), *smṛtiḥ* (geheugen), *medhā* (intelligentie), *dhṛtiḥ* (lankmoedigheid, of geduld) en *kṣamā* (vergevingsgezindheid). Dit kan op twee manieren worden begrepen:

- 1) “De eigenschappen, die in vrouwen worden aangetroffen, zoals faam, schoonheid, verfijnd spraakgebruik, geheugen, scherpe intelligentie, lankmoedigheid en vergevingsgezindheid bevinden zich inderdaad in Mij.” De kwaliteiten faam, schoonheid, verfijnd spraakgebruik, geheugen, subtiel denkvermogen en vergevingsgezindheid, welke worden aangetroffen in Sītā-devī, Umā, Rukmiṇī, Draupadī en specifiek in de *vraja-gopīs*, zijn allemaal rijkdommen van Śrī Kṛṣṇa.
- 2) Van de vierentwintig dochters van Prajāpati Dakṣa zijn Kīrti, Medhā, Dhṛti, Smṛti en Kṣamā in alle opzichten ideale vrouwen. Kīrti, Medhā en Dhṛti werden gehuwd met Dharma, Smṛti werd gehuwd met Aṅgirā, en Kṣamā met de grote wijze, Pulaha. Śrī, de dochter van de grote wijze Bhṛgu, werd geboren uit de baarmoeder van Khyāti, de dochter van Dakṣa. Śrī Viṣṇu heeft haar als Zijn echtgenote aanvaard. Vāk is de dochter van Brahmā. In overeenstemming met hun respectievelijke namen zijn deze zeven vrouwen de goddelijke voorzitters van de zeven kwaliteiten, die hierboven zijn genoemd. Ze zijn bij de meest gezegende

vrouwen gaan behoren; vandaar, dat Śrī Kṛṣṇa zegt, dat ze Zijn rijkdommen zijn.

VERS 35

बृहत्साम तथा साम्नां गायत्री छन्दसामहम्
मासानां मार्गशीर्षोऽहमृतूनां कुसुमाकरः

*br̥hat-sāma tathā sāmṇām gāyatrī chandasām aham
māsānām mārṅa-śīrṣo ‘ham ṛtūnām kusumākaraḥ*

br̥hat-sāma – de gebeden aan Indra in de *Br̥hat-sāma*; *tathā* – en; *sāmṇām* – van de hymnen van de *Sāma Veda*; *gāyatrī* – *gāyatrī*; *chandasām* – van de Sanskriete metri; *aham* – Ik; *māsānām* – van de maanden; *mārṅa-śīrṣaḥ* – november – december (*agr̥hāyana*); *aham* – Ik; *ṛtūnām* – van de jaargetijden; *kusumākaraḥ* – het bloeiende voorjaar.

Van de hymnen van de *Sāma Veda* ben Ik *Br̥hat-sāma*, het gebed aan Indra. Van de metri ben Ik *gāyatrī*, van de maanden ben Ik *Mārṅa-śīrṣa* en van de jaargetijden ben Ik de bloeiende lente.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Śrī Bhagavān zei eerder, dat van de Veda’s Hij de *Sāma Veda* is. Nu zegt Hij ook, dat in de *Sāma Veda* Hij *Br̥hat-sāma* is. De *Ṛg-mantra*, die wordt gezongen als *tvām ṛddim havāmahe*, wijst op de *Br̥hat-sāma*. Van de metri is Hij het metrum genaamd *gāyatrī*. Van de jaargetijden is Hij *kusuma-ākaraḥ*, het voorjaar, dat in bloesem staat, Vasanta.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Bhagavān is niet-verschillend van Zijn naam, eigenschappen, spel en vermaak, vertellingen over Hem en gebeden (*stava* en *stuti*) aan Hem. De *Sāma Veda* bevat gebeden, die de belichaming van God zijn. Deze wordt daarom aanvaard als de beste van de Veda’s en is bekend als Zijn

vibhūti, of rijkdom. *Gāyatrī* verlicht de *svarūpa* van Kṛṣṇa en wordt daarom de moeder van de Veda's genoemd. Zodoende heeft Bhagavān *gāyatrī* onder Zijn rijkdommen gerekend. Van de twaalf maanden verklaart Hij Mārga-śirṣa (een maand die halverwege over november en december valt) als Zijn rijkdom. Die maand is [in India] niet te heet of te koud, waardoor in die maand diverse vedische activiteiten worden uitgevoerd. Vlak voordat deze maand begint, voert Kṛṣṇa Zijn *rāsa-līlā* uit, het allerbeste van Zijn spel en vermaak. In deze maand staat de natuur in volle bloei [na de zomer-moesson] en in de velden van de huishoudens wordt opnieuw geplant. *Agrāhāyana* betekent 'het begin van het jaar' en daarom zegt Bhagavān, dat het Zijn rijkdom is. Van alle jaargetijden is de lente de beste. Deze wordt ook *ṛtu-rāja*, koning der jaargetijden genoemd. In dit jaargetijde geeft de natuur haar oude ornamenten op en wordt bedekt met nieuwe, decoratieve versieringen. Zowel slapende als bewuste wezens worden met nieuw leven opgeladen. In de lente worden Kṛṣṇa's schommelspel en andere lentespelen uitgevoerd. Dit seizoen is vooral zo bijzonder, omdat Śrī Caitanya Mahāprabhu in die periode verscheen met de emoties en gelaatskleur van Śrīmatī Rādhikā, de personificatie van *mahābhāva*. Dus Bhagavān heeft de lente onder Zijn *vibhūtis* gerekend.

VERS 36

द्यातं छलयतामस्मि तेजस्तेजस्विनामहम्
जयोऽस्मि व्यवसायोऽस्मि सत्त्वं सत्त्वतामहम्

dyātam chalayatām asmi tejas tejasvinām aham
jayo 'smi vyavasāyo 'smi sattvaṁ sattvavatām aham

dyūtam – gokken; *chalayatām* – van misleidende processen; *asmi* – Ik ben; *tejah* – de straling; *tejasvinām* – van het stralende; *aham* – Ik; *jayah* – over-

winning; *asmi* – Ik ben; *vyavasāyah* – vastbeslotenheid; *asmi* – Ik ben; *sattvam* – de kracht; *sattvatatām* – van de sterken; *aham* – Ik.

Van de leugenachtige praktijken ben Ik het gokken en van al het stralende ben Ik de schittering. Ik ben de overwinning der overwinnaars, de ijver der naartigen en de macht der machtigen.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: “Van alle manieren om elkaar te bedriegen (*chalayātām*) ben Ik het gokken. Van degenen, die gaan winnen, ben Ik de overwinning. Van de naartigen ben Ik de poging en van degenen, die sterk (*sattva-vatām*) zijn, ben Ik de kracht.”

VERS 37

वृष्णीनां वासुदेवोऽस्मि पाण्डवानां धनञ्जयः
मुनीनामप्यहं व्यासः कवीनामुशना कविः

*vṛṣṇinām vāsudevo ‘smi pāṇḍavānām dhanañjayaḥ
muninām apy ahaṁ vyāsaḥ kavīnām uśanā kaviḥ*

vṛṣṇinām – van de Vṛṣṇi’s; *vāsudevaḥ* – Vāsudeva Kṛṣṇa; *asmi* – Ik ben; *pāṇḍavānām* – van de Pāṇḍava’s; *dhanañjayaḥ* – Arjuna; *muninām* – van de heiligen en wijzen; *api* – en; *aham* – Ik; *vyāsaḥ* – Vedavyāsa; *kavīnām* – van de dichters; *uśanā* – Śukrācārya; *kaviḥ* – de dichter.

Van de Vṛṣṇi’s ben Ik Vāsudeva, van de Pāṇḍava’s ben Ik Arjuna, van de wijzen ben Ik Vyāsa en van de dichters ben Ik Śukrācārya.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: “Van de Vṛṣṇi’s ben Ik Vāsudeva. Dit betekent, dat Mijn vader, Vasudeva, Mijn *vibhūti* is.” Daarom wordt het woord Vāsudeva hier gevormd door de uitgang *aṅ* aan het woord Vasudeva toe te voegen. “Van de Vṛṣṇi’s ben Ik Vāsudeva” is niet

aanvaardbaar, want Śrī Bhagavān beschrijft Zijn rijkdommen, niet Zijn eigen *svarūpa*. Vāsudeva is één van Zijn *svarūpas*, niet Zijn rijkdom.

VERS 38

दण्डो दमयतामस्मि नीतिरस्मि जिगीषताम्
मौनं चैवास्मि गुह्यानां ज्ञानम्ज्ञानवतामहम्

*daṇḍo damayatām asmi nītir asmi jigīṣatām
maunaṁ caivāsmi guhyānāṁ jñānam jñānavatām aham*

daṇḍaḥ – de roede; *damayatām* – van onderdrukkers; *asmi* – ben Ik; *nītiḥ* – moraliteit; *asmi* – Ik ben; *jigīṣatām* – voor degenen die overwinning wensen; *maunam* – stilte; *ca* – en; *eva* – zeker; *asmi* – Ik ben; *guhyānām* – van geheimen; *jñānam* – wijsheid; *jñānavatām* – van de wijzen; *aham* – Ik.

Van degenen, die recht doen gelden, ben Ik de roede en voor degenen, die overwinning zoeken, ben Ik moraliteit. Van geheimen ben Ik stilte en Ik ben de wijsheid der wijzen.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: “Ik ben de roede van de rechtvaardige heerser.”

VERS 39

यच्चापि सर्वभूतानां बीजं तदहमर्जुन
न तदस्ति विना यत्स्यान् मया भूतं चराचरम्

*yac cāpi sarva-bhūtānāṁ bijam tad aham arjuna
na tad asti vinā yat syān mayā bhūtaṁ carācaram*

yat – wat dan ook; *ca* – en; *api* – er kan zijn; *sarva-bhūtānām* – onder alle levende wezens; *bijam* – voortplantingszaad; *tat* – dat (zaad); *aham* – Ikzelf;

arjuna – O Arjuna; *na* – niet; *tat* – dat; *asti* – er bestaat; *vinā* – zonder; *yat* – wat dan ook; *syāt* – kan bestaan; *mayā* – door Mij; *bhūtam* – zijn; *caracaram* – bewegend of niet-bewegend.

O Arjuna, Ik ben de oorspronkelijke oorzaak, het voortplantingszaad van het hele bestaan. Geen enkele entiteit, hetzij bewegend of niet-bewegend, kan afzonderlijk van Mij bestaan.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Het woord *bija* impliceert de oorspronkelijke oorzaak. Śrī Bhagavān zegt, dat Hij de oorzaak van de geboorte van alle wezens is. “Zonder Mij, die de oorzaak der verschijning is, kan de geboorte van geen enkel bewegend en niet-bewegend lichaam plaats hebben.”

VERS 40

नान्तोऽस्ति मम दिव्यानां विभूतीनां परन्तप
एष तूद्देशतः प्रोक्तो विभूतेर्वितरो मया

*nānto ‘sti mama divyānām vibhūtinām parantapa
eṣa tūddeśataḥ prokto vibhūter vitaro mayā*

na – geen; *antah* – eind; *asti* – er is; *mama* – Mijn; *divyānām* – goddelijke; *vibhūtinām* – rijkdommen; *parantapa* – O afstraffer van de vijand; *eṣaḥ* – dit; *tu* – maar; *uddeśataḥ* – wordt gedaan als aanwijzing; *proktaḥ* – gesproken; *vibhūteḥ* – over Mijn rijkdom; *vistarah* – uitgebreide beschrijving; *mayā* – door Mij.

O Parantapa, Mijn goddelijke rijkdommen zijn eindeloos. Die, welke Ik aan jou heb voorgelegd, zijn louter een indicatie.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: Als afsluiting van dit hoofdstuk spreekt Śrī Bhagavān dit vers, dat begint met *nānto* ‘sti’. “Dit is een korte beschrijving (*uddeśataḥ*) van Mijn *vibhūti*.”

VERS 41

यद्यद्विभूतिमत्सत्त्वं श्रीमदूर्जितमेव वा
तदत्तदेवावगच्छ त्वं मम तेजोऽशसम्भवम्

*yad yad vibhūtimat sattvaṁ śrīmad ūrjitam eva vā
tad tad evāvagaccha tvam mama tejo-‘rīśa-sambhavam*

yat yat – alles dat; *vibhūtimat* – rijkdom heeft; *sattvam* – bestaan; *śrīmat* – schoonheid; *ūrjitam* – macht; *eva* – inderdaad; *vā* – of; *tat tat* – al diegenen; *eva* – zeker; *avagaccha* – moeten begrijpen; *tvam* – jij; *mama* – van Mij; *tejah* – macht; *arīśa-sambhavam* – uit een deel gegenereerd.

Je kunt zeker aannemen, dat alles in het bestaan, dat rijk en majestueus is en over macht beschikt, voortkomt uit slechts een deel van Mijn vermogen.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: Om alle niet-genoemde majestueuze rijkdommen van het verleden, heden en de toekomst in één keer te beschrijven spreekt Śrī Bhagavān dit vers, dat begint met *yad yad*. Het woord *vibhūtimat* betekent ‘majestueus’, *śrīmat* betekent ‘beschikkend over weelde’, *ūrji* betekent ‘beschikkend over uitgestrekte macht en invloed’ en *sattva* betekent ‘alles in het bestaan’.

VERS 42

अथवा बहुनैतेन किं ज्ञातेन तवार्जुन
विष्टभ्याहमिदं कृत्स्नमेकांशेन स्थितो जगत्

***athavā bahunaitena kim jñātena tavārjuna
viṣṭabhyāham idam kṛtsnam ekāmsena sthito jagat***

athavā – echter; *bahunā* – door veelzijdige beschrijving; *etena* – door dit; *kim* – welke zin; *jñātena tava* – kan door jou worden begrepen; *ārjuna* – O Arjuna; *viṣṭabhya* – houd in stand en doordring; *aham* – Ik; *idam* – dit; *kṛtsnam* – hele; *eka-amśena* – door Mijn enkele plenaire deel, de Superziel; *sthitaḥ* – gesitueerd; *jagat* – de kosmische manifestatie.

Welke zin heeft al deze gedetailleerde kennis voor jou? Begrijp eenvoudig dit: louter met Mijn enkele, plenaire deel ben Ik alomtegenwoordig en houd Ik dit hele univerum in stand.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: “Wat heeft het voor jou voor zin om al deze kennis (*bahunā*) in detail te hebben? Je moet de essentie begrijpen. Ik in Mijn deelaspect van inwonende getuige van de materiële natuur steun het hele universum. Ik steun het als een substratum, een onderliggende structuur. Ik overzie het als voorzittende gezagsdrager en bestuur het als bestuurder. Omdat Ik alomtegenwoordig ben, ben Ik er alom tegenwoordig en als schepper ben Ik zijn oorzaak.”

Als men begrijpt met zijn zuivere intelligentie, die is gegeven door Bhagavān Śrī Kṛṣṇa, dat Hijzelf het hele universum ondersteunt, is het ieders plicht om alleen Hem dienst te verlenen en Zijn *mādhurya* (zoete bekoering) te proeven. Dit staat in Hoofdstuk Tien.

Aldus eindigt de *bhāvānuvāda* van Śrīla Viśvanātha Cakravartī Ṭhākura's *Sārārtha-varṣiṇī-ṭīkā* (het commentaar dat de toegewijden plezier doet en door alle heilige personen wordt aanvaard) op Hoofdstuk Tien van *Śrīmad Bhagavad-gītā*.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Śrīla Bhaktivinoda Ṭhākura zegt, “In het voorgaande hoofdstuk werd instructie gegeven voor zuivere *kṛṣṇa-bhakti*. Iemand, die daarover nadenkt, kan een twijfel krijgen en denken, dat men misschien dienst aan Kṛṣṇa

kan leveren door de halfgoden te vereren. Om deze onzekerheid op te heffen zegt Kṛṣṇa in dit hoofdstuk, dat halfgoden, zoals Brahmā en Rudra, niets anders zijn dan Zijn rijkdommen en vermogens. ‘Ik ben de oorzaak van alles. Ik ben zonder geboorte, zonder begin en de Allerhoogste Bestuurder. Wanneer men *vibhūti-tattva*, de waarheden omtrent Mijn vermogens, begrijpt door de juiste overweging te maken, blijven er geen hindernissen voor exclusieve toewijding bestaan. Ik doordring dit hele universum met Mijn deelaspect Paramātmā en heb al deze rijkdommen en vermogens gemanifesteerd. Nadat ze Mijn *vibhūti-tattva* hebben begrepen, krijgen toegewijden kennis over *bhagavat-tattva*, de Waarheid van Śrī Bhagavān, en gaan zich in zuivere toewijding met *bhajana* van Mijn gedaante als Śrī Kṛṣṇa bezighouden.’

In de achtste, negende, tiende en elfde verzen van dit hoofdstuk wordt zuivere toewijding en haar resultaten beschreven. Alleen *bhajana* van Śrī Kṛṣṇa, die de oorsprong van al deze vermogens is, kan leiden tot *prema*, dat de eeuwige religie van het levend wezen is. Dit is de kern van dit hoofdstuk.”

Aldus eindigt de *Sārārtha-varṣinī Prakāśikā-vṛtti*
door Śrī Śrīmad Bhaktivedānta Nārāyaṇa Gosvāmi Mahārāja
op Hoofdstuk Tien van *Śrīmad Bhagavad-gītā*.

Viśvarūpa-Darśana-Yoga

Yoga door het zien van Gods universele gedaante

VERS 1

अर्जुन उवाच
मदनुग्रहाय परमं गुह्यमध्यात्मसंज्ञितम्
यत्त्वयोक्तं वचस्तेन मोहोऽयं विगतो मम

*arjuna uvāca –
mad-anugrahāya paramaṁ guhyam adhyātma-samjñitam
yat tvayoktam vacas tena moho ‘yam vigato mama*

arjuna uvāca – Arjuna zei; *mat* – voor mij; *anugrahāya* – om genade te tonen; *paramam* – hoogste; *guhyam* – vertrouwelijke kennis; *adhyātma-samjñitam* – wat betreft Jouw rijkdommen; *yat* – welke zijn; *tvayā* – door Jou; *uktam* – gesproken; *vacas* – de woorden; *tena* – door die woorden; *mohaḥ* – begoocheling geboren uit onwetendheid; *ayam* – dit; *vigataḥ* – is verdreven; *mama* – Mij.

Arjuna zei: Nu ik de meest vertrouwelijke kennis heb vernomen over Jouw rijkdommen, die Je uit Jouw mededogen aan mij hebt geopenbaard, is mijn begoocheling geboren uit onwetendheid verdreven.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: In dit Hoofdstuk Elf wordt Arjuna bevreesd bij het zien van de universele gedaante (*viśvarūpa*) van Śrī Bhaga-

vān, waardoor zijn intelligentie in de war raakt. Hij begint aldus tot Hem te bidden.

Daarna schenkt Śrī Hari Zijn zegen aan Arjuna door hem weer Zijn eigen tweearmige gedaante te tonen.

Op het eind van het voorgaande hoofdstuk zegt Śrī Kṛṣṇa, “Lou-ter met een enkel deel van Mijzelf doordring en steun Ik het hele universum.” Toen Arjuna hoorde over de vermogens (*vibhūti*) van zijn dierbare vriend, de primaire persoon en de rustplaats van alle vermogens, werd hij overspoeld door de hoogste zegen. Met een verlangen om die gedaante te zien spreekt Arjuna nu drie verzen, waarvan het eerste begint met *mad-anugrahāya*.

Arjuna’s onwetendheid van Śrī Kṛṣṇa’s majestueuze aspect werd verdreven door het horen van de uitspraken van Śrī Bhagavān, uit wie al deze vermogens voortkomen.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Toen Arjuna in het voorgaande hoofdstuk Śrī Bhagavān hoorde spreken over de meest vertrouwelijke en uiterst geheime instructies voor de wetenschap van de ziel, *ātma-tattva*, werd zijn verwarring tot op zekere hoogte verdreven. Hij begreep heel goed, dat Śrī Kṛṣṇa Svayam Bhagavān is, de uiterste grens van de Absolute Waarheid. Met een deel van Zichzelf – Paramātmā – gaat Hij dit universum binnen en doordringt het, waarbij Hij onbepaalde rijkdommen en vermogens manifesteert. Hoewel Hij de bron van alle verheven majesteitelijkheid is, blijft Hij er in Zijn eeuwige, tweearmige Śyāmasundara gedaante van afgezonderd.

Arjuna verheugt zich bij het horen van Bhagavāns uitspraken en wil deze kennis realiseren. Daarom zegt hij, “Voorheen twijfelde ik of Jouw rijkdommen van Jou onafhankelijk zijn, maar nu is deze onzekerheid, die uit onwetendheid voortkwam, verdreven.”

Op een dieper niveau wijst deze uitspraak op de wens van Arjuna om Kṛṣṇa’s universele gedaante te zien.

VERS 2

भवाप्ययौ हि भूतानां श्रुतौ विस्तरशो मया
त्वत्तः कमलपत्राक्ष माहात्म्यमपि चाव्ययम्

*bhavāpyayau hi bhūtānām śrutau vistaraśo mayā
tvattaḥ kamala-patrākṣa mähātmyam api cāvvyayam*

bhāva-apyayau – oorsprong en ontbinding; *hi* – inderdaad; *bhūtānām* – van de levende wezens; *śrutau* – zijn gehoord; *vistaraśaḥ* – extensief; *mayā* – door mij; *tvattaḥ* – van Jou; *kamala-patra-akṣa* – O lotus-ogige; *mähātmyam* – glorie; *api* – ook; *ca* – en; *avyayam* – eeuwig.

O lotus-ogige Bhagavān, ik heb van Jou in detail gehoord over de oorsprong en ontbinding van de levende wezens en ik heb ook over Jouw eeuwige glorie gehoord.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: De middelste zes hoofdstukken van de *Gītā* leggen uit, dat Śrī Bhagavān de grondoorzaak van alles is, inclusief schepping en vernietiging. Zoals in de *Gītā* (7.6) wordt gezegd, “Ik alleen ben de oorzaak van de schepping en vernietiging van het univerum.” Śrī Bhagavān is onveranderlijk en eeuwig (*avyaya*). Dat wil zeggen, hoewel Hij activiteiten, zoals het manifesteren van de schepping, uitvoert, blijft Hij vrij van iedere transformatie en gehechtheid. Dit wordt aangetoond in verzen, zoals “Door Mij wordt dit hele universum doordrongen” (*Gītā* 9-4) en “Al deze werken kunnen Me niet binden” (*Gītā* 9.9).

VERS 3

एवमेतद्यथात्थ त्वमात्मानं परमेश्वर
दृष्टुमिच्छामि ते रूपमैश्वरं पुरुषोत्तम

***evam etad yathāttha tvam ātmānam parameśvara
draṣṭum icchāmi te rūpam aiśvaram puruṣottama***

evam – ik accepteer; *etat* – dit; *yathā* – als; *āttha* – hebt gesproken; *tvam* – Jij; *ātmānam* – over Jezelf; *parameśvara* – O Allerhoogste Bestuurder; *draṣṭum* – zien; *icchāmi* – ik wens; *te* – Jouw; *rūpam* – gedaante; *aiśvaram* – van rijkdom; *puruṣa-uttama* – O Allerhoogste Persoon.

O Parameśvara, ik aanvaard alles, dat Je over Jezelf hebt gezegd, als waar. O Puruṣottama, nu wil ik toch Jouw majestueuze gedaante zien.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: *Ātmānam tvam yathāttha*. “Je zei, ‘Ik bevind Me in deze wereld door hem met slechts een deel van Mijzelf te doordringen’ (*Gītā* 10.42). Dit is inderdaad waar; ik koester hierover geen enkele twijfel. Toch verlang ik naar de voldoening van het zien van Jouw majestueuze gedaante (*aiśvarya*). Ik wil Jouw deelmanifestaties, Jouw *īśvara*-gedaante, waarmee Je deze wereld binnengaat, met eigen ogen zien.”

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Met de wens om de gedaante van Bhagavān, die vol *aiśvarya*, of rijkdom is, te zien zegt Arjuna, “O Parameśvara, ik heb over Jouw wonderbaarlijke, ongelimiteerde rijkdommen en vermogens (*vibhūti*) gehoord en ik koester er niet de minste twijfel over. Nu echter word ik gretig om werkelijk Jouw gedaante vol rijkdom te zien. Je bent Antaryāmī, die in ieders hart woont. Dus Je kent ook mijn innerlijke wens en Je bent bekwaam om deze te vervullen.”

Iemand kan de volgende twijfel hebben. Als Arjuna een eeuwige vriend is van Kṛṣṇa, de belichaming van bekoorlijkheid (*mādhurya-māyā-vigraha*), waarom wil hij dan de universele gedaante zien, die de majestueuze rijkdom van Bhagavān tot uitdrukking brengt? Het antwoord is, dat evenals iemand, die gek is op snoep, soms bittere en zure spijzen (zoals *neem*-blad of tafelzuur) wil eten, Arjuna, die

constant Śrī Kṛṣṇa's beminnelijkheid (*mādhurya*) proeft, ook een verlangen ontwikkelde om Zijn universele gedaante, een uitdrukking van Zijn majesteitelijkheid (*aiśvarya*), te zien.

Dit heeft nog een andere betekenis. Hoewel Arjuna niet twijfelt aan de eerbiedwaardige rijkdom van Śrī Kṛṣṇa of Zijn superexcellentie, wil hij dit *aiśvarya*-aspect voor zijn persoonlijke voldoening aanschouwen.

VERS 4

मन्यसे यदि तच्छक्यं मया द्रष्टुमिति प्रभो
योगेश्वर ततो मे त्वं दर्शयात्मानमव्ययम्

*manyase yadi tac chakyaṃ mayā draṣṭum iti prabho
yogēśvara tato me tvam darśayātmānam avyayam*

manyase – denk; *yadi* – of; *tat* – dat; *śakyaṃ* – is mogelijk; *mayā* – door mij; *draṣṭum* – te zien; *iti* – dat; *prabho* – O Meester; *yoga-īśvara* – O bestuurder van alle mystieke vermogens; *tataḥ* – dan; *me* – mij; *tvam* – Jij; *darśaya* – toon; *ātmānam* – Jezelf; *avyayam* – onveranderend.

O mijn Meester! Als Je denkt, dat het voor mij mogelijk is die onvergankelijke, alvermogene gedaante te aanschouwen, O bestuurder van alle mystieke krachten, openbaar dan die gedaante aan mij.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Arjuna zegt, “Hoewel ik niet gekwalificeerd ben om die gedaante te zien, is het voor mij wel mogelijk deze te zien onder invloed van Jouw mystieke kracht, want Jij bent Yogēśvara, de Allerhoogste Mysticus.”

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: In het voorgaande vers gaf Arjuna uitdrukking aan zijn wens om de weelderige (*aiśvarya*) gedaante van Śrī Bhagavān te zien. In het huidige vers zoekt hij Zijn

goedkeuring. “O Bhagavān! O Meester van alles! O Yogeśvara! Ik heb mijn innerlijke verlangens aan Jou kenbaar gemaakt. Hoewel ik niet gekwalificeerd ben, openbaar alsjeblieft die universele gedaante (*viśvarūpa*) aan mij, indien Je mij als een object van Jouw genade beschouwt.”

Śrīla Bhaktivinoda Ṭhākura zegt, “De *jīva* is een atomisch klein bewust wezen (*anu-caitanya*) en daarom kan hij de activiteiten van Śrī Bhagavān, het Allerhoogste Oneindige Bewustzijn (*vibhu-caitanya*), niet goed begrijpen. ‘Ik ben een *jīva*, maar zelfs al heb Je me op genadevolle wijze de kwalificatie geschonken om Jouw gedaante te begrijpen, ben ik desondanks niet in staat Jouw oneindige aspect van majesteitelijkheid te bevatten. Dit komt, omdat het buiten het begripsvermogen van de *jīva* ligt. Jij bent Yogeśvara, de meester van alle mystieke krachten, en Jij bent mijn meester; toon me daarom Jouw mystieke rijkdom, die van nature onvergankelijk en volkomen spiritueel is.’”

VERS 5

श्री भगवान् उवाच
पश्य मे पार्थ रूपाणि शतशोऽथ सहस्रशः
नानाविधानि दिव्यानि नानावर्णाकृतीनि च

śrī bhagavān uvāca –
paśya me pārtha rūpāṇi śataśo ‘tha sahasraśaḥ
nānā-vidhāni divyāni nānā-varṇākṛtīni ca

śrī bhagavān uvāca – de alvermogende Bhagavān zei; *paśya* – zie; *me* – Mij; *pārtha* – O Arjuna, zoon van Pṛthā; *rūpāṇi* – vormen; *śataśaḥ* – honderden; *atha* – en; *sahasraśaḥ* – duizenden; *nānā-vidhāni* – gevarieerd; *divyāni* – goddelijk; *nānā* – diverse; *varṇa* – kleuren; *ākṛtīni* – en vormen; *ca* – en.

Śrī Bhagavān zei: O Pārtha, aanschouw Mijn honderdduizenden verscheidene, veelkleurige, goddelijke gedaanten.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: “Aanvankelijk ga ik aan Arjuna de eerste *puruṣa* – Kāraṇodakaśayī – openbaren, Mijn *aṁśa*, of deelexpansie en inwonende getuige van de materiële natuur. Hij wordt in de *Puruṣa-sūkta* met duizenden hoofden, ogen en voeten beschreven. Daarna laat Ik Arjuna Mijn *svāṁśa* of Mijn eigen expansie begrijpen, waarvan het aspect van de alles-verslindende tijd voor de huidige context van belang is.” Terwijl Śrī Bhagavān dit dacht, gaf Hij Arjuna de instructie, “Let op”. Door dit te zeggen richtte Hij Arjuna’s aandacht op Zichzelf. Met het gebruik van de twee woorden *paśya* en *rūpāṇi* zegt Śrī Bhagavān, “In deze ene *svarūpa* van Mij zijn honderden gedaanten (draggers van rijkdommen) aanwezig. Aanschouw ze.”

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Śrī Bhagavān, die de innerlijke wens van Arjuna verstaat, commandeert Arjuna’s aandacht, zodat Hij hem Zijn gedaante van Antaryāmī, de inwonende getuige van de materiële natuur, kan tonen. Deze gedaante heeft honderden hoofden, ogen en stijlen, zoals beschreven in de *Puruṣa-sūkta*, en dit is de persoonlijke expansie (*svāṁśa-rūpa*) van Śrī Bhagavān. Hij wil ook Arjuna’s aandacht hebben, zodat Hij hem de ongelimiteerde rijkdommen kan tonen, die zich in slechts één van Zijn *aṁśas*, of plenaire (voltallige) delen, bevinden. Met andere woorden, onder voorwendsel van het trekken van Arjuna’s aandacht zegent Bhagavān hem met de kwalificatie om deze gedaante te zien. Kṛṣṇa richt Zich tot Arjuna als Pārtha om te wijzen op Zijn persoonlijke relatie met hem.

VERS 6

पश्यादित्यान् वसून् रुद्रान् अश्विनौ मरुतस्तथा
बहून्यदृष्टपूर्वाणि पश्याश्चर्याणि भारत

*paśyādityān vasūn rudrān aśvinau marutas tathā
bahūny adr̥ṣṭa-pūrvāṇi paśyāścaryāṇi bhārata*

paśya – zie; *ādityān* – de twaalf Āditya's; *vasūn* – de acht Vasu's; *rudrān* – de elf Rudra's; *aśvinau* – de Aśvini tweeling; *marutaḥ* – de negenenveertig Maruts; *tathā* – en; *bahūni* – veel; *adr̥ṣṭa-pūrvāṇi* – hetgeen je nooit eerder hebt gezien; *paśya* – zie hier; *āścaryāṇi* – verbazingwekkende gedaanten; *bhārata* – O nakomeling van Bharata.

O Bhārata, zie hier de twaalf Āditya's, de acht Vasu's, de twee Aśvini-kumāra's, de negenenveertig Maruts en zoveel andere verbazingwekkende gedaanten, die niemand ooit eerder heeft gezien.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Dat Śrī Bhagavān Arjuna hier aanspreekt met de naam Bhārata, heeft een betekenis, want Arjuna werd geboren in de dynastie van de grote heilige, Koning Bhārata, die zeer vroom was en een zuivere toegewijde van God is. Arjuna is daardoor uiterst religieus en eenpuntig in zijn toewijding aan Bhagavān. Dus hij is gekwalificeerd om deze gedaante van Bhagavān, die voorheen ongezien was, te zien.

VERS 7

इहैकस्थं जगत्कृत्स्नं पश्याद्य सचराचरम्
मम देहे गुडाकेश यच्चान्यद्दृष्टमिच्छसि

*ihaika-stham jagat kṛtsnam paśyādya sa-carācaram
mama dehe guḍākeśa yac cānyad draṣṭum icchasi*

iha – hier; *eka-stham* – op één plaats; *jagat* – universum; *krtsnam* – de hele; *paśya* – zie hier; *adya* – nu; *sa-cara-acaram* – samen met alle bewegende en niet-bewegende wezens; *mama dehe* – in Mijn woonplaats; *guḍākeśa* – O overwinnaar van slaap; *yat* – wat ook; *ca* – en; *anyat* – anders; *draṣṭum* – te zien; *icchasi* – je wenst.

O Guḍākeśa, aanschouw nu het universum, inclusief alle bewegende en niet-bewegende wezens op één plaats in dit lichaam van Mij bijeen gebracht. Alles, dat je nog meer wilt zien, is in deze universele gedaante eveneens zichtbaar.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: “Dat hele universum, dat je niet in staat bent te zien zelfs op een zwerftocht van miljoenen jaren, bevindt zich in slechts één deel van Mijn lichaam.” Om dit uit te leggen spreekt Śrī Bhagavān dit vers, dat begint met *ihaika-stham jagat*. “Jouw overwinning of nederlaag, wat het ook zijn moge, bevindt zich in dit lichaam, de toevlucht van het universum.”

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Wederom zegt Śrī Bhagavān, “In Mijn universele gedaante kun je de hele wereld van bewegende en niet-bewegende entiteiten waarnemen. Deze universele gedaante kan niet worden gezien door miljoenen jaren zware arbeid te verrichten. Hij kan alleen door Mijn genade worden gezien. In deze universele gedaante zal je Mij en de hele wereld zien, alsmede jouw overwinning of nederlaag in deze oorlog van Kuru-kṣetra. Bovendien zal je ook al het andere zien, dat je wilt zien.” Hier wordt het woord Guḍākeśa gebruikt. *Guḍākā* betekent ‘slaap’, of ‘onwetendheid’, en *īśa* betekent ‘meester’. Op deze manier wijst Bhagavān erop, dat Arjuna deze gedaante met gerichte aandacht moet aanschouwen en dat zijn onzekerheid met betrekking tot overwinning of nederlaag zal worden verdreven. Arjuna zal op die manier in staat zijn in te zien, dat de uitvoering van iedere activiteit in dit universum wordt voorbeschikt door het noodlot. Arjuna noch

iemand anders kan deze voorbeschikking op welke manier dan ook wijzigen.

VERS 8

न तु मां शक्यसे द्रष्टुमनेनैव स्वचक्षुषा
दिव्यं ददामि ते चक्षुः पश्य मे योगमैश्वरम्

*na tu mām śakyase draṣṭum anenaiva sva-cakṣuṣā
divyaṁ dadāmi te cakṣuḥ paśya me yogam aiśvaram*

na – niet; *tu* – maar; *mām* – Mij; *śakyase* – zijn in staat; *draṣṭum* – te zien; *anena* – met deze; *eva* – zeker; *sva-cakṣuṣā* – met deze materiële ogen van jou; *divyam* – goddelijk; *dadāmi* – Ik geef; *te* – aan jou; *cakṣuḥ* – ogen; *paśya* – nu zie; *me* – Mij; *yogam* – mystieke vermogen; *aiśvaram* – rijkdom.

Je bent echter niet in staat Mij te zien met de materiële ogen, die je nu hebt. Daarom breng Ik goddelijke ogen op jou over, waarmee je Mijn mystieke rijkdom kunt waarnemen.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Śrī Bhagavān zegt, “Arjuna, beschouw deze gedaante niet als een illusie, of samengesteld uit materie (*māyā*), maar weet, dat deze gedaante *sac-cid-ānanda* is, samengesteld uit eeuwigheid, kennis en zegen. Mijn *svarūpa*, waarin zich het hele universum bevindt, ligt buiten het begripsvermogen van de materiële zintuigen.” Om Arjuna dit vertrouwen te geven spreekt Śrī Bhagavān dit vers, dat begint met *na tu*. Śrī Kṛṣṇa zegt, “Je bent met jouw materiële ogen niet in staat Mij, de belichaming van geconcentreerd bewustzijn (*cit*), te zien. Daarom ken Ik jou spirituele ogen toe, waarmee je Mij wel kunt zien.”

De bovenstaande uitspraak werd gedaan om de verbazing te wekken van Arjuna – die zich identificeert als een gewoon, sterfelijk mens – want Arjuna is een vooraanstaande, eeuwige metgezel van

Śrī Bhagavān, die als mens naar deze materiële wereld is afgedaald. Zijn ogen zijn eigenlijk niet zo materieel als die van een gewoon persoon. Bovendien kan Arjuna, die de bekoorlijkheid of *mādhurya* van Śrī Kṛṣṇa rechtstreeks ervaart, Zijn deelepansie (*amiśa*), de universele gedaante, met dergelijke ogen niet zien. Om deze reden moet hij goddelijke ogen aanvaarden.

Welke soort logica is dit? Sommigen zeggen, dat de uiterst fortuinlijke ogen van een *ananya-bhakta* de lieflijke bekoorlijkheid van Śrī Kṛṣṇa's menselijke spel zien en niet de overdaad van Zijn goddelijke spel. Dit wordt vergeleken met een tong, die gewend is kandij-suiker te proeven en daardoor de smaak van eenvoudige, ongeraffineerde suiker niet kan waarderen. Op verzoek van Arjuna en om hem de bijzonder wonderbaarlijke visie van Zijn goddelijke, majestueuze gestalte te geven schenkt Śrī Bhagavān hem bovenmenselijke ogen, die geschikt zijn om deze uitzonderlijk liefdevolle uitwisseling op de juiste wijze te ervaren. Een andere reden om hem bovenwereldse visie te geven zal duidelijk worden aan het eind van dit hoofdstuk.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Arjuna is een eeuwig perfecte metgezel van Śrī Kṛṣṇa. Hij ziet en proeft met zijn ogen vol *prema* altijd de eeuwig bekoorlijke gedaante van Kṛṣṇa. Omdat hij echter een wens koestert om de universele gedaante te aanschouwen, wordt in dit vers besproken, dat Bhagavān hem goddelijke visie geeft. Transcendentale ogen zijn superieur aan gewone, grofstoffelijke ogen en toch zijn deze goddelijke ogen behoorlijk onbeduidend en ondergeschikt aan Arjuna's ogen vol onvermengde liefde voor Kṛṣṇa. Het zien van de universele gedaante van Śrī Bhagavān is met grofstoffelijke ogen niet mogelijk; deze is alleen zichtbaar met goddelijke visie, die door Zijn genade wordt verkregen. De bekoorlijkheid of *mādhurya* van Śrī Bhagavān echter kan niet wor-

den waargenomen met gewone ogen en zelfs niet met goddelijke ogen.

Śrīla Baladeva Vidyābhūṣaṇa verheldert dit punt verder in zijn commentaar op dit vers. “Śrī Kṛṣṇa gaf Arjuna goddelijke ogen, die nodig waren om Zijn goddelijke, universele gedaante te zien, maar hij gaf hem geen overeenkomstig goddelijk verstand. Als Hij hem een goddelijk verstand had gegeven, had Arjuna belangstelling ontwikkeld om werkelijk de universele gedaante te proeven, maar hij zou bij het zien ervan gedesinteresseerd zijn geraakt. Dit wordt duidelijk uit Arjuna’s woorden in een staat van verbazing bij het zien van de universele gedaante. Hij bad om te vragen, of Śrī Kṛṣṇa hem alleen Zijn natuurlijke, *sac-cid-ānanda*, twee-armige gedaante, zou laten zien.” Dit gevoel wordt ook aangetroffen in *Śrīmad-Bhāgavatam* (10.7.34-37),

*ekadārbhakam ādāya svāṅkam āropya bhāminī
prasnutam pāyayām āsa stanam sneha-pariplutā*

*pīta-prāyasya janani sutasya rucira-smitam
mukham lālayati rājan jrbhato dadṛṣe idam*

*kham rodasi jyotir-anikam āśāḥ
sūryendu-vahni-śvasanāmbudhīṁś ca
dvīpān nagāṁś tad-duhitṛ vanāni
bhūtāni yāni sthira-jaṅgamāni*

*sā vikṣya viśvaṁ sahasā rājan sañjāta-vepathuḥ
sammīlya mṛgaśāvākṣī netre āsīt suvismitā*

Op een dag zat baby Kṛṣṇa op schoot bij Moeder Yaśodā. Ze gaf Hem de borst en kuste Zijn betoverende wangetjes, die werden getooid door Zijn milde glimlach. Het kind geeuwde toen en toonde haar Zijn universele gedaante in Zijn mondje. De plotselinge aanblik van deze gedaante in de mond van haar baby verbijsterde haar ten zeerste. Haar lichaam begon te trillen en ze sloot haar ogen. “Alas!” dacht ze, “wat heb ik gezien?” Ze was bevreesd, dat iemand het boze oog op Kṛṣṇa had gericht en riep de familiepriester

om *mantras* voor Kṛṣṇa's bescherming te chanten. Ze voelde zich pas opgelucht, nadat ze Kṛṣṇa een zuiverend bad had gegeven.

In zijn commentaar op dit vers legt Śrīla Sanātana Gosvāmī een diep geheim uit. "Hoe kon Moeder Yaśodā de universele gedaante van Kṛṣṇa zien, zonder dat ze goddelijke visie had? Om het spel van Kṛṣṇa te voeden maakt de dienstmaagd van Lakṣmī-devī (het pleziergevend vermogen) de liefde van Yaśodā telkens nieuw en fris door haar *vismaya-rasa* (de nectar van verbijstering) met betrekking tot Śrī Kṛṣṇa's *aiśvarya-śakti* te laten proeven."

De verborgen betekenis van Śrīla Viśvanātha Cakravartī Ṭhākura in zijn commentaar op deze paragraaf in het verhaal van *Śrīmad-Bhāgavatam* is als volgt, "Deze *aiśvarya-śakti* kon de ouderliefde van Moeder Yaśodā niet doen verminderen. Deze *śakti* van Śrī Hari verscheen om Prema-devī, de godin der liefde, te testen, maar bij het zien van de onmetelijke macht van Prema-devī accepteerde ze (*aiśvarya-śakti*) haar positie als dienaress van Prema-devī. Hier wordt de *vātsalya-prema* van Moeder Yaśodā Prema-devī beschreven."

Śrīmad-Bhāgavatam (10.8.32-39) beschrijft het volgende spel.

Op een dag was Śrī Kṛṣṇa met Śrīdāma, Subala, Balarāma en een paar andere koeherdersjongens in Brahmāṇḍa-ghaṭa aan het spelen. Kind Kṛṣṇa at stiekem wat modder, maar op de een of andere manier zagen de koeherdersjongens Hem dat doen en gingen klagen bij Moeder Yaśodā. Yaśodā kwam aanrennen en pakte Kṛṣṇa bij de hand en begon Hem te straffen. Kṛṣṇa beefde van angst en zei, "Moeder, Ik heb geen modder gegeten. Al deze jongens vertellen leugens. Als je Me niet gelooft, kijk dan zelf in Mijn mond, zodat je het kunt zien." Kṛṣṇa opende Zijn mond en toonde haar het hele universum met alle bewegende en niet-bewegende entiteiten, de lucht, enzovoort, en ook Zijn eigen woonplaats (*dhāma*).

Hoewel de *aiśvarya*-stijl in *mādhurya-līlā* niet wordt erkend, manifesteert het zich op gezette tijden toch. Dat wil zeggen, ondanks dat de *aiśvarya* (majesteit) van Śrī Kṛṣṇa in Zijn *mādhurya-līlā* ongemeen

nifesteerd blijft, is deze toch volkomen aanwezig. Śrī Kṛṣṇa is de bron van alle *aiśvarya* en *mādhurya*. In sommige specifiek spel, waar zowel majesteit als lieflijkheid noodzakelijk zijn, manifesteert de majesteit zichzelf. Geïnspireerd door het vermogen genaamd *satya-saṅkalpa* (waarin woorden de waarheid manifesteren) verscheen *aiśvarya-śakti* en stortte Moeder Yaśoda in verbijstering (*vismāyā-rasa*) door haar de universele gedaante van Kṛṣṇa te tonen. Dit deed haar boosheid vergeten. Op deze manier verleende de *aiśvarya-śakti* een dienst aan Prema-devī. Śrī Kṛṣṇa speelt als een mensenzon en om Zijn spel te voeden en de *prema* van Zijn *bhaktas* te verhogen manifesteert Hij soms Zijn rijkdom aan vermogens.

Śrī Caitanya-caritāmṛta beschrijft hoe Advaita Ācārya aan Śrī Caitanya Mahāprabhu vroeg om Hem de universele gedaante te tonen, die in *Bhāgavad-gītā* wordt beschreven. Op dit verzoek toonde Śrī Caitanya Mahāprabhu Hem alle incidenten, die tijdens de Oorlog van Mahābhārata plaats hadden, inclusief Zijn universele gedaante. Bij het zien van de universele gedaante sloot Advaita Ācārya Zijn ogen. Toen maakte Śrī Caitanya Mahāprabhu die gedaante ongemanifesteerd en toonde weer Zijn natuurlijke gedaante, waarmee Hij Advaita Ācārya weer tot Zijn normale staat bracht.

Śrīla Bhaktivinoda Thākura citeert Kṛṣṇa, zoals Hij gezegd zou hebben, “Jij bent Mijn toegewijde. Met de ogen van onvermengde *prema* kun je Mijn gedaante als Kṛṣṇa zien. Mijn universele gedaante, die is samengesteld uit mystiek vermogen (*yogaiśvarya*), is gereflecteerd aan de materiële wereld der verschijnselen, dus het is voor degenen met ogen van onvermengde *prema* niet noodzakelijk om deze gedaante te zien, deze gedaante is voor hen zelfs niet zichtbaar. Grofstoffelijke ogen kunnen Mijn gedaante van rijkdom en vermogen ook niet waarnemen. Maar ogen, die vanwege een of andere binding met deze wereld niet gevuld zijn met zuivere liefde en tegelijkertijd ook niet materieel zijn, worden bovenzinnelijk genoemd. Ik schenk jou deze transcendentale visie, waarmee je in staat bent

Mijn gedaante van pracht en praal waar te nemen. Degenen, die over goddelijke ogen en tevens over het vermogen tot redeneren beschikken, raken van nature aan deze gedaante gehecht in plaats van Mijn transcendente gedaante van Kṛṣṇa. Dit komt, omdat hun ogen voor onvermengde *prema* gesloten blijven.”

VERS 9

सञ्जय उवाच
एवमुक्त्वा ततो राजन् महायोगेश्वरो हरिः
दर्शयामास पार्थाय परमं रूपमैश्वरम्

*sañjaya uvāca –
evam uktvā tato rājan mahā-yogeshvaro hariḥ
darśayām āsa pāṛthāya paramam rūpam aiśvaram*

sañjaya uvāca – Sañjaya zei; *evam* – aldus; *uktvā* – te hebben gesproken; *tataḥ* – dan; *rājan* – O Koning; *mahā-yogeshvaraḥ* – de Grootmeester van alle mystieke kracht; *hariḥ* – Śrī Hari; *darśayām āsa* – toonde; *pāṛthāya* – aan Pārtha (Arjuna); *paramam* – van hoogste; *rūpam* – Zijn gedaante; *aiśvaram* – rijkdom, pracht, vermogen.

Sañjaya zei: O Koning, aldus gezegd hebbende openbaarde Śrī Hari, de meester aller mystieke vermogens, Zijn hoogst majestueuze gedaante aan Arjuna.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Nadat Hij dit had gezegd, toonde Śrī Bhagavān Arjuna Zijn universele gedaante. Sañjaya beschrijft dit aan de blinde Koning Dhṛtarāṣṭra in zes verzen, waarbij hij zegt, dat Śrī Kṛṣṇa niet alleen groot is, maar dat Hij de ultieme mysticus, Yogeśvara, is. Met het doel Zijn universele gedaante aan Arjuna te tonen heeft Hij hem goddelijke ogen geschonken. Dit betekent, dat Arjuna Hem zeer dierbaar is. De betekenis

hiervan is, dat de overwinning voor Arjuna in deze oorlog een gedane zaak lijkt te zijn. Er heerst geen twijfel, dat door de genade van Bhagavān zowel materiële als spirituele voorspoed naar Arjuna toekomen. Hiermee geeft Sañjaya ook te kennen, dat iedere hoop van Dhṛtarāṣṭra op de overwinning van zijn zonen totaal tevergeefs is.

VERZEN 10 – 11

अनेकवक्त्रनयनमनेकाद्भुतदर्शनम्
अनेकदिव्याभरणं दिव्यानेकोद्यतायुधम्

दिव्यमाल्याम्बरधरं दिव्यगन्धानुलेपनम्
सर्वाश्चर्यमयं देवमनन्तं विश्वतोमुखम्

aneka-vaktra-nayanam anekādbhuta-darśanam
aneka-divyābharanam divyānekodyatāyudham

divya-mālyāmbara-dharam divya-gandhānulepanam
sarvāścarya-mayam devam anantam viśvato-mukham

aneka – vele; *vaktra-nayanam* – monden en ogen; *aneka* – vele; *adbhuta-darśanam* – wonderbaarlijke aspecten; *aneka* – vele; *divya-abharanam* – goddelijke ornamenten; *divya* – goddelijk; *aneka* – vele; *udyata-ayudham* – opgeheven wapens; *divya-mālya* – goddelijke kransen; *ambara* – en prachtige costuums; *dharam* – Hij droeg; *divya-gandha* – met goddelijke geuren; *anulepanam* – gebalsemd; *sarva* – in ieder opzicht; *āścarya-mayam* – verbijsterend; *devam* – schitterend; *anantam* – ongelimiteerd; *viśvataḥ* – aan alle zijden; *mukham* – gezichten.

Arjuna zag de universele gedaante van Śrī Bhagavān met een onbeperkt aantal monden en ogen in allerlei soorten verbaazingwekkende stijlen. Ontelbaar veel goddelijke ornamenten en hemelse bloemenkransen tooiden die gedaante en de han-

den hieven ontelbaar veel bovenaardse wapens op. Hij was gekleed in weelderige costuums, gezalfd met goddelijke aroma's en was in alle opzichten verbluffend. Zijn ongelimiteerd aantal stralende gezichten tuurden in alle richtingen.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: *Viśvato-mukham* betekent 'wiens gelaat overal is'.

VERS 12

दिवि सूर्यसहस्रस्य भवेद्युगपदुत्थिता
यदि भाः सदृशी सा स्याद्भासस्तस्य महात्मनः

*divi sūrya-sahasrasya bhaved yugapat utthitā
yadi bhāḥ sadṛśī sā syād bhāsaḥ tasya mahātmanah*

divi – in de lucht; *sūrya-sahasrasya* – met duizend zonnen; *bhaved* – daar waren; *yugapat* – tegelijkertijd; *utthitā* – opkomend; *yadi* – alsof; *bhāḥ* – licht; *sadṛśī* – zo; *sāḥ* – dat; *syāt* – zou kunnen zijn; *bhāsaḥ* – de schittering; *tasya* – van die; *mahā-ātmanah* – grote persoonlijkheid, de universele gedaante.

Als duizend zonnen tegelijkertijd aan de hemel zouden rijzen, zou een dergelijke lichtzee de uitstraling benaderen van die Allerhoogste Persoon in Zijn schitterende universele gedaante.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Als de schittering van duizend zonnen tegelijkertijd zou verschijnen, zou het op zekere hoogte kunnen worden vergeleken met de uitstraling van deze universele gedaante van Bhagavān.

VERS 13

तत्रैकस्थं जगत्कृत्स्नं प्रविभक्तमनेकधा
अपश्यद्देवदेवस्य शरीरे पाण्डवस्तदा

*tatraika-stham jagat kṛtsnam pravibhaktam anekadhā
apaśyad deva-devasya śarīre pāṇḍavas tadā*

tatra – daar; *eka-stham* – op één plaats; *jagat* – universum; *kṛtsnam* – het hele; *pravibhaktam* – verdeeld; *anekadhā* – in vele gedaanten; *apaśyad* – zag; *deva-devasya* – van de God der goden; *śarīre* – in het enorme lichaam; *pāṇḍavaḥ* – Arjuna, de zoon van Pāṇḍu; *tadā* – op dat moment.

Op dat moment kon Arjuna de totaliteit van het universum in vele afzonderlijke gedaanten binnen dat gigantisch grote lichaam van Viśvarūpa, God der goden, zien.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Op dat slagveld zag Arjuna ontelbaar vele universa in het lichaam van *deva-devasya*, God der goden. Ze waren met hun diverse afzonderlijke stijlen in een deel van Zijn lichaam gesitueerd, in iedere porie en in iedere buik. Het woord *anekadhā* betekent, dat sommige gedaanten bestonden uit aarde, sommigen uit goud en sommigen uit edelstenen. Sommigen hadden een afmeting van vijftig *yojanas* [een *yojana* is gelijk aan 8 mijl, 14 km], sommigen honderdduizenden *yojanas* en sommigen waren miljoenen *yojanas* groot.

VERS 14

ततः स विस्मयाविष्टो हृष्टरोमा धनञ्जयः
प्रणम्य शिरसा देवं कृताञ्जलिरभाषत

*tataḥ sa vismayāviṣṭo hr̥ṣṭa-romā dhanañjayah
praṇamya śirasā devam kṛtāñjalir abhāṣata*

tataḥ – toen; *saḥ* – hij; *vismaya-āviṣṭaḥ* – overdonderd door verwondering; *hṛṣṭa-romāḥ* – zijn haar stond overeind; *dhanañjayaḥ* – de winnaar van rijkdom (Arjuna); *praṇamya* – boog neer; *sirasā* – zijn hoofd; *devam* – Bhagavān (die Zijn universele gedaante had gemanifesteerd); *kṛta-añjalih* – en vouwde zijn handen; *abhāṣata* – hij richtte zich tot.

Arjuna was met stomheid geslagen, zijn haar stond recht overeind, hij boog zijn hoofd om zijn respect te betuigen en sprak met gevouwen handen de volgende woorden tot Śrī Kṛṣṇa, die Zijn universele gedaante had aangenomen.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: De universele gedaante, die de Allerhoogste Mysticus Śrī Kṛṣṇa aan Arjuna liet zien, was uiterst verbazingwekkend, uiterst stralend, prachtig om te zien en gedecoreerd met allerlei soorten hemelse ornamenten. Hij was ongelimiteerd en alomtegenwoordig. Arjuna zag in het lichaam van de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods Śrī Kṛṣṇa het hele universum op één plaats gesitueerd en onderverdeeld in verscheidene gedaanten. Om de twijfel weg te nemen van Dhṛtarāṣṭra, namelijk dat Arjuna na het zien van die angstwekkende gedaante uit vrees de benen had kunnen nemen, zei Sañjaya, “Arjuna is een grote toegewijde, die *kṛṣṇa-tattva*, de fundamenteel spirituele principes met betrekking tot Śrī Kṛṣṇa, kent en beschikt over *sattva-guṇa*, de geaardheid goedheid. Hij werd bij het zien van die gedaante van Kṛṣṇa met duizend hoofden niet angstig, maar in plaats daarvan ervoer hij *adbhuta-rasa* (devotionele gevoelens van verwondering). Arjuna beschikte over een natuurlijke, mentale kracht, maar omdat hij door verbijstering werd verzwolgen, viel hij in extase. Zijn haar stond recht overeind en zijn lichaam beefde. Hij gaf zijn eerbetuigingen door zijn hoofd te buigen en zijn handen te vouwen en begon te spreken.”

Arjuna’s ogen waren niet uit angst gesloten, omdat hij *adbhuta-rasa* (verbazing) ervoer. De universele gedaante van Śrī Kṛṣṇa is het object (*viśaya-ālabhana*) van deze *rasa* en Arjuna is de ontvanger

(*āśraya-ālabana*). Het herhaaldelijk zien van deze gedaante is een *uddīpana*, of stimulus voor het herinneren van Bhagavān. Het betuigen van eer en het vouwen van de handen zijn *anubhāvas*, de fysieke symptomen van extase bij het proeven van verbijstering, en lichaamshaar, dat overeind gaat staan enzovoort, zijn lichaamstransformaties van spirituele vervoering (*sāttvika-bhāvas*). Mentale onrust, mentale en emotionele kracht, opwinding enzovoort zijn *sañcārī-bhāvas*, tijdelijke emoties, die in de oceaan van de *sthāyī-bhāva* aan de oppervlakte komen. Hier is de doorslaggevende emotie (*sthāyī-bhāva*) verbazing (*vismaya*). Al deze elementen gingen een combinatie aan met Arjuna's *sthāyī-bhāva* om *vismaya-rasa* te manifesteren. Met betrekking tot het gevoel van verbazing, *adhbhuta-rasa*, schrijft Śrīla Rūpa Gosvami in zijn *Bhakti-rasāmṛta-sindhu* (4.2.1) het volgende,

*ātmocitair vibhāvādyaiḥ svādyatmaṁ bhakta-cetasi
sā vismaya-ratir nūtād-bhuto-bhakti-raso bhavet*

Wanneer in het hart van een toegewijde *vismaya-rati* (het gevoel van verbazing) kan worden geproefd door het te vermengen met de juiste elementen van *vibhāva* (oorzaak of stimulus) enzovoort, welke voor de eigen gemoedsstemming juist en gunstig zijn, wordt het *adhbhuta-rasa* (het gevoel van verbazing) genoemd.

VERS 15

अर्जुन उवाच
पश्यामि देवांस्तव देव देहे
सर्वास्तथा भूतविशेषसङ्घान्
ब्रह्माण्मीशं कमलासनस्थम्
ऋषींश्च सर्वान् उरगांश्च दिव्यान्

arjuna uvāca –
paśyāmi devāms tava deva dehe
sarvāms tathā bhūta-viśeṣa-saṅghān
brahmāṇam īśaṁ kamalāsana-stham
ṛṣīmś ca sarvān uragāmś ca divyān

arjuna uvāca – Arjuna zei; *paśyāmi* – ik zie; *devān* – de halfgoden; *tava* – Jouw; *deva* – O Bhagavān; *dehe* – in het lichaam; *sarvān* – allemaal; *tathā* – evenals; *bhūta-viśeṣa* – van de diverse levende wezens; *saṅghān* – de groepen; *brahmāṇam* – Śrī Brahmā; *īśam* – Śrī Śiva; *kamala-āsana-stham* – gezeten in de lotus; *ṛṣīn* – de wijzen; *ca* – en; *sarvān* – allemaal; *uragān* – slangen; *ca* – en; *divyān* – goddelijk.

Arjuna zei: O Mijn God, in Jouw goddelijke lichaam zie ik de halfgoden en de menigte levende wezens. Ik zie Śrī Brahmā geplaatst op zijn lotuszetel en ik zie Śrī Śiva en alle goddelijke wijzen en slangen.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: De uitdrukking *bhūta-viśeṣaṇām* betekent ‘al die levende wezens geboren uit de baarmoeder, uit eieren en uit transpiratie’. De woorden *kamalāsana-stham* betekent ‘Śrī Brahmā, die zich bevindt op Berg Sumeru, die lijkt op een krans van lotusbladeren in het universum’.

VERS 16

अनेकबाहूदरवक्रनेत्रं
पश्यामि त्वां सर्वतोऽनन्तरूपम्
नान्तं न मध्यं न पुनस्तवादिं
पश्यामि विशेश्वर विश्वरूप

aneka-bāhūdara-vaktra-netraṁ
paśyāmi tvāṁ sarvato ‘nanta-rūpam

*nāntaṃ na madhyaṃ na punas tavādiṃ
paśyāmi viśeṣvara viśva-rūpa*

aneka – grenzeloos; *bāhu* – wapens; *udara* – buiken; *vaktra* – monden; *netram* – ogen; *paśyāmi* – ik zie; *tvām* – Jou; *sarvataḥ* – aan alle kanten; *ananta-rūpam* – Jouw onbegrensde gedaanten; *na* – geen; *antaṃ* – eind; *na* – geen; *madhyam* – midden; *na* – geen; *punaḥ* – opnieuw; *tava* – Jouw; *ādim* – begin; *paśyāmi* – ik zie; *viśveṣvara* – O Meester van het universum; *viśva-rūpa* – O gedaante van het universum.

O Viśveṣvara – Meester van het universum! O Viśvarūpa – gedaante van het universum! Aan alle kanten zie ik Jouw ontelbaar vele gedaanten met onbeperkte aantallen handen, buiken, monden en ogen. Bovendien kan ik geen begin, midden of eind aan Jou ontwaren.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Het woord *viśveṣvara* betekent ‘de oorspronkelijke, of allereerste, Persoon’.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Arjuna zegt, “O Viśvarūpa! Ik zie alomtegenwoordige, ongelimiteerde gedaanten in Jouw lichaam met een onbeperkt aantal handen, buiken, monden en ogen, maar ik kan Jouw begin, midden en eind niet vaststellen.”

VERS 17

किरीटिनं गदिनं चक्रिणं च
तेजोराशिं सर्वतो दीप्तिमन्तम्
पश्यामि त्वां दुर्निरीक्ष्यं समन्ताद्
दीप्तानलार्बुद्व्युत्तिमप्रमेयम्

*kirīṭinaṃ gadinam cakriṇam ca
tejo-rāṣim sarvato dīptimantam*

*paśyāmi tvāṁ durnirikṣyaṁ samantād
dīptānalārka-dyutim aprameyam*

kīriṭṇam – draagt kronen; *gaḍinam* – draagt knotsen; *cakriṇam* – met werpschijven; *ca* – en; *tejah-rāsim* – massa schittering; *sarvataḥ* – aan iedere zijde; *dīptimantam* – schitterend; *paśyāmi* – ik zie; *tvāṁ* – Jou; *durnirikṣyam* – moeilijk te zien; *samantāt* – overal; *dīpta* – met een laaiende gloed; *anala* – als vuur; *arka-dyutim* – een uitstraling als de zon; *aprameyam* – onmetelijk.

Ik zie Jouw gedaante als de meest schitterende, alomtegenwoordige woonplaats van verheven luister getooid met kronen en aan alle zijden knotsen en werpschijven. Het is erg moeilijk om naar Jou te kijken vanwege de laaiende gloed van Jouw onmetelijke uitstraling, die als een zon in alle richtingen schijnt.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Nadat Arjuna de universele gedaante heeft gezien, zegt hij, “O Meester van het universum! Ik neem Jouw lichaamsdelen, hoofden, kronen, knotsen, werpschijven enzovoort als de uitstraling van miljoenen zonnen waar. Het is moeilijk om ze nog langer aan te zien. Ik zie ze aan alle kanten en ben niet in staat hun begin of eind vast te stellen.”

Als men zich afvraagt, hoe Arjuna deze gedaante zo gemakkelijk kon waarnemen, is het antwoord, dat Bhagavān hem op genadevolle wijze van goddelijke ogen had voorzien.

VERS 18

त्वमक्षरं परमं वेदितव्यं
त्वमस्य विश्वस्य परं निधानम्
त्वमव्ययः शाश्वतधर्मगोप्ता
सनातनस्त्वं पुरुषो मतो मे

*tvam akṣaram paramam veditavyam
tvam asya viśvasya param nidhānam
tvam avyayaḥ śāśvata-dharma-goptā
sanātanas tvam puruṣo mato me*

tvam – Jij; *akṣaram* – *brahma* (Viṣṇu); *paramam* – de allerhoogste; *veditavyam* – waard te kennen (door bevrijde zielen); *tvam* – Jij; *asya* – hiervan; *viśvasya* – universum; *param* – de allerhoogste; *nidhānam* – rustplaats, of toevlucht; *tvam* – Jij; *avyayaḥ* – de onverwoestbare; *śāśvata-dharma* – van *sanātana-dharma*; *goptā* – beschermer; *sanātanaḥ* – eerste en eeuwige; *tvam* – Jij; *puruṣaḥ* – persoon; *mataḥ* – opvatting; *me* – mijn.

Je bent Parabrahma, het allerhoogste kenbare object voor alle bevrijde personen. Je bent de allerhoogste rustplaats van dit universum. Je bent onverwoestbaar, de beschermer van de eeuwige religie en de eerste, eeuwige Persoon. Dit is mijn opvatting.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: Het woord *veditavyam* betekent ‘gekend door bevrijde personen’. *Yad akṣaram* betekent *brahma-tattva* en *nidhānam* betekent ‘de plaats van ontbinding’.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Bij het zien van de onbevattelijke, compleet vermogende gedaante van Śrī Bhagavān kwam Arjuna tot de conclusie, dat Hij inderdaad het allerhoogste object van kennis is, dat Hij de onvergankelijke Realiteit (*akṣara-tattva*) is en dat Hij alleen door transcendentale kennis kan worden gekend. Hij is de rustplaats van iedereen, Hij is onveranderlijk en Hij is de onvergankelijke Persoon. Hij is ook de bron van *dharma*, of eeuwige, religieuze principes, en Hij is de beschermer ervan.

*sa kāraṇam karaṇādhipādhipo
na cāsya kaścijanitā na cādhipaḥ*

Śvetāśvatara Upaniṣad (6.9)

De eeuwige, allereerste Persoon en oorzaak der oorzaken, zoals in deze *mantra* beschreven, is ook Hij.

VERS 19

अनादिमध्यान्तमनन्तवीर्यम्
अनन्तबाहुं शशिसूर्यनेत्रम्
पश्यामि त्वां दीप्तहुताशवक्रं
स्वतेजसा विश्वमिदं तपन्तम्

anādi-madhyāntam ananta-vīryam
ananta-bāhum śaśi-sūrya-netram
paśyāmi tvāṁ dīpta-hutāśa-vaktraṁ
sva-tejasā viśvam idaṁ tapantam

anādi-madhyā-antam – zonder begin, midden of eind; *ananta-vīryam* – met oneindige moed; *ananta-bāhum* – oneindige wapens; *śaśi-sūrya-netram* – ogen als de zon en de maan; *paśyāmi* – ik zie; *tvāṁ* – Jou; *dīpta-hutāśa* – het laaiende vuur van de *agni-hotra-yajña* voortkomend uit; *vaktraṁ* – Jouw monden; *sva-tejasā* – door Jouw uitstraling; *viśvam* – universum; *idaṁ* – dit; *tapantam* – wordt verzengd.

Ik zie, dat Je geen begin, midden of eind hebt. Je beschikt over oneindige moed en ontelbaar veel wapens en Jouw ogen zijn als de zon en de maan. Ik zie vuur uit Jouw monden komen en het hele universum wordt door Jouw uitstraling verzengd.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Aangezien Arjuna is verzonken in een zee van verbazing, is de herhaling van deze uitspraak, die begint met *anādi*, geen fout. Men zegt, dat het twee- of driemaal herhalen van een onderwerp uit ontsteltenis, verrassing of vreugdevol geluk niet verkeerd is.

VERS 20

द्यावापृथिव्योरिदमन्तरं हि
 व्याप्तं त्वयैकेन दिशश्च सर्वाः
 दृष्ट्वाद्भुतं रूपमिदं तवोग्रं
 लोकत्रयं प्रव्यथितं महात्मन्

*dyāv ā-prthivyor idam antaram hi
 vyāptam tvayaikena diśaś ca sarvāḥ
 dr̥ṣṭvādbhutam rūpam idam tavogram
 loka-trayam pravyathitam mahātman*

dyau-ā-prthivyoḥ – tussen hemel en Aarde; *idam* – deze (ruimte); *antaram* – er tussenin; *hi* – inderdaad; *vyāptam* – doordrongen; *tvayā* – door Jou; *ekena* – alleen; *diśaḥ* – richtingen; *ca* – en; *sarvāḥ* – alle; *dr̥ṣṭvā* – zien; *adbhutam* – verbazinwekkende; *rūpam* – gedaante; *idam* – deze; *tava* – van Jou; *ugram* – verschrikkelijke; *loka-trayam* – de drie werelden; *pravyathitam* – zijn zeer bevreesd en verontrust; *mahā-ātman* – O grote persoonlijkheid.

Jij alleen dringt door in alle richtingen en alle ruimte tussen hemel en Aarde. O Grote Ziel! Door het zien van deze wonderbaarlijke en verschrikkelijke gedaante van Jou raken de inwoners van de drie werelden uiterst bevreesd en verontrust.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: In dit vers, dat begint met *dyau*, toont Śrī Bhagavān Zijn aspect van alles-verslindende tijd als onderdeel van die universele gedaante, want dit heeft een betekenis in de huidige context. Dit wordt vervolgd in de komende negen verzen.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Nadat Arjuna Śrī Bhagavāns gedaante als tijd (*kāla*) heeft gezien, zegt hij, “O rustplaats van alles. Met Jouw universele gedaante dring Je door in de hele Aarde, het uitspansel, het luchtruim en alle richtingen. Jij alleen doordringt de drie werelden. Bij het zien van deze zeer verbazing-

wekkende, goddelijke gedaante raken de mensen van de drie werelden verstoord en door angst geschokt.”

Het punt, dat hier kan worden opgemerkt, is, dat niet alleen Arjuna de universele gedaante zag. De grote strijd van Kurukṣetra werd ook gezien door halfgoden, zoals Śrī Brahmā, door vele demonen, door de Pitṛs (voorouders) en door Gandharva's, Yakṣa's, Rākṣasa's, Kinnara's en mensen. Allemaal zagen ze de oorlog in overeenstemming met hun respectievelijke temperament, zoals vriendschap, vijandshap en onverschilligheid, maar alleen de toegewijden konden de universele gedaante zien, omdat ze door Kṛṣṇa's genade goddelijke visie hadden gekregen.

Niet alleen Arjuna zag de universele gedaante, zoals iemand, die ligt te slapen, de enige is, die in zijn droom de wagens, de paarden enzovoort ziet. Verheven persoonlijkheden, zoals Vyāsa, Sañjaya, Grootvader Bhīṣma, Śrī Brahmā en diverse anderen waren ook getuigen van deze majestueuze gedaante van Śrī Bhagavān. Dit is de vertrouwelijke betekenis van dit vers.

VERS 21

अमी हि त्वां सुरसङ्घा विशन्ति
केचिद्धीताः प्राञ्जलयो गुणन्ति
स्वस्तीत्युक्त्वा महर्षिसिद्धसङ्घाः
स्तुवन्ति त्वां स्तुतिभिः पुष्कलाभिः

amī hi tvāṁ sura-saṅghā viśanti
kecid bhītāḥ prāñjalayo gṛṇanti
svastīty uktvā maharṣi-siddha-saṅghāḥ
stuvanti tvāṁ stutibhiḥ puṣkalābhiḥ

amī – deze; *hi* – inderdaad; *tvāṁ* – in Jou; *sura-saṅghāḥ* – de verzamelde halfgoden; *viśanti* – gaan binnen; *kecid* – enkelen; *bhītāḥ* – uit vrees; *prāñjalayah* – met gevouwen handen; *gṛṇanti* – bieden ze gebeden aan; *vasti* –

laat er voorspoed zijn; *iti* – aldus; *uktvā* – uitspreken; *maharṣi-siddha-saṅghāḥ* – het gezelschap van grote wijzen en geperfectioneerde wezens; *stuvanti* – lofprijzend; *tvām* – Jou; *stutibhiḥ* – met vedische hymnen; *puṣ-kalābhiḥ* – met weerklinkende uitspraken.

De menigten halfgoden nemen hun toevlucht tot Jou door in Jou binnen te gaan. Uit angst aanbidden sommigen Jou met gevouwen handen. De grote heiligen en volmaakte wezens staren Jou aan, terwijl ze luidkeels vedische hymnen zingen, die voorspoed aanroepen.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: Het woord *tva* betekent *tvām*, ‘tot Jou’.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Bij het zien van de tijdfactor van de universele gedaante raakte Arjuna erin verzonken en zei wederom, “Alle halfgoden op het slagveld nemen hun toevlucht tot Jou en gaan in Jou binnen. Sommigen van hen staan op het punt om uit angst op de vlucht te slaan, maar omdat dat niet lukt, vouwen ze hun handen en bidden in ontsteltenis, ‘O Heer, beschermt u me alstublieft!’ Tegelijkertijd nemen de heiligen en volmaakte wezens het verschrikkelijke gevolg van de oorlog waar en zeggen, ‘Laat alle voorspoed over het universum komen’.”

VERS 22

रुद्रादित्या वसवो ये च साध्या
विश्वेऽश्विनौ मरुतश्चोष्मपाश्च
गन्धर्वयक्षामुरसिद्धसङ्घा
वीक्षन्ते त्वां विस्मिताश्चैव सर्वे

*rudrādityā vasavo ye ca sādhyā
viśve ‘śvinau marutaś coṣmapāś ca*

gandharva-yakṣāsura-siddha-saṅghā
vikṣante tvām vismitās caiva sarve

rudra – de Rudra’s; *ādityāḥ* – de twaalf kinderen van Aditi aangevoerd door Āditya, de zon; *vasavaḥ ye* – de acht Vasu’s, of heldere goden, de halfgoden van water, de Poolster, de maan, de Aarde, de wind, vuur, zonsopgang en schittering; *ca* – en; *sādhyāḥ* – de Sādhyā halfgoden; *viśve* – de universele halfgoden; *aśvinau* – de tweeling hemelse fysici; *marutaḥ* – de negenenveertig windgoden; *ca* – en; *uṣma-pāḥ* – de voorvaders; *ca* – en; *gandharva* – de hemelse musici; *yakṣa* – de dienaren van Kuvera, de hemelse schatkistbewaarder; *asura* – demonen; *siddha-saṅghāḥ* – het gezelschap van geperfectioneerde wezens, of Siddha’s; *vikṣante* – aanschouwen; *tvām* – Jou; *vismitāḥ* – in grote verwondering; *ca* – en; *eva* – zowaar; *sarve* – allen.

De elf Rudra’s, de twaalf Āditya’s, de acht Vasu’s, de Sādhyā halfgoden, de Viśva halfgoden, de tweeling Aśvini-kumāra’s, de Maruts, Pitṛ’s, Gandharva’s, Yakṣa’s, Asura’s en de Siddha’s aanschouwen Jou met grote verwondering.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Degenen, die warm voedsel als offergave aanvaarden, staan bekend als *uṣma-pāḥ*. In de Śruti’s wordt ook verklaard, “*uṣma bhāgā hi pitarāḥ* – het deel, dat aan de voorouders (Pitṛ’s) wordt gegeven, is *uṣma* (warm).”

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Niet alleen Arjuna, maar ook de Rudra’s, de twaalf Āditya’s, de acht Vasu’s, de Sādhyā’s, de universele halfgoden, de twee Aśvini-kumāra’s, de Maruts, de Pitṛ’s aangevoerd door Uṣmapā, de Gandharva’s, zoals Citraraṭha, de Yakṣa’s, zoals Kuvera, de Daitya’s, zoals Virocana, en de Siddha’s (geperfectioneerde wezens), zoals Kapila, aanschouwen vol verbazing de majestueuze gedaante van Śrī Bhagavān. Hier betekent het woord *uṣma-pāḥ* ‘de voorvaders, die warm voedsel als offergave aanvaarden’.

VERS 23

रूपं महत्ते बहुवक्त्रनेत्रं
 महाबाहो बहुबाहूरूपादम्
 बहूदरं बहुदंष्ट्राकरालं
 दृष्ट्वा लोकाः प्रव्यथितास्तथाहम्

*rūpaṁ mahat te bahu-vaktra-netraṁ
 mahā-bāho bahu-bāhūru-pādam
 bahūdaraṁ bahu-damṣṭrā-karālaṁ
 dr̥ṣṭvā lokāḥ pravyathitās tathāham*

rūpaṁ – gedaante; *mahat* – gigantisch; *te* – Jouw; *bahu* – vele; *vaktra* - gela-
 ten; *netraṁ* – ogen; *mahā-bāho* – O machtig bewapende; *bahu* – vele; *bāhu* –
 armen; *uru* – dijbenen; *pādam* – en voeten; *bahu* – vele; *udaram* – buiken;
bahu – vele; *damṣṭrā* – tanden; *karālam* – verschrikkelijk; *dr̥ṣṭvā* – zien;
lokāḥ – alle mensen; *pravyathitāḥ* – zijn zeer bevreesd; *tathā* – evenals; *aham*
 – ik.

**O machtig bewapende Godheid, bij het aanschouwen van
 Jouw gigantische gedaante met zijn onbeperkt aantal mon-
 den, ogen, armen, dijbenen, voeten, buiken en angstaanja-
 gende tanden raakt iedereen zeer bevreesd, evenals ik.**

VERS 24

नमःस्पृशं दीप्तमनेकवर्णं
 व्यात्ताननं दीप्तविशालनेत्रम्
 दृष्ट्वा हि त्वां प्रव्यथितान्तरात्मा
 धृतिं न विन्दामि शमं च विष्णो

*nabhaḥ-spr̥śaṁ dīptam aneka-varṇaṁ
 vyāttānaṁ dīpta-viśāla-netraṁ*

***dr̥ṣṭvā hi tvām pravyathitāntar-ātmā
dhṛtim na vindāmi śamam ca viṣṇo***

nabhaḥ-spr̥ṣam – het luchtruim doordringend; *dīptam* – laaiend; *aneka-varṇam* – veelkleurig; *vyāta-ānanam* – met wijd opengesperde monden; *dīpta-viśāla-netram* – met uitgestrekte vurige ogen; *dr̥ṣṭvā* – zien; *hi* – inderdaad; *tvām* – Jouw gedaante; *pravyathita* – is erg in de war; *antar-ātmā* – mijn hoofd; *dhṛtim* – mentale stabiliteit; *na vindāmi* – ik vind geen; *śamam* – rust; *ca* – of; *viṣṇo* – O Śrī Viṣṇu.

O Viṣṇu! Door te zien, dat Jouw laaiende, veelkleurige gedaante het luchtruim met Jouw grote, vurige ogen en wijd opengesperde monden doordringt, wordt mijn verstand door angst overweldigd en verlies ik mijn mentale stabiliteit en kalmte.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: Het woord *śamam* betekent ‘rust’ of ‘vrede’.

VERS 25

दंष्ट्राकरालानि च ते मुखानि
दुष्टैव कालानलसन्निभानि
दिशो न जाने न लभे च शर्म
प्रसीद देवेश जगन्निवास

***daṁṣṭrā-karālāni ca te mukhāni
dr̥ṣṭvaiva kālānala-sannibhāni
diśo na jāne na labhe ca śarma
prasīda deveśa jagan-nivāsa***

daṁṣṭrā-karālāni – angstwekkend vanwege gevaarlijke tanden; *ca* – en; *te* – Jouw; *mukhāni* – monden; *dr̥ṣṭvā* – zien; *eva* – inderdaad; *kāla* – ten tijde van de vernietiging; *anala* – het vuur; *sannibhāni* – gelijkend; *diśaḥ* – de vier windrichtingen; *na jāne* – ik kan niet vaststellen; *na labhe* – ik krijg niet; *ca* –

en; *śarma* – blijdschap; *prasīda* – wees tevreden; *deva-īśa* – O Meester der halfgoden; *jagat-nivāsa* – O toevlucht van het universum.

Bij het zien van al die angstwekkende monden vol gevaarlijke tanden, die brullen met het vuur der vernietiging, ben ik niet meer in staat de vier windrichtingen te bepalen, of enige vorm van blijdschap te ervaren. O Meester der halfgoden! O toevlucht van het universum! Wees zo goed me genadig te zijn.

VERZEN 26–27

अमी च त्वां धृतराष्ट्रस्य पुत्राः
सर्वे सहैवावनिपालसङ्घैः
भीष्मो द्रोणः सूतपुत्रस्तथासौ
सहास्मदीयैरपि योधमुख्यैः

वक्राणि ते त्वरमाणा विशन्ति
दंष्ट्राकरालानि भयानकानि
केचिद्विलग्ना दशनान्तरेषु
सन्दृश्यन्ते चूर्णितैरुत्तमाङ्गैः

*amī ca tvām dhṛtarāṣṭrasya putrāḥ
sarve sahaivāvani-pāla-saṅghaiḥ
bhīṣmo droṇaḥ sūta-putras tathāsau
sahāsmadiyair api yodha-mukhyaiḥ*

*vaktrāṇi te tvaramāṇā viśanti
daṁṣṭrā-karālāni bhayānakāni
kecid vilagnā daśanāntareṣu
sandṛśyante cūrṇitair uttamāṅgaiḥ*

amī – deze; *ca* – en; *tvām* – Jouw; *dhṛtarāṣṭrasya* – van Dhṛtarāṣṭra; *putrāḥ* – zonen; *sarve* – allemaal; *saha* – samen; *eva* – zowaar; *avani-pāla-saṅghaiḥ* – met het gezelschap koningen; *bhīṣmaḥ* – Bhīṣma; *droṇaḥ* – Droṇācārya;

sūta-putraḥ – zoon van de wagenmenner, Karṇa; *tathā* – en ook; *asau* – dat; *saha* – samen; *asmadiyaiḥ* – met onze mannen; *api* – zowaar; *yodha-mukhyaiḥ* – hoofdsoldaten; *vaktrāṇi* – monden; *te* – zij; *tvaramāṇāḥ* – snel; *viśanti* – gaan binnen; *daṁṣṭrā-karālāni* – gevaardlijke tanden; *bhayānakāni* – angstwekkend; *kecit* – sommigen; *vilagnāḥ* – vastzitten; *daśana-antareṣu* – tussen de tanden; *sandṛśyante* – worden gezien; *cūrṇitaiḥ* – vermorzeld; *uttama-aṅgaiḥ* – met hun hoofd.

Alle zonen van Dhṛtarāṣṭra samen met hun geallieerde menigte koningen en Bhiṣma, Droṇa en Karṇa alsmede de leidende strijders aan onze zijde stormen met gezwinde spoed op Jou af en gaan Jouw opengesperde monden als grotten binnen, die vol staan met gevaarlijke tanden. Ik zie, dat sommigen daar ook met een vermorzeld hoofd tussen die tanden komen vast te zitten.

VERS 28

यथा नदीनां बहवोऽम्बुवेगाः
समुद्रमेवाभिमुखा द्रवन्ति
तथा तवामी नरलोकवीरा
विशन्ति वक्राण्यभिविज्वलन्ति

yathā nadinām bahavo ‘mbu-vegāḥ
samudram evābhimukhā dravanti
tathā tavāmi nara-loka-vīrā
viśanti vaktrāṇy abhivijvalanti

yathā – zoals; *nadinām* – van de rivieren; *bahavaḥ* – vele; *anbu-vegāḥ* – de stromen; *samudram* – de oceaan; *eva* – zowaar; *abhimukhāḥ* – naar; *dravanti* – toesnellen; *tathā* – op dezelfde manier; *tava* – Jouw; *amī* – deze; *nara-loka* – van de menselijke samenleving; *vīrā* – helden; *viśanti* – gaan binnen; *vaktrāṇi* – monden; *abhivijvalanti* – vlammeende.

Zoals de wateren van vele rivieren met kracht naar de oceaan toestromen en erin binnenlopen, zo lopen al deze grote helden Jouw vuurspuwende monden binnen.

VERS 29

यथा प्रदीप्तं ज्वलनं पतङ्गा
विशन्ति नाशाय समृद्धवेगाः
तथैव नाशाय विशन्ति लोकास्
तवापि वक्त्राणि समृद्धवेगाः

*yathā pradīptam jvalanam patāṅgā
viśanti nāśāya samṛddha-vegāḥ
tathaiva nāśāya viśanti lokās
tavāpi vaktrāṇi samṛddha-vegāḥ*

yathā – evenals; *pradīptam* – een laaiend; *jvalanam* – vuur; *patāṅgāḥ* – motten; *viśanti* – binnengaan; *nāśāya* – voor vernietiging; *samṛddha-vegāḥ* – met grote spoed; *tathā* – zo ook; *eva* – zowaar; *nāśāya* – naar hun vernietiging; *viśanti* – gaan binnen; *lokāḥ* – deze mensen; *tava* – Jouw; *api* – ook; *vaktrāṇi* – monden; *samṛddha-vegāḥ* – met grote spoed.

Zoals motten een laaiend vuur invliegen en ten onder gaan, zo gaan deze krijgers met gezwinde spoed Jouw monden binnen om slechts te sterven.

VERS 30

लेलिह्यसे ग्रसमानः समन्तात्
लोकान् समग्रान् वदनैर्ज्वलद्भिः
तेजोभिरापूर्य जगत्समग्रं
भासस्तवोग्राः प्रतपन्ति विष्णो

*lelihyase grasamānaḥ samantāl
lokān samagrān vadanair jvaladbhiḥ
tejobhir āpūrya jagat samagram
bhāsaḥ tavogrāḥ pratapanti viṣṇo*

lelihyase – likt ze herhaaldelijk op; *grasamānaḥ* – verslinden, of gretig consumeren; *samantāt* – van alle kanten; *lokān* – mensen; *samagrān* – alle; *vadanaiḥ* – monden; *jvaladbhiḥ* – met vlamme; *tejobhiḥ* – met Jouw stralen; *āpūrya* – vullen; *jagat* – universum; *samagram* – het hele; *bhāsaḥ* – licht; *tava* – Jouw; *ugrāḥ* – verschrikkelijk; *pratapanti* – verzengen; *viṣṇo* – O Viṣṇu.

O Viṣṇu, Je verslindt de menigte levende wezens door deze met Jouw tongen van vuur telkens aan alle kanten op te likken. Je verzengt het universum met de vurige, alomtegenwoordige uitstraling van Jouw aura.

VERS 31

आख्याहि मे को भवान् उग्ररूपो
नमोऽस्तु ते देववर प्रसीद
विज्ञातुमिच्छामि भवन्तमाद्यं
न हि प्रजानामि तव प्रवृत्तिम्

*ākhyāhi me ko bhavān ugra-rūpo
namo 'stu te deva-vara prasīda
vijñātum icchāmi bhavantam ādyam
na hi prajānāmi tava pravṛttim*

ākhyāhi – vertel; *me* – mij; *kaḥ* – wie; *bhavān* – Jij; *ugra-rūpaḥ* – vurige gedaante van Bhagavān; *namo astu* – laat mijn eerbetuigingen zijn; *te* – aan Jou; *deva-vara* – O beste der goden; *prasīda* – wees tevreden; *vijñātum* – om goed te begrijpen; *icchāmi* – ik wens; *bhavantam* – Jouw eer; *ādyam* – de

allereerste oorzaak; *na* – niet; *hi* – omdat; *prajānāmi* – begrijp; *tava* – Jouw; *pravṛttim* – activiteiten.

O beste aller goden, ik bied Jou mijn eerbetuigingen aan. Wees alsjeblieft zo goed me te zeggen, wie Je in deze woeste gedaante bent.

VERS 32

श्री भगवान् उवाच
कालोऽस्मि लोकक्षयकृत्प्रवृद्धो
लोकान् समाहर्तुमिह प्रवृत्तः
ऋतेऽपि त्वां न भविष्यन्ति सर्वे
येऽवस्थिताः प्रत्यनीकेषु योधाः

śrī bhagavān uvāca -
kālo 'smi loka-kṣaya-kṛt pravṛddho
lokān samāhartum iha pravṛttaḥ
ṛte 'pi tvām na bhaviṣyanti sarve
ye 'vasthitāḥ pratyānīkeṣu yodhāḥ

śrī bhagavān uvāca – de alvermogende Bhagavān zei; *kālah* – tijd; *asmi* – ben Ik; *loka-kṣaya-kṛt* – vernietiger der werelden; *pravṛddhaḥ* – machtig; *lokān* – de mensen; *samāhartum* – vernietigen; *iha* – in deze wereld; *pravṛttaḥ* – betrokken; *ṛte* – zonder; *api* – zelfs; *tvām* – jij; *na bhaviṣyanti* – zal geen stand houden; *sarve* – iedereen; *ye* – die; *avasthitāḥ* – aanwezig is; *pratyānīkeṣu* – in welk leger ook; *yodhāḥ* – de soldaten.

Śrī Bhagavān zei: Ik ben tijd, de machtige vernietiger der werelden, en Ik ben hier om al deze mensen om te brengen. Zelfs zonder jouw deelname zal geen enkele strijder van deze legers overleven.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Śrī Bhagavān zegt tegen Arjuna, “Ik ben de alles vernietigende tijd en op dit moment heb Ik deze gigantische gedaante aangenomen. Ik ben hier om Duryodhana en anderen uit de weg te ruimen. Het gevolg van Mijn actie in deze gedaante zal zijn, dat behalve jullie, de vijf Pāṇḍava’s, niemand op dit strijdtoneel in leven zal blijven. Zelfs zonder jouw inspanning of de pogingen van andere strijders, zoals jij, zullen ze allemaal worden verslonden door de kaken van de verschrikkelijke tijd, want in Mijn gedaante als tijd heb Ik reeds hun leven weggenomen. De helden, die aan beide zijden aanwezig zijn, gaan onherroepelijk de muil des doods binnen zelfs zonder te vechten. Daarom, O Arjuna, als jij jouzelf van de oorlog afzijdig houdt, val jij uit jouw *svadharma* en zullen zij toch niet worden gespaard.”

VERS 33

तस्मात्त्वमुत्तिष्ठ यशो लभस्व
जित्वा शत्रून् भुंक्ष्व राज्यं समृद्धम्
मयैवैते निहताः पूर्वमेव
निमित्तमात्रं भाव सव्यसाचिन्

tasmāt tvam uttiṣṭha yaśo labhasva
jītvā śatrūn bhun̄kṣva rājyaṃ samṛddham
mayaiṣāite nihatāḥ pūrvam eva
nimitta-mātraṃ bhāva savya-sācin

tasmāt – daarom; *tvam* – jij; *uttiṣṭha* – sta op; *yaśaḥ* – roem; *labhasva* – krijg; *jītvā* – door te overwinnen; *śatrūn* – vijanden; *bhun̄kṣva* – geniet; *rājyaṃ* – koninkrijk; *samṛddham* – een voorspoedig; *mayā* – door Mij; *eva* – zowaar; *ete* – deze (soldaten); *nihatāḥ* – zijn neergeslagen; *pūrvam* – reeds; *eva nimitta-mātraṃ* – slechts een instrument; *bhāva* – wees eenvoudig; *savya-sācin* – O deskundige boogschutter.

Sta daarom op om de strijd aan te gaan en glorie te oogsten door jouw vijanden te overwinnen, waardoor je van een onbetwist koninkrijk kunt genieten. Al deze krijgers zijn reeds door Mij alleen verslagen. O Savyasācī – deskundig boogschutter – wees eenvoudig Mijn instrument.

VERS 34

द्रोणं च भीष्मं च जयद्रथं च
कर्णं तथान्यान् अपि योधवीरान्
मया हतांस्त्वं जहि मा व्यथिष्ठा
युध्यस्व जेतासि रणे सपत्नान्

*droṇam ca bhīṣmam ca jayadratham ca
karṇam tathānyān api yodha-vīrān
mayā hatāms tvam jahi mā vyathiṣṭhā
yudhyasva jetāsi raṇe sapatnān*

droṇam – Droṇa; *ca* – en; *bhīṣmam* – Bhīṣma; *ca* – en; *jayadratham* – Jayadratha; *ca* – en; *karṇam* – Karṇa; *tathā* – alsmede; *anyān* – andere; *api* – hoewel; *yodha-vīrān* – helden onder de strijders; *mayā* – door Mij; *hatān* – reeds verslagen; *tvam* – jij; *jahi* – je moet neerslaan; *mā vyathiṣṭhā* – wees niet verontrust; *yudhyasva* – vecht gewoon; *jetāsi* – je zal zegevieren; *raṇe* – in de strijd; *sapatnān* – vijanden.

Droṇa, Bhīṣma, Jayadratha, Karṇa en vele andere grote helden zijn door Mij reeds om het leven gebracht, dus dood hen eenvoudig en doe dat op onverstoorde wijze. Jouw zege in de strijd is verzekerd; ga dus vechten.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Er is een verborgen betekenis in de uitspraak, “Ik heb Bhīṣma, Droṇa, Jayadratha, Karṇa en anderen omgebracht”. Bhagavān zegt, toen alle strijders aan de zijde van de Kaurava’s Draupadi in het openbaar beledigden

door haar uit te kleden, zij allemaal op dat moment door Hem werden gedood vanwege hun weerzinwekkende overtreding tegen een groot toegewijde. “Ik heb gezorgd, dat deze figuren louter als marionetten tegenover jou staan om jou beroemd te maken. Het is, alsof ze praktisch levenloos zijn. Wees eenvoudig het instrument voor hun uitroeiing.”

Śrī Kṛṣṇa had de levenskracht uit alle helden, die aan de Mahābhārata Oorlog deelnamen, reeds weggenomen. Ook in *Śrīmad-Bhāgavatam* zond Bhīṣma de volgende gebeden op,

*sapadī sakhī-vaco niśamya madhye
nija-parayor balayo ratham niveśya
sthitavati para-sainikāyur akṣṇā
hṛtavati pārtha-sakhe ratir mamāstu*

Śrīmad-Bhāgavatam (1.9.35)

Laat mijn diepste gehechtheid uitgaan naar die Śrī Kṛṣṇa, die bij het horen van het verzoek van Zijn vriend Arjuna om zijn strijd-wagen tussen beide legers te plaatsen, de wagen onmiddellijk naar die plek reed. “Daar staat Droṇa, daar staat Bhīṣma.” Onder voorwendsel op de strijders in de tegenpartij te wijzen bekortte Hij hun leven eenvoudig met Zijn vluchtige blik.

VERS 35

सञ्जय उवाच
एतच्छ्रुत्वा वचनं केशवस्य
कृताञ्जलिर्वेपमानः किरीटी
नमस्कृत्वा भूय एवाह कृष्णं
सगद्गदं भीतभीतः प्रणम्य

*sañjaya uvāca –
etac chrutvā vacanam keśavasya
kṛtāñjalir vepamānaḥ kirīṭī*

*namaskṛtvā bhūya evāha kṛṣṇam
sa-gadgadam bhīta-bhītaḥ praṇamya*

sañjaya uvāca – Sañjaya zei; *etat* – dit; *śrutvā* – bij het horen; *vacanam* – uitspraak; *keśavasya* – van Śrī Keśava; *kṛta-añjalih* – met gevouwen handen; *vepamānaḥ* – bevend; *kirīṭi* – Arjuna; *namaskṛtvā* – boog neer; *bhūyah* – herhaaldelijk; *eva* – zowaar; *āha* – hij richtte zich; *kṛṣṇam* – Śrī Kṛṣṇa; *sa-gadgadam* – met gebroken stem; *bhīta-bhītaḥ* – zeer bevreesd; *praṇamya* – met gebogen hoofd.

Sañjaya zei tegen Dhṛtarāṣṭra: Bij het horen van deze woorden van Śrī Keśava zat Arjuna te beven. Hij bood met gevouwen handen herhaaldelijk zijn eerbetuigingen aan en sprak met grote angst en stamelende stem het volgende tegen Kṛṣṇa.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Na het horen van de dialoog tussen Kṛṣṇa en Arjuna uit de mond van Sañjaya begreep Dhṛtarāṣṭra Mahārāja onomstotelijk, dat de grote, onoverwinnelijke strijders aangevoerd door Bhiṣma en Droṇa ook zouden omkomen en dat er voor Duryodhana geen mogelijkheid van een overwinning in zat. Het idee drong zich aan hem op om in deze situatie te proberen een bestand af te dwingen, maar hij liet dit niet openlijk merken.

De wijze Sañjaya echter kon zijn gedachten lezen en begon onmiddellijk te vertellen, wat er vervolgens gebeurde. Aan andere zijde zat Arjuna te beven bij het horen van de woorden van Kṛṣṇa. Terwijl hij keer op keer met een verward hoofd en stamelende stem zijn eerbetuigingen aanbood, legde hij zijn smeekbede neer aan de lotusvoeten van Śrī Bhagavān.

VERS 36

अर्जुन उवाच
स्थाने हृषीकेश तव प्रकीर्त्या
जगत्प्रहृष्यत्यनुरज्यते च
रक्षांसि भीतानि दिषो द्रवन्ति
सर्वे नमस्यन्ति च सिद्धसङ्घाः

*arjuna uvāca –
sthāne hṛṣīkeśa tava prakīrtyā
jagat prahr̥ṣyaty anurajyate ca
rakṣāṁsi bhītāni diṣo dravanti
sarve namasyanti ca siddha-saṅghāḥ*

arjuna uvāca – Arjuna zei; *sthāne* – waarlijk; *hṛṣīka-īśa* – O Meester der zintuigen; *tava prakīrtyāḥ* – door Jouw glorie; *jagat* – de wereld; *prahr̥ṣyati* – verheugt zich; *anurajyate* – raakt gehecht; *ca* – en; *rakṣāṁsi* – vijanden; *bhītāni* – de bevreesden; *diṣaḥ* – alle richtingen; *dravanti* – vluchten; *sarve* – alle; *namasyanti* – buig neer; *ca* – en; *siddha-saṅghāḥ* – de verzameling van geperfectioneerde wezens.

Arjuna zei: O Hṛṣīkeśa, door Jouw naam, gedaante en kwaliteiten te verheerlijken krijgt het universum een vreugdevolle stemming en raakt aan Jou gehecht. De demonen slaan uit angst op de vlucht, terwijl de menigte volmaakte wezens Jou hun eerbetuigingen aanbieden. Dit is zowaar zeer terecht.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Arjuna beschikt over kennis van de volgende waarheid. De goddelijke gedaante van Bhagavān is plezierig voor degenen, die aan Hem zijn toegewijd, terwijl Bhagavān Zijn gevreesde gelaat vertoont aan degenen, die tegen Hem gekeerd zijn. Arjuna legt dit uit, terwijl hij Śrī Bhagavān gebeden aanbiedt. Het woord *sthāne* kan niet worden verbogen en het betekent ‘geschikt’, ‘gepast’, ‘juist’, of ‘terecht’. Het wordt in alle samenstellende delen

van dit vers gebruikt. Arjuna heeft zich tot Kṛṣṇa gericht als Hṛṣīkeśa, hetgeen betekent ‘Hij die de zintuigen van Zijn toegewijden op Zichzelf richt en de zintuigen van Zijn niet-toegewijden afstoot’. “Deze hele wereld wordt door de uitvoering van *saṅkīrtana* (chanten) van Jouw glorie tot Jou aangetrokken. Dit is juist, want deze wereld is aan Jou toegewijd. Rākṣasā’s, Asura’s, Dānava’s, Piśāca’s enzovoort vluchten uit angst in alle richtingen. Dit is ook juist, want ze zijn tegen Jou gekeerd. Menigten wezens, die perfect zijn geworden door *bhakti* aan Jou te beoefenen, bieden Jou hun eerbetuigingen aan. Dit is ook juist, want zij zijn Jouw toegewijden.”

Dit vers is beroemd in de geschriften, die zijn gewijd aan het chanten van *mantras*, zoals de *rākṣoghṇa-mantra* voor de vernietiging van demonische elementen (Rākṣasa’s).

SĀRĀRTHA-VARṢĪNĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: De transcendentale gedaante van Śrī Bhagavān heeft een buitengewone invloed. Als toegewijden dit zien, raken ze zeer voldaan. Maar deze gedaante verschijnt als Yamarāja, de heer des doods, aan degenen, die van nature demonisch zijn en niet aan Hem zijn toegewijd. In de arena van Mathura, waar de worstelwedstrijd werd gehouden, waren de eerbiedwaardige ouderen, zoals Nanda Mahārāja, Kṛṣṇa’s vrienden en de Yādava’s heel verheugd om Śrī Kṛṣṇa te zien, die knap en eeuwig jong is, maar diezelfde Śrī Kṛṣṇa verscheen aan Kāṁsa als de dood in eigen persoon, aan de worstelaars verscheen Hij bikkellhard als de bliksem, aan de verdorven koningen verscheen Hij als de beul, en aan de *yogīs* als *para-tattva* (Paramātmā). Bij het horen van de glorie van Kṛṣṇa ervaren toegewijde zielen vreugde en raken aan Hem gehecht. De geperfectioneerde wezens (*siddhas*) geven zich aan Hem over, terwijl de demonen, die zich van Hem afkeren, in angst op de vlucht slaan. Deze reacties zijn voor ieder van hen terecht.

VERS 37

*kasmāc ca te na nameran mahātman
garīyase brahmaṇo ‘py ādi-kartre
ananta deveśa jagat-nivāsa
tvam akṣaram sad-asat tat param yat*

kasmāt – waarom; *ca* – en; *te* – aan Jou; *na nameran* – zouden ze geen eerbetuigingen aanbieden; *mahātman* – O groot persoon; *garīyase* – die groter zijn; *brahmaṇaḥ* – dan Śrī Brahmā; *api* – zelfs; *ādi-kartre* – en die de oorspronkelijke schepper zijn; *ananta* – O onbegrensd persoon; *deva-īśa* – Meester der goden; *jagat-nivāsa* – O toevlucht van het universum; *tvam* – Jij; *akṣaram* – de onvergankelijke; *sat-asat* – aan oorzaak en gevolg; *tat* – dat; *param* – transcendentaal; *yat* – hetgeen.

**O Mahātma – grote ziel! O Deveśa – Meester der halfgoden!
O Ananta – onbegrense! O Jagat-vināsa – toevlucht van de
wereld! Je bent zelfs groter dan Śrī Brahmā. Je bent de oorspronkelijke
schepper en Je bent de oneindige geest, *brahma*, de onvergankelijke
realiteit buiten oorzaak en gevolg. Waarom zouden ze Jou geen eer betuigen?**

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Arjuna zei, “Waarom zouden ze Jou dan geen eer betuigen? Natuurlijk doen ze dat.” Hier betekent het woord *sat* ‘effect’ of ‘gevolg’ en *asat* betekent ‘de oorzaak’; dus “De persoon, die boven *sat*, het gevolg, en *asat*, de oorzaak, verheven is, ben Jij, de onveranderlijke, oneindige geest (*akṣara brahma*).”

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: In het voorgaande vers legde Arjuna uit, dat Śrī Bhagavān vererenswaardig is voor Śrī Brahmā enzovoort. In dit vers stelt hij vast, dat Śrī Bhagavān de ziel van iedereen is. “Halfgoden, heiligen en wijzen, Gandharva’s en andere wezens, zoals zij, zullen Jou zeker hun eer betuigen. Zonder dat te doen hebben ze geen bestaan, want Jij bent één zonder twee-

de, onbevattelijk en in het bezit van wonderbaarlijke vermogens. Jij bent de Allerhoogste Persoon, die boven iedereen staat. Jij bent de oorsprong van Śrī Brahmā, de schepper van het universum, en daarom sta Je zelfs boven hem.”

Arjuna zei ook, “Alleen Śrī Bhagavān is voor iedereen vererenswaardig, maar dat niet alleen, omdat Hij de ziel van iedereen is, omvat Hij ook alles.” Hij staat er boven en is onderscheiden van de onvergankelijke *brahma-tattva*, *jīva-tattva* en *prakṛti-tattva*. Ofschoon Hij zich van al deze *tattvas* onderscheidt, manifesteren ze zich uit Zijn onbevattelijke vermogen, de *acintya-śakti*. Daarom bestaat Hij ook als alles.

De dingen zijn niet Śrī Bhagavān en niets is gelijk aan Hem. Alles is het gevolg of het effect van Zijn vermogen. Vanuit dit gezichtspunt omvat alleen Hij alles, want geen ander object of andere realiteit existeert onafhankelijk van Hem. Hij wordt daarom de ongeëvenaarde Absolute Waarheid, of *parama-tattva*, genoemd. De Śruti's stellen, “*sarvaṁ khalv idam brahma* – alles is *brahma* inderdaad (*Chāndogya Upaniṣad* 3.14.1). Ze zeggen ook *neha nānāsti kiñcana* (*Bṛhad-āranyaka Upaniṣad* 4.4.19 en *Kaṭha Upaniṣad* 2.1.11). Dit betekent, dat alles *brahma* is, zoals de *jīva* en de inerte wereld. Er is niets anders dan *brahma*.

In tegenstelling hiertoe stellen de Śruti's het volgende,

*nityo nityānām cetanaś cetanānām
eko bahūnām yo vidadhāti kāmān*

Kaṭha Upaniṣad (2.2.13)

Parabrahma is het meest vooraanstaande, eeuwige wezen van alle eeuwige wezens en de meest vooraanstaande, bewuste entiteit van alle bewuste entiteiten.

Volgens dit vers zijn de *jīvas* eeuwig, bewust en onbeperkt in aantal, maar Parabrahma is het enige Allerhoogste Eeuwige en Allermeeft Bewuste Wezen. Vervolgens is de laatste conclusie van de Veda's

het principe *acintya-bhedābheda* – de onbevattelijke gelijktijdige eenheid van de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods met Zijn diverse vermogens en het onbevattelijke gelijktijdige verschil van Hemzelf en Zijn diverse vermogens. Dit is de meest zuivere samenvatting van alle filosofische conclusies.

VERS 38

त्वमादिदेवः पुरुषः पुराणस्
त्वमस्य विश्वस्य परं निधानम्
वेत्तासि वेद्यं च परं च धाम
त्वया ततं विश्वमनन्तरूप

tvam ādi-devaḥ puruṣaḥ purāṇas
tvam asya viśvasya param nīdhānam
vettāsi vedyam ca param ca dhāma
tvayā tatam viśvam ananta-rūpa

tvam – Jij; *ādi-devaḥ* – de oorspronkelijke Godheid; *puruṣaḥ* - persoonlijkheid; *purāṇaḥ* – de oudste; *tvam* – Jij; *asya* – van dit; *viśvasya* – universum; *param nīdhānam* – de enige rustplaats; *vettā* – de kenner; *asi* – [Je] bent; *vedyam* – hetgeen dat waard is te kennen; *ca* – en; *param* – de allerhoogste; *ca* – en; *dhāma* – woonplaats; *tvayā* – door Jou; *tatam* – wordt doordrongen; *viśvam* – het universum; *ananta-rūpa* – O Jij met een onbeperkt aantal gedaanten.

Jij bent de oorspronkelijke Meester, de oudste Persoon en de enige rustplaats van dit universum. Jij bent de allerhoogste woonplaats, de kenner van alles, en Jij bent alles, dat gekend kan worden. O Ananta-rūpa, eigenaar van onbeperkte aantallen gedaanten, Jij alleen bent in het universum alomtegenwoordig.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: *Nidhānam* betekent ‘rustplaats’ of ‘plek van ontbinding’ en *parama-dhāma* verwijst naar de gedaante, die zich buiten de geaardheden van de materiële natuur bevindt.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Śrī Kṛṣṇa is de oorspronkelijke God. Hij is voor iedereen de hoogste toevlucht en is alomtegenwoordig. Omdat zijn woonplaats, of *dhāma*, een manifestatie van Zijn transcendentale vermogen is, is Hij niet-verschillend van die plaats. Dit wordt aangetoond in *Śvetāśvatara Upaniṣad* (6.7),

*tam īśvarāṇām paramaṁ mahēśvaraṁ
taṁ devatānām paramaṁ ca daivatam
patim patinām paramaṁ parastād
vidāma devaṁ bhuvaneśam idyam*

We kennen de eerbiedwaardige Heer en Meester van alle werelden als de allerhoogste van alle bestuurders, de allerhoogste God der goden en de allerhoogste beschermer van degenen, die bescherming kunnen bieden. Hij overstijgt onpersoonlijk *brahma*.

En verder stelt *Śvetāśvatara Upaniṣad* (6.8),

*na tasya kāryaṁ kartaṇaṁ ca vidyate
na tat-samaś cābhyadhikaś ca dṛśyate
parāśya śaktir vividhaiva śrūyate
svābhāviki jñāna-bala-kriyā ca*

Bhagavān heeft niet de plicht om iets uit te voeren en niemand wordt gezien als gelijk of groter dan Hij. We horen van gereali-seerde zielen, dat de energie van de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods op veelvuldige manieren optreedt om alles in Zijn schepping op systematische wijze te laten functioneren, alsof alles vanzelf gaat.

VERS 39

वायुर्यमोऽग्निर्वरुणः शशाङ्कः
प्रजापतिस्त्वं प्रपितामहश्च
नमो नमस्तेऽस्तु सहस्रकृत्वः
पुनश्च भूयोऽपि नमो नमस्ते

*vāyur yamo 'gnir varuṇaḥ śaśāṅkaḥ
prajāpatīś tvam prapitāmahaś ca
namo namas te 'stu sahasra-kṛtvaḥ
punaś ca bhūyo 'pi namo namas te*

vāyuh – de windgod; *yamaḥ* – de goddelijke strafrechter; *agniḥ* – de vuurgod; *varuṇaḥ* – de zeegod; *śaśa-aṅkaḥ* – de maangod; *prajā-patīḥ* – de voorvader Brahmā; *tvam* – Jij; *pra-pitā-mahaḥ* – de vader van de (universele) grootvader Brahmā; *ca* – en; *namaḥ namaḥ* – herhaalde eerbetuigingen; *te* – aan Jou; *astu* – laat er zijn; *sahasra-kṛtvaḥ* – duizend keer; *punaḥ* – opnieuw; *ca* – en; *bhūyaḥ* – verder; *api* – en toch; *namaḥ namaḥ* – herhaalde eerbetuigingen; *te* – aan Jou.

Je bent de windgod, Vāyu, en Je bent Yama, de hoofdcommissaris van universeel strafrecht. Je bent de vuurgod Agni, de zeegod Varuṇa, de maangod Candra, de schepper Brahmā en ook de vader van Brahmā. Ik bied Jou keer op keer duizenden eerbetuigingen aan.

VERS 40

नमः पुरस्तादथ पृष्ठतस्ते
नमोऽस्तु ते सर्वत एव सर्वं
अनन्तवीर्यामितविक्रमस्त्वं
सर्वं समाप्नोषि ततोऽसि सर्वः

*namaḥ purastād atha pr̥ṣṭhataḥ te
 namo 'stu te sarvata eva sarva
 ananta-vīryāmita-vikramas tvam̐
 sarvam̐ samāpnoṣi tato 'si sarvaḥ*

namaḥ – eerbetuïgingen; *purastāt* – van voren; *atha* – en dan; *pr̥ṣṭhataḥ* – van achteren; *te* – aan Jou; *namaḥ* – eerbetuïgingen; *astu* – laat er zijn; *te* – aan Jou; *sarvataḥ* – aan alle zijden; *eva* – zowaar; *sarva* – O oorspronkelijke gedaante van alles; *ananta-vīrya* – eigenaar van onbepaalde moed; *amita-vikramaḥ* – Je beschikt over onbepaalde dapperheid; *tvam* – Jij; *sarvam* – de hele schepping; *samāpnoṣi* – doordringt; *tataḥ* – dus; *asi* – Je bent; *sarvaḥ* – alles.

O Sarva-svarūpa – Jij die alles omvat! Mijn eerbetuïgingen aan Jou van voren, van achteren en van alle zijden! Je beschikt over oneindige moed en doordringt het hele universum. Daarom omvat Je alles.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: “Zoals goud aanwezig is in alle gouden ornamenten, zoals wapentuig en oorringen, zo ben Jij ook aanwezig in deze wereld als Jouw effect. Op die manier ben Je *sarva* (alles).”

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Toen Arjuna begreep, dat Kṛṣṇa ieders eerbiedwaardige object is, bood hij keer op keer zijn eerbetuïgingen aan Hem, die alles belichaamt. Uit een gevoel van diep vertrouwen en grote eer en zonder dat hij deze diepe eerbetuïgingen voldoende achtte, boog hij voor Kṛṣṇa neer aan de voorkant, de achterkant, links, rechts en aan alle kanten. Die Śrī Kṛṣṇa beschikt over onbegrensde courage en onmetelijke kracht. Hij is de ziel der zielen en *sarva-svarūpa*, de vorm van alles. Dit wordt ook aangetroffen in de uitspraak van Śukadeva Gosvāmī in *Śrīmad-Bhāgavatam* (10.14.56),

*vastuto jānatām atra kṛṣṇam̐ sthāsnu carīṣṇu ca
 bhagavad-rūpam̐ akhīlam̐ nānyad vastv iha kiñcana*

Degenen in deze wereld, die Śrī Kṛṣṇa bevatten, zoals Hij is, nemen alle dingen, hetzij bewegend of niet-bewegend, als Zijn manifestaties waar. Zulke bevrijde zielen zien geen andere realiteit.

VERZEN 41 – 42

सखेति मत्वा प्रसभं यदुक्तं
हे कृष्ण हे यादव हे सखेति
अजानता महिमानं तवेदं
मया प्रमादात्प्रणयेन वापि

यच्चावहासार्थमसत्कृतोऽसि
विहारशय्यासनभोजनेषु
एकोऽथ वाप्यच्युत तत्समक्षं
तत्क्षामये त्वामहमप्रमेयम्

*sakheti matvā prasabham yad uktam
he kṛṣṇa he yādava he sakheti
ajānatā mahimānam tavedam
mayā pramādāt praṇayena vāpi*

*yac cāvahāsārtham asat-kṛto ‘si
vihāra-śayyāsana-bhojaneṣu
eko ‘tha vāpy acyuta tat-samakṣam
tat kṣāmaye tvām aham aprameyam*

sakhā – een vriend; *iti* – als; *matvā* – denken; *prasabham* – onbedachtzaam; *yat* – dat; *uktam* – werd gezegd; *he kṛṣṇa* – O Kṛṣṇa; *he yādava* – O beste der Yādu’s; *he sakhā* – O vriend; *iti* – dus; *ajānatā* – door niet te weten; *mahimānam* – glorie; *tava* – Jouw; *idam* – deze; *mayā* – door mij; *pramādāt* – uit onvoorzichtigheid; *praṇayena* – uit genegenheid; *vā api* – of anders; *yat* – waardoor; *ca* – en; *avahāsa-artham* – om te schertsen; *asat-kṛtaḥ* – onteerd; *asi* – Je was; *vihāra-śayyā-āsana-bhojaneṣu* – bij het sporten, ontspannen, zitten en eten; *ekaḥ* – alleen; *atha* – of anders; *vā api* – of anders; *acyuta* – O

Acyuta; *tat-samakṣam* – in aanwezigheid van vrienden; *tat* – daarvoor; *kṣā-maye* – vraag vergeving; *tvam* – Jou; *aham* – ik; *aprameyam* – onmetelijk.

Zonder Jouw glorie te kennen en omdat ik hetzij onbedachtzaam was of omdat ik Jou op toegenegen wijze als mijn vriend beschouwde, heb ik me gedachtenloos tot Jou gericht met “O Kṛṣṇa”, “O Yādava”, “O Sakhā” enzovoort. O Acyuta, indien ik Jou al schertsend enig gebrek aan respect heb getoond, hetzij met Jou onder vier ogen of in aanwezigheid van vrienden bij het sporten, ontspannen, zitten of eten, smeed ik Jou tot in oneindigheid me hiervoor te vergeven.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: “Alas, alas! Ik heb ontelbaar veel overtredingen begaan tegen Jou, de eigenaar van het hoogste vermogen (*aiśvarya*).” Op deze manier betreurde Arjuna zich, terwijl hij dit vers sprak, dat begint met *sakheti*. Arjuna zegt, “O Kṛṣṇa” enzovoort, hetgeen betekent ‘Jij, Kṛṣṇa, staat bekend als de zoon van Vasudeva, een mens, dat niet beroemd is en zelfs bekend staat als een *ard-dharathi* (iemand die assistentie nodig heeft om een enkele tegenstander te verslaan). Maar ik, Arjuna, ben een *atirathi* (iemand die het in zijn eentje tegen een onbepaald aantal krijgers opneemt) en ik ben gevierd als de zoon van Koning Pāṇḍu’. “O Yādava” betekent, ‘Jij werd in de Yadudynastie geboren en hebt geen koninkrijk, terwijl ik in de dynastie van Puru werd geboren en daarom uit een koninklijk geslacht kom. Maar toch is de vriendschapsrelatie, die ik met Jou heb, niet vanwege Jouw voorvaders of dynastie; die is vanwege Jou. Ik had alleen vriendschappelijke bedoelingen, toen ik op onbedachtzame wijze beledigende woorden sprak. Om die reden smeed ik om Jouw vergeving.’ Deze woorden hebben betrekking op de volgende uitspraak.

“Vanwege de waanzin was de genegenheid, die ik bij het sporten en grappen maken met Jou tot uitdrukking bracht, een belediging van de glorie van Jouw universele gedaante. Met andere woorden,

ik heb Jou, hetzij onder vier ogen of in aanwezigheid van vrienden, beledigd met sarcastische woorden, zoals ‘Je bent betrouwbaar’, of ‘Je bent vrij van bedrog en erg eenvoudig’. Ik smeed om Jouw vergeving voor duizenden van dergelijke overtredingen. O Bhagavān! Vergeef me alsjeblieft. Ik smeed het Jou!”

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Toen Arjuna de uiterst majestueuze, universele gedaante van Śrī Kṛṣṇa zag, welke een manifestatie van Zijn vermogen is, kwam de kennis van Śrī Kṛṣṇa’s rijkdom in hem naar boven en vergat hij zijn natuurlijke relatie als vriend van Hem. Arjuna betreurt al die keren, dat hij zich vriendschappelijk tot Kṛṣṇa richtte, “O Sakhā! O Yādava! O Kṛṣṇa!” en smeekt keer op keer om Zijn vergeving.

VERS 43

पितासि लोकस्य चराचरस्य
त्वमस्य पूज्यश्च गुरुर्गुरीयान्
न त्वत्समोऽस्त्यभ्यधिकः कुतोऽन्यो
लोकत्रयेऽप्यप्रतिमप्रभाव

*pitāsi lokasya carācarasya
tvam asya pūjyaś ca gurur gurīyān
na tvat-samo ‘sty abhyadhikah kuto ‘nyo
loka-traye ‘py apratima-prabhāva*

pitā – de vader; *asi* – Jij bent; *lokasya* – van deze wereld; *cara-acarasya* – van bewegende en niet-bewegende wezens; *tvam* – Jij; *asya* – van deze wereld; *pūjyaḥ* – bent eerbiedwaardig; *ca* – en; *guruḥ* – de geestelijk leermeester; *gurīyān* – de meest respectabele peroon; *na* – niet; *tvat-samaḥ* – gelijk aan Jou; *asti* – er is; *abhyadhikah* – groter; *kutaḥ* – waar is; *anyaḥ* – een ander; *loka-traye api* – zelfs in deze drie werelden; *apratia-prabhāva* – O eigenaar van onbetwiste macht.

O eigenaar van onbetwiste macht! Je bent de vader, de meest eerbiedwaardige persoonlijkheid, de guru en de meest geëerde persoon in deze wereld van bewegende en niet-bewegende wezens. Niemand in de drie werelden is Jouw gelijke, dus wie kan mogelijkwijs groter zijn dan Jij?

VERS 44

तस्मात्प्रणम्य प्रणिधाय कायं
 प्रसादये त्वामहमीशमीड्यम्
 पितेव पुत्रस्य सखेव सख्युः
 प्रियः प्रियायार्हसि देव सोढुम्

*tasmāt praṇamya praṇidhāya kāyam
 prasādaye tvām aham īsam idyam
 piteva putrasya sakheva sakhyuḥ
 priyaḥ priyāyārhasi deva soḍhum*

tasmāt – aldus; *praṇamya* – eerbetuigingen aanbieden; *praṇidhāya* - neerval-
 len (aan Jouw lotusvoeten); *kāyam* – mijn lichaam; *prasādaye* – pleit om
 gratie; *tvām* – van Jou; *aham* – ik; *īsam* – God; *idyam* – gebeden waardig;
pitā – een vader; *iva* – zoals; *putrasya* – met zijn zoon; *sakhā* – een vriend;
iva – zoals; *sakhyuḥ* – met zijn vriend; *priyaḥ* – als een minnaar; *priyāyā* –
 met zijn geliefde; *arhasi* – Je zou; *deva* – O Godheid; *soḍhum* – vergeven.

Daarom leg ik als eerbetuiging mijn lichaam neer aan Jouw lotusvoeten. O aanbiddelijke Allerhoogste Bhagavān, ik verzoek Je om me gratie te verlenen. O Bhagavān, zoals een vader zijn zoon geeft, een vriend zijn vriend verdraagt, of zoals een minnaar zijn geliefde ontziet, zo zou Jij mijn overtredingen moeten vergeven.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: De zin *kāyam praṇidhāya* betekent ‘als een stok op de grond vallen’.

VERS 45

अदृष्टपूर्वं हृषितोऽस्मि दुष्ट
भयेन च प्रव्यथितं मनो मे
तदेव मे दर्शय देव रूपं
प्रसीद देवेश जगन्निवास

*adr̥ṣṭa-pūrvam hr̥ṣito 'smi dr̥ṣṭvā
bhayena ca pravyathitam mano me
tad eva me darśaya deva rūpam
prasīda deveśa jagan-nivāsa*

adr̥ṣṭa-pūrvam – hetgeen dat niet eerder is gezien; *hr̥ṣitaḥ* – ben dolgelukkig; *asmi* – ik; *dr̥ṣṭvā* – heb gezien; *bhayena* – uit angst; *ca* – maar; *pravyathitam* – uiterst verstoord; *manaḥ* – verstand; *me* – mijn; *tad* – dat (bekend); *eva* – zowaar; *me* – mij; *darśaya* – toon; *deva* – O Bhagavān; *rūpam* – gedaante; *prasīda* – wees alsjeblijft genadig; *deva-īśa* – O God der goden; *jagan-nivāsa* – O woonplaats van het universum.

O Bhagavān! Nadat ik deze universele gedaante van Jou, die nooit eerder is gezien, heb aanschouwd, ben ik dolgelukkig, maar mijn hoofd is door angst helemaal in de war. O Deveśa – God der goden – laat me nu alsjeblijft ook Jouw vierarmige gedaante zien. O Jagan-nivāsa – toevlucht van het universum – wees me alsjeblijft genadig.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Arjuna zegt, “Bij het zien van deze universele gedaante van Jou, die nooit eerder werd gezien, ben ik in een jubelstemming. Op hetzelfde moment is door vrees mijn verstand verontrust vanwege de angstaanjagende verschijningen. Laat me daarom Jouw gedaante zien als de zoon van Vasudeva, het toppunt van lieflijkheid, die mij miljoenen keren meer dierbaar is dan mijn eigen leven. Wees alsjeblijft barmhartig. Ik heb genoeg gezien van Jouw rijkdom en vermogens. Ik erken, dat Jij alleen Deveśa bent, de

God en bestuurder van alle halfgoden, en Jagan-nivāsa, de rustplaats van het universum.”

Toen Arjuna de universele gedaante zag, kon hij Kṛṣṇa's oorspronkelijke, menselijke gedaante niet meer zien, zelfs al bleef Kṛṣṇa naast hem aanwezig. Dit kwam omdat die oorspronkelijke gedaante door *yogamāyā* werd verhuld. Dit wordt hieruit begrepen.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Śrī Kṛṣṇa is *asamordhva-tattva*, hetgeen betekent, dat niemand aan Hem gelijk is, of groter is dan Hij. Met betrekking hiertoe zegt Bhagavān Zelf, “*ma-māham evābhirūpaḥ kaivalyād...* – Ik ben *advītya-puruṣa*, één zonder tweede. Alleen Ik ben gelijk aan Mezelf. Niemand is aan Mij gelijk, laat staan groter dan Ik” *Śrīmad-Bhāgavatam* (5.3.17). Ook in de *Śvetāśvatara Upaniṣad* (6.8) wordt gezegd, “*na tat-samaś cābhyadhikaś ca dṛśyate* – niemand is gelijk aan Bhagavān, laat staan groter dan Hij.”

In *Śrī Caitanya-caritāmṛta* (*Madhya-līlā* 20.152) wordt gezegd,

*kṛṣṇera svarūpa-vicāra śuna, sanātana
advaya-jñāna-tattva, vraje vrajendra-nandana*

O Sanātana, hoor alsjeblijft over de eeuwige *svarūpa* van Śrī Kṛṣṇa. Hoewel Hij de Absolute Waarheid zonder dualiteit is, is Hij eeuwigdurend als de zoon van Nanda Mahārāja in Vraja aanwezig.

Śrī Kṛṣṇa's macht is onbevattelijk. Hij is de aanbiddelijke vader en de oorspronkelijke geestelijk leermeester van de hele bewegende en niet-bewegende wereld. Hij alleen is de hoogst eerbiedwaardige Realiteit en het object voor dienstverlening door de *jīvas*. Arjuna nam dit in overweging en betuigde keer op keer zijn eer en zei, “In deze wereld neemt een vader de fouten van zijn zoon niet bijster serieus, of een vriend de fouten van zijn vriend, of een minnaar de fouten van zijn geliefde. Jij bent Śrī Bhagavān, toch ga Je op genadevolle wijze met alle toegewijden om in de relaties van vriend-

schap, ouderschap en amoureuze liefde op gelijke voet, hetgeen Jou geluk en blijdschap schenkt. Hoewel mijn voorgaande houding jegens Jou tegen het perspectief van Jouw hoogste positie niet juist was, was het wel juist in termen van onze eeuwige, vriendschappelijke relatie. Wees daarom tevreden met mij.

“Voorheen had ik Jouw universele gedaante niet gezien. Nu is mijn nieuwsgierigheid bevredigd. Ofschoon ik me gelukkig voel bij het zien ervan, is mijn hoofd in de war vanwege zijn gruwelijke gestalten. Laat me daarom alsjeblieft Jouw gedaante zien van Vasudeva-nandana, de zoon van Vasudeva, het hoogtepunt van beminlijkheid, die mij miljoenen keren dierbaarder is dan mijn eigen leven.” Terwijl de menselijke gedaante van Vasudeva-nandana Kṛṣṇa pal voor Arjuna aanwezig was, toen hij de universele gedaante aanschouwde, werd deze door *yogamāyā* verhuld. Daarom kon Arjuna Hem niet zien en verzocht Hem Zijn vierarmige gedaante te tonen.

VERS 46

किरीटिनं गदिनं चक्रहस्तम्
इच्छामि त्वां द्रष्टुमहं तथैव
तेनैव रूपेण चतुर्भुजेन
सहस्रबाहो भाव विश्वमूर्ते

kiriṭīnam gadinam cakra-hastam
icchāmi tvām draṣṭum aham tathaiva
tenaiva rūpeṇa catur-bhujena
sahasra-bāho bhāva viśva-mūrte

kiriṭīnam – een kroon dragen; *gadinam* – een knots vasthouden; *cakra-hastam* – werpschijf in de hand; *icchāmi* – wens; *tvām* – Jou; *draṣṭum* – te zien; *aham* – ik; *tathā eva* – zoals dat; *tena* – in dat; *eva* – zeker; *rūpeṇa* – gedaante; *catur-bhujena* – met vier armen; *sahasra-bāho* – O duizendarmige; *bhāva* – wees aanwezig; *viśva-mūrte* – O universele gedaante.

Ik verlang ernaar Jou in de gedaante te zien, die met kroon, knots en werpschijf is getooid. O duizendarmige, O gedaante van het universum, wees zo goed Jouw vierarmige verschijning te manifesteren.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: “Als Je me ooit in de toekomst Jouw *aiśvarya* gedaante toont, laat me dan alsjeblijft alleen Jouw menselijke gedaante zien als de zoon van Vasudeva, die ik eerder zag. Toon me alsjeblijft die uiterst mooie gedaante, die zegen geeft aan mijn innerlijk oog. Die menselijke gedaante is niet *adr̥ṣṭa-pūrvā* (voorheen ongezien) in tegenstelling tot deze huidige universele gedaante. De rijkdom van de universele gedaante, die onderdeel is van Jouw goddelijk spel, spreekt mij niet erg aan.”

Met deze intentie zegt Arjuna, “Geef me alsjeblijft *darsana* van de gedaante, die ik eerder zag, die een goddelijke, kostbare helm van juwelen draagt. Met andere woorden, ik wil de gedaante zien, die Jij aan Jouw ouders toonde op het moment van Jouw geboorte. O Vivamūrti – iemand die de vorm van het universum aanneemt; O Sahasra-bāho – iemand met duizenden armen; trek alsjeblijft de huidige universele gedaante terug en verschijn in Jouw vierarmige gedaante.”

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: De *svarūpa* van Kṛṣṇa is die van een jongen (*nava-kīśora*), een knappe danser gekleed als koeherder met een fluit in Zijn hand. Dit is Kṛṣṇa’s eeuwige gedaante. Hoewel Hij de belichaming is van alle bekoorlijkheid (*madhūrya*), is desondanks de majestueuze rijkdom (*aiśvarya*) ook volkomen in Hem aanwezig. *Aiśvarya* kan manifest zijn of niet, maar indien de activiteiten, die voor menselijk spel gepast zijn, niet worden overschreden, wordt het zeker *mādhurya* genoemd. Bijvoorbeeld, het doden van Pūtanā had plaats, toen Kṛṣṇa baby was, maar deze manifestatie van *aiśvarya* overschreed niet in het minst Zijn babygedrag. *Aiśvarya* is *aiśvarya*, wanneer een gevoel van rijkdom

de activiteiten van een menselijk wezen overschrijdt. Op het moment van Zijn geboorte bijvoorbeeld, verscheen Śrī Kṛṣṇa in vol ornaat voor Vasudeva en Devakī met kostuum en diverse ornamenten, hetgeen de activiteiten van een mensenkind overtreft. Dit wordt *aiśvarya-mayī-līlā* genoemd.

Hetgeen Arjuna hier ziet als de universele gedaante is *aiśvarya-mayī-līlā*. Naderhand bad hij om Kṛṣṇa's vierarmige gedaante te zien, die hem bekend was, omdat deze gepast was voor Śrī Kṛṣṇa's menselijke activiteiten. Als Śrī Kṛṣṇa Zijn spel met de Yādava's en de Pāṇḍava's in Zijn tweearmige gedaante uitvoerde, manifesteerde Hij soms ook Zijn vierarmige gedaante. Het spel in Dvārakā bevat enig vertoon van rijkdom (*aiśvarya-mayī*), maar al het spel en vermaak in Vraja is vol zoetheid (*mādhurya-mayī*) en is menselijk (*naravat*).

Toen Arjuna Aśvatthāmā, de moordenaar van de vijf zonen van Draupadī, met touwen vastbond en hem aan haar voeten bracht, vergaf Draupadī Aśvatthāmā. Bhīma daarentegen kon hem niet vergeven en wilde hem doden. Om de geloften van beiden te beschermen en ook om de scherpte van Arjuna's intelligentie te toetsen manifesteerde Śrī Kṛṣṇa op dat moment Zijn vierarmige gedaante. *Śrīmad-Bhāgavatam* (1.7.52) verklaart,

*nīśamya bhīma-gaditaṁ draupadyāś ca catur-bhujāḥ
ālokya vadanāṁ sakhyur idam āha hasann iva*

Nadat Hij de argumenten van Bhīma, Draupadī en anderen had aangehoord, wendde de vierarmige Śrī Kṛṣṇa Zich tot Zijn dierbare vriend Arjuna en glimlachte.

Toen Kṛṣṇa eens grapjes maakte met Rukmiṇī, kon ze de betekenis van Zijn woorden niet bevatten en viel flauw. Op dat moment manifesteerde Kṛṣṇa Zijn vierarmige gedaante en tilde haar met twee armen op. Met Zijn twee andere armen fatsoeneerde Hij haar kap-

sel en veegde haar gezicht af. Zoals wordt gezegd in *Śrīmad-Bhāgavatam* (10.60.26),

*paryāṅkād avaruhyāsu tām uthāpya catur-bhujāḥ
keśan samuhya tad-vaktraṁ prāmṛjat padma-pāṇinā*

Bhagavān stond snel van de bank op, manifesteerde een vierarmige gedaante, streek het haar van Rukmiṇī glad en raakte zachtjes haar gezicht met Zijn lotushand aan.

Tijdens Zijn tijdverdrijf in Vraja verdween Kṛṣṇa eens plotseling van de *rāsa-līlā*. Hij manifesteerde Zijn vierarmige gedaante op het pad, waar de *gopīs* naar Hem liepen te zoeken. Toen ze Hem zagen, boden ze hun eerbetuigingen aan en liepen door op zoek naar de tweearmige Śyāmasundara. In de tussentijd kwam Śrīmatī Rādhikā, de belichaming van *mahābhāva*, aanlopen. Bij het zien van Haar raakte Kṛṣṇa overweldigd en ondanks dat Hij grote moeite deed, was Hij niet in staat Zijn vierarmige verschijning vast te houden, die dan ook in Zijn tweearmige gedaante verdween.

Śrīla Bhaktivinoda Ṭhākura citeert Arjuna, zoals hij gezegd zou hebben, “Nu wil ik Jouw vierarmige gedaante zien, waarin Je een kroon op Jouw hoofd draagt en een knots, een werpschijf en andere wapens in Jouw handen houdt. Je manifesteerde de huidige universele gedaante met duizenden armen uit Jouw vierarmige gedaante. O Kṛṣṇa, ik heb zonder twijfel begrepen, dat deze tweearmige gedaante van Śyāmasundara volkomen transcendentaal is en de hoogste Waarheid omvat. Deze is eeuwig en juist deze gedaante trekt alle *jīvas* aan. De vierarmige gedaante van Śrī Nārāyaṇa bestaat eeuwigdurend als de weelderige spelmanifestatie (*aiśvarya-vilāsa*) van Jouw tweearmige Śyāmasundara gedaante. Op het moment van de schepping manifesteert deze gigantische gedaante zich uit die vierarmige Nārāyaṇa gedaante. Door deze hogere kennis is mijn nieuwsgierigheid bevredigd.”

VERS 47

श्री भगवान् उवाच
मया प्रसन्नेन तवार्जुनेदं
रूपं परं दर्शितमात्मयोगात्
तेजोमयं विश्वमनन्तमाद्यं
यन् मे त्वदन्येन न दृष्टपूर्वम्

*śrī bhagavān uvāca –
mayā prasannena tavārjunedaṁ
rūpaṁ paraṁ darśitam ātma-yogāt
tejo-mayaṁ viśvam anantam ādyam
yan me tvad anyena na dṛṣṭa-pūrvam*

śrī bhagavān uvāca – de alvermogenende Bhagavān zei; *mayā* – door Mij; *prasannena* – verheugd zijn; *tava* – met jou; *arjuna* – O Arjuna; *idam* – deze; *rūpaṁ* – gedaante; *paraṁ* – hoogste; *darśitam* – is getoond; *ātma-yogāt* – Mijn persoonlijke mystieke vermogen; *tejah-mayam* – overvloedig; *viśvam* – universeel; *anantam* – ongelimiteerd; *ādyam* – oorspronkelijk; *ya* – hetgeen; *me* – Mij; *tvat* – dan jij; *anyena* – door iemand anders; *na dṛṣṭa-pūrvam* – is niet eerder gezien.

Śrī Bhagavān zei: O Arjuna, omdat Ik verheugd ben met jou, heb Ik jou middels Mijn onbevattelijke yogamāyā-śakti Mijn overvloedige, onbegrensde en vooraanstaande universele gedaante getoond. Jij bent de enige, die deze gedaante ooit heeft gezien.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: “O Arjuna, je bad aan Mij, ‘O Puruṣottama, ik zou willen, dat Jij me Jouw majestueuze en weelderige gedaante toont’ (*Gītā* 11.3) en vervolgens heb Ik jou de persoonlijkheid van die universele gedaante (*viśvarūpa puruṣa*) getoond, die slechts een deelaspect van Me is. Waarom raakt jouw verstand bij het zien ervan in de war? Bovendien wil je nu Mijn menselijke gedaante zien

en smee je Mij, ‘Wees genadig, wees genadig!’ Waarom spreek je op deze verrassende wijze? Ik toonde Mijn universele gedaante aan jou en aan niemand anders, omdat Ik blij was met jou. Maar behalve jij heeft niemand deze ooit gezien. Waarom wil je hem niet langer zien?”

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VRṬTI: Bhagavān Śrī Kṛṣṇa vertelde Arjuna, “Op jouw verzoek heb Ik jou Mijn deelaspect getoond, Mijn weelderige, universele gedaante door middel van Mijn onbevattelijke vermogen. Ik deed dit, omdat Ik over jou verheugd was.” In het commentaar van Śrī Baladeva Vidyābhūṣaṇa heeft hij deze manifestatie van Kṛṣṇa vergeleken met een waardevolle edelsteen en een uitgesproken toneelspeler. Hoewel een waardevolle edelsteen slechts één object is, kan het door zijn diverse kleuren te tonen vele toeschouwers plezier geven. Op dezelfde manier kan een goed acteur zijn toeschouwers boeien door in uiteenlopende rollen te verschijnen. Op dezelfde manier manifesteerde Kṛṣṇa de universele gedaante, die in Hem aanwezig is, ofschoon Kṛṣṇa één is. Dit is de verborgen betekenis van Kṛṣṇa’s uitspraak.

Kṛṣṇa zei wederom, “Door jou hebben de halfgoden en vele toegewijden deze gedaante ook gezien. Niemand had deze ooit eerder aanschouwd. Toen ik als boodschapper van de Pāṇḍava’s naar de vergadering van Duryodhana ging en op diverse manieren probeerde de Kaurava’s over te halen om de helft van het koninkrijk aan de Pāṇḍava’s te geven, probeerde de verdorven Duryodhana Me te arresteren. Ik manifesteerde daar op dat moment Mijn universele gedaante ten overstaan van Dhṛtarāṣṭra, de koningen van verscheidene staten en vele andere notabelen, maar Bhiṣma, Droṇa en alle *ṛṣis*, die in de bijeenkomst aanwezig waren, konden de uitstraling van Mijn gedaante niet verdragen en sloten hun ogen. Op verzoek van Dhṛtarāṣṭra gaf Ik hem slechts een moment de goddelijke visie, zodat hij die gedaante van Mij kon zien. Maar jij, Arjuna, bent Mijn

vriend en daarom heb Ik aan jou deze gedaante geopenbaard, die niemand anders ooit heeft gezien, omdat Ik in jou verheugd ben.”

VERS 48

न वेदयज्ञाध्ययनेन दानैर्
न च क्रियाभिर्न तपोभिरुग्रैः
एवंरूपः शक्य अहं नुलोके
द्रष्टुं त्वदन्येन कुरुप्रवीर

*na veda-yajñādhyayanair na dānair
na ca kriyābhir na tapobhir ugraiḥ
evam-rūpaḥ śakya ahaṁ nṛ-loke
draṣṭum tvad anyena kuru-pravīra*

na – niet; *veda* – de Veda’s; *yajña* – door uitvoeren van offers; *adhyayanaiḥ* – door de studie van; *na* – niet; *dānaiḥ* – door liefdadigheid; *na* – niet; *ca* – en; *kriyābhiḥ* – door ritualistische activiteiten; *na* – niet; *tapobhiḥ* – soberheden; *ugraiḥ* – door zware; *evam-rūpaḥ* – op deze manier; *śakyaḥ* – mogelijk; *aham* – Ik; *nṛ-loke* – in deze mensenwereld; *draṣṭum* – te zien; *tvad anyena* – anders dan door jou; *kuru-pravīra* – O superheld van de Kuru’s.

O grote held van de Kuru’s, behalve jij heeft niemand in deze wereld de universele gedaante van Mij gezien. Deze gedaante kan niet worden gezien door studie van de Veda’s, offers, liefdadigheid, rituelen, of zware boetedoening.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Śrī Bhagavān zegt, “Het vermogen om de gedaante, die Ik jou heb getoond, waar te nemen kan niet worden verkregen door processen, zoals studie van de Veda’s. Ik kan niemand dan alleen jou deze gedaante laten zien. Vestig jouw besluitvaardigheid alleen op die uiterst zeldzame gedaante en bedenk, dat je het meest onbereikbare object hebt bereikt. Waarom wil je

dan na deze zeer zeldzame gedaante te hebben aanschouwd weer Mijn menselijke gedaante zien?”

SĀRĀRTHA-VARṢĪNĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Śrīla Bhaktivinoda Ṭhākura citeert Kṛṣṇa, zoals Hij gezegd zou hebben, “O beste der Kurustrijders, niemand in deze wereld heeft deze universele gedaante, die wordt gemanifesteerd door Mijn *yogamāyā-śakti*, ooit gezien, zelfs niet met hun studie van de Veda’s of hun uitvoering van offers, liefdadigheid, religieuze activiteiten of zware soberheden. Jij bent de enige, die Hem heeft gezien. Al die *jīvas*, die de positie van halfgod hebben bereikt, aanschouwen en herinneren zich Mijn universele gedaante in hun goddelijk oog en verstand. Degenen, die op dit aardse vlak door begoocheling gebonden zijn en door onwetendheid zijn afgedekt, kunnen deze goddelijke gedaante niet waarnemen, maar Mijn toegewijden, die met Mij in *yoga* (vereniging) zijn verbonden en altijd in de eeuwig bewuste Realiteit zijn verankerd, transcenderen zowel begoocheling als goddelijkheid. Zij voelen zich niet op hun gemak met deze gedaante, maar hunkeren ernaar om Mijn eeuwige, transcendentaal supermooie, menselijke gedaante te zien, evenals jij.”

VERS 49

मा ते व्यथा मा च विमूढभावो
दूष्णं र्ज्यं घोरमीदृङ् ममेदम्
व्यपेतभीः प्रीतमनाः पुनस्त्वं
तदेव मे रूपमिदं प्रपश्य

*mā te vyathā mā ca vimūḍha-bhāvo
dṛṣṭvā rñpaṁ ghoram idrñ mamedam
vyapeta-bhīḥ prīta-manāḥ punas tvam
tad eva me rūpam idaṁ prapaśya*

mā te – je moet niet zijn; *vyathā* – angstig; *ma* – doe niet; *ca* – en; *vimūḍha-bhāvaḥ* – van streek; *dṛṣtvā* – hebt gezien; *rūpam* – gedaante; *ghoram* – verschrikkelijk; *īdṛk* – zulk; *mama* – van Mij; *idam* – dit; *vyapeta-bhīḥ* – zonder angst; *prīta-manāḥ* – wees opgewekt; *punaḥ* – weer; *tvam* – jij; *tat eva* – juist die; *me* – van Mij; *rūpam* – (vierarmige) gedaante; *idam* – deze; *prapaśya* – aanschouwen.

Wees niet bang en schrik niet door het zien van deze gruwelijke verschijning. Wees weer vrij van angst en opgewekt. Aanschouw tot jouw volle tevredenheid Mijn mooie, vierarmige gedaante.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: “O Bhagavān, waarom zegen Je me niet? Je wilt me met alle geweld deze gedaante tonen, ook al wil ik het niet. Ik krijg last van mijn lichaam en mijn verstand loopt vast bij het zien van Jouw majestueuze gedaante. Ik val herhaaldelijk flauw. Ik betuig mijn eer aan Jouw hoogste vorm van rijkdom en vermogen vanaf een afstand, maar ik zal Jou nooit meer vragen me dit te laten zien. Vergeef me hiervoor alsjeblieft. Vergeef me alsjeblieft! Toon me alsjeblieft het vollemaansgezicht van Jouw menselijke gedaante, waarmee Je de nectar van Jouw lieve glimlach rondsprekelt. Laat me die alsjeblieft zien!”

Śrī Bhagavān spreekt dit vers, dat begint met *mā te*, om soelaas te bieden aan een geschrokken Arjuna.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Arjuna werd erg bang en opgewonden bij het zien van de verschrikkelijke universele gedaante. Śrī Bhagavān kalmeerde hem en zei, “Wees niet bang of opgewonden. Toen Draupadī werd beledigd in de bijeenkomst van Duryodhana, bleven Bhiṣma, Droṇācārya en anderen zwijgen. Zelfs Yudhiṣṭhira en de andere Pāṇḍava’s konden haar niet beschermen en bleven naar de grond zitten kijken. Duryodhana, Karṇa en anderen hebben haar met diverse sarcastische opmerkingen voor schut gezet en Duḥśāsana sloeg op zijn dijbeen en trok met volle kracht

aan de kleding van Draupadī. In die hopeloze situatie gaf Draupadī zich volkomen aan Mij over. Op dat moment nam Ik Me voor de onreligieuze en verdorven Duryodhana en al zijn volgelingen uit te roeien. Daarom ga Ik deze massaslachting zeker uitvoeren. Jij bent eenvoudig een instrument. Ik heb je Mijn wraakzuchtige, gruwelijke, vernietigende gedaante laten zien eenvoudig om jou hierin vertrouwen te geven. Je bent Mijn eeuwige vriend; daarom weet Ik, dat deze gedaante voor jou niet prettig overkomt. Kijk nu zonder vrees naar de gedaante, die je Me gevraagd hebt aan jou te tonen.”

Śrīla Bhaktivinoda Ṭhākura citeert Kṛṣṇa, zoals Hij gezegd zou hebben, “Dwaze figuren hebben er geen fiducie in om deze *viśvarūpa* te schouwen. Door het zien van deze verschrikkelijke gedaante moet je niet opgewonden of in de war raken. Mijn toegewijden zijn rustig en geven de voorkeur aan Mijn transcendentale menselijke gedaante. Daarom geef Ik jou de zegen, zodat je vanwege Mijn universele gedaante niet opgewonden of in de war raakt. De toegewijden, die tot Mijn lieflijke bekoorlijkheid (*mādhurya*) worden aange trokken, hebben geen boodschap aan deze *viśvarūpa*. Aangezien jij in Mijn spel, Mijn *līlā-sakhā*, Mijn vriend bent, ben jij in al Mijn spel en vermaak bedoeld een instrument te zijn. Het is voor jou niet gepast om op deze manier in de war te raken. Geef nu jouw angst op en kijk met een opgewekt gevoel naar Mijn eeuwige, menselijke gedaante.”

VERS 50

सञ्जय उवाच
 इत्यर्जुनं वासुदेवस्तथोक्त्वा
 स्वकं रूपं दर्शयामास भूयः
 आश्वासयामास च भीतमेनं
 भूत्वा पुनः सौम्यवपुर्महात्मा

sañjaya uvāca –

ity arjunam vāsudevas tathoktvā

svakam rūpaṃ darśayām āsa bhūyah

āśvāsayām āsa ca bhītam enam

bhūtvā punaḥ saumya-vapur mahātmā

sañjaya uvāca – Sañjaya zei; *iti* – aldus; *arjunam* – tegen Arjuna; *vāsudevaḥ* – zoon van Vasudeva; *tathā* – en; *oktvā* – spreken; *svakam* – Zijn persoonlijke; *rūpaṃ* – (vierarmige) gedaante; *darśayām āsa* – toonde; *bhūyah* – verder; *āśvāsayām āsa* – troostte; *ca* – en; *bhītam* – tegen de geschrokken (Arjuna); *enam* – dat; *bhūtvā* – door te worden; *punaḥ* – weer; *saumya-vapur* – de zachtmoedige gedaante; *mahā-ātmā* – de edelmoedige.

Sañjaya zei: Aldus te hebben gesproken toonde Śrī Kṛṣṇa, de uiterst edelmoedige zoon van Vasudeva, wederom Zijn vierarmige gedaante. Daarna troostte Hij de geschrokken Arjuna door Zijn zachtmoedige, tweearmige gedaante aan te nemen.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Nadat Śrī Bhagavān op deze wijze de zeer wraakzuchtige gedaante van Zijn deelexpansie had getoond, liet Hij zijn vierarmige gedaante zien, een combinatie van zowel lieflijkheid als vermogen en rijkdom gedecoreerd met helm, knots, werpschijf enzovoort, zoals Arjuna had verzocht. Die edelmoedige Allerhoogste Persoonlijkheid manifesteerde toen weer Zijn vriendelijke, tweearmige gedaante gedecoreerd met armbanden, oorkettingen, tulband, gele *pītāmbara* en andere ornamenten en gaf zodoende vertroosting aan de geschrokken Arjuna.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Sañjaya beschrijft, wat er vervolgens gebeurde. Bhagavān Śrī Kṛṣṇa trok Zijn duizendhoofdige gedaante terug en manifesteerde Zijn vierarmige gedaante, die zo donker was als de blauwe lotus. Hij had deze gedaante gemanifesteerd als Devaki-nandana in de gevangenis van Koning Kaṁsa.

Tenslotte gaf Hij vertroosting aan de geschrokken Arjuna door Zijn meest liefvallige, tweearmige gedaante te manifesteren.

VERS 51

अर्जुन उवाच
दृष्ट्वेदं मानुषं रूपं तव सौम्यं जनार्दन
इदानीमस्मि संवृत्तः सचेताः प्रकृतिं गतः

*arjuna uvāca –
dṛṣṭvedaṁ mānuṣaṁ rūpaṁ tava saumyaṁ janārdana
idānīm asmi saṁvṛtaḥ sa-cetāḥ prakṛtiṁ gataḥ*

arjuna uvāca – Arjuna zei; *dṛṣṭvā* – zien; *idam* – deze; *mānuṣam* – menselijke; *rūpaṁ* – gedaante; *tava* – van Jou; *saumyam* – innemend; *jana-ārdana* – O Jij die het hart van alle wezens inspireert; *idānīm* – nu; *asmi saṁvṛtaḥ* – ik ben geworden; *sa-cetāḥ* – bewust; *prakṛtim* – naar mijn voorgaande natuur; *gataḥ* – ben teruggekeerd.

Arjuna zei: O Janārdana, mijn hart is verrukt bij het zien van Jouw innemende, menselijke gedaante en ik ben weer in mijn normale conditie teruggekeerd.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Bij het zien van de meest bekoorlijke gedaante van Śrī Kṛṣṇa en met het gevoel in een zee van zegen te worden ondergedompeld zei Arjuna, “Nu ik ben teruggekeerd naar mijn normale staat (*prakṛtim*), is mijn hart vol blijdschap.”

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Toen zag Arjuna, die weer vrij was van al zijn angst, Śrī Kṛṣṇa eerst in Zijn zeer liefdevolle, vierarmige gedaante en daarna in Zijn tweearmige Śyāmasundara gedaante. In grote verrukking zei Arjuna, “O Janārdana, nu ik Jouw zeer geliefde, menselijke gedaante zie, heb ik mijn gemoedsrust teruggevonden en ben teruggekeerd in mijn normale conditie.”

Meestal voerde Śrī Kṛṣṇa Zijn spel en vermaak met de Yādava's en de Pāṇḍava's uit in Zijn tweearmige gedaante (*dvibhuja-rūpa*), maar soms voerde Hij ze ook uit in Zijn vierarmige gedaante (*caturbhuja-rūpa*). Daarom wordt Zijn vierarmige gedaante ook als menselijk beschouwd. In *Śrīmad-Bhāgavatam* (7.15.75) beschrijft Nārada Muni de menselijke gedaante van Śrī Kṛṣṇa aan Mahārāja Yudhiṣṭhira, “*gūḍham paraṁ bhrama manuṣya-liṅgam – Śrī Kṛṣṇa is de Absolute Waarheid verborgen in een menselijke gedaante.*”

VERS 52

श्री भगवान् उवाच
सुदुर्दर्शमिदं रूपं दृष्टवान् असि यन् मम
देवा अप्यस्य रूपस्य नित्यं दर्शनकाङ्क्षिणः

*śrī bhagavān uvāca –
su-durdarśam idaṁ rūpaṁ dr̥ṣṭavān asi yan mama
devā apy asya rūpasya nityaṁ darśana-kāṅkṣiṇaḥ*

śrī bhagavān uvāca – de alvermogende Bhagavān zei; *su-durdarśam* – zeer zelden gezien; *idaṁ* – deze; *rūpaṁ* – gedaante; *dr̥ṣṭavān asi* – je hebt gezien; *yat* – datgene; *mama* – van Mij; *devāḥ* – de goden; *api* – zelfs; *asya* – van deze; *rūpasya* – gedaante; *nityaṁ* – altijd; *darśana-kāṅkṣiṇaḥ* – hunkeren om te zien.

Śrī Bhagavān zei: Deze menselijke gedaante van Mij, die je zojuist hebt gezien, wordt zelden door anderen waargenomen. Zelfs de goden hunkeren voortdurend om van deze gedaante darśana te krijgen.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: In dit vers, dat begint met *su-durdarśam*, en in de volgende twee verzen legt Śrī Bhagavān de glorie uit van de *svarūpa*, die Hij nu aan Arjuna toont. “Zelfs de halfgoden hebben

de aspiratie om deze *svarūpa* te zien, maar dat lukt hen nooit. Maar jij, Arjuna, wilt Mijn *viśvarūpa* niet zien. Dit is logisch, want jij proeft eeuwigdurend de grote bekoorlijkheid (*mādhurya*) van Mijn oorspronkelijke, menselijke gedaante. Hoe kon deze universele gedaante dan jouw oog aantrekken? Ik heb jou gezegend met goddelijke ogen, maar Ik heb jou niet gezegend met een overeenkomstig goddelijk verstand. Daarom kon jij met je hoofd verzonken in Mijn liefdevolle, menselijke gedaante het aanschouwen van Mijn andere [universele] gedaante niet waarderen, ondanks dat Ik jou de goddelijke visie schonk. Als Ik jou een bijpassend, goddelijk verstand had gegeven, was jij ook aan Mijn universele gedaante gehecht geraakt, evenals de halfgoden.”

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: In het huidige vers zet Śrī Kṛṣṇa de glorie van Zijn menselijke gedaante uiteen. Hij breidt het meest uitzonderlijke aspect van Zijn genade naar Arjuna uit en zegt, “Het gebeurt extreem zelden, dat iemand deze menselijke gedaante ziet, die jij nu ziet. Zelfs de halfgoden kunnen deze niet zien. De *Garbha-stotra* (gebeden aan de baarmoeder van Devakī) in Canto Tien van *Śrīmad-Bhāgavatam* stelt vast, dat het zelfs voor de halfgoden moeilijk is om deze gedaante te zien. Jij bent Mijn eeuwige toegewijde, die de enorme bekoring van Mijn menselijke gedaante ervaart. Daarom was de universele gedaante voor jou niet prettig om te zien. Ik gaf jou goddelijke ogen, maar Ik gaf jou geen goddelijk verstand. Als Ik jou een goddelijk verstand had gegeven, was je evenals de halfgoden aan deze universele gedaante gehecht geraakt. Omdat je Mijn eeuwige vriend bent, kun jij jouw *sakhya-bhāva*, of vriendschap met Mij, nooit opgeven, daarom is deze menselijke gedaante voor jou erg plezierig om te zien.”

Śrīla Bhaktivinoda Ṭhākura citeert Kṛṣṇa, zoals Hij gezegd zou hebben, “O Arjuna, de gedaante, die je nu ziet, is uiterst zeldzaam. Zelfs halfgoden, zoals Brahmā en Rudra, hunkeren er voortdurend naar om deze eeuwige gedaante te zien. Als jij jou afvraagt, waarom

deze menselijke gedaante zo zeldzaam is, wanneer deze door iedereen wordt gezien, wil Ik jou deze *tattva* uitleggen. Luister goed.

“Er zijn drie soorten waarneming met betrekking tot Mijn transcendente gedaante als Śrī Kṛṣṇa: *avidvat-pratīti*, *yauktika-pratīti* en *vidvat-pratīti*. *Avidvat-pratīti* is de waarneming van de onwetenden en is alleen gebaseerd op empirische (zintuiglijke) kennis. Zij zien Mijn eeuwige *svarūpa* als werelds en tijdelijk. Met een dergelijke waarneming kan men de hoogste natuur van deze *svarūpa* niet begrijpen. De halfgoden en personen, die prat gaan op hun kennis, beschouwen Mijn *svarūpa* met behulp van redenering, of *divya-pratīti* [*yauktika-pratīti*], als werelds en tijdelijk. Ze aanvaarden de eeuwige realiteit van ofwel Mijn universele gedaante, die het hele universum doordringt, ofwel Mijn onpersoonlijke aspect, dat het universum logenstraft, *nirviśeṣa-brahma*. Zij trekken de conclusie, dat Mijn menselijke gedaante slechts een tijdelijk middel tot vereering is. Door de waarneming, die is gebaseerd op transcendente kennis (*vidvat-pratīti*), realiseren Mijn toegewijden, die over een spirituele visie beschikken, Mijn menselijke gedaante daarentegen als de directe woonplaats van eeuwigheid, kennis en zegen (*sac-cid-ānanda-dhāma*). Deze vorm van gerealiseerde visie is zeldzaam, zelfs voor de halfgoden. Van de halfgoden verlangen alleen Brahmā en Śiva, die zuivere toegewijden van Me zijn, er voortdurend naar Mijn menselijke gedaante te zien. Nu je deze universele gedaante hebt gezien, ben je in staat om met Mijn genade de suprematie van Mijn eeuwige gedaante te begrijpen. Dit komt, omdat jij in zuivere *bhakti* met Mij in vriendschap bent betrokken.”

VERS 53

नाहं वेदैर्न तपसा न दानेन न चेज्यया
शक्य एवविधो द्रष्टुं दृष्टवान् असि यन् मम

*nāhaṁ vedair na tapasā na dānena na cejyayā
śakya evaṁ-vidho draṣṭuṁ drṣṭavān asi yan mama*

na – niet; *aham* – Ik; *vedaiḥ* – door studie van de Veda’s; *na* – noch; *tapasā* – door soberheden; *na* – niet; *dānena* – door charitatieve werken; *na* – noch; *ca* – en; *ījyayā* – door offer; *śakyaḥ* – mogelijk; *evaṁ-vidhaḥ* – op die manier; *draṣṭuṁ* – zien; *drṣṭavān asi* – je hebt gezien; *yan* – datgene; *mama* – Mij.

Deze extreem zeldzame gedaante van Mij, die jij nu ziet, kan niet worden waargenomen louter door de Veda’s te bestuderen, soberheden te beoefenen, liefdadige schenkingen te doen, of offers uit te voeren.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: “Als iemand, zoals jij, Mijn eeuwige, twee-armige, menselijke gedaante probeert te zien en deze beschouwt als de essentie van de menselijke onderneming, is hij niet in staat deze te zien, zelfs niet, als hij procedures volgt, zoals het bestuderen van de Veda’s en het praktiseren van soberheden. Hierin moet je vertrouwen hebben.”

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Men kan geen *darśana* van Śrī Kṛṣṇa krijgen in Zijn meest plezierige, eeuwig menselijke gedaante – die door de *bhakta* Arjuna werd gezien – door de Veda’s te bestuderen of door soberheden, liefdadigheid, verering, enzovoort uit te voeren. In *Śrīmad-Bhāgavatam* (11.12.9) wordt gezegd,

*yaṁ na yogena sāṅkhyena dāna-vrata-tapo-‘dhvaraiḥ
vyākhyā-svādhyāya-sannyāsaiḥ prāpnuyād yatnavān api*

Zelfs met ondernemingen, die grote moeite kosten, zoals mystieke *yoga*, filosofische speculatie, liefdadigheid, geloften, soberheden, uitvoeren van offers, onderwijzen van vedische *mantras*, studie van de vedische geschriften, of het binnengaan in de wereldverzakende levensorde, kan men Mij niet bereiken.

En verder wordt gezegd,

*na sādhayati mām yogo na sāṅkhyam dharmā uddhava
na svādhyāyas tapas tyāgo yathā bhaktir mamorjitā*

Śrīmad-Bhāgavatam (11.14.20)

Mijn beste Uddhava, Ik word alleen beheerst door de *bhakti*, die Mij door Mij toegewijden met een zuiver hart wordt gegeven. Ik kan nimmer worden beheerst door degenen, die alleen Sāṅkhya filosofie of andere geschriften bestuderen, of mystieke *yoga*, vrome daden, soberheid, of verzaking beoefenen.

VERS 54

भक्त्या त्वनन्यया शक्य अहमेवंविधोऽर्जुन
ज्ञातुं द्रष्टुं च तत्त्वेन प्रवेष्टुं च परन्तप

*bhaktiā tv ananyayā śakya aham evaṁ-vidho 'rjuna
jñātum draṣṭum ca tattvena praveṣṭum ca parantapa*

bhaktiā – door toegewijde dienst; *tu* – alleen; *ananyayā* – door exclusieve; *śakyaḥ* – mogelijk; *aham* – Ik; *evaṁ-vidhaḥ* – op die manier (in deze unieke menselijke gedaante); *arjuna* – O Arjuna; *jñātum* – weten; *draṣṭum* – zien; *ca* – en; *tattvena* – waarlijk; *praveṣṭum* – (in associatie met Mij) binnengaan; *ca* – en; *parantapa* – O afstraffer van de vijand.

O Arjuna, overwinnaar van de vijand, alleen door exclusieve toewijding kan men Mij beeldschone, menselijke gedaante kennen en waarnemen en met Mij in Mij woonplaats associëren.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: “Op welke manier ben Je dan bereikbaar?” Śrī Bhagavān, die deze vraag van Arjuna voorzag, spreekt dit vers, dat begint met *bhaktiā*. Zelfs indien men het verlangen heeft om onpersoonlijke bevrijding te bereiken, kan men de onpersoonlijke *brahma-svarūpa* alleen binnengaan met behulp van *bhakti*. Er is geen andere manier. Na de verzaking van *jñāna*, of *guṇi-bhūtā-*

bhakti (*bhakti* overheerst door *jñāna*), ontwikkelt de kennis van de *jñānīs* zich tenslotte in lichte mate. Meer dan dit krijgen ze niet. Hiermee bereiken ze onpersoonlijke bevrijding (*sāyujya-mukti*). Later gaan ze binnen in Mij, nadat ze Mijn *svarūpa* in werkelijkheid hebben gekend.” Dit zal Ik later uiteenzetten en vastleggen in *Gītā* 18.55.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: De visie van deze plezierige, menselijke gedaante is alleen weggelegd voor iemand met exclusieve toewijding (*ananyā-bhakti*). In dit verband stelt *Śrīmad-Bhāgavatam* (11.12.8),

kevalena hi bhāvena gopyo gāvo naḡa mṛgāḥ
ye 'nye mūḍha-dhiyo nāgāḥ siddhā mām iyur aṅjāsā

De inwoners van Vraja, zoals de *gopīs*, de koeien, de dieren, de slangen, zoals Kāliya, de tweeling *arjuna*-bomen en andere niet-bewegende entiteiten met een afgedekt bewustzijn, zoals heesters en struiken, bereikten allemaal de perfectie van het leven en kwamen eenvoudig bij Me vanwege hun eenpuntige toewijding aan Mij.

En verder verklaart *Śrīmad-Bhāgavatam* (11.14.21),

bhaktiyāham ekayā grāhyaḥ śraddhayātmā priyaḥ satām
bhaktiḥ punāti man-niṣṭhā śva-pākān api sambhavāt

Ik kan alleen worden bereikt door *bhakti* uitgevoerd in vol vertrouwen. Ik ben van nature dierbaar aan Mijn toegewijden, die Mij op exclusieve wijze ten doel van hun *bhajana* hebben gesteld.

VERS 55

मत्कर्मकृन् मत्परमो मद्भक्तः सङ्गवर्जितः
निर्वैरैः सर्वभूतेषु यः स मामेति पाण्डव

***mat-karma-kṛn mat-paramo mad-bhaktah saṅga-varjitah
nirvairah sarva-bhūteṣu yah sa mām eti pāṇḍava***

mat-karma-kṛt – wijdt zijn werk aan Mij; *mat-paramah* – maakt Mij zijn hoogste toevlucht; *mat-bhaktah* – praktiseert toegewijde dienst aan Mij (door middel van de diverse onderdelen van *bhakti*, zoals het horen over en chanten van Mijn glorie); *saṅga-varjitah* – vrij van (materialistische) gehechtheden; *nirvairah* – zonder vijandschap; *sarva-bhūteṣu* – jegens ieder levend wezen; *yah* – die; *sah* – hij; *mām* – tot Mij; *eti* – komt; *pāṇḍava* – O zoon van Pāṇḍu.

O zoon van Pāṇḍu, degene die zijn leven alleen aan Mij wijdt en Mij alleen als zijn hoogste doel beschouwt, die zich bezig houdt met de diverse onderdelen van *bhakti*, zoals *śravaṇa* en *kīrtana*, die niet aan de wereld gehecht is en vrij is van animositeit jegens alle levende wezens – hij alleen bereikt Mij.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: In dit vers nu, dat begint met *mat-karma-kṛt*, legt Śrī Bhagavān de eigenschappen van Zijn exclusieve toegewijden (*ananya-bhaktas*) uit om de discussie af te sluiten over *bhakti*, die begon in Hoofdstuk Zeven. *Saṅga-varjitah* betekent ‘zonder gehechtheid aan resultaten en vrij van kwalijk gezelschap’.

De hoofdlijn van Hoofdstuk Elf is, dat Arjuna vast overtuigd is geraakt van de enorm grote rijkdom en vermogens (*mahā-aiśvarya*) van Śrī Kṛṣṇa en dat hij in de strijd zal zegevieren.

Aldus eindigt de *bhāvānuvāda* van Śrīla Viśvanātha Cakravartī Ṭhākura’s
Sārārtha-varṣinī-ṭikā (het commentaar dat de toegewijden plezier
doet en door alle heilige personen wordt aanvaard) op
Hoofdstuk Elf van *Śrīmad Bhagavad-gītā*.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: In dit vers legt Śrī Kṛṣṇa de onderdelen van *bhakti* uit, die door toegewijden, die hun toevlucht nemen tot exclusieve toewijding, moeten worden nagevolgd. “Degenen, die vrij worden van alle wereldse gehechtheid en van

afgunst jegens alle levende wezens en die zich bezighouden met Mijn exclusieve toewijding door activiteiten uit te voeren, zoals tempels voor Me bouwen, tempels schoonhouden, dienst verlenen aan Tulasī-devī en horen, chanten en zich *hari-kathā* herinneren, zijn alleen Mijn *bhaktas*.”

Overeenkomstige uitspraken worden in *Śrīmad-Bhāgavatam* (11.11.38-9) gedaan,

*mamārcā-sthāpane śraddhā svataḥ saṁhatya codyamaḥ
udyānopavanākriḍa-pura-mandīra-karmaṇi*

*sammārjanopalepābhyāṁ seka-maṇḍala-vartanaīḥ
grha-śuśrūṣaṇaṁ mahyaṁ dāsa-vad yad amāyayā*

Men dient Mijn godsbeeld vol vertrouwen in tempels te installeren. Indien men niet in staat is dit werk individueel uit te voeren, dient men dit met behulp van anderen te ondernemen. Men dient bloemen- en fruittuinen, steden en tempels voor Me te bouwen, als ook plaatsen om de festivals van Mijn spel en vermaak te vieren. Als een trouw en toegewijd dienaar dient men zonder bijbedoelingen diensten in de tempel te verlenen, zoals de tempel schoonmaken, met geurwater besprenkelen en diverse andere dienstverlening uit te voeren.

Śrīla Baladeva Vidyābhūṣaṇa schrijft, “Mijn toegewijden zijn degenen, die *mat-paramaḥ* zijn, die alleen Mij beschouwen als het hoogste doel en die geen andere doelen nastreven, zoals huisvesting op de hemelse planeten. Zij houden zich bezig met het proeven van de nectar van de negen vormen van *bhakti*, zoals het horen en chanten van Mijn naam, gedaante enzovoort. Degenen, die *saṅga-varjita* zijn, vrij van gehechtheid aan de resultaten van hun activiteiten en vrij van kwalijk gezelschap, en degenen die *nirvaira* zijn, vrij van vijandschap jegens alle levende wezens, zien dat hun ellende het gevolg is van hun eigen activiteiten in het verleden en voelen geen wrok jegens degenen, die hen vijandig gezind zijn. Integendeel, ze voelen

mededogen voor hen. Alleen dergelijke personen bereiken Mij in deze gedaante van Kṛṣṇa, anderen niet.”

Śrīla Bhaktivinoda Ṭhākura schrijft in zijn commentaar getiteld *Vidvat-rañjana*, “In dit hoofdstuk werd Śrī Kṛṣṇa’s gedaante (*rūpa*) als de hoogste toevlucht en de hoogst eerbiedwaardige realiteit gevestigd in vergelijking met de universele gedaante, Zijn gedaante in de vorm van tijd en zelfs Zijn gedaante van Śrī Viṣṇu. Behalve voor de eeuwige, al-aantrekkelijke, menselijke gedaante van Śrī Kṛṣṇa hebben toegewijden geen smaak voor andere manifestaties van Bhagavān. Dit hoofdstuk wordt afgesloten met de bevestiging, dat alleen de gedaante van Śrī Kṛṣṇa de oceaan van alle ambrozijnen smaken (*akhila-rasāmṛta-sindu*) bevat en de enige plek is van de allerhoogste beminnelijkheid (*parama-mādhurya-bhāva*).”

Aldus eindigt de *Sārārtha-varṣiṇī Prakāśikā-vṛtti*
door Śrī Śrīmad Bhaktivedānta Nārāyaṇa Gosvāmi Mahārāja
op Hoofdstuk Elf van *Śrīmad Bhagavad-gītā*.

HOOFDSTUK TWAALF

Bhakti-Yoga

Yoga door zuivere toegewijde dienst

VERS 1

अर्जुन उवाच
एवं सततयुक्ता ये भक्तास्त्वां पर्युपासते
ये चाप्यक्षरमव्यक्तं तेषां के योगवित्तमाः

*arjuna uvāca –
evam satata-yuktā ye bhaktās tvām paryupāsate
ye cāpy akṣaram avyaktam teṣām ke yoga-vittamāḥ*

arjunaḥ uvāca – Arjuna zei; *evam* – op deze manier; *satata-yuktāḥ* - onafgebroken in Jou verankerd; *ye* – die; *bhaktāḥ* – de toegewijden; *tvām* – Jou; *paryupāate* – vereren; *ye* – die; *ca* – en; *api* – ook; *akṣaram* – de onverganke-lijke; *avyaktam* – niet-manifest; *teṣām* – van hen; *ke* – welke; *yoga-vittamāḥ* – de beste van degenen die *yoga* kennen.

Arjuna zei: Volgens hetgeen Je eerder zei, zijn er toegewijden met *niṣṭhā*, die zich onafgebroken bezighouden met de vereering van Jouw Śyāmasundara gedaante en er zijn ook aanhangers van het onpersoonlijke aspect. Welke van deze twee is superieur in kennis van *yoga*?

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: In dit Hoofdstuk Twaalf bevestigt Śrī Bhagavān de superioriteit van alle typen toegewijden boven de *jñānīs*. En van alle toegewijden worden alleen degenen met kwaliteiten, zoals vrijheid van afgunst, verheerlijkt.

Toen het onderwerp *bhakti* aan de orde kwam, hoorde Arjuna, dat degenen, die zich vol vertrouwen bezighouden met *bhajana* van Śrī Bhagavān en hun hart aan Hem verliezen, de besten van alle typen *yogīs* zijn. Dit is de mening van Śrī Bhagavān (*Gītā* 6.47). Arjuna hoorde in inleidende uitspraken, zoals deze, het een en ander over de suprematie van de toegewijden en nu dit segment wordt afgesloten, vraagt hij nadere informatie, omdat hij graag meer wil horen over die suprematie. “Je hebt uitgelegd, dat *satata-yuktāḥ* betekent ‘degenen die zijn toegewijd aan het uitvoeren van werk voor Jou’. Degenen, die beschikken over de symptomen, die Je voorheen beschreef, voeren dienstverlening uit aan Jouw Śyāmasundara gedaante. Anderen vereren de vormloze, onvergankelijke *brahma*, die wordt beschreven in de *Bṛhad-āraṇyaka Śruti*, “O Gārgī, de *brāhmaṇas* kennen deze *akṣara-brahma*, of onvergankelijke geest, als *asthūla* (datgene dat niet grofstoffelijk is), *asūkṣma* (datgene dat niet subtiel stoffelijk is), *ahrasva* (datgene dat niet klein is) enzovoort.” Wie van deze twee typen personen zijn op de hoogte met de *yoga*, die superieur is? Dat wil zeggen, welk type is bekend met de betere manier om Jou te kennen en te bereiken?”

Hier in het oorspronkelijke vers is het woord *yoga-vittamāḥ* gebruikt. Het woord *yoga-vittara* wordt doorgaans gebruikt om twee typen vereerders te vergelijken, terwijl het woord *yoga-vittamāḥ* op de overtreffende trap wijst en wordt gebruikt om de beste van alle soorten mensen, die verering uitvoeren, te bepalen. Door het woord *vittamāḥ* te gebruiken maakt Arjuna niet alleen een vergelijking van de twee, maar wil weten wie de beste is.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Van de diverse typen *sādhana* beoefend om Bhagavān snel te bereiken is zuivere toewij-

ding (*śuddha-bhakti*) de simpelste, gemakkelijkste en meest natuurlijke methode om uit te voeren. Haar invloed faalt nimmer. In dit hoofdstuk wordt aangetoond, dat *śuddha-bhakti* superieur is.

Tot zover heeft Arjuna in een dolgelukkige stemming naar de instructies van Bhagavān Śrī Kṛṣṇa zitten luisteren. In Hoofdstuk Zes in het vers *yoginām api sarveṣām* (6.47) zei Śrī Kṛṣṇa, dat van alle *yogīs* – zoals *karma-yogīs*, of baatzuchtig strevers, de *dhyāna-yogī* of mediterende en de *tapa-yogī* of beoefenaar van zware soberheden – de *bhakti-yogī* superieur is. In Hoofdstuk Zeven in het vers *mayy āsakta-manāḥ* (7.1) zei Hij, dat toevlucht nemen tot *bhakti-yoga* het beste is. In Hoofdstuk Acht in het vers *prayāna-kāle manasācalena* (8.10) beschreef Hij de glorie van de macht van *yoga*. In Hoofdstuk Negen in het vers *jñāna-yajñena cāpy anye* (9.15) sprak Hij over *jñāna-yoga* en op het eind van Hoofdstuk Elf in vers *mat-karma-kṛṇ mat-paramo* (11.5) zette Hij wederom de uitmuntendheid van *bhakti-yoga* uiteen. Nadat hij over al deze uiteenlopende vormen van *yoga* had gehoord, kon hij niet vaststellen, wat nu beter is: de vereering van de *saviśeṣa-svarūpa* (de persoonlijke gedaante) van Yaśodānandana Śyāmasundara Śrī Kṛṣṇa of de vereering van *brahma*, die niet over energie beschikt (*niḥśaktika*), niet over een gedaante beschikt (*nirākāra*), niet manifest is (*avyakta-svarūpa*) en niet over eigenschappen beschikt (*nirviśeṣa*). Welk van deze twee typen *yogīs* beschikt over de hoogste kennis van *yoga*? Door te zeggen *yoga-vittamāḥ* informeert Arjuna naar de beste van alle *yogīs*.

Śrīla Bhaktivinoda Ṭhākura citeert Arjuna, zoals hij gezegd zou hebben, “O Kṛṣṇa, uit alle instructies, die Je tot dusver hebt gegeven, begreep ik, dat er twee typen *yogīs* zijn. Het ene type, dat verbonden is in exclusieve toewijding aan Jou (*ananyā-bhakti*), vereert Jou door al zijn lichamelijke en sociale activiteiten aan Jou te wijden. Het andere type *yogī* voert lichamelijke en sociale activiteiten louter naar behoeften uit door het principe van *niṣkāma-karma-yoga* te volgen en zijn toevlucht te zoeken tot Jouw onvergankelijke

en ongemanifesteerde, onpersoonlijke aspect door yoga uit te voeren, die is gerelateerd aan *brahma* (*adhyātmika-yoga*). Welk van deze twee typen *yogīs* is superieur?”

VERS 2

श्री भगवान् उवाच
मय्यावेश्य मनो ये मां नित्ययुक्ता उपासते
श्रद्धया परयोपेतास्ते मे युक्ततमा मताः

śrī bhagavān uvāca –
mayy āveśya mano ye mām nitya-yuktā upāsate
śraddhayā parayopetās te me yuktatamā matāḥ

śrī bhagavān uvāca – de alvermogende Bhagavān zei; *mayi* – in Mij; *āveśya* – absorberen; *manah* – geesten; *ye* – die; *mām* – Mij; *nitya-yuktāḥ* – altijd verbonden; *upāsate* – vereren; *śraddhayā* – vertrouwen; *parayā* – met transcendentiaal (vrij van de geaardheden van de materiële natuur); *upetāḥ* – betrokken; *te* – degenen; *me* – door Mij; *yuktatamāḥ* – de besten onder degenen die weten wat yoga is; *matāḥ* – worden beschouwd.

Śrī Bhagavān zei: De *yogīs*, wier vertrouwen transcendentiaal is, of dat zich buiten de drie bindende invloeden van de materiële natuur bevindt, die hun verstand in Mijn Śyāmasundara gedaante hebben verankerd en Mij onafgebroken met exclusieve toewijding vereren, zijn de besten onder degenen, die deskundig zijn in de wetenschap van yoga. Dit is Mijn mening.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Śrī Bhagavān beantwoordt de vraag van Arjuna in het voorgaande vers door te zeggen, “Mijn toegewijden zijn de beste *yogīs*, die met vertrouwen, dat vrij is van de invloed van de geaardheden van de materiële natuur, hun verstand verankeren

in Mijn Śyamasundara gedaante en onafgebroken verlangen naar vereniging met Mij.” Zoals in *Śrīmad-Bhāgavatam* (11.25.27) wordt gezegd, “Vertrouwen dat zich richt op het zelf (*ātmā*) is in de materiële geaardheid goedheid, *sattva-guṇa*; vertrouwen dat *karma* (actie) als aandachtspunt heeft is in de materiële geaardheid hartstocht, *rajo-guṇa*, en vertrouwen dat zich richt op onreligieuze activiteiten, bevindt zich in de materiële geaardheid onwetendheid, *tamo-guṇa*. Maar vertrouwen, dat dienstverlening aan Mij als object en aandachtspunt hanteert, is *nirguṇa*, volkomen vrij van de materiële geaardheden van de natuur.” In het huidige vers wordt vastgesteld, “Mijn exclusieve toegewijden zijn *yuktatamāḥ*, de besten der *yogīs*.” Hieruit kan de conclusie worden getrokken, dat anderen in vergelijking met exclusieve toegewijden, zoals degenen wier *bhakti* is vermengd met *jñāna* of *karma*, worden geclassificeerd als slechts *yoga-vittara*, degenen die op de hoogte zijn met *yoga*. Zij zijn niet *yoga-vittamāḥ*, de besten onder degenen, die weten wat *yoga* is. Dus *bhakti* is bovengeschiedt aan *jñāna* en in *bhakti* is *ananya-bhakti*, of exclusieve toewijding, het allerbeste. Dit is hier vastgesteld geworden.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Bhagavān Śrī Kṛṣṇa was erg blij om Arjuna’s vraag te horen en zei, “Ik aanvaard als de besten der *yogīs* alleen degenen, die Mij met bovenzinnelijk vertrouwen en onvermengde toewijding onafgebroken vereren en die hun verstand gericht houden op Mijn Śyamasundara gedaante.” In werkelijkheid zijn de onvermengde toegewijden de allerbeste *yogīs*. De *yogīs*, wier *bhakti* is vermengd met *jñāna* en *karma* zijn aan hen enigszins ondergeschikt. *Bhakti-yoga* is om die reden superieur aan *jñāna-yoga*, omdat men alleen met *bhakti-yoga* zuivere en exclusieve toewijding uitvoert. Het woord *śraddhā*, dat in het oorspronkelijke vers werd genoemd, betekent ‘onwrikbaar vertrouwen in de uitspra-

ken van *sāstra*, *guru* en *Bhagavān*'. Zoals wordt gezegd in *Śrī Caitanya-caritāmṛta* (*Madhya-līlā* 22.62),

'śraddhā'-sabde—*viśvāsa kahe sudṛḍha niścaya*
kṛṣṇe bhakti kaile sarva-karma kṛta haya

Śraddhā is het onwrikbare vertrouwen, waarmee louter door de uitvoering van *bhakti* aan *Śrī Kṛṣṇa* alles wordt voltooid.

Elders wordt ook gezegd, “*śraddhā tv anyopāya-varjam kṛṣṇonmukhī citta-vṛtti-viśeṣah* – de stemming van het verstand, welke alleen op *Kṛṣṇa* is gericht en vrij is van ieder verlangen om andere processen te volgen, wordt *śraddhā* genoemd.”

Śrīmad-Bhāgavatam (11.25.27) beschrijft vier typen vertrouwen,

sāttviky ādhyātmikī śraddhā
karma-śraddhā tu rājasī
tāmasy adharme yā śraddhā
mat-sevāyām tu nirguṇā

Vertrouwen in geschriften, die handelen over de wetenschap van het zelf, is in de geaardheid goedheid; vertrouwen met betrekking tot baatzuchtige activiteiten is in de geaardheid hartstocht; vertrouwen in zondige daden is in de geaardheid onwetendheid en vertrouwen in dienst aan Mij bevindt zich buiten de geaardheden van de materiële natuur.

Hier dient te worden begrepen, dat het woord *nirguṇa* betekent ‘transcendentiaal en buiten de materiële kwaliteiten (*aprākṛta*)’. Het betekent niet ‘ontdaan van alle kwaliteiten’. Daarom is een *bhakti-yogī*, die beschikt over vertrouwen buiten de geaardheden van de natuur, de beste. Het is de intentie van *Bhagavān Śrī Kṛṣṇa* om dit duidelijk te maken.

VERZEN 3-4

ये त्वक्षरमनिर्देश्यमव्यक्तं पर्युपासते
सर्वत्रगमचिन्त्यं च कूटस्थमचलं ध्रुवम्

सन्नियम्येन्द्रियग्रामं सर्वत्र समबुद्धयः
ते प्राप्नुवन्ति मामेव सर्वभूतहिते रताः

*ye tv akṣaram anirdeśyam avyaktam paryupāsate
sarvatra-gam acintyaṃ ca kūṭastham acalam dhruvam
sanniyamyendriya-grāmaṃ sarvatra sama-buddhayaḥ
te prāpnuvanti mām eva sarva-bhūta-hite ratāḥ*

ye – degenen die; tu – maar; akṣaram – de onvergankelijke geest; anirdeśyam – onbeschrijflijk; avyaktam – zonder enige materiële vorm en kwaliteiten; paryupāsate – ze vereren; sarvatra-gam – alomtegenwoordig; acintyaṃ – buiten wereldse logica; ca – en; kūṭa-stham – homogeen, bestaand in alle tijdfasen; acalam – onbeweeglijk, zonder de zes symptomen van levende wezens zoals groei; dhruvam – eeuwig; sanniyamiya – beheersen; indriya-grāmaṃ – de groep zintuigen; sarvatra – in alle situaties; sama-buddhayaḥ – gelijkgestemd; te – zij; prāpnuvanti – krijgen; mām – Mij; eva – zeker; sarva-bhūta – van alle levende wezens; hite – voor het welzijn; ratāḥ – gehecht zijn.

Maar degenen, die Mijn onbeschrijflijke, ongemanifesteerde, alomtegenwoordige, onbevattelijke, onveranderlijke, eeuwige en vormloze brahma-svarūpa vereren, waarbij ze hun zintuigen beheersen, onder alle omstandigheden gelijkgestemd blijven en zich in activiteiten begeven voor het welzijn van alle wezens, bereiken ook alleen Mij.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: “Degenen die Mijn onpersoonlijke aspect (nirviśeṣa-brahma-svarūpa) vereren, zijn ondergeschikt aan Mijn toegewijden.” Śrī Bhagavān spreekt deze verzen, die beginnen

met *ye tu*, om dit principe te vestigen. *Akṣara* wil zeggen, dat *brahma* niet met woorden kan worden omschreven, omdat het ongemanifesteerd, vormloos (*avyaktam*), alomtegenwoordig (*sarvatra-ga*) en eeuwig (*dhruvam*) is. Het is niet onderhevig aan transformatie (*acalam*), maar het bestaat te allen tijde uniform (*kuṣa-stham*). En het kan niet met logica (*acintya*) worden bevat. De uitdrukking *mām eva* betekent, “Ze bereiken alleen Mij. Met andere woorden, er is geen verschil tussen die onvergankelijke (*akṣara*) *brahma* en Mij.”

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Śrī Bhagavān zegt, “Degenen, die zich met beheerste zintuigen en gelijkgestemde blik bezighouden met activiteiten voor het welzijn van alle *jīvas* en Mijn onvergankelijke, ondefinieerbare en ongemanifesteerde, onpersoonlijke aspect vereren, zullen na het uitvoeren van een problematische *sādhana* uiteindelijk alleen Mij bereiken.” Uit het vers *brahmaṇo hi pratiṣṭhāham* (*Gītā* 14.27) wordt begrepen, dat Śrī Kṛṣṇa de basis en toevlucht is van *nirviśeṣa-tattva*. Vandaar, dat de vereerders van *nirviśeṣa-brahma* tevens indirect hun toevlucht nemen tot Śrī Kṛṣṇa. Śrī Kṛṣṇa is de toevlucht van alle eerbiedwaardige Realiteiten (*upā-sya-tattva*) en Hijzelf is het hoogste, eerbiedwaardige object. Andere eerbiedwaardige *tattvas*, zoals Śrī Rāmacandra, Śrī Nārāyaṇa, Śrī Nṛsiṃhadeva en *nirviśeṣa-brahma*, zijn voor Hun totale bestaan afhankelijk van Kṛṣṇa. De volgelingen, die hun toevlucht hebben genomen tot de andere, afhankelijke, eerbiedwaardige Waarheden, bevinden zich zeker ook onder bescherming van Kṛṣṇa. Alle eerbiedwaardige Realiteiten zijn afhankelijk van *kṛṣṇa-tattva*, omdat Ze in Hem Hun oorsprong vinden.

En ook, van de eerbiedwaardige Realiteiten, die hier zijn genoemd, zijn de eerste drie één in *tattva*, maar in het perspectief van *rasa* bestaat er gradatie. Evenzo bestaat er een gradatie onder de volgelingen, die tot deze ondergeschikte Realiteiten hun toevlucht hebben genomen. *Brahma* is de uitstraling van het lichaam van Śrī

Kṛṣṇa. Het is een incomplete manifestatie van Kṛṣṇa's kennisaspect (*cid-aṁśa*). Daarom nemen degenen, die *nirviṣeṣa-brahma* of onpersoonlijke bevrijding bereiken, indirect hun toevlucht tot Śrī Kṛṣṇa alleen. Zij ervaren echter niet de vreugdevolle zegen van het dienen van Hem met liefde. Om deze reden aanvaardden ze niet de diverse typen bevrijding, zoals in Hem opgaan (*sāyujya*), zelfs al biedt Hij het hen aan. Dit wordt verklaard in *Śrīmad-Bhāgavatam* (3.29.13),

*sālokya-sārṣṭi-sāmīpya-sārūpyaikatvam apy uta
dīyamānaṁ na grhṇanti vinā mat-sevanaṁ janāḥ*

Zonder toegewijde dienst aan Mij zullen Mijn toegewijden de vormen van bevrijding genaamd *sālokya* (wonen op dezelfde planeet als Bhagavān), *sārṣṭi* (beschikken over dezelfde rijkdom als Bhagavān), *sāmīpya* (constant in de nabijheid van Bhagavān zijn) en *sārūpya* (het hebben van een soortgelijke gedaante als Bhagavān) niet aanvaardden – om niet te spreken van het samensmelten met Hem in onpersoonlijke bevrijding – zelfs niet wanneer hen deze worden aangeboden.

Sommigen beschouwen de verering van de ongemanifesteerde Realiteit als superieur aan het vereren van de gedaante van Śyāmasundara Śrī Kṛṣṇa, die is samengesteld uit eeuwigheid, kennis en zegen. Echter, Bhagavān Śrī Kṛṣṇa verklaart persoonlijk en heel duidelijk de verhevenheid van Zijn exclusieve toegewijden boven degenen, die de ongedifferentieerde *nirviṣeṣa-brahma* vereren. Verder denken sommigen, “Waarom is de verering van *brahma* niet superieur, aangezien het vol moeilijkheden is en over een lange periode wordt geperfectioneerd?” Van de twee typen *brahma* – een met eigenschappen (*saguṇa*) en een zonder eigenschappen (*nirguṇa*) – beschouwen zij *nirguṇa-nirākāra-brahma* als de oorspronkelijke en hoogste *tattva*. Ze denken, dat gewone mensen niet in staat zijn de verering van *nirguṇa-brahma* uit te voeren, omdat dit met veel moeite gepaard gaat, terwijl de verering van de persoonlijke *saguṇa-brahma* gemakkelijk kan worden uitgevoerd; iedereen kan het.

Het is van belang te begrijpen, dat deze opvattingen volslagen verkeerd zijn. Alleen Kṛṣṇa is de oorspronkelijke *tattva*. *Brahma-tattva* is afhankelijk van Hem en is eenvoudig de uitstraling van Zijn lichaamsdelen. In de *Gītā* (15.18) heeft Śrī Kṛṣṇa Zelf verklaard, dat Hij als de Allerhoogste Persoonlijkheid Zelf verheven is boven *akṣara* (de feilbare) en *kuṭastha* (de onfeilbare).

Śrī Baladeva Vidyābhūṣaṇa en andere commentatoren op de *Gītā* leggen uit, dat *akṣara-svarūpa* (de onvergankelijke entiteit) staat voor *jīva-svarūpa* (de individuele ziel). Śrī Rāmānujācārya legt ook uit, dat dit duidt op ‘de individuele ziel’, maar hij gebruikt de uitdrukking *pratyag-ātma* (letterlijk, ‘iedere ziel’).

De Allerhoogste Persoon, Parabrahma, is duidelijk omschreven geworden als verschillend van *akṣara-svarūpa* en *kuṭastha*. In dit verband dient men naar de *Gītā* (15.16-17) te verwijzen, “*kūṭa-stho ‘kṣara ucyate* – de statische persoon (*kūṭa-stha*) wordt *akṣara* (onfeilbaar) genoemd” en “*uttamaḥ puruṣas tv anyaḥ* – er is een andere transcendentale persoonlijkheid”.

Verder beschouwen de aanhangers van *brahma*, de oneindige geest, de *jīva* alleen als *brahma*: “*jīvo brahmaiva nāparaḥ* – de *jīva* is niets anders dan *brahma*”. Ze beweren, de *brahma-jñāni* wordt *brahma*, zodra de onwetendheid van de *jīva* is opgeheven. In geen enkel geschrift echter staat geschreven, dat de *jīva*, zelfs nadat hij het stadium van *brahma* heeft bereikt, de natuur van Parabrahma, de Allerhoogste Geest, bereikt. Alleen Śrī Kṛṣṇa is Parabrahma. Dit is met diverse uitspraken in Śruti en Smṛti vastgesteld. Ook in de Vedānta wordt gezegd, dat het levend wezen nimmer het stadium van Parabrahma bereikt.

Men dient altijd in zijn achterhoofd te houden, dat de eigenschappen van Bhagavān beschreven in de geschriften, zoals Zijn beschikking over kwaliteiten (*saguṇa*), een gedaante (*sākāra*) en complete uniciteit (*saviśeṣa*), transcendentaal en volkomen bewust zijn. Śrī Bhagavān heeft daarom tegelijkertijd wel eigenschappen

(*saguṇa*) en geen materiële eigenschappen (*nirguṇa*). *Saguṇa* en *nirguṇa* zijn niet twee afzonderlijke *tattvas*, maar twee aspecten van dezelfde *tattva*.

VERS 5

क्लेशोऽधिकतरस्तेषामव्यक्तासक्तचेतसाम्
अव्यक्ता हि गतिर्दुःखं देहवद्विरवाप्यते

*kleśo ‘dhikataras teṣām avyaktāsakta-cetasām
avyaktā hi gatir duḥkham dehavadbhīḥ avāpyate*

kleśaḥ – problemen; *adhikataras* – meer; *teṣām* – voor degenen; *avyakta-āsakta* – zijn gehecht aan het onpersoonlijke, niet-manifeste aspect; *cetasām* – wier verstand; *avyaktā* – niet-manifest; *hi* – omdat; *gatiḥ* – status; *duḥkham* – met moeite; *dehavadbhīḥ* – door degenen die belichaamd zijn; *avāpyate* – wordt verkregen.

Degenen, wier verstand is gehecht aan het onpersoonlijke aspect, ervaren grote moeilijkheden, want voor hen, die het lichaam met het zelf identificeren, is het moeilijk om stabiliteit te ontwikkelen in iets, dat niet manifest is.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: “Waarom zijn de *jñānīs* dan ondergeschikt?” In antwoord op de vraag van Arjuna spreekt Śrī Bhagavān dit vers, dat begint met *kleśo ‘dhikataras teṣām*. “Degenen, die de niet-manifeste *brahma* (oneindige geest) willen ervaren, moeten extreme moeite doen om dit te bereiken. Het is lastig voor de *jīva* om te proberen iets waar te nemen, dat geen manifest bestaan heeft. De zintuigen zijn alleen in staat kennis te vergaren van objecten met eigenschappen, die zich tot de respectievelijke zintuigen verhouden, zoals geluid. De zintuigen zijn niet in staat kennis te ontlenen aan datgene, dat geen kwaliteiten of eigenschappen heeft.”

Voor degenen, die *nirviśeṣa-jñāna*, kennis van het onpersoonlijke aspect van de Absolute Waarheid, willen hebben, is het van wezenlijk belang de zintuigen te beheersen, maar het realiseren daarvan is even moeilijk als het onderdrukken van de stroom van een rivier. Sanat Kumāra zegt tegen Pṛthu Mahārāja in *Śrīmad-Bhāgavatam* (4.22.39), “Toegewijden kunnen gemakkelijk de knoop van baatzuchtige verlangens in het hart wegsnijden door zich met toewijding te herinneren aan de uitstraling van de voeten van Bhagavān, die lijken op het bloemblad van de lotus. De *yogīs* daarentegen, die in gebreke gaan van *bhakti*, zijn niet in staat de knoop in het hart weg te snijden, zoals toegewijden dat wel kunnen, zelfs al zijn ze vrij van iedere neiging zich in de wereld te amuseren en zelfs al kunnen ze hun zintuigen onder beheersing houden. Geeft u daarom de afzonderlijke poging om de zintuigen enzovoort te beheersen op en gaat u zich bezighouden met de verering van Śrī Vāsudeva. Degenen, die *yoga* en andere processen beoefenen en de zee van het materiële bestaan vol krokodillen van de zintuigen willen oversteken, moeten extreme moeilijkheden ondergaan, indien ze nalaten hun toevlucht te nemen tot Bhagavān. Daarom, O Koning, u zou ook de lotusvoeten van de meest vererenswaardige Bhagavān moeten aanvaarden als de boot, waarin u deze onoverkomelijke oceaan vol obstakels kunt oversteken.”

Zelfs al bereikt men na veel problemen *nirviśeṣa-brahma*, het vormloze aspect van de Absolute Geest, gebeurt dat alleen met behulp van *bhakti*. Zonder *bhakti* voor Bhagavān ondergaat de vereerder van onpersoonlijk *brahma* niet alleen ellende, maar slaagt er bovendien niet in om *brahma* te bereiken. Śrī Brahmā zei, “Het enige, dat iemand bereikt, die een lege huls van een rijstkorrel plat slaat, is de moeite van het slaan” (*Śrīmad-Bhāgavatam* 10.14.4).

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Vereerders van *nirviśeṣa-brahma* gaan narigheid tegemoet, zowel tijdens de beoefening

(*sādhana*) als in perfectie (*siddha*). Geen enkele methode voor beoefening kan perfectie schenken zonder hulp van *bhakti*. Door steun te zoeken bij *bhakti* als een secundair proces streven degenen, die het vormloze aspect van de Absolute Waarheid vereren, naar kennis van de geest, of *brahma-jñāna*. *Bhakti-devī* kent hen op haar beurt het secundaire resultaat van *bhakti* toe – *brahma-jñāna* – en verdwijnt vervolgens. Zulke personen blijven op die manier in gebreke van het proeven van de hoogst heilzame naam, gedaante, spel en kwaliteiten van Śrī Kṛṣṇa. Ze dompelen zich eeuwigdurend onder in een oceaan van grote ellende in de vorm van *sāyujya-mukti*. Dit is zelfvernietiging. Om deze reden verklaart *Śrīmad-Bhāgavatam* (10.14.4),

*śreyaḥ-sṛtiṃ bhaktim udasya te vibho
kliśyanti ye kevala-bodha-labdhave
teṣāṃ asau kleśala eva śiṣyate
nānyad yathā sthūla-tuṣāvaghātinām*

Mijn lieve God, de verering van U is het beste pad om het zelf te realiseren. Iemand die het opgeeft om speculatieve kennis te ontwikkelen gaat eenvoudig een problematisch proces tegemoet en zal zijn gewenste doel niet bereiken. Evenals iemand, die een lege graanhuls dorst en er geen graan uithaalt, zo kan iemand, die eenvoudig speculeert, geen zelfrealisatie bereiken. Zijn enige winst bestaat uit moeilijkheden.

Beide stadia van beoefening (*sādhana*) en perfectie (*sādhya*) van de *nirviśeṣa-jñānīs* worden beschreven als problematisch. *Bhakti* daarentegen is zeer plezierig en heilzaam in zowel beoefening als perfectie. *Śrīmad-Bhāgavatam* (4.22.39) verklaart,

*yat-pāda-paṅkaja-palāśa-vilāsa-bhaktiyā
karmāṣayam grathitam udgrathayanti santaḥ
tadvan na rikta-matayo yatayo 'pi ruddha-
sroto-gaṇās tam araṇam bhaja vāsudevam*

De toegewijden van Śrī Bhagavān, die zich blijvend bezighouden met het dienen van de tenen van Zijn lotusvoeten, kunnen de sterke knoop van het hunkeren naar het genot van de vruchten van voorgeschreven plichten met gemak uitbannen. Deze taak kan niet worden uitgevoerd door degenen, die niet aan Hem zijn toegewijd, zoals *jñānīs* en *yogīs*, ondanks hun poging een eind te maken aan de zwellende golven van lustbevrediging. U wordt dus geadviseerd om *bhājana* uit te voeren aan Śrī Kṛṣṇa, de zoon van Vasudeva.

En verder in *Śrīmad-Bhāgavatam* 12.4.40,

*saṁsāra-sindhūṁ ati-dustaram uttīrṣor
nānyaḥ plavo bhagavataḥ puruṣottamasya
līlā-kathā-rasa-niṣevaṇam antareṇa
pumso bhaved vividha-duḥkha-davārdītasya*

Voor degenen, die worden verzengd in de bosbrand van het materiële bestaan, dat uiteenlopende vormen van ellende genereert, en die de onoverkomelijke oceaan van materiële onwetendheid willen oversteken, is er geen andere boot dan het dienen van de ambrosijzen vertellingen van het spel en vermaak van Bhagavān Śrī Hari.

Śrīla Bhaktivinoda Ṭhākura zegt, “Het verschil tussen een *jñānī-yogī* en een *bhakti-yogī* is, dat een *bhakti-yogī* in het stadium van beoefening het proces om het hoogste doel, Śrī Bhagavān, te bereiken gemakkelijk kan cultiveren en, zodra de tijd rijp is, zonder vrees het stadium van perfectie bereikt. In de loop van de beoefening van de *jñānī* daarentegen raakt hij verankerd in de ongemanifesteerde realiteit en moet de ellende ondergaan een concept te praktiseren, dat is gebaseerd op het ontkennen van hetgeen hij waarneemt. Dit proces van negatie vereist, dat men denkt op een manier, die is tegengesteld aan de natuurlijke neiging om lief te hebben, dus het is voor het levend wezen een bron van ongeluk. In dit proces is het stadium van perfectie ook niet vrij van angst, want de eeuwige *svarūpa* van Bhagavān wordt niet eerder bereikt, dan wanneer het stadium van

beoefening is voltooid. Daarom is voor de *jñāna-yogī* zelfs zijn hoogste bestemming een doffe ellende.

“De *jīva* is een eeuwig bewuste entiteit. Zodra de *jīva* opgaat in de ongemanifesteerde staat, wordt zijn grondrechtelijke natuur, die hij dient te aanvaarden, vernietigd. Omdat hij zich met *brahma* heeft vereenzelvigd, heeft hij diepe indrukken ontwikkeld, die hem doen geloven de Allerhoogste te zijn. Heeft hij eenmaal dit onvolmaakte idee van zijn ware aard bereikt, is het voor hem moeilijk om dit geconditioneerde bewustzijn op te geven.

“Als een belichaamd levend wezen gaat mediteren op het ongemanifesteerde, resulteert dit slechts in ellende, zowel tijdens beoefening als bij het bereiken van het doel. De realiteit is, dat het levend wezen van nature bewust is en een spiritueel lichaam heeft. Daarom is deze niet-manifeste of onpersoonlijke meditatie tegengesteld aan zijn eigen, eeuwige gedaante en is eenvoudig een bron van ellende. Alleen *bhakti-yoga* is voor de *jīva* de bron van eeuwig welzijn. *Jñāna-yoga* zonder *bhakti* en onafhankelijk gepraktiseerd wordt altijd een bron van onheil. Daarom is *adhyātma-yoga*, het proces van zelfrealisatie uitgeoefend door het vereren van de vormloze, statische en alomtegenwoordige *nirviśeṣa-svarūpa* geenszins lovenswaardig.”

VERZEN 6–7

ये तु सर्वाणि कर्माणि मयि सन्न्यस्य मत्पराः
अनन्येनैव योगेन मां ध्यायन्त उपासते

तेषामहं समुद्धर्ता मृत्युसंसारसागरात्
भवामि न चिरात्पार्थ मय्यावेशितचेतसाम्

*ye tu sarvāṇi karmāṇi mayi sannyasya mat-parāḥ
ananyenaiva yogena mām dhyāyanta upāsate*

***teṣāṃ ahaṃ samuddhartā mṛtyu-saṃsāra-sāgarāt
bhavāmi na cirāt pārtha mayi āveśita-cetasām***

ye – wie dan ook; *tu* – maar; *sarvāṇi* – alle; *karmāṇi* – activiteiten; *mayi* – aan Mij; *sannyasya* – verzaken; *mat-parāḥ* – gewijd aan het bereiken van Mij; *ananyena* – onwrikbaar; *eva* – zeker; *yogena* – verbinding; *mām* – Mij; *dhy-āyantaḥ* – meditatie op; *upāsate* – verering; *teṣāṃ* – voor degenen; *ahaṃ* – Ik; *samuddhartā* – de verlener; *mṛtyu-saṃsāra* – dood en wedergeboorte; *sāgarāt* – uit de oceaan; *bhavāmi* – worden; *na cirāt* – snel; *pārtha* – O Pārtha; *mayi* – in Mij; *āveśita-cetasām* – wier verstand is verzonken.

Maar aan degenen, O Pārtha, die al hun activiteiten aan Mij wijden om Mij te bereiken, waarbij ze zich met onvermengde devotie uitsluitend toelagen op de verering van Mij, verleen Ik gezwind bevrijding uit de oceaan van geboorte en dood.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Śrī Bhagavān zegt, “Eenvoudig met *bhakti* alleen, zonder *jñāna*, worden Mijn toegewijden op zegenrijke wijze van het materiële bestaan bevrijd.” Hier betekent het woord *sannyāsa* ‘verzaken’. “Een ieder, die alle voorgeschreven plichten opgeeft om Mij te bereiken en geen acht slaat op baatzuchtige activiteiten, empirische kennis, soberheden en andere processen en die zich in exclusieve toewijding met de verering van Mij bezig houdt, wordt gemakkelijk en vreugdevol van de materiële wereld bevrijd.” Zoals wordt gezegd in *Śrīmad-Bhāgavatam* (11.20.32-33), “Welk resultaat men ook bereikt door de uitvoering van baatzuchtige activiteiten, soberheden, empirische kennis en verzaking en wat Mijn toegewijde ook mag verlangen, hetzij in de hemelse planeten, bevrijding of zelfs residentie in Mijn woonplaats, kunnen allemaal met gemak worden bereikt door de uitvoering van Mijn *bhakti-yoga*.”

In de *Nārāyaṇīya-mokṣa-dharma* wordt eveneens gezegd, “De vruchten, die men ontvangt door het uitvoeren van *sādhana* om de vier menselijke levensdoelen te bereiken, worden verkregen door

een persoon, die zijn toevlucht heeft genomen tot Śrī Nārāyaṇa zonder het uitvoeren van enige extra moeite.”

“Als je wilt weten met welke *sādhana* ze deze materiële wereld oversteken, moet je luisteren. Deze vraag is op zichzelf misplaatst, want Ik verleen hen persoonlijk bevrijding, zelfs al voeren ze geen enkele *sādhana* uit.” Uit deze uitspraak maken we op, dat Bhagavān Zijn genegenheid (*vātsalya-bhāva*) alleen aan Zijn toegewijden toont en niet aan de *jñānīs*.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: In de voorgaande twee verzen legt Śrī Bhagavān de glorie van exclusieve toewijding aan Hem (*ananya-bhakti*) en de glorie van Zijn exclusieve toegewijden (*ananya-bhaktas*) uit. Door deze eenpuntige toewijding uit te voeren en door de genade van Bhagavān te krijgen kan een onvermengde toegewijde de oceaan van het materiële bestaan heel gemakkelijk oversteken en uiterst zegenrijke, liefdevolle dienst aan Śrī Bhagavān krijgen.

Kṛṣṇa Zelf is de toevlucht of het fundament van het onpersoonlijke aspect van *brahma*. Deze Śrī Kṛṣṇa, Svayam Bhagavān – de gedaante van de Godheid, die geen andere bron heeft dan Zichzelf – is tevens de bron van Paramātmā en alle goddelijke incarnaties (*avatāras*). Een toegewijde, die deze realiteit kent, neemt in de associatie van toegewijden zijn toevlucht tot exclusieve, eenpuntige toewijding. Hij hoeft niet de moeilijkheden te ondergaan, welke worden ervaren door degenen, die de vormloze en ongedifferentieerde *brahma* vereeren, zoals hierboven beschreven, niet in het stadium van beoefening en ook niet in perfectie. In kort bestek krijgt hij dienst aan Śrī Bhagavān, die vol *prema* is.

Bij het inleiden van toegewijden, die hun toevlucht nemen tot dergelijke exclusieve, zuivere toewijding, zegt Śrī Bhagavān, “Zulke eenpuntige toegewijden beschouwen hun voorgeschreven plichten van *varṇa* en *āśrama* als hindernissen om *bhakti* uit te voeren en

geven ze helemaal op. Ze zien liefdevolle toegewijde dienst aan Mij als het enige doel, dat waard is te bereiken, en ze gaan zich met exclusieve toewijding met Mijn verering bezighouden door horen, chanten en het herinneren van Mijn namen, gedaanten, kwaliteiten en spel en vermaak. Zelfs tijdens het stadium van *sādhana*, terwijl ze *śravaṇa* (horen), *kīrtana* (chanten) enzovoort uitvoeren, raken ze in Mij geabsorbeerd. Ik bevrijd zulke toegewijden met hun hart aan Mij gehecht en die volkomen in Mij zijn verzonken, heel snel uit deze oceaan van het materiële bestaan, die zeer moeilijk is over te steken. Ze hoeven zich geen zorgen te maken over de oversteek, zoals de *jñānis* en de *yogīs* doen. Verder kunnen ze enig uitstel in het bereiken van Mij niet verdragen. Ik zet hen op de rug van Mijn draagdier Garuḍa en breng hen gezwind naar Mijn verblijfplaats. Ze bereiken *mukti* niet geleidelijk via de paden van *arci* (licht) enzovoort, die door *jñānis* en *yogīs* worden gevolgd. Uit Mijn eigen wil bevrijd Ik hen uit deze illusoire wereld, breng hen naar Mijn woonplaats en betrek hen in toegewijde dienst vol *prema* aan Mij.”

Śrīla Bhaktivinoda Ṭhākura citeert Kṛṣṇa, zoals Hij gezegd zou hebben, “Ik bevrijd heel snel degenen, die hun toevlucht nemen tot Mijn persoonlijke aspect, uit de oceaan van het materiële bestaan gekenmerkt door geboorte en dood. Zulke personen maken alle lichamelijke en sociale activiteiten volslagen ondergeschikt aan Mijn *bhakti* en mediteren constant op Mij. Met het proces van exclusieve toewijding aan Mij vereren ze Mijn eeuwige, prachtige, menselijke gedaante van Kṛṣṇa. Op die manier raakt hun hart volkomen in Mij verzonken. Met andere woorden, Ik geef hen bevrijding van gebondenheid aan dit illusoire, materiële bestaan in hun geconditioneerde staat. Nadat hun gebondenheid aan *māyā* is verbroken, bescherm Ik hen tegen het dodelijke idee, dat ze niet-verschillend zijn van Mij. Dit zelf-destructieve idee van eenheid vormt de oorzaak van onheil voor degenen, die gehecht zijn aan het ongemanifesteerde aspect. Mijn gelofte is *ye yathā māñ prapadyante tāñs tathaiva bhajāmy*

aham (Gītā 4.11). Hieruit wordt begrepen, dat degenen, die mediteren op het ongemanifesteerde aspect (*avyakta*), samensmelten met Mijn *avyakta-svarūpa*. Wat verlies Ik daarmee? Nadat een dergelijke bestemming is bereikt, wordt het belang of de bruikbaarheid van de intrinsieke gedaante van de *jīva* teruggetrokken of teniet gedaan.”

VERS 8

मय्येव मान आद्यत्स्व मयि भुद्धिं निवेशय
निवसिष्यसि मय्येव अत ऊर्द्ध्वं न संशयः

*mayy eva māna ādhatsva mayi bhuddhim niveśaya
nivasīsyasi mayy eva ata ūrddhvam na saṁśayaḥ*

mayi – op Mij (in de gedaante van Śyāmasundara); *eva* – alleen; *manah* – verstand; *ādhatsva* – vastzetten (of herinneren); *mayi* – in Mij; *buddhim* – intelligentie; *niveśaya* – offeren, of te ruste leggen; *nivasīsyasi* – je zal wonen; *mayi* – in Mijn nabijheid; *eva* – zeker; *ataḥ ūrddhvam* – op het laatste moment van het verlaten van het lichaam; *na saṁśayaḥ* – er bestaat geen enkele twijfel.

Veranker je geest uitsluitend in Mijn Śyāmasundara gedaante en geef jouw intelligentie aan Mij. Dan zal je bij het verlaten van jouw lichaam zeker in Mijn nabijheid komen wonen. Hierover bestaat geen twijfel.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: “Aangezien Mijn *bhakti* het allerbeste proces is, moet je alleen *bhakti* uitvoeren.” Met het doel om Arjuna op deze wijze instructies te geven spreekt Śrī Bhagavān drie verzen, die hier beginnen met *mayy eva*. Door het gebruik van het woord *eva* wordt de verering van de *nirviśeṣa-svarūpa* verboden. Śrī Bhagavān zegt *mayi*, hetgeen betekent ‘op Mij’. “Je dient jouw verstand uitsluitend te richten op Mijn Śyāmasundara-gedaante, die is gedeco-

reerd met gele kleding en een prachtige slinger van bosbloemen. Met andere woorden, herinner jezelf aan Mij en laat jouw onderscheidende intelligentie zich met Mij bezighouden; dat wil zeggen, denk alleen aan Mij. Dit denkwerk dient in overeenstemming te zijn met de uitspraken van de geschriften, die *dhyāna* (meditatie) hebben gevestigd. Dan kom je te wonen in de nabijheid van Mij alleen, die in de Veda's wordt beschreven.”

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Hier in deze paar verzen worden door Śrī Kṛṣṇa de beoefeningen uiteengezet, die door Zijn exclusieve toegewijden worden aangenomen. Eerst zei Hij tegen Arjuna, “O Arjuna, Ik bevrijd Mijn exclusieve toegewijde, die aan Mij is toegewijd en *varṇāśrama-dharma* heeft opgegeven, snel uit de oceaan van geboorte en dood en Ik geef hem liefdevolle toegewijde dienst aan Mij. Daarom moet jij jouw verstand uitsluitend verankeren in Mij, Parabrahma, de Allerhoogste Transcendentale Realiteit. Laat alle verlangens naar lustbevrediging uit je hart verdwijnen en verzink jouw hart in herinnering aan Mij alleen.” Het verstand heeft de neiging te aanvaarden (*sankalpa*) en af te wijzen (*vikalpa*). Daarom is het noodzakelijk, nadat het verstand is afgewend van alle lustobjecten, de intelligentie aan Hem over te geven om het verstand in iets met betrekking tot Bhagavān te kunnen vastzetten. Nadat met resolute intelligentie kennis van de *svarūpa* van Bhagavān is verkregen, dient men alleen Hem te kennen als de allerhoogste eerbiedwaardige Realiteit. Richt de functies van de zuivere intelligentie op Hem door het uitvoeren van beoefeningen, zoals horen (*śravaṇam*), zingen (*kīrtanam*) en herinneren (*smaraṇam*). Dit brengt het verstand onder beheer van zulke resolute intelligentie en men zal automatisch geabsorbeerd raken in gedachten aan Hem. In een dergelijke staat ben je altijd in Zijn nabijheid.

Door Arjuna tot Zijn instrument te maken geeft Śrī Bhagavān ons allemaal de instructie, dat alleen *bhakti* de beste *sādhana* (beoefening) en de beste *sādhya* (doel) is. Het is dus onze enige plicht om

ons constant de eeuwige gedaante van Śyāmasundara te herinneren door ons verstand op Hem te richten en onze intelligentie uitsluitend aan Hem over te geven. Wanneer men dit heeft gedaan, krijgt men de hoogste vrucht van *sādhana-bhakti*: men wordt Zijn metgezel en krijgt onvermengde *prema*. Hierover bestaat geen twijfel. Hiermee is dus duidelijk gemaakt, dat het bereiken van *bhakti-yoga* en de bestemming verkregen door zijn beoefenaren bovengeschiedt zijn aan alle anderen.

VERS 9

अथ चित्तं समाधातुं न शक्नोषि मयि स्थिरम्
अभ्यासयोगेन ततो मामिच्छासुं धनञ्जय

*atha cittam samādhātum na śaknoṣi mayi sthiram
abhyāsa-yogena tato mām icchāptum dhanañjaya*

atha – en indien; *cittam* – het verstand; *samādhātum* – verankeren; *na śaknoṣi* – je bent niet in staat; *mayi* – op Mij; *sthiram* – onafgebroken; *abhyāsa-yogena* – door de beoefening van *yoga*; *tataḥ* – dan; *mām* – Mij; *icchā* – intense gretigheid; *āptum* – te bereiken; *dhanañjaya* – O winnaar van rijkdom (Arjuna).

O Dhanañjaya, indien je niet in staat bent jouw verstand onafgebroken op Mij te richten, ontwikkel dan door oefening (*abhyāsa-yoga*) een gretigheid om Mij te bereiken.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: Voor degenen, die Hem niet rechtstreeks kunnen herinneren, legt Śrī Bhagavān het middel uit om dergelijke herinnering wel te bereiken. Hij zegt, “Door het verstand, dat van hier naar daar springt, herhaaldelijk onder controle te brengen dient men concentratie te oefenen door het uitsluitend op Mijn gedaante te richten. Dit is *yoga*. Men dient de richting van het verstand geleidelijk te verleggen naar Mijn meest aantrekkelijke gedaante, kwali-

teiten enzovoort door het verstand, dat als een rivier naar abominabele wereldse lustobjecten, zoals vorm en smaak, stroomt, volkomen in te dammen.”

Het huidige vers benadrukt het woord Dhanañjaya. Op dezelfde manier, waarop Arjuna grote *dhana* (rijkdom) heeft vergaard door vele vijanden te overwinnen, is hij ook in staat de rijkdom van *dhyāna* (meditatie op Bhagavān) te vergaren door zijn verstand te overwinnen en te beheersen.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: In het voorgaande vers heeft Śrī Bhagavān iedereen de instructie gegeven om eenpuntig te worden in toewijding aan Hem door verstand en intelligentie in Hem te verankeren. Daarop kan de volgende vraag worden gesteld: zoals Gaṅgā naar de oceaan stroomt, zo kunnen degenen, wier verstand altijd met grote snelheid naar Śrī Bhagavān loopt, Hem heel snel bereiken; hierover bestaat geen twijfel. Op welke manier echter kan Bhagavān worden bereikt door degenen, die niet sterk naar Hem zijn toegeneigd? In antwoord hierop heeft Śrī Bhagavān een tweede optie gegeven. “Degenen, die niet in staat zijn hun verstand stevig en doorlopend volgens de voornoemde methode in Mij te verankeren, moeten proberen Mij te bereiken door oefening, of *abhyāsa-yoga*. Dit betekent, dat ze moeten proberen het verstand op Mij te richten door de neiging van het verstand zich tot allerlei zintuigobjecten aangetrokken te voelen in te bannen. Een dergelijke poging wordt *abhyāsa-yoga* genoemd. Hierdoor raakt het verstand langzaam aan Mij gehecht, waarna het gemakkelijk wordt om Mij te bereiken.”

Śrīla Bhaktivinoda Ṭhākura citeert Kṛṣṇa, zoals Hij gezegd zou hebben, “De eerder genoemde zuivere liefde, die vrij is van alle motivatie, is de eeuwige functie van een geest, die aan Mij is toegewijd. Het vereist constante oefening om dit te bereiken. Indien je niet in staat bent om je verstand op Mij te richten, is het voor jou beter je met *abhyāsa-yoga* bezig te houden.”

VERS 10

अभ्यासेऽप्यसमर्थोऽसि मत्कर्मपरमो भाव
मदर्थमपि कर्माणि कुर्वन् सिद्धिमवाप्स्यसि

*abhyāse ‘py asamartho ‘si mat-karma-paramo bhāva
mad-artham api karmāṇi kurvan siddhim avāpsyasi*

abhyāse – (zelfs) de praktijk van *sādhana-bhakti* uitvoeren; *api* – indien, echter; *asamarthaḥ* – niet in staat; *asi* – je bent; *mat-karma* – aan activiteiten met betrekking tot Mij; *paramaḥ* – toegewijd; *bhāva* – wees eenvoudig; *mad-artham* – omwille van Mij; *api* – ook; *karmāṇi* – activiteiten; *kurvan* – door uit te voeren; *siddhim* – perfectie; *avāpsyasi* – je zal krijgen.

Als je niet in staat bent dit te beoefenen, wijd jezelf dan gewoon aan activiteiten, die intrinsiek aan Mij gerelateerd zijn, want door het uitvoeren van activiteiten, zoals *śravaṇa* en *kīrtana* omwille van Mij, bereik je zeker perfectie.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: “O Arjuna, evenals iemand, wiens tong is aangetast door geelzucht, de smaak van kandijnsuiker niet kan verdragen, zo kan een verstand, dat vervuild is door onwetendheid, de bekoring van Mijn gedaante niet aanvaarden. Als je denkt, dat je niet in staat bent jezelf met deze onafgebroken oefening bezig te houden, omdat er niet valt te vechten tegen dit zeer machtige, overweldigende verstand, moet je luisteren. Door virtueuze en gezegende activiteiten uit te voeren voor Mijn plezier, zoals horen en zingen over Mijn spel, bidden, vereren, Mijn tempel schoonmaken, Tulasi water geven, bloemen verzamelen en diverse andere diensten verrichten, bereik je perfectie en word je Mijn geliefde metgezel, zelfs zonder Me te herinneren.”

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: In het voorgaande vers gaf Śrī Kṛṣṇa aan Arjuna de instructie om *abhyāsa-yoga*, het veran-

keren van het verstand in Bhagavān, aan te nemen. Maar in grote nederigheid zei Arjuna, “O Prabhu, aangezien het verstand wispel-turiger is dan de wind en erg moeilijk onder controle is te krijgen, heb ik niet de kracht om het met *abhyāsa-yoga* van zintuigobjecten weg te nemen. Voorheen heb ik dezelfde mening aan Jouw lotusvoeten voorgelegd (in vers: *cañcalaṁ hi manaḥ kṛṣṇa pramāthi bala-vad dṛḍham, Gītā 6.34*). Dus wat moet ik doen?”

Śrī Kṛṣṇa glimlachte en gaf een derde optie. “Als iemand zelfs niet in staat is zich in *abhyāsa-yoga* te begeven, dient hij activiteiten uit te voeren, die gunstig zijn voor *bhakti*.”

Er zijn allerlei manieren om Śrī Bhagavān een dienst te bewijzen, die allemaal erg weinig moeite kosten: Zijn tempel bouwen, in stand houden en schoon houden, een bloemenkrans voor Zijn godsbeeld maken, voor Tulasī zorgen, enzovoort. Zulke bezigheden houden het verstand gemakkelijk onder controle en fixeren het in meditatie op activiteiten gerelateerd aan Bhagavān. Door vervolgens de on-derdelen van *śuddha-bhakti* te beoefenen, zoals *śravaṇam*, *kīrtanam* en *smaraṇam* onder leiding van zuivere Vaiṣṇava's, bereikt men geleidelijk de perfectie van dienstverlening aan Bhagavān.

In dit verband wordt in *Śrīmad-Bhāgavatam* (11.11.34) gezegd,

*mal-liṅga-mad-bhakta-jana-darśana-sparśanārcanam
paricaryā stutiḥ prahva-guṇa-karmānukīrtanam*

O Uddhava, een *sādhaka* bereikt geleidelijk de vrucht van zuivere liefde voor Bhagavān, namelijk Mijn metgezel worden. Dit wordt bereikt door zich met groot vertrouwen in activiteiten te begeven, zoals aanschouwen, aanraken, vereren, dienen, verheerlijken en eerbetuigingen aanbieden aan Mijn godsbeeld en Mijn toegewijden, en altijd hun kwaliteiten en activiteiten te bezingen.

VERS 11

अथैतदप्यशक्तोऽसि कर्तुं मद्योगमाश्रितः

सर्वकर्मफलत्यागं ततः कुरु यतात्मवान्

***athaitad apy aśakto 'si karttum mad-yogam āśritaḥ
sarva-karma-phala-tyāgam tataḥ kuru yatātmavān***

atha – toch; *etat* – dit; *api* – hoewel; *aśaktaḥ* – niet in staat; *asi* – je bent; *karttum* – uitvoeren; *mat-yogam* – het proces van verbinding met Mij (in de vorm van het offeren van alle activiteiten aan Mij); *āśritaḥ* – toevlucht nemen; *sarva-karma* – al jouw activiteiten; *phala-tyāgam* – verzaking van de vruchten; *tataḥ* – dan; *kuru* – uitvoeren; *yata-ātmavān* – met een beheerst verstand.

Indien je echter niet in staat bent deze *abhyāsa-yoga* uit te voeren, neem dan je toevlucht tot de *yoga* van het offeren van al jouw werken aan Mij en verzaak met een beheerst verstand de resultaten van al jouw acties.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: Śrī Bhagavān zegt, “Als je niet in staat bent dit te doen, neem dan jouw toevlucht tot Mijn *bhakti-yoga* en verzaak de resultaten van jouw acties door ze aan Mij te offeren” [zoals werd beschreven in de eerste zes hoofdstukken].

In de eerste zes hoofdstukken wordt *niṣkāma-karma-yoga*, onzelfzuchtig uitgevoerde activiteiten geofferd aan Bhagavān, uitgelegd als middel tot bevrijding. De tweede reeks van zes hoofdstukken beschrijft *bhakti-yoga* als middel om Bhagavān te bereiken. Deze *bhakti-yoga* bestaat uit twee soorten: (1) de acties van de innerlijke zintuigen, die stevig in Bhagavān zijn vergrendeld en (2) de activiteiten van de externe zintuigen.

De eerste soort *bhakti-yoga* wordt verder onderverdeeld in drie stadia: (1) herinnering (*smaraṇa*), (2) meditatie (*manana*) en (3) geregleerde praktijk (*abhyāsa*) voor degenen, die niet in staat zijn om onafgebroken *smaraṇa* uit te voeren, maar die dat stadium graag willen bereiken. Deze drie oefeningen zijn voor minder intelligente lieden inderdaad erg moeilijk, maar ze zijn gemakkelijk uit te voe-

ren voor degenen, die vrij zijn van overtredingen en aan zuivere intelligentie zijn toegewijd.

De tweede soort *bhakti-yoga* echter, die de activiteiten van de externe zintuigen betreft in horen, chanten enzovoort, is voor iedereen een gemakkelijke methode. Degenen, die zich met een van beide soorten *bhakti-yoga* bezighouden, zijn bovengeschikt aan alle anderen. Dit wordt beschreven in de tweede reeks van zes hoofdstukken van *Bhāgavad-gītā*. Degenen, die geen van beide soorten kunnen uitvoeren en die Śrī Bhagavān niet met vertrouwen kunnen vereren door hun zintuigen en verstand te beheersen, zijn gekwalificeerd om *niṣkāma-karma-yoga* als offer aan Bhagavān uit te voeren, zoals werd beschreven in de eerste reeks van zes hoofdstukken. Zij zijn ondergeschikt aan de bovengenoemde twee typen *bhakti-yogīs*.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: In het voorgaande vers gaf Śrī Kṛṣṇa met de uitspraak *mat-karma-paramo bhāva* instructies om Zijn tempel schoon te maken, Tulasi en bloementuinen water te geven en soortgelijke diensten uit te voeren. Bij het horen van deze uitleg vroeg Arjuna zich af, wat iemand moet doen, die deze diensten aan Bhagavān, die eenvoudig, gemakkelijk en in blijdschap worden uitgevoerd, onbeduidend acht. Ze zouden zich ook kunnen verzetten tegen de uitvoering ervan op basis van hun geboorte in een hoge-klasse familie of hun gerespecteerde positie in de samenleving. In het huidige vers geeft Bhagavān Śrī Kṛṣṇa, die weet wat Arjuna denkt, een vierde optie. “Als men niet in staat is zulke simpele diensten voor Śrī Bhagavān uit te voeren, is het gepast om het proces aan te nemen van *bhagavad-arpita niṣkāma-karma-yoga*, het onzelfzuchtig uitvoeren van zijn voorgeschreven plichten en deze aan Bhagavān te offeren.”

Het is echter niet gepast om diensten te ontlopen, zoals het schoonmaken van de tempel, vanwege zijn materiële vals-ego. Of schoon Koning Ambariṣa heer en meester was van de zeven conti-

menten op Aarde, bleef hij zich onafgebroken bezighouden met dienstverlening aan Śrī Bhagavān door eigenhandig Zijn tempel schoon te maken en andere diensten uit te voeren. Volgens Śrī Caitanya-caritāmṛta veegde Koning Pratāparudra de straat voor de kar van Śrī Jagannātha-deva tijdens het beroemde Ratha-yātrā festival in Jagannātha Purī. Bij het zien van een dergelijke dienstbare houding werd Śrī Caitanya Mahāprabhu zeer voldaan met hem. Volgens de instructies van onze eerbiedwaardige, disciplinaire opvolging levert het uitvoeren van zelfs maar een onbeduidende dienst aan Śrī Bhagavān groot voordeel voor ons op. Als men zichzelf vanwege zijn materiële vals-ego te groot acht en denkt, dat diensten, zoals het schoonmaken van de tempel, minderwaardig zijn, wordt dit de oorzaak, dat men van zijn poging om het transcendentale doel te bereiken wegvalt.

Als iemand vanwege zijn grootheidswaan niet in staat is dienst te verlenen, zoals door Bhagavān is aangegeven, geeft de uiterst mededogende Bhagavān Śrī Kṛṣṇa hem nog een andere optie. Hij kan zijn voorgeschreven plichten volgens *varṇāśrama-dharma* uitvoeren zonder een verlangen te koesteren om van de vruchten van zijn actie te genieten en hij dient de resultaten aan Bhagavān te offeren.

Śrī Bhagavān heeft vier achtereenvolgende opties in aflopende volgorde gegeven voor personen met vier typen kwalificaties:

- 1) Door het verstand te verankeren in de gedaante (*svarūpa*) van Bhagavān dient men te trachten *prema* te bereiken door middel van het proces van horen, chanten en het herinneren van de namen, gedaanten en kwaliteiten van Bhagavān. Dit is het pad van spontane gehechtheid, *rāgānuga-bhakti*.
- 2) Voor degenen, die niet in staat zijn hun verstand in Bhagavān te laten verzinken door het pad van *rāgānuga-bhakti* te gaan, is het beter hun toevlucht te nemen tot gereguleerde beoefening (*abhyāsa-yoga*) door het pad van toewijding te volgen volgens vedische reguleringen (*vaidhī-bhakti*).

- 3) Voor degenen, die zelfs niet in staat zijn deze herhaaldelijke oefening in de vorm van *vaidhī-bhakti* uit te voeren, is het noodzakelijk om toegewijd te raken aan de uitvoering van werk (dienstverlening) voor Bhagavān. Terwijl ze zijn toegewijd aan het werken voor Bhagavān, krijgen ze geleidelijk perfectie in *abhāsa-yoga* en raakt uiteindelijk hun verstand aan de lotusvoeten van Śrī Bhagavān vastgehecht.
- 4) Voor degenen, die zelfs niet in staat zijn om *karma* (actie) in dienst van Śrī Bhagavān uit te voeren, is het beter zich aan Hem over te geven en eenvoudig *karma* uit te voeren, zoals voorgescreven in de Veda's, zonder aan de vruchten gehecht te zijn.

Als resultaat van zulke acties bereikt men geleidelijk het pad, dat leidt tot exclusieve, ononderbroken, transcendentale toewijding (*para-bhakti*), dat kennis schenkt over de eigen *svarūpa* en de *svarūpa* van Bhagavān.

VERS 12

श्रेयो हि ज्ञानमभ्यासाज्ज्ञानाद्ध्यानं विशिष्यते
ध्यानात्कर्मफलत्यागस्त्यागाच्छान्तिरनन्तरम्

***śreya hi jñānam abhyāsāj jñānād dhyānam viśiṣyate
dhyānāt karma-phala-tyāgas tyāgāc chāntir anantaram***

śreyaḥ – beter; *hi* – omdat; *jñānam* – transcendentale kennis; *abhyāsāt* – dan gereguleerde beoefening; *jñānāt* – dan kennis; *dhyānam* – herinnering aan Mij; *viśiṣyate* – beter; *dhyānāt* – dan herinnering; *karma-phala-tyāgaḥ* - verzaking van de vruchten van actie is beter; *tyāgāt* – zulke verzaking; *śāntiḥ* – beëindiging (van de zoektocht van de zintuigen naar enig object anders dan Mij); *anantaram* – na.

Beter dan *sādhana*, de praktijk van toegewijde dienst, is het vergaren van transcendentale kennis (*jñāna*), want dergelijke kennis leidt tot meditatie op Mij (*dhyāna*). Dit leidt tot onophoudelijke contemplatie van Mij uitgevoerd in overeenstemming met schriftuurlijke sommaties (*manana*). Door zulke herinnering laat iemand alle gehechtheid aan de vruchten van zijn acties, zoals de heerlijkheden van de hemel en bevrijding van herhaaldelijke geboorte en dood, gemakkelijk achterwege. Na dergelijke verzaking krijgt men geestelijk rust.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: Welnu, in Zijn uitleg van de achtereenvolgende superioriteit van gereguleerde beoefening (*abhyāsa*), contemplatie (*manana*) en tenslotte herinnering (*smaraṇa*), spreekt Śrī Bhagavān dit vers, dat begint met *śreyaḥ*. “*Jñāna* betekent het laten verzinken van jouw intelligentie in Mij, want zulke contemplatie van Mij is bovengeschikt aan gereguleerde beoefening.” In het stadium van gereguleerde beoefening wordt meditatie bereikt, maar er zijn hindernissen, dus dit vraagt grote moeite en is lastig om te doen. Maar wanneer men het stadium van contemplatie (*manana*) bereikt, wordt meditatie gemakkelijk.

Hoger dan *jñāna* echter is meditatie (*dhyāna*). Als men vraagt waarom, is het antwoord, dat meditatie leidt tot verzaking van het verlangen om van de vruchten van acties te genieten, zoals de genoemens van de hemelse planeten en het bereiken van bevrijding, hetgeen het resultaat is van onzelfzuchtig uitgevoerde, voorgeschreven plicht (*niṣkāma-karma*). Zelfs wanneer deze gevolgen uit zichzelf beschikbaar worden, zal men ze veronachtzamen. We hebben gezien, dat iemand nog geen stabiliteit in meditatie heeft bereikt en dat *rati* (*bhāva*) nog niet in zijn hart is ontwaakt, maar desondanks het idee van bevrijding wil opgeven. Degenen echter, die stabiliteit in meditatie hebben bereikt, hebben zelfs niet het verlangen om bevrijding op te geven, want ze veronachtzamen het van nature. Alleen deze soort *bhakti* wordt *mokṣa-laghutā-kāriṇī* genoemd –

datgene, dat zelfs *mokṣa* bespottelijk maakt. In *Bhakti-rasāmṛta-sindhu* (1.17) in het vers, dat begint met de vier woorden *kleśa-ghnī subha-dā* staat geschreven, “Toegewijde dienst doet ellende teniet en schenkt voorspoed.”

Ook in *Śrīmad-Bhāgavatam* (11.14.14) wordt gezegd,

*na pārameṣṭhyaṁ na mahendra-dhiṣṇyaṁ
na sārva-bhaumaṁ na rasādhipatyam
na yoga-siddhīr apunar-bhavaṁ vā
mayy arpitātmecchati mad vinānyat*

Degenen, die hun hart aan Mij hebben overgegeven, hebben geen verlangen naar de positie van Brahmā of Indra, soevereiniteit over de Aarde, het koninkrijk van de lagere planeten, mystieke perfecties, zoals *aṇimā*, of zelfs de staat van bevrijding. Ze willen niets anders dan Mij.

Hier betekent de uitdrukking *mayy arpitātmecchati* ‘standvastig in meditatie op Mij’.

Het woord *tyāgāt* in het huidige *Gītā*-vers betekent ‘iemand wordt alleen rustig, wanneer hij vrij is van materiële verlangens. Dit betekent, behalve dat men is aangetrokken tot Mijn gedaante, kwaliteiten enzovoort, dat de zintuigen onthecht raken van alle andere zintuigobjecten’.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Van deze drie typen *bhakti* – namelijk, herinnering (*smaraṇa*), contemplatie (*manana*) en herhaalde beoefening (*abhyāsa*) – is kennis in de vorm van het plaatsen van zijn intelligentie in Śrī Bhagavān (*manana*) bovengeschiedt aan beoefening (*abhyāsa*).

Superieur aan kennis in de vorm van contemplatie (*jñāna*) is meditatie (*dhyāna*), dat wordt gekenmerkt door onafgebroken herinnering (*smaraṇa*). Dit komt, omdat in die kennis, welke wordt gekenmerkt door contemplatie, meditatie alleen met grote pijn en moeite wordt bereikt. Maar wanneer men perfectie in contemplatie bereikt,

is het gemakkelijk om het stadium van onafgebroken herinnering binnen te gaan. Wanneer men perfect wordt in meditatie, lossen zijn verlangens naar de genoegens van bevrijding en de hemelse planeten op, waarna de geest gehecht raakt aan de gedaante, kwaliteiten, enzovoort van Bhagavān. In een dergelijke staat raakt men onthecht van alle andere zintuigobjecten en krijgt men van nature rust en vrede. Maar indien geen perfectie in meditatie is bereikt, dient een dergelijke *sādhaka*, die ook geen meditatie kan beoefenen, zich bezig te houden met het onzelfzuchtig uitvoeren van zijn voorgescreven plichten en ze aan Bhagavān te offeren. Dit leidt hem geleidelijk tot de uitvoering van *bhakti* aan Bhagavān in rust en vrede.

Śrīla Bhaktivinoda Ṭhākura citeert Kṛṣṇa, zoals Hij gezegd zou hebben, “O Arjuna, *sādhana-bhakti* is de enige manier om onvermengde *prema* te krijgen. Deze *bhakti-yoga* is onderverdeeld in twee typen: (1) de activiteiten van het innerlijke zintuig, het verstand, dat is vergrendeld in Bhagavān; en (2) de activiteiten van de externe zintuigen. De activiteiten van het innerlijke zintuig bestaan uit drie soorten: herinnering (*smaraṇa*), contemplatie (*manana*) en herhaaldelijke oefening (*abhyāsa*). Voor minder intelligente lieden echter zijn deze drie soorten activiteiten erg moeilijk te volbrengen. De tweede soort *bhakti*, de acties van de externe zintuigen in de vorm van horen en chanten, kan gemakkelijk door iedereen worden uitgevoerd. Daarom is *manana*, intelligentie gerelateerd aan Mij, de beste vorm van *jñāna* en is beter dan herhaaldelijke oefening (*abhyāsa*).

“Hier verwijst *jñāna* niet naar *jñāna-yoga*. Tijdens het stadium van onafgebroken beoefening voert men meditatie met moeite uit, maar zodra men het resultaat van die beoefening bereikt, namelijk contemplatie, kan meditatie wel gemakkelijk worden uitgevoerd. Meditatie is bovengeschikt aan louter *jñāna*, want wanneer het stabiel wordt, verliest men het verlangen naar de genoegens van de hemelse planeten of het geluk van bevrijding. Wanneer deze beide

verlangens zich hebben opgelost, krijgt men rust in de vorm van onthechting van alle zintuigobjecten, maar men raakt niet onthecht van Mijn transcendente naam, gedaante, kwaliteiten, enzovoort.”

VERZEN 13 – 14

अद्वेष्टा सर्वभूतानां मैत्रः करुण एव च
निर्ममो निरहङ्कारः समदुःखसुखः क्षमी

सन्तुष्टः सततं योगी यतात्मा दृढनिश्चयः
मय्यर्पितमनोबुद्धिर्यो मद्भक्तः स मे प्रियः

*adveṣṭā sarva-bhūtānāṃ maitraḥ karuṇa eva ca
nirmamo nirahaṅkāraḥ sama-duḥkha-sukhaḥ kṣamī*

*santuṣṭaḥ satataṃ yogī yatātmā dṛḍha-niścayaḥ
mayy arpita-mano-buddhir yo mad-bhaktaḥ sa me priyaḥ*

adveṣṭā – niet afgunstig; *sarva-bhūtānām* – jegens alle levende wezens; *maitraḥ* – heeft vriendschap met de toegewijden; *karuṇa eva ca* – en genadevol (jegens de spiritueel verpauperden); *nirmamaḥ* – vrij van bezitsgevoel (over kinderen, verwanten, enz.); *nir-aham-kāraḥ* – vrij van vals egoïsme (met betrekking tot het lichaam); *sama-duḥkha-sukhaḥ* – gelijkmoedig in geluk en verdriet (door ze de vruchten van verleden acties, *prārabhdha-karma*, te beschouwen); *kṣamī* – tolerant; *santuṣṭaḥ* – volkomen voldaan; *satatam* – altijd; *yogī* – die verbonden is in *bhakti-yoga*; *yata-ātmā* – zintuiglijk beheerst; *dṛḍha-niścayaḥ* – vast besloten (tot exclusieve toegewijde dienst); *mayī* – aan Mij; *arpita* – geofferd; *mano-buddhiḥ* – verstand en intelligentie (herinneren en contempleren); *yaḥ* – hij die; *mat-bhaktaḥ* – Mijn toegewijde; *saḥ* – hij; *me* – aan Mij; *priyaḥ* – dierbaar.

Mijn toegewijde, die niet afgunstig is, mededogend en vriendelijk is jegens alle levende wezens, vrij is van bezitsgevoel over zonen en familieleden, geen vals-ego heeft en gelijkgestemd is

in zowel geluk als verdriet, die vergevingsgezind en altijd tevreden is, die beschikt over *bhakti-yoga* en zijn zintuigen onder controle heeft, die resoluut is in zijn vastbeslotenheid en zowel met verstand als intelligentie aan Mij is toegewijd, is Mij zeer dierbaar.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: “Wat is de natuur van toegewijden, die het voornoemde stadium van rust hebben bereikt?” Śrī Bhagavān, die deze vraag van Arjuna had verwacht, legt nu de diverse kwaliteiten van Zijn verschillende typen toegewijden in acht verzen uit, waarvan het eerste vers begint met het woord *adveṣṭā*. Iemand, die niet afgunstig is op ieman, die hem benijdt, maar in plaats daarvan een vriendelijke houding jegens hem bewaart, wordt *adveṣṭā* genoemd. Met de wens dat een dergelijk ontevreden persoon niet gedegradeerd raakt of valt vanwege zijn jaloerse houding, voelt de toegewijde mededogen voor hem. Als iemand zich afvraagt, hoe en met welk soort onderscheid men vriendschap en mededogen jegens een afgunstig persoon kan tonen, is het antwoord, dat dit zonder onderscheid gebeurt. “Want Mijn toegewijde is *nirmamaḥ* – zonder een gevoel van bezit voor zoon en vrouw enzovoort en niet op valse gronden met het lichaam geïdentificeerd – vrij van afgunst op wie dan ook.” Verder, waarom zou hij discrimineren, als hij de ellende voortkomend uit afgunst kan vermijden door het niet te doen? Men kan zich afvragen, of hij lichamelijke pijn zou voelen, als iemand naar hem toe zou komen en hem met een schoen zou stompen of slaan. In antwoord hierop zegt Bhagavān, “*sama-duḥkha-sukhaḥ* – hij blijft gelijkmoedig zowel in geluk als verdriet.”

Zoals Candrārḍha Śekhara (Śrī Śiva) in *Śrīmad-Bhāgavatam* (6.17.28) zegt, “*nārāyaṇa-parah sarve na...* – degenen, die zijn toegewijd aan Śrī Nārāyaṇa, zijn onder geen enkele omstandigheid angstig, omdat ze de hemelse planeten, bevrijding en de hel als eender zien.” Geluk en verdriet als eender zien wordt *sama-darsitva* genoemd. Bovendien denken toegewijden van Śrī Nārāyaṇa, dat alle

ellende, die hen treft, het gevolg is van hun acties uit het verleden, die zich nu manifesteren (*prārabdha-karma*) en daarom getroosteed dienen te worden. Ze worden gelijkmoedig en verdragen alle ellende met een grote tolerantie. Om dit idee over te dragen zegt Śrī Bhagavān, dat ze vergevingsgezind (*kṣamī*) zijn. De stam *kṣam* wordt gebruikt in de zin van tolerantie.

Als de vraag wordt gesteld, hoe zulke toegewijden hun leven in stand houden, is het antwoord *santuṣṭaḥ*; ze blijven tevreden met de voedingsmiddelen, die ze door de wil van de voorzienigheid krijgen, of waarvoor ze zich weinig moeite getroosten. “Maar eerder zei Je, dat ze zowel in geluk als verdriet gelijkgestemd zijn en tevreden zijn, zelfs wanneer hen de ontbering van gebrek aan voedsel treft, dus hoe kunnen ze zich voldaan voelen, wanneer ze voedsel voor zichzelf krijgen? Dit lijkt tegenstrijdig te zijn.” In antwoord hierop zegt Śrī Bhagavān *satatam yogī*. “Omdat ze beschikken over *bhakti-yoga*, willen ze hun lichaam louter in stand houden om perfectie in *bhakti* te bereiken.”

Men zegt, “Men moet moeite doen om voedsel te verkrijgen om zijn leven in stand te houden. Dergelijke instandhouding van het lichaam is gepast, want alleen door het lichaam gezond te houden kan men aan de Absolute Waarheid denken en met de specifieke kennis van de Absolute Waarheid kan men *brahma* (Bhagavān) bereiken.” Als door de wil van de voorzienigheid zulke toegewijden niets te eten krijgen, blijven ze onverstoord (*yataātmā*). En zelfs al worden ze getroffen door een situatie, die hun verstand in de war brengt, gaan ze zich niet bezighouden met de beoefening van *aṣṭāṅga-yoga* om te kalmeren. Om deze reden kennen we ze als *dṛḍha-niścayaḥ*, want ze wijken nimmer af van hun enige plicht zich met exclusieve toewijding aan Bhagavān bezig te houden. Ze blijven toegewijd aan het herinneren en contempleren van Bhagavān. “Zulke toegewijden geven Me groot plezier en zijn Me daarom dierbaar.”

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Nadat Śrī Bhagavān in voorgaande verzen de diverse typen *sādhana* beoefend door eenpuntige en standvastige toewijden heeft uitgelegd, gaat Hij nu in de volgende zeven verzen verder met de uitleg van de kwaliteiten van deze toegewijden.

Hier betekent het woord *adveṣṭā*, dat ze zelfs niet afgunstig zijn op degenen, die hen benijden. Ze denken, dat zulke afgunst het gevolg is van rijp geworden reacties (*prārabdha-karma*), zoals toegekend door Parameśvara, en daarom benijden ze niemand. Integendeel, ze hanteren een vriendelijke houding jegens iedereen en beschouwen iedereen als de woonplaats van Parameśvara. Bij het zien van de ellende van anderen proberen ze die weg te nemen; daarom zijn ze mededogend. Ze zien het lichaam en alles, dat ermee te maken heeft, als transformaties van de materiële natuur en verschillend van hun ware zelf. Daarom voelen ze ook geen bezitsdrang, zelfs niet voor hun eigen lichaam. En terwijl ze hun activiteiten uitvoeren, blijven ze vrij van lichamelijke identificatie, die op bedrog berust. Ze zijn standvastig in zowel materieel geluk als verdriet en raken in beider situaties opgetogen noch verstoord. Omdat ze vergevingsgezind zijn, zijn ze ook tolerant. Aangezien ze onder alle omstandigheden tevreden blijven – in verlies of winst, faam of blaam, zege of nederlaag – ze zijn *yogīs* en blijven constant verankerd in de *sādhana*, die hen door *śrī gurudeva* werd gegeven. Het woord *yatātmā* betekent ‘iemand die beheersing over de zintuigen heeft’. Aangezien ze niet kunnen worden verstoord door enige logica gebaseerd op valsheid, is hun vastbeslotenheid onwankelbaar. In deze materiële wereld kan geen ellende hen doen afwijken van de toewijding aan de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods. Dit is de speciale kwaliteit van exclusieve toegewijden. Ze beschikken over het vaste vertrouwen, dat ‘ik ben de dienaar van Bhagavān’ en ze hebben hun lichaam, geest en al het andere aan de lotusvoeten van Śrī Bhagavān overgegeven. Daarom zijn zulke toegewijden Hem

dierbaar. In *Śrīmad-Bhāgavatam* (11.11.29-32) beschrijft Śrī Kṛṣṇa deze kwaliteiten aan Zijn toegewijde Uddhava,

*kṛpālur akṛta-drohas titikṣuḥ sarva-dehinām
satya-sāro 'navadyātmā samah sarvopakārahā*

*kāmair ahata-dhīr dānto mṛduḥ śucir akiñcanaḥ
aniho mīta-bhuk sāntaḥ sthīro mac-charaṇo munih*

*apramatto gabhīrātmā dhṛtimāñ jīta-ṣaḍ-guṇaḥ
amānī māna-daḥ kalyo maitraḥ kāruṇikaḥ kaviḥ*

*ājñāyaivaṃ guṇān doṣān mayādiṣṭān api svakān
dharmān santyajya yaḥ sarvān mām bhajeta sa tu sattamaḥ*

Śrī Kṛṣṇa zei, “O Uddhava, een heilig persoon is genadevol en doet nooit anderen kwaad. Zelfs als anderen op hem afgunstig zijn, is hij tolerant en vergevingsgezind jegens iedereen. Hij is verankerd in waarheid, hij is vrij van alle afgunst en jaloezie en zijn verstand is gelijkmoedig in materieel geluk en verdriet. Hij wijdt zich aan het welzijn van iedereen. Zijn intelligentie raakt nooit in de war door materiële verlangens of valse logica en hij heeft beheersing over al zijn zintuigen. Zijn gedrag is altijd behagend en voorbeeldig en hij is vrij van het gevoel van bezit zelfs van zijn vrouw en kinderen. Hij doet nooit moeite in wereldse aangelegenheden en hij beheerst zijn eetgedrag op strikte wijze. Hij is altijd vredig en stabiel. Een heilig persoon aanvaardt Mij als zijn enige toevlucht. Een dergelijk persoon is zeer sterk in de vervulling van zijn plichten, want hij is standvastig en nobel, zelfs in een droevige situatie. Hij heeft de zes materiële kwaliteiten overwonnen, namelijk honger, dorst, verdriet, illusie, ouderdom en dood. Hij is vrij van alle hunkering naar prestige en biedt alle eer aan anderen. Hij is deskundig in de manier, waarop hij anderen naar de voeten van Śrī Kṛṣṇa brengt en zal daarom nooit iemand bedriegen. Integendeel, hij wenst iedereen het beste en is uitermate genadevol. Een dergelijk heilig persoon dient te worden beschouwd als het meest geleerd van iedereen. Hij begrijpt volkomen, dat de religieuze plichten, die door Mij in diverse vedische geschriften zijn voorgescreven, over de kracht beschikken om de uitvoerder te zuiveren

en hij weet, dat het nalaten van zulke plichten een fout is in de ontwikkeling van gewone personen. Nadat hij volkomen zijn toevlucht tot Mijn lotusvoeten heeft genomen, zal een heilig persoon uiteindelijk alle materialistische plichten, zoals *varṇāśrama*, verzaaken en alleen Mij vereren. Hij wordt daarom als de beste van allen beschouwd.”*

Zulke toegewijden worden ook in *Śrī Caitanya-caritāmṛta (Madhya-līlā 22.78-80)* beschreven.

*kṛpālu, akṛta-droha, satya-sāra sama
nirdoṣa, vadānya, mṛdu, śudī, akiñcana*

*sarvopakāraka, śānta, kṛṣṇaika-śaraṇa
akāma, anīha, sthira, vijita-śaḍ-guṇa*

*mita-bhuk, apramatta, mānada, amānī
gambhīra, karuṇa, maitra, kavi, dakṣa, maunī*

Toegewijden zijn altijd genadevol, bescheiden, waarheidslievend, gelijk aan iedereen, zonder fouten, grootmoedig, mild en proper. Ze hebben geen materiële bezittingen en verrichten welzijnswerk voor iedereen. Ze zijn vredig, hebben zich aan Kṛṣṇa overgegeven en zijn vrij van verlangens. Ze zijn onverschillig voor materiële aanwinsten en zijn verankerd in toegewijde dienst. Ze hebben volkomen beheersing over de zes slechte kwaliteiten, zoals lust, woe-de en hebzucht. Ze eten alleen zoveel als ze nodig hebben en ze raken niet opgetogen. Ze hebben respect voor iedereen, ze zijn ernstig, mededogend en kennen geen valse trots. Ze zijn vriendelijk, poëtisch, deskundig en zwijgzaam.*

VERS 15

यस्मान् नोद्विजते लोको लोकान् नोद्विजते च यः
हर्षामर्षभयोद्वैगैर्मुक्तो यः स च मे प्रियः

***yasmān nodvijate loko lokān nodvijate ca yaḥ
harṣāmarṣa-bhayodvegair mukto yaḥ sa ca me priyaḥ***

yasmāt – door wie; *na udvijate* – zijn niet verstoord; *lokaḥ* – mensen; *lokāt* – door (andere) mensen; *na udvijate* – is niet verstoord; *ca* – en; *yaḥ* – hij die; *harṣa* – van materiële verrukking; *amarṣa* – intolerantie; *bhaya* – angst; *udvegaiḥ* – van bezorgdheid; *muktaḥ* – bevrijd; *yaḥ* – hij die; *saḥ* – een; *ca* – ook; *me* – aan Mij; *priyaḥ* – dierbaar.

Hij die anderen verstoort noch zelf verstoord raakt door anderen en vrij is van werelds geluk, intolerantie, angst en bezorgdheid, is Mij zeker dierbaar.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Bovendien wordt in *Śrīmad-Bhāgavatam* (5.18.12) gezegd, “De halfgoden wonen met al hun goede kwaliteiten alleen ten volle in degenen, die *bhakti* aan Bhagavān uitvoeren met het gevoel, dat ze helemaal niets in deze wereld bezitten.” Zulke uitspraken van *Śrīmad-Bhāgavatam* bevestigen tevens, dat alle goede kwaliteiten, die Śrī Bhagavān een plezier doen, van nature verschijnen door onafgebroken beoefening van *bhakti* aan Hem. Mijn toegewijde is vrij van wereldse verrukking, intolerantie, enzovoort.” Terwijl Śrī Bhagavān de zeldzaamheid van deze soort kwaliteiten noemt, zegt Hij verder *yo na hr̥ṣyati...* (*Gītā* 12.17).

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: In deze verzen beschrijft Bhagavān Śrī Kṛṣṇa andere kwaliteiten, die zich onder invloed van *bhakti* van nature in de toegewijden manifesteren. “Zoals Ik eerder zei, het is niet mogelijk, dat het gedrag van Mijn toegewijden anderen de minste schade kan toebrengen, want ze zijn vrij van de neiging om jegens ieder levend wezen gewelddadig te zijn en ze hebben een vriendelijke en mededogende houding jegens alles en iedereen. Ze veroorzaken in niemand angst of stress. En omdat ze zowel in geluk als verdriet gelijkgestemd zijn, kan niemand hen in het minst agiteren. Wanneer ze hun gewenste doel bereiken, voelen

ze zich niet opgetogen. Ze worden niet afgunstig bij het zien van de superioriteit of vooruitgang van anderen en hun hoofd wordt nimmer verstoord door angst of bezorgdheid om het verlies van bezit.” De betekenis is deze, “De toegewijden, die vrij zijn van opgetogenheid, afgunst, angst en opwinding, zijn Mij uiterst dierbaar.”

VERS 16

अनपेक्षः शुचिर्दक्ष उदासीनो गतव्यथः
सर्वारम्भपरित्यागी यो मद्भक्तः स मे प्रियः

*anapekṣaḥ śucir dakṣa udāsīno gata-vyathah
sarvārambha-parityāgī yo mad-bhaktaḥ sa me priyah*

anapekṣaḥ – niet gehecht aan de resultaten van wereldse activiteiten; *śuciḥ* – innerlijk en uiterlijk zuiver; *dakṣaḥ* – deskundig; *udāsīnaḥ* – onverschillig in materiële onderhandelingen; *gata-vyathah* – onaangetast door opwinding (wegens transcendentale situering); *sarva-ārambha* – alle objecten ongunstig voor *bhakti*; *parityāgī* – volkomen onhecht; *yah* – hij die; *mat-bhaktaḥ* – een toegewijde van Mij; *saḥ* – hij; *me* – aan Mij; *priyah* – dierbaar.

Mij is de toegewijde dierbaar, die niet afhankelijk is van wereldse of sociale activiteiten, die rein is, deskundig, onhecht, vrij van alle opwinding en die met zorg iedere activiteit vermijdt, die ongunstig is voor *bhakti*.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: *Anapekṣaḥ* betekent ‘Mijn toegewijden hebben geen boodschap aan wereldse zaken’. *Udāsīnaḥ* betekent, dat ze onverschillig blijven in hun onderhandelingen met de samenleving. Het wordt een deel van hun natuur om de zichtbare en onzichtbare vruchten van hun wereldse activiteiten op te geven. Dit heeft betrekking op de vruchten, waarvan ze zich bewust zijn en die, waarvan ze zich niet bewust zijn. Als spirituele ondernemingen,

zoals het onderwijzen van de geschriften, voor hun *bhakti* ongunstig wordt, geven ze deze automatisch op.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Verder wordt gezegd, “Mij zijn de toegewijden dierbaar, die niet gehecht zijn aan objecten, welke vanzelf beschikbaar komen, die van binnen en van buiten rein zijn, die deskundig zijn in het bevatten van de essentie van de vedische literatuur, die onbevooroordeeld zijn, onverschillig, niet geagiteerd raken, zelfs wanneer ze door anderen worden mishandeld, en die niet de minste moeite doen om enig vroom of niet-vroom werk uit te voeren, dat ongunstig is voor hun *bhakti* aan Śrī Bhagavān.”

VERS 17

यो न हृष्यति न देवेष्टि न शोचति न काङ्क्षति
शुभाशुभपरित्यागी भक्तिमान् यः स मे प्रियः

yo na hr̥ṣyati na deveṣṭi na śocati na kāṅkṣati
śubhāśubha-parityāgī bhaktimān yaḥ sa me priyaḥ

yaḥ – hij die; *na hr̥ṣyati* – wordt niet opgetogen (bij het bereiken van hetgeen wenselijk is voor de materialist); *na deveṣṭi* – noch verafschuwt (hetgeen niet gewent is door materialistische personen); *na śocati* – niet treurt (bij verlies van iets dat hem dierbaar is); *na kāṅkṣati* – noch (voor hetgeen hij niet heeft); *śubha-aśubha* – vrome en kwalijke acties; *parityāgī* – die volkomen verzaakt; *bhaktimān* – toegewijd persoon; *yaḥ* – hij die; *saḥ* – hij; *me* – aan Mij; *priyaḥ* – dierbaar.

Hij, die opgetogen is bij het verkrijgen van iets, dat voor de materialist prettig is, noch iets onwenselijks verafschuwt; die treurt om het verlies van iets, dat hem dierbaar is, noch hunkert om iets te krijgen, dat hij niet heeft; die vrome en kwalij-

ke activiteiten verzaakt en devotie voor Mij koestert, is de toegewijde, die Mij zowaar dierbaar is.

SĀRĀRTHA-VARṢĪNĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: “De toegewijden, die niet worden overweldigd door geluk, wanneer ze een zoon of een goede leerling krijgen, die geen haat koesteren voor een opstandige zoon of een slechte leerling, die zich niet verliezen in verdriet bij het verlies van een wenselijk object, of die iets fijns wensen, dat ze niet hebben, die zich met vrome noch zondige activiteiten bezighouden en die aan Mij zijn toegewijd, zijn Mij dierbaar.”

VERZEN 18 – 19

समः शत्रौ च मित्रे च तथा मानापमानयोः
शीतोष्णसुखदुःखेषु समः सङ्गविवर्जितः

तुल्यनिन्दास्तुतिर्मौनी सन्तुष्टो येन केनचित्
अनिकेतः स्थिरमतिर्भक्तिमान् मे प्रियो नरः

*samaḥ śatrau ca mitre ca tathā mānāpamānayoḥ
śītoṣṇa-sukha-duḥkheṣu samaḥ saṅga-vivarjitaḥ*

*tulya-nindā-stutir maunī santuṣṭo yena kenacit
aniketah sthira-matir bhaktimān me priyo narah*

samaḥ – gelijk; *śatrau* – jegens een vijand; *ca* – en; *mitre* – een vriend; *ca tathā* – evenals; *māna-apamānayoḥ* – in eer en blaam; *śīta-uṣṇa* – in hitte en koude; *sukha-duḥkheṣu* – geluk en ongeluk; *samaḥ* – gelijk; *saṅga-vivarjitaḥ* – niet beïnvloed door (werelds) gezelschap; *tulya* – gelijk; *nindā-stutiḥ* – in schande en lofprijzing; *maunī* – beheerst in spraak of zwijgzaam, vanwege contemplatie van zijn lovenswaardige God; *santuṣṭaḥ* – volkomen voldaan; *yena kenacit* – door welke benodigdheden voor lichamelijke instandhouding ook, die tot hem komen (door Gods gratie); *niketaḥ* – zonder gehechtheid aan woonplaats; *sthira-matiḥ* – wiens verstand gericht is (op spirituele on-

derwerpen); *bhaktimān* – de toegewijde persoon; *me* – aan Mij; *priyaḥ* – dierbaar; *naraḥ* – mens.

Hij, die gezegend met Mijn *bhakti* vriend en vijand met gelijkgestemde blik beschouwt, die gelijkmoedig is in eer en blaam, hitte en koude, plezier en angst, die geen werelds gezelschap aanvaardt, die onbewogen blijft in lofprijzing en kritiek, die over niets anders spreekt dan *bhagavat-kathā*, die tevreden blijft met datgene, dat door de wens van God voor de instandhouding van het lichaam tot hem komt, hetzij naar zijn smaak of anderszins, die geen vaste woonplaats heeft en onwrikbaar vertrouwen heeft in de conclusies van spirituele aangelegenheden – een dergelijke toegewijde is Mij dierbaar.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Het woord *aniketah* betekent ‘zonder gehechtheid aan wereldse bezittingen, zoals een huis’.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Nu besluit Śrī Kṛṣṇa in de huidige twee verzen Zijn verheerlijking van de natuurlijke kwaliteiten van Zijn dierbare toegewijden. Ze gedragen zich eender jegens vriend en vijand, ze blijven gelijkgestemd in eer en ontering, hitte en koude, geluk en verdriet. Ze houden zich nooit op met slecht gezelschap en voelen zich niet ongelukkig, wanneer ze kritiek krijgen, of gelukkig, wanneer ze geprezen worden. Ze spreken nergens over behalve over onderwerpen van Bhagavān (*bhagavat-kathā*). Ze blijven tevreden met hetzij smakelijk of onsmakelijk voedsel, dat geschikt is voor de instandhouding van het lichaam en door de wil van Bhagavān naar hen toekomt. Ze houden geen vaste woonplaats aan en hun intelligentie is gericht op het transcendentale doel. Zulke toegewijden zijn Hem dierbaar.

VERS 20

ये तु धर्मामृतमिदं यथोक्तं पर्युपासते
श्रद्धधाना मत्परमा भक्तास्तेऽतीव मे प्रियाः

*ye tu dharmāmṛtam idam yathoktam paryupāsate
śraddadhānā mat-paramā bhaktās te ‘tīva me priyāḥ*

ye – hij die; *tu* – inderdaad; *dharmā-amṛtam* – nectar in de vorm van religie; *idam* – dit; *yathā* – zoals; *uktam* – beschreven; *paryupāsate* – verering op iedere manier; *śraddadhānāḥ* – getrouw; *mat-paramāḥ* – aan Mij toegewijd; *bhaktāḥ* – toegewijden; *te* – diegenen; *atīva* – extreem; *me* – aan Mij; *priyāḥ* – dierbaar.

Zeker, de toegewijden, die zich met exclusieve toewijding aan Mij bezighouden en daarin een vast vertrouwen hebben en die deze ambrozijnen religie, die Ik heb beschreven, vereren, zijn Mij uiterst dierbaar.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: In de afronding van Zijn beschrijving van de vele eigenschappen van Zijn eigen toegewijden, die steevast op Hem zijn gericht, legt Śrī Bhagavān het resultaat uit, dat wordt bereikt door degenen, die horen, studeren of op deze instructies mediteren met een verlangen ze te verwezenlijken. Deze eigenschappen komen allemaal voort uit *bhakti* en geven rust en vrede. Het zijn geen materiële eigenschappen. Men zegt, “*bhaktyā susyati kṛṣṇo na guṇaiḥ* – Kṛṣṇa is alleen blij met *bhakti*, niet met materiële kwaliteiten.” In de geschriften staan ontelbaar vele uitspraken zoals deze.

Hier wordt het woord *tu* (maar) gebruikt om een ander onderwerp aan te geven. Toegewijden, die over de bovengenoemde eigenschappen beschikken, zijn verankerd in bepaalde goede kwaliteiten. Maar beoefenaren van *bhakti*, die al deze eigenschappen wensen, zijn bovengeschild aan geperfectioneerde mystici. Het woord *atīva* is hier gebruikt geworden om dit aan te geven.

Bhakti is het allerhoogste, het is plezierig en is van alle andere doelen het gemakkelijkst te bereiken. In dit hoofdstuk zijn veel van dergelijke kwaliteiten van *bhakti* uiteengezet. *Jñāna* werd beschreven als een bitter *neem*-blad en *bhakti* als een zoete druif. *Sādhakas* die gretig zijn naar hun respectievelijke smaak, aanvaardden één van deze paden naar wens.

Aldus eindigt de *bhāvānūvāda* van Śrīla Viśvanātha Cakravartī Ṭhākura's *Sārārtha-varṣiṇī-ṭikā* (het commentaar dat de toegewijden plezier doet en door alle heilige personen wordt aanvaard) op Hoofdstuk Twaalf van *Śrīmad Bhagavad-gītā*.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Ter afsluiting van dit hoofdstuk zegt Bhagavān Śrī Kṛṣṇa, “Degenen, die aan Mij zijn toegewijd en over vertrouwen beschikken, eren deze ambrozijnen *dharma* van onsterfelijkheid, zoals door Mij is beschreven. Zulke toegewijden zijn Mij zeer dierbaar.” Bhagavān is alleen tevreden met *bhakti*, niet louter met iemands materiële kwaliteiten. Alle goede kwaliteiten manifesteren zich van nature in toegewijden onder invloed van *bhakti*. Het is uitgesloten, dat niet-toegewijden, die van Hari zijn afgekeerd, goede kwaliteiten ontwikkelen.

Śrīmad-Bhāgavatam (5.18.12) stelt,

*yasyāsti bhaktir bhagavaty akiñcanā
sarvair guṇais tatra samāsate surāḥ
harāv abhaktasya kuto mahad-guṇā
manorathenāsati dhāvato bahiḥ*

Alle halfgoden met hun hogere kwaliteiten manifesteren zich in iemand, die onzelfzuchtige, zuivere *bhakti* aan Śrī Bhagavān heeft ontwikkeld. Maar iemand, in wie *bhakti* afwezig is, gaat in gebreke van goede kwaliteiten, omdat hij wordt geabsorbeerd door wereldse activiteiten. Hij loopt met zijn mentale speculaties in zijn hoofd en het gevolg is, dat hij geen andere keuze heeft dan toe te geven aan het externe vermogen van de Allerhoogste Persoonlijkheid

Gods. Hoe kunnen nobele eigenschappen in een dergelijk persoon aanwezig zijn?

Śrīla Śrīdhara Svāmī heeft geschreven, dat Hoofdstuk Twaalf handelt over de vraag, welke verering van Śrī Bhagavān superieur is, *nirguṇa* (onpersoonlijk) of *saguṇa* (persoonlijk).

Śrīla Baladeva Vidyābhūṣaṇa schrijft, “Van de diverse soorten *sādhana* schenkt alleen *śuddha-bhakti*, dat uitermate effectief is en zonder enig probleem kan worden uitgevoerd, snel het bereiken van Bhagavān. Dit is de essentie van dit hoofdstuk.”

Śrīla Bhaktivinoda Ṭhākura citeert Kṛṣṇa, zoals Hij gezegd zou hebben, “Degenen, die aan Mij zijn toegewijd, vereren, horen, studeren, contempleren en beoefenen deze ambrozijnen *dharma*, zoals Ik deze heb beschreven, van begin tot eind vol vertrouwen. Zij alleen zijn Mijn toegewijden en daarom zijn ze Mij zeer dierbaar. Een *jīva* krijgt zuivere liefde, die vrij is van alle motivaties (*nirupādhika-prema*), door dit geleidelijke stappenproces te volgen, zoals het door Mij is beschreven.”

Aldus eindigt de *Sārārtha-varṣiṇī Prakāśikā-vṛtti*
door Śrī Śrīmad Bhaktivedānta Nārāyaṇa Gosvāmī Mahārāja
op Hoofdstuk Twaalf van *Śrīmad Bhagavad-gītā*.

Centra & Contacten Wereldwijd

www.purebhakti.com/contact-us/centers-mainmenu-60.html

INDIA

Mathura: *Shri Keshavaji Gaudiya Math* – Jawahar Hata, U.P. 281001 (Opp. Dist. Hospital), Email: mathuramath@gmail.com • **New Delhi:** *Shri Raman-vihari Gaudiya Math* – Block B-3, Janakpuri, New Delhi 110058 (Near musical fountain park), Tel: 9810192540; *Karol Bagh Centre:* Rohini-nandana dasa, 9A/39 Channa Market, WEA, Karol Bagh, Tel: 9810398406, 9810636370, Email: purebhakti.kb@gmail.com • **Vrindavan:** *Shri Rupa-Sanatana Gaudiya Math* – Dan Gali, U.P. Tel: 09760952435; *Gopinath Bhavan* – Parikrama Marga (next to Imli-tala), Seva Kunja, Vrindavan 281121, U.P., Email: vasantidasi@gmail.com • **Puri:** *Jay Shri Damodar Gaudiya Math* – *Sea Palace*, Chakratirtha Road. Tel: 06752-223375 • **Bangalore:** *Shri Madan Mohan Gaudiya Math* – 245/1 29th Cross, Kaggadasa pura Balaji layout, Bangalore-93, Tel: 089044277754, Email: bvvaikhanas@gmail.com; *Shri Ranganath Gaudiya Math* – Hesaraghatta, Bangalore, Tel: 09379447895, 07829378386 • **Faridabad:** *Shri Radha Madhav Gaudiya Math* – 293, Sector-14, Hariyana, Tel: 09911283869 • **Navadvipa:** *Shri Shri Keshavaji Gaudiya Math* – Kolerdanga Lane, Nadiya, Bengal, Tel: 09153125442

AUSTRALIA

Garden Ashram – Akhileshvari dasi, Tel: 612 66795916, Email: akhileshvari.dasi@gmail.com • *Shri Gaura Narayan Gaudiya Math* – Brisbane, Queensland, Tel: +61 403 993 746, Email: bhaktibrisbane2010@gmail.com

CHINA / HONG KONG

15A, Hillview Court, 30 Hillwood Road, Tsim Sha Tsui, Kowloon, Tel: +85223774603

UNITED KINGDOM & IRELAND

Birmingham: *Shri Gour Govinda Gaudiya Math* – 9 Clarence Road, Handsworth, Birmingham, B21 0ED, U. K., Tel: (44) 121551-7729, Email: bvashram108@gmail.com • **London:** *Shri Gangamata Gaudiya Math* – 631 Forest Road, E17 4NE London, Tel: 02080578406, Email: gagamatas@hotmail.com • **Galway:** *Family Centre* – Tel: 353 85-1548200, Email: jagannathchild@gmail.com

USA

Gaudiya Vedanta Publications Offices – Tel: (800) 681-3040 ext. 108, Email: orders@bhaktiprojects.org • **Alachua:** *Shri Shri Radha-Govinda Mandir* – Tel: (1) 386-462-2682. Email: yourbvgi@gmail.com, Website: www.bvgi.org • **Houston:** *Shri Govindaji Gaudiya Math* – Tel: (1) 281-650-8689. Email: info@sggm.org, Website: www.sggm.org

Websites

Gauḍīya Vedānta Publications (GVP)

De GVP publiceert, conserveert en distribueert de boeken van Śrī Śrīmad Bhaktivedānta Nārāyaṇa Gosvami Mahārāja. Voor meer informatie over de inhoud van deze boeken kunt u de volgende websites bezoeken:

www.purebhakti.com – voor nieuws, updates en gratis downloaden van boeken, lezingen en *bhajans*.

www.purebhakti.tv – voor het kijken en luisteren naar lezingen online en voor links naar updates van live web-casts.

www.harikatha.com – voor het per email ontvangen van de lezingen en video's van Śrī Śrīmad Bhaktivedanta Nārāyaṇa Mahārāja op zijn wereldreis.

www.backtobhakti.com – voor het laatste nieuws over de IPBYS, de International Pure Bhakti Yoga Society.

Indien u meer wilt weten over boeken, lezingen, audio-opnamen, video's, lessen en de International Pure Bhakti Yoga Society (IPBYS) van Śrī Śrīmad Bhaktivedanta Nārāyaṇa Mahārāja kunt u contact opnemen met **connectwithussoon@gmail.com**

Voor het vinden van een centrum in uw buurt:

www.purebhakti.com/contact-us

Engelse publicaties van

ŚRĪ ŚRĪMAD

BHAKTIVEDĀNTA NĀRĀYAṆA GOŚVĀMĪ MAHĀRĀJA

<i>Arcana-dīpikā</i>	<i>Śrī Navadvīpa-dhāma-māhātmya</i>
<i>Śrī Bhajana-rahasya</i>	<i>Śrī Navadvīpa-dhāma Parikramā</i>
<i>Śrī Bhakti-rasāmṛta-sindhu-bindu</i>	<i>Śrī Prema-sampuṭa</i>
<i>Bhakti-rasāyana</i>	<i>Śrī Rādhā-kṛṣṇa-gaṇoddeśa-dīpikā</i>
<i>Bhakti-tattva-viveka</i>	<i>Śrī Saṅkalpa-kalpadrumaḥ</i>
<i>Śrī Brahma-saṁhitā</i>	<i>Śrī Śikṣāṣṭaka</i>
<i>Essence of the Bhagavad-gītā</i>	<i>Śrī Upadeśāmṛta</i>
<i>Five Essential Essays</i>	<i>Śrī Vraja-maṇḍala Parikramā</i>
<i>Going Beyond Vaikuṅṭha</i>	<i>Śrī Rāya Rāmānanda Saṁvāda</i>
<i>Harmony</i>	<i>Śrīla Bhakti Prajñāna Keśava Gosvāmī – His Life and Teachings</i>
<i>Jaīva-dharma</i>	<i>The Distinctive Contribution of</i>
<i>Letters From America</i>	<i>Śrīla Rūpa Gosvāmī</i>
<i>Śrī Manaḥ-śikṣā</i>	<i>The Essence of All Advice</i>
<i>My Śikṣā-guru and Priya-bandhu</i>	<i>The Gift of Śrī Caitanya Ma-</i>
<i>Pinnacle of Devotion</i>	<i>hāprabhu</i>
<i>Śrī Prabandhāvalī</i>	<i>The Journey of the Soul</i>
<i>Secret Truths of the Bhāgavatam</i>	<i>The Nectar of Govinda-līlā</i>
<i>Secrets of the Undiscovered Self</i>	<i>The Origin of Ratha-yātrā</i>
<i>Śiva-tattva</i>	<i>The Way of Love</i>
<i>Śrī Bṛhad-bhāgavatāmṛta</i>	<i>Utkalikā-vallarī</i>
<i>Śrī Dāmodarāṣṭakam</i>	<i>Vaiṣṇava-siddhānta-mālā</i>
<i>Śrī Gauḍīya Gīti-guccha</i>	<i>Veṇu-gīta</i>
<i>Śrī Gīta-govinda</i>	<i>Walking with a Saint</i>
<i>Śrī Gopī-gīta</i>	<i>Rays of the Harmonist (periodical)</i>
<i>Śrī Harināma Mahā-mantra</i>	
<i>Śrīmad Bhagavad-gītā</i>	

Nederlandse publicaties

van **Śrī Śrīmad Bhaktivedānta Nārāyaṇa Gosvāmī Mahārāja**

vertaald en uitgegeven door Pro Deo Uitgever Jaya Radhe

<https://purebhakti.com/jayaradhe.nl>

<i>Bhagavad-gītā</i>	<i>Prabandha Pañcakam</i>
<i>Bhāgavata-rahāsyā</i>	<i>Prabandhavalī</i>
<i>Bhajana-rahasya</i>	<i>Prema-pradīpa</i>
<i>Bhakti-tattva-viveka</i>	<i>Prema-sampūṭa</i>
<i>Boterdief</i>	<i>Reis van de ziel</i>
<i>Camatkāra-candrikā</i>	<i>Rāga-vartma-candrikā</i>
<i>Essentie van Bhagavad-gītā</i>	<i>Rāmānanda Rāya Saṁvāda</i>
<i>Geheimen van Bhajana</i>	<i>Śikṣāṣṭaka</i>
<i>Geheimen van het onontdekte Zelf</i>	<i>Śiva-tattva</i>
<i>Geluk in het paradijs der dwazen</i>	<i>Śrī Rādhā</i>
<i>Gift van Śrī Caitanya Mahāprabhu</i>	<i>Śrī Rūpa Gosvāmī's bijdrage</i>
<i>Gīta-govinda</i>	<i>Summum van toewijding</i>
<i>Gopi-gita</i>	<i>Ujjvala-nilāmaṇi-kiraṇa</i>
<i>Hari-kathāmr̥ta</i>	<i>Upadeśamṛta</i>
<i>Jagannātha Ratha-yātrā</i>	<i>Utkalikā-vallarī</i>
<i>Jaiva-dharma</i>	<i>Veṇu Gīta</i>
<i>Mādhurya-kādambinī</i>	<i>Verborgen pad van devotie</i>
<i>Maharṣi Durvāsā</i>	<i>Voorbij Nirvāṇa</i>
<i>Manaḥ-śikṣā</i>	<i>Ware sentimenten van de ziel</i>
<i>Nitya-dharma</i>	<i>Wijze van Liefhebben</i>

